BERIGTEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP

TE

UTRECHT.

ZEVENDE DEEL, EERSTE STUK.

TWEEDE SERIE.

TWEEDE DEEL, EERSTE STUK

UTRECHT,
KEMINK EN ZOON.
1859.

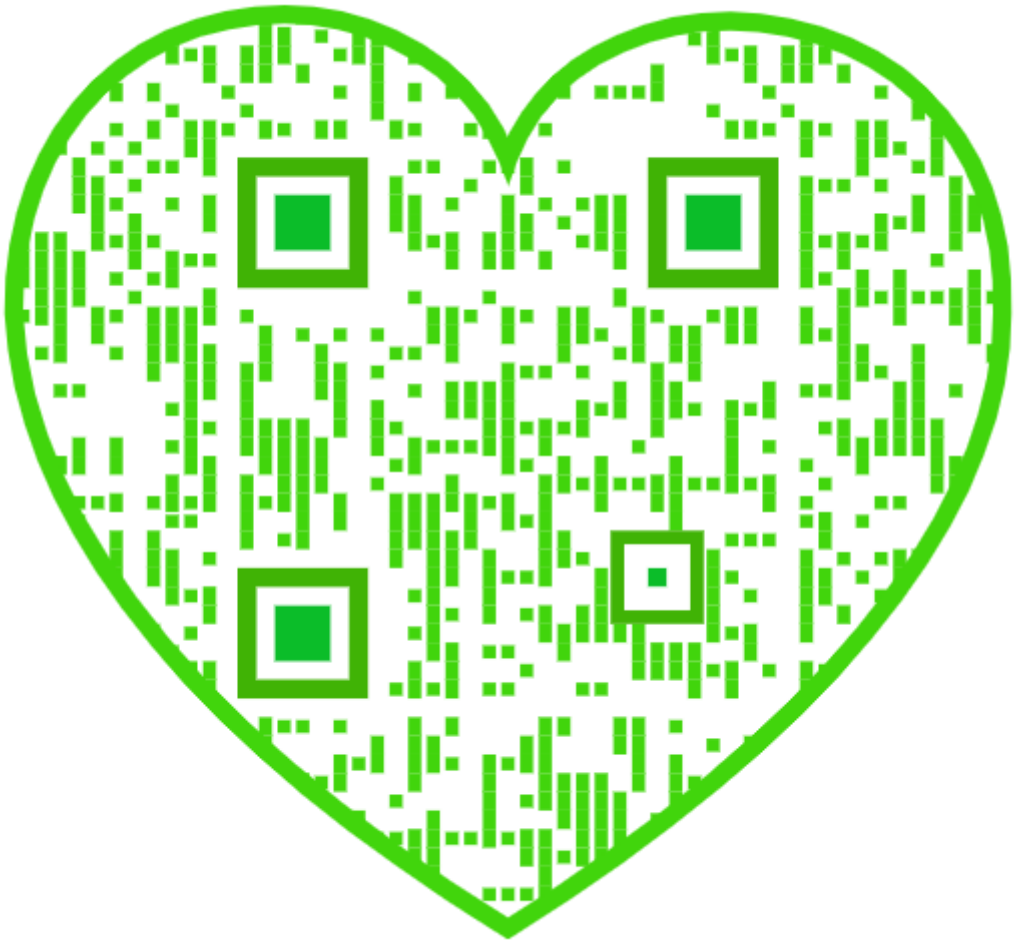

CLAUDIUS CIVILIS

EN

ZIJNE WORSTELING MET

DE ROMEINEN.

IN VRIJE NAVOLGING VAN HET GESCHIEDVERHAAL VAN TACITUS.

DOOR

A. G. W. RAMAER.

Het verhaal van de worsteling tusschen Claudius Civilis en de Romeinen, wordt in den regel niet uitvoerig in de gewone leerboeken der Geschiedenis van het Vaderland verhaald en het is daarom dat ik gemeend heb onzer jongelingschap geen ondienst te bewijzen met het zamenstellen van dit werkje.

Ver van mij het vermoeden als of ik de vermetelheid zoude gehad hebben eene vertaling van het geschiedverhaal van Tacitus te beproeven; men vertaalt Tacitus niet en men bepaalt zich tot het eenvoudig wedergeven van zijne gedachten. Ik heb mij dus blootelijk gehouden aan het geschiedverhaal als zoodanig en hier en daar, waar ik het gepast achtte, eene aan- of opmerking daar tusschen gevoegd.

Ik hoop van ganscher harte den Vaderlandlievenden lezer eenig nut en genoegen te hebben verschaft; het zij dáárom dat hij dit geschrift met welwillendheid gelieve te ontvangen.

Babberik, Meij 1859. A. G. W. RAMAER.

---

§. 1.

Nero was gestorven. Hij eindigde zijn afschuwelijk leven den 9. Junij van het jaar 68, en met hem eindigde het huis van Augustus. Er was dus niemand die een wettig regt op den troon bezat. De magt was bij de legioenen die buiten Italie aan de grenzen des Rijks stonden en aangevuurd door ijverzucht tegen de lijfwacht te Rome, die bij elke troonsbestijging milde giften ontving, — eene gewoonte die door Keizer Claudius, die door de soldaten ten troon verheven werd, was ingevoerd, — kwamen zij tot de treurige ontdekking, dat ook zij keizers benoemen en de geschenken dier vorsten ontvangen konden. Nero's dood was het gevolg van den opstand van den Stadhouder van Gallie, Julius Vindex, die door de soldaten tot Imperator werd uitgeroepen. Kort daarna droegen de Spaansche legioenen hunnen ouden bevelhebber Sulpicius Galba de keizerskroon aan, die hij op raad van Vindex ook aannam. Vindex zelve werd te Besançon door Virginius Rufus, die geen' Keizer erkennen wilde die niet door den Senaat te Rome als zoodanig was benoemd, verslagen en om het leven gebragt en Galba door den Senaat op wettige wijze ten troon verheven. Maar zijne regering duurde slechts zeven maanden; zijne overmoedige lijfwacht die zich noch aan tucht, noch aan spaarzaamheid onderwerpen wilde, bragt hem om het leven. Marcus Salvius Otho volgde hem op te Rome, terwijl intusschen de legioenen aan den Beneden-Rijn hunnen veldheer Aulus Vitellius den 2. Ja-

nuarij 69 te Keulen ten Keizer verkoren. Toen brak een burgeroorlog uit, die Otho te vergeefsch door onderhandelingen trachtte te verhoeden. Reeds hadden zijne veldheeren in Italie drie veldslagen gewonnen, toen hij bij Bedriac (thans Caneto) een hoofdtreffen verloor, waarna hij zich zelven op den 16. April te Brixellum (Brescello) het leven benam. Terwijl nu Vitellius te Rome binnen vier maanden tijds vijf en zeventig millioen gulden verbrastte en verzwolg en met onverzadelijke roofzucht heerschte, riepen de Syrische legioenen, die toen Jeruzalem belegerden, hunnen veldheer Titus Flavius Vespasianus op den 11. Julij 69 tot Keizer uit. Antonius Primus, een van Vespasiaan's veldheeren, versloeg de troepen van Vitellius bij Bedriac en bij Cremona, bestormde Rome en Vitellius ontving den 20. December den dood. In den zomer van het jaar 70 kwam Vespasianus te Rome, terwijl zijn zoon Titus inmiddels met het beleg van Jeruzalem voortging.

Gedurende al die vreesselijke verwarringen, waaraan de Batavieren, die in Rome's legers dienden, een werkdadig aandeel genomen en menigmalen een zwaar gewigt in de schaal gelegd hadden, gebeurde de zoo merkwaardige opstand der Batavieren onder Claudius Civilis (Klaas Burgers), Bevelhebber der Batavische hulptroepen bij de Romeinsche legioenen; en hoewel die opstand niet die vruchten droeg die Civilis er van verwacht had, is hij te belangrijk om geene opzettelijke overweging te verdienen; een ieder die prijs stelt op de geschiedenis van het Vaderland, zal dit gaarne volmondig erkennen.

§. 2.

De Batavieren — Betuwers — bewoonden het eiland dat door de beide Rijn-armen, die Rijn en Waal genoemd worden, gevormd wordt; ook woonden zij ten zuiden van de Waal tot aan de Maas. Vroeger behoorden zij tot de natie der Catten in het tegenwoordige Hessen, doch binnenlandsche

onlusten drongen hen die landstreek te verlaten en zich in beter land — Bat-auwe, te vestigen. Julius Cesar, die de strijdbaarheid der Bataven op regten prijs wist te stellen, oordeelde het niet raadzaam hen met geweld onder het Romeinsche juk te brengen, maar sloot een verbond met hen, waarbij zij alléén verpligt werden krijgers en wapenen te leveren. Cesar plukte reeds vruchten van hunnen heldenmoed in den slag bij Pharsalia (48 vóór J. C.) alwaar zij het waren die den strijd beslisten, en hunne troepen die uit de edelsten der natie werden zaâmgesteld, bewezen den Romeinen in Germanie en in Brittannie de gewigtigste diensten. Behalve hunne Cohorten Infanterie, onderhielden de Bataven in hun land eene keurbende Cavalerie, die vooral in het zwemmen uitblonk en zóó bedreven was, dat zij de hevigste stroomen dóórzwommen, zonder de rangorde te verbreken of de paarden of wapenen te verlaten. Een gedeelte van de lijfwacht des Keizers bestond ook uit Bataven en indrukwekkend moet het schouwspel dier troepen zeker geweest zijn, daar de gewone lengte dier krijgers zeven voeten was [1]), hunne goudgeele lokken over de schouders golfden en hunne uitmonstering met goud en staal als overdekt was. Het laatste overblijfsel van het Batavische type is nog te vinden onder de bewoners van het dorp Groesbeek bij Nijmegen.

Julius Paulus en Claudius Civilis, die uit koninklijk bloed gesproten waren, stonden hoog in de achting van het Bataafsche volk aangeschreven. Paulus werd op eene valsche aanklagt van rebellie, door den toenmaligen Landvoogd van Neder-Germanie, waartoe ook Batavia behoorde, onthoofd. Civilis werd geboeid aan Nero gezonden en door Galba vrijgesproken; maar onder Vitellius liep zijn leven groot gevaar, toen het leger op zijnen dood aandrong, daar hij van medepligtigheid aan den moord van Capito werd verdacht gehouden. Vitellius echter stelde hem in de gelegenheid te ontsnappen, doch de boeijen die hem onteerd hadden, prikkelden zijnen vrijen heldenziel tot wraak. Zijne schranderheid even-

aarde zijne vrijheidsliefde en gaarne vergeleek hij zich bij Hannibal en Sertorius, met wien hij het gemis van één oog gemeen had. Dewijl een openbaren opstand tegen Rome zijne plannen ten eenenmale den bodem zoude inslaan, besloot hij te veinzen en schijnbaar partij te trekken voor de wapenen van Vespasiaan. En inderdaad had hij reeds een bevel van Antonius Primus, een der veldheeren van Vespasiaan ontvangen, waarbij hem gelast werd, door het in beweging brengen van eenige Germaansche stammen, eene afwending te bewerken en daardoor de legioenen en hulptroepen die Vitellius naar Italie had opontboden, aan den Rijn terug te houden. Flaccus Hordeonius, die toen landvoogd van Beneden-Germanie was, had hem, zoowel in het belang van Vespasiaan als van den Romeinschen Staat, dezelfde bevelen gegeven, daar toch het aanzien en de magt van den Staat moesten ten onder gaan, indien Italie alléén de verzamelplaats van alle legers werd.

§. 3.

Toen éénmaal het besluit tot opstand bij Civilis vastgeworteld was, viel het niet moeijelijk eene gepaste aanleiding daartoe te vinden; de Romeinen zelven verschaften redenen van misnoegen in overvloed. Vitellius had juist nieuwe ligtingen onder de Bataven bevolen, en hoewel die ligtingen in haren aard reeds hatelijk genoeg waren, verzwaarden de Romeinsche officieren die door hunne inhaligheid en zedeloosheid; want aan den eenen kant wezen zij grijsaards en gebrekkigen tot den krijgsdienst aan, opdat zij zich zouden vrijkoopen, terwijl zij aan den anderen kant jonge lieden van twaalf en dertien jaren aanwezen, tot andere bestemming dan den oorlog. Hieruit ontstond groot misnoegen, waarvan de opperhoofden der Bataven, die in het geheim van Civilis waren ingewijd, behendig partij trokken om een' geest van verzet tegen de ligting onder het volk te verspreiden In

Mei of Junij van het jaar 69 verzamelde Civilis de eersten en stoutmoedigsten des volks, onder voorwending van een gastmaal, in een geheiligd woud. Over de plek waarop dat woud stond is véél getwist, de één wil het hier, de ander dáár hebben; het veiligste is eenvoudig te erkennen dat wij niet met de juiste ligging van dat woud bekend zijn. Toen de nacht en de vreugde van het feest de verbeeldingskracht der gasten had opgewekt, vatte Civilis het woord en na over de hooge waarde en den roem der Bataafsche natie te hebben uitgewijd, ging hij over tot eene breede opsomming van alle beleedigingen, krenkingen en beroovingen, waaraan zij thans ten doel stonden. „Niet als bondgenooten," sprak hij, „als vroeger, maar als vuige slaven worden wij behan-„deld. Wanneer komt ooit de Landvoogd zich in persoon „van onzen toestand vergewissen? Hij laat ons ten prooi „aan de legioenoversten en hoofdlieden, die dadelijk door „anderen vervangen worden, als zij zich verzadigd hebben „aan ons goed en bloed. Dan spitst zich hunne vindingrijk-„heid en duizende nieuwe kwellingen onder duizende nieuwe „namen knijpen het laatste uit onze reeds zoo zeer geplun-„derde bezittingen; op dit oogenblik zelve ontrukt men voor „altoos de zoon zijnen vader, de broeder zijnen broeder. „En hoe is thans de toestand onzer overweldigers? Nooit „was ze krachteloozer dan thans; hunne legerplaats bevat „slechts roof en grijsaards. Zie rond Bataven! en vorm u „geen schrikbeeld uit den ijdelen klank van Legioenen! Wat „ons betreft, wij bezitten uitmuntend voetvolk en onovertref-„felijke ruiterij, Germaansche broeders zonder tal; de Gal-„liers spannen ten onzen behoeve te zamen; de Romeinen „zelve zijn van dien oorlog niet afkeerig! Is de oorlogskans „ons ongunstig, dan zal Vespasiaan nogthans ons hooger „prijzen; — maar zijn wij verwinnaars, — wie zoude ons „rekenschap durven vragen?"

Deze woorden werden met gejuich ontvangen; Civilis maakte van de opgewondenheid gebruik, en bond alle tegenwoordig

Provinces-Unies. Mais comme il falloit se servir d'un autre prétexte que de celui de la Triple Alliance, laquelle les 2 couronnes d'Angleterre et de Suède étoient obligéez de garantir, l'on en chercha, et il ne fut pas fort difficile de le trouver dans le commerce, dont Jean Baptiste Colbert qui s'en étoit fait donner l'intendance, faisoit le premier intérêt de la couronne.

Ce ministre pour attirer et rétablir le commerce dans le roiaume, se servoit des mêmes moiens que l'on a acoutumé d'emploier ailleurs pour le bannir et pour le détruire, et ne craignoit point de ruiner les marchands de France, pourvu qu'il incommodât ceux d'Hollande. Il faisoit de tems en tems augmenter les droits d'entrée de toutes les marchandises, et denréez étrangères, et tâchoit de faire faire dans le roiaume toutes sortes de manufactures, croiant pouvoir faire porter partout ailleurs celles de leur façon et fabrique, et pendant qu'il ruinoit la plûpart des marchands par ses monopoles, se faisant donner et à ceux qu'il produisoit, des privilèges et octrois de plusieurs manufactures, jusqu'à faire faire des défenses aux particuliers d'y travailler pour leur plaisir ou pour leur commodité. Il ne comprenoit pas que la Hollande est proprement le magasin de la France, ou plûtôt de tout l'univers, et que les marchands Hollandois qui ne subsistent que par le ménage, n'étant que les commissionnaires des marchands François, ne faisoient que débiter les marchandises de France en toutes les autres parties de l'Europe.

Pour tâcher de ramener les esprits, et de remettre cette affaire au premier état, comme aussi pour représenter à la cour de France l'intérêt qu'elle y avoit, l'on y avoit envoié Pierre de Groot, pensionnaire de la ville de Rotterdam, comme une personne qui n'y pouvoit pas être désagréable, et qui avec toutes les autres qualitéz capables de la faire réussir, possedoit ce que les François apellent l'art de plaire. Il avoit de plus la confidence du premier ministre d'Hollande, avec lequel il avoit contracté une étroite amitié depuis plusieurs

Germaniers, die hier en daar in de dorpen waren bijeengeraapt, als bezetting in de kasteelen en forten achtergelaten.

§. 4.

Civilis veinsde ontevreden te zijn over dien opstand der Caninefaten en was de eerste die den Prefecten der Romeinsche Legioenen zijn ongenoegen over het verlaten der forten te kennen gaf. Hij voegde er bij dat hij, met de onder zijne bevelen staande Cohorte den opstand zoude dempen en beval den Romeinen hunne legerplaatsen te betrekken. Maar men ontdekte spoedig dat dat bevel eene list verborg, dat de Cohorten, eenmaal verspreid zijnde, eene gemakkelijke prooi der Bataven zouden worden en dat niet Brinnio, maar Civilis het ware hoofd van den opstand was. Zijne krijgers verraadden zelven het geheim, want daar hun hart vol was van vreugde over het voeren van een' oorlog, liep hun de mond er van over. Toen Civilis dus bespeurde, dat geen list hem konde baten, trad hij openlijk op. Hij verzamelde de Caninefaten, Friesen en Bataven en stelde ze in slagorde, zoodat elke natie hare eigene Cohorte vormde. Het Romeinsche leger stelde zich slagvaardig niet ver van den Rijn en allerwaarschijnlijkst tusschen de scheiding van Rijn en Waal en de Drususgracht. De schepen die na het verbranden der kasteelen, door de Romeinen waren medegevoerd, vormden eene lijn van bataille op de rivier.

Het gevecht was naauwelijks aangevangen of eene Cohorte Tongeren [1]) liep van de Romeinen tot Civilis over; dit veroorzaakte zulk een' panischen schrik, dat de Romeinen zich als weerlooze schapen lieten slagten. Het verraad openbaarde zich ook op de vloot, daar een gedeelte der roeijers, dat uit Bataven bestond, onhandigheid veinsde en schroomelijke verwarring onder de matrozen en soldaten deed ontstaan. Toen roeiden zij naar den oever, waarop het Bataafsche leger stond geschaard, en vermoordden die stuurlieden en centurio-

nen die zich tegen hunne verraderlijke manoeuvre verzetten, zoodat eindelijk de geheele vloot, die uit vier en twintig schepen bestond, òf door desertie òf door geweld in de magt van Civilis viel.

§ 5.

Zoo roemrijk als deze overwinning den Bataven voor het tegenwoordige was, zoo gelukkig was zij in hare gevolgen, want zij verschafte niet alleen de ontbrekende wapenen en schepen, maar de roem der Bataven weerklonk door Gallie en Germanie, waar men hen als bevrijders van het Romeinsche dwangjuk vierde. Germanie zond dadelijk boden aan Civilis met aanbod van hulp, terwijl hij geene pogingen onbeproefd liet, Gallie tot zijne partij over te halen. Hij spaarde noch vleijerij, noch geschenken. De gevangen officieren liet hij naar hun vaderland terugkeeren, den soldaten liet hij de keus te gaan of te blijven; zij die gingen begiftigde hij rijkelijk uit den behaalden buit en zij die bleven deelde hij met verhoogden rang in zijn leger in. In het geheim beklaagde hij hen vervolgens over al hetgeen zij geleden hadden gedurende eene dienstbaarheid die verborgen lag onder den schoon klinkenden naam van vrede. „Hoewel vrij van „schatting, hadden de Batavieren, der overheersching moede, „de wapenen opgevat en in den eersten aanloop hun land „van de onderdrukkers gezuiverd; waarom zoude Gallie lan„ger den nek onder de tyrannen krommen? Had Italie nog „zoo veel magt? Was Vindex door Romeinen overwonnen? „Neen! door de Bataafsche ruiterij en door de Belgen die „in het leger van Verginius dienden. Gallie was door Gal„liers ten onder gebragt. Niets zoude een verbond kunnen „weêrstaan dat versterkt was door de ijzeren tucht die in de „Romeinsche legers heerschte. Bezat Civilis niet die beproefde „Cohorten die de Legioenen van Otho in het stof hadden „doen bijten? Laat Syrie, Azie en het geheele Oosten als

„slaven voor hunne overwinnaars kruipen, maar niet alzoo de „Galliers waarvan velen den tijd nog heugt toen er geen „spraak van schatting en opbrengst was. Zij hebben de ne- „derlaag van Varus en de bevrijding van Germanie beleefd „en toen was het geen Vitellius maar Cesar Augustus zelve „met wien men in het strijdperk was getreden. Het rede- „looste dier smacht naar vrijheid; dapperheid is het erfdeel „van den mensch en de Goden zijn altijd den dappersten „genegen. Waarom draalden de Galliers dan met verplette- „rende kracht op een' vijand te vallen, die de zijne had „verspreid en uitgeput? Als de krachten verdeeld worden, „en de een Vitellius en de ander Vespasiaan ondersteunt, „dan volgt de straf en de verdeelde krachten worden beiden „geslagen."

Op deze wijze vestigde Civilis zijne aandacht op Gallie en op Germanie en indien zijn' toeleg gelukt was, had hij zich uit die rijke en vruchtbare Provincien een Koningrijk kunnen scheppen. De werkeloosheid van den te Mainz zetelenden Landvoogd Hordeonius die misschien niet genoeg inzag dat Civilis niet voor Vespasiaan, maar voor zich zelven arbeidde, liet dezen, in den beginne, de handen ruim, en het was niet voor dat bode op bode de noodlottige tijdingen van het verwoesten van het kamp, het verslaan der legioenen en het verdrijven der Romeinen uit het eiland hadden overgebragt, dat hij den Legioen-overste Mummius Lupercus bevel gaf de Bataven aan te tasten. Lupercus kommandeerde een kamp van twee Legioenen; bij de manschappen die daarvan aanwezig waren, voegde hij de Ubiers [5]) die kort bij gelegerd waren, de ruiterij der Treviren [6]) die in de nabuurschap gekantonneerd lag en met deze legermagt trok hij ten spoedigste over den Rijn. Hij versterkte zich nog met eene divisie Batavische cavalerie die al sedert langen tijd voor Civilis gewonnen was, maar die getrouwheid veinsde, om door het overloopen gedurende het gevecht, het verlies des te gevoeliger te maken. Tusschen het tegenwoordige Elten en Cleef,

binnen het eiland en waarschijnlijk in den omtrek van het hedendaagsche dorp Millingen kwamen de legers aan elkander. Civilis had al de veroverde vaandels en veldteekenen om zich heen doen scharen, opdat de herinnering aan den pas verkregen roem zijne strijders zoude aanmoedigen en het herdenken aan de nederlaag de Romeinen zoude ter neder slaan. Bovendien beval hij aan zijne moeder en zijne zusters, zoowel als aan de vrouwen en kinderen zijner krijgslieden achter de gelederen te gaan, om den strijdenden ter overwinning aan te moedigen en eene schande uit het vlugten te maken.

Het krijgsgezang der strijders en de wilde oorlogskreten der vrouwen, gaven weldra het teeken tot den aanval. De kreet der Romeinen was flaauw en moedeloos; hun linkervleugel werd al dadelijk ontbloot door het overloopen der Bataafsche ruiterij; echter hielden de Legioenen stand, maar de Ubiers en Treviren sloegen op de vlugt en verspreidden zich over het veld. Zij werden hevig door de Germanen vervolgd, hetgeen der Legioenen tijd gaf, eene hunner legerplaatsen, en wel die te Vetera te bereiken.

Deze tweede overwinning was even volkomen als de eerste; daar Civilis niets zoo zeer vreesde als het verraad, waarvan hij de vreesselijke uitwerking dienzelfden dag had waargenomen en hij de prefect van de Bataafsche cavalerie, Labeo genoemd niet veel vertrouwde, omdat deze blijken had gegeven van kleingeestige afgunst over Civilis voorspoed, zond hij hem naar Friesland, omdat hij het niet durfde wagen, hem in het geheim te doen om het leven brengen.

§. 6.

Ter zelfder tijd waren de acht Batavische en Caninefatische Cohorten, waarvan hier voren sprake was en die door Vitellius uit Pavia naar Mainz waren gezonden, volgens nu ontvangen bevelen op marsch naar Rome. Een renbode door

Civilis afgezonden bereikte hen onder weg en deelde hun den voorspoed der Batavische wapenen mede. Plotselijk opgeblazen van hoogmoed eischen zij van den Landvoogd het donativum (eene buitengewone gift), dubbele soldij en vermeerdering van het aantal hunner ruiters; alle deze dingen waren hun, wel is waar, door Vitellius beloofd, maar thans vroegen zij het minder met het doel om het te verkrijgen, dan wel om een voorwendsel tot oproerigheid te hebben. Hordeonius gaf op sommige punten toe, maar nu eischtten zij met nog meer onstuimigheid, al hetgeen zij vooruit wisten dat hun zoude geweigerd worden en met verachting der bevelen van den Landvoogd, trokken zij naar Neder-Germanie om zich met Civilis te vereenigen. Hordeonius belegde eenen krijgsraad waarin hij als zijn gevoelen voorstelde die ongehoorzame troepen te tuchtigen, maar zijne officieren die ontmoedigd waren door de dubbelzinnige houding der bondgenooten deelden zijne inzigten niet; hij bleef dus in zijne legerplaats, maar het berouwde hem weldra en toen zelfs diegenen die hem dien maatregel aangeraden hadden hem daarover verwijtingen deden, nam hij den schijn aan alsof hij uit het leger wilde trekken. Hij liet Herennius Gallus, die het 1e Legioen dat te Bonn lag kommandeerde bevelen den toegang voor de Bataafsche Cohorten aftesluiten, er bijvoegende dat hij hen met zijn leger in den rug zoude vallen. Indien deze manoeuvre was ten uitvoer gelegd, dan waren de Bataven tusschen twee legers beklemd geraakt en reddeloos verloren, maar Hordeonius gaf zijn plan op en liet Gallus aanzeggen, den Bataven den doortogt vrij te laten. Het gevolg hiervan was, dat er in het Romeinsche leger wantrouwen tegen de officieren ontstond en dat men alle de geledene nederlagen en de rampen die men nog vreesde, noch aan de lafhartigheid der soldaten, noch aan de dapperheid van den vijand, maar aan het verraad der bevelhebbers toeschreef.

Toen de Bataafsche Cohorten aan het kamp te Bonn kwamen, lieten zij Gallus berigten dat zij er ver af waren den

oorlog tegen de Romeinen te willen voeren, na zoo langen tijd aan hunne zijde te hebben gestreden; dat zij den langdurigen en voor hen onvruchtbaren oorlog moede waren en naar rust in het vaderland reikhalsden; dat zij stil zouden voorttrekken, indien men hen met rust liet, maar dat zij met het zwaard het zwaard zouden afweeren, ingeval hun dit werd vóórgehouden. Gallus aarzelde, maar zijne krijgers die met geweld het lot der wapenen wilden beproeven, sleepten hem mede. Gallus bezat op dat oogenblik drie duizend Legioensoldaten, een corps in der haast opgeroepen Belgen, en een zamenraapsel van inwoners van Bonn en van zoetelaars, eene lafhartige bende die vóór het gevaar vol grootspraak was. Dit leger trok uit alle poorten tegelijk uit, om de Bataven die in veel kleiner aantal waren, te omsingelen. Maar deze, die in den oorlog grijs geworden waren, vormden eene gesloten colonne, die aan alle vier zijden tegen een' aanval beveiligd was. In één oogwenk hadden zij zich dan ook door de minder diepe slagorde der Romeinen héén geslagen. De Belgen sloegen op de vlugt, de Legioensoldaten volgden hun voorbeeld en allen trokken met overhaasting achter de wallen en grachten terug. Hevig woedde aldaar de bloedwraak; de grachten waren spoedig met lijken gevuld en het aantal dat in het gedrang door eigen zwaard sneuvelde, was grooter dan dat, dat door de Batavieren werd ter neêr geveld. De overwinnaars trokken om Keulen heen en bedreven op hunnen verderen togt geene vijandelijkheden meer; zij verontschuldigden zich over het gevecht bij Bonn, omdat zij den vrede gevraagd hadden en zij tot de wapenen hunne toevlugt had moeten nemen tot verdediging van hun leven.

§. 7.

Sedert de aanwinst van deze strijdbare Cohorten, bevond Civilis zich in het bezit van een goed leger. Maar, nog

weifelende in zijne plannen en maar al te goed bekend met de kracht der Romeinsche wapenen, bepaalde hij zich voor het oogenblik tot het door zijne troepen onder eede doen erkennen [7]) van Vespasiaan; vervolgens zond hij boden aan de twee Legioenen die zich na het eerste gevecht in Castra Vetera hadden teruggetrokken, om hen op te eischen tot het doen van denzelfden eed. Maar de Legioenen gaven tot antwoord, dat zij geen' raad van een' verrader en vijand aannamen; dat Vitellius hun' Keizer was en dat zij hem tot den laatsten snik met de wapenen zouden getrouw blijven; dat het een' Bataafschen overlooper kwalijk voegde zich als scheidsregter over het Romeinsche gebied te stellen en dat zijne misdaad eenmaal strengelijk zoude gestraft worden.

Toen men dit antwoord aan Civilis bragt, riep hij vlammende van toorn alle Bataven tot den oorlog op; weldra schaarden zich de Bructeren [22]) en Tencteren [36]) onder zijne banieren en geheel Germanie, door zijne zendelingen bewerkt, vloog te wapen om buit en roem met hem te deelen.

Om dit dreigende gevaar af te wenden, lieten de Legaten van het 5e en 15e Legioen, Mummius Lupercus en Numisius Rufus, de vestingwerken en wallen van Castra Vetera versterken. Niet ver van het kamp — bij het tegenwoordige Birten — had zich van lieverlede, onder de schaduw van eenen langdurigen vrede, eene soort van stad gevormd; zij werd afgebroken opdat de Batavieren er niet in zouden nestelen. De aldaar gevonden levensmiddelen werden aan de plundering prijs gegeven, het geene eene onvergefelijke fout was, daar thans in weinig dagen zooveel verkwist werd als maanden lang het garnizoen van Vetera had kunnen voeden. Dat garnizoen was overigens te klein in evenredigheid der uitgestrektheid van het kamp, dat voor twee legioenen, dat is voor twaalf duizend man, was ingerigt en er thans slechts vijf duizend bevatte; want het 5e legioen had zijne keurtroepen aan Cecina en het 15e legioen de zijne aan Valens, beide Veldheeren van Vitellius, medegegeven naar Italie. Echter

waren er behalve dat garnizoen nog menigvuldige zoetelaars in Vetera, die zich al dadelijk na het uitbreken van den oorlog daar binnen hadden teruggetrokken, en die men wapenen had gegeven.

Het leger van Civilis, dat ten beleg der sterkte optrok, liet zich niet lang wachten. Civilis zelve bevond zich met de keur zijner Bataven in het centrum van zijn leger; zijne overige infanterie bedekte beide oevers van den Rijn; zijne ruiterij rende overal verstrooid over de velden. Terzelfder tijd trok zijne vloot den stroom op. Digt bij de standaarden der oude Batavische Cohorten, zag men de veldteekenen der Germanen, die met de afbeeldingen van allerlei wild gedierte prijkten en tot het voeren van den oorlog uit de wouden en heilige bosschen waren gehaald.

Een gedeelte van Vetera stond op een' zacht glooijenden heuvel, het overige bevond zich op eene effene vlakte. Toen Augustus dit kamp stichtte, hoopte hij er de beide Germanien (Boven- en Beneden-Germanie) mede in toom te houden, en weinig dacht hij toen dat de Romeinsche wapenen eenmaal zóó ongelukkig zouden zijn, dat zij in diezelfde legerplaats aangevallen werden. Om die reden was er niet genoeg op de keuze der plaats en op de versterkingen gelet; hij meende dat de Romeinsche roem voldoende was.

De Bataven en de Germanen van over den Rijn bezetten elk afzonderlijke posten, ten einde elks dapperheid des te beter te doen uitblinken. De eerste aanval geschiedde uit de verte, maar toen men bespeurde dat de pijlen in de muren en kanteelingen bleven steken en over het algemeen weinig schade aanrigtten, terwijl daarentegen de van de wallen geworpen steenen hun veel nadeel berokkenden, bestormden de aanvallers verwoed en onder een vreesselijk geschreeuw de wallen; deze met behulp van ladders, gene op het schilddak, dat hunne makkers voor hen hadden opgerigt. Reeds hadden eenigen den wal beklommen, maar de stooten met het schild en de zwaardslagen wierpen ze weder even spoe-

dig omlaag, waar zij verder onder een regen van palen en werpspietsen werden afgemaakt.

Het stormen aldus mislukkende, besloten de Bataven machinen [8]) te maken, iets wat hun geheel nieuw was en waarin zij van de overloopers en krijgsgevangenen onderrigt ontvingen. Zij verzamelden dus, zoo goed zij konden, eenige balken, zetten er raderen onder en de op deze wijze vervaardigde toren, rolden zij naar de muren toe. De boven op geplaatste krijgers bestookten de muren, terwijl zij die er in zaten, de fondamenten er van ondergroeven. Maar de rotsbrokken door de Romeinsche balisten geworpen, wierpen het proefstuk der Bataafsche industrie spoedig omver, en toen zij zich met horden en ander vlechtwerk zochten te dekken, noodzaakte hen een regenbui van brandende werpspietsen ook dit op te geven.

Het geweld was dus nutteloos, daarom besloot Civilis de overwinning aan den tijd toe te vertrouwen, dewijl hij wist dat er slechts voor weinige dagen levensmiddelen in de vesting voorhanden en er veel overtollige monden waren. Hij rekende dus op de ellende van den hongersnood, op eenig verraad van binnen en op den oorlogskans.

§. 8.

Toen Hordeonius de tijding van de insluiting van Vetera ontvangen had, liet hij overal in Gallie hulptroepen verzamelen, en gaf hij tevens den Legaat Dillius Vocula bevel met de keur der Legioensoldaten ten spoedigste langs den Rijn naar de belegerde veste op te rukken. Hij zelf was bij de soldaten gehaat, omdat hij altoos aarzelend en bovendien door ziekte zeer verzwakt was. Zij verborgen ook geenszins hunne gevoelens dienaangaande en verklaarden openlijk dat hij de Batavische Cohorten moedwillig uit Mainz had laten ontsnappen, dat hij de ondernemingen van Civilis met oogluiking toeliet, dat hij zelve de Germanen in het land had

geroepen en dat hij even goed als Antonius Primus en Mucianus de oorzaak was van de troonsverheffing van Vespasiaan ten koste van Vitellius, wiens partij zij trokken. Zij voegden er bij, dat zij eene openbare vete den voorkeur gaven boven dat werken in het donker; dat zij twee vijanden voor één te bestrijden hadden: Civilis op het slagveld en Hordeonius, die uit zijne kamer geene andere bevelen gaf dan die in het belang van den Bataafschen veldheer waren. Waarom zouden zij zich langer door één enkel man, die oud en krachteloos was laten dwingen? Waarom zouden zoo vele dappere en krachtige handen aan het verraad van dien éénen worden opgeofferd? Veel beter was het, door diens dood hunne fortuin en hunne dapperheid aan zijnen noodlottigen invloed te onttrekken.

Met deze en dergelijke oproerige redeneringen wonden de krijgers van Hordeonius elkander tegen dien veldheer op. Maar hunne woede dreigde tot uitbarsting te komen, toen Hordeonius een' brief van Vespasiaan ontving. Hij kon dien brief niet verbergen en las hem dus openlijk aan het leger vóór, waarna hij de briefdragers aan handen en voeten geboeid aan Vitellus zond.

Daardoor werden de gemoederen gestild en het leger zich op marsch begevende, kwam men te Bonn in het kamp van het 1e Legioen. De stemming der soldaten was ook dáár allerongunstigst. Zij gaven Hordeonius de schuld van hunne nederlaag in den strijd tegen de acht Batavische Cohorten, dewijl hij zijne belofte, de Legioenen van Mainz ter hunner versterking te doen oprukken, niet nagekomen was. Zij verweten hem, dat hij den toestand van zijn leger voor de andere legers en zelfs voor den Keizer verborg en dat hij in de Provincien hulp genoeg had kunnen vinden om het Batavische oproer in den aanvang te dempen. Hordeonius trachtte zich te verantwoorden door voor het front van het geheele leger de afschriften der brieven voor te lezen die hij naar Gallie, Spanje en Brittannie gezonden had ter bekoming

van hulp en beging daarbij de onvergeefelijke en alle krijgstucht den bodem inslaande fout, die brieven aan de arenddragers der Legioenen te geven om aan de soldaten voor te lezen, die dus beter inzigt daarvan kregen dan de hoofdofficieren. Ook liet hij een' der oproerigen in ketenen slaan, niet omdat deze de éénige schuldige was, maar om zijn gezag te toonen.

Van Bonn kwam het leger te Keulen, alwaar in den beginne zich magtige hulp aan het Romeinsche leger aansloot; maar toen de Galliers bespeurden dat de Germaansche wapenen de bovenhand zouden behouden, verlieten zij de Romeinsche partij, in de hoop hunne vrijheid te herkrijgen en later zelve den meester te kunnen spelen. De geest des oproers nam hand over hand in het leger toe en de gevangenzetting van één man had niet de minste uitwerking gehad. Integendeel was het juist die krijgsman die den veldheer van medepligtigheid beschuldigde; hij verklaarde een agent te zijn zoowel van Hordeonius als van Civilis en dat men zich van hem wilde ontdoen om een' lastigen getuige te verwijderen. Bij geluk was Vocula daar; vastberaden beklom hij zijn tribunaal en gaf hij bevel dien soldaat te grijpen en ondanks zijn hevig geschreeuw onmiddellijk ter dood te brengen; hierdoor werd den oproerigen eene heilzame vrees ingeboezemd en de gehoorzamen in hunne gehoorzaamheid versterkt. Dewijl echter het geheele leger daarop aandrong, gaf Hordeonius het bevel van het leger aan Vocula over. Maar niet alleen deze tweedragt, maar ook andere oorzaken vermeerderden den geest van ontevredenheid in het leger. De levensbehoeften ontbraken, de soldij bleef uit, de Galliers weigerden langer schatting te betalen en krijgslieden te leveren, en de Rijn was zoodanig uitgedroogd, dat de schepen met levensmiddelen niet konden aankomen en de wachtposten aan de rivier moesten verdubbeld worden om de waadbare plaatsen te verdedigen. Het bijgeloof zag in die buitengewone droogte den toorn der Goden, die langer weigerden de

grenzen van het Rijk te beschermen, en hetgeen in gewone tijden als toeval werd aangemerkt, werd nu het een ramp was, aan 's Hemels ongenoegen toegeschreven.

Te Neutz sloot zich het 16e Legioen aan het leger aan. Men gaf aan Vocula een' ambtgenoot in het opperbevel in den persoon van Herennius Gallus en daar beide evenzeer bevreesd waren den Batavieren aan te vallen, sloeg men het leger op bij Gelduba [9]). Aldaar oefenden zij het leger in krijgsbewegingen, het opslaan en afbreken van legerplaatsen, in één woord in alles wat den soldaat krijgsmansgeest kan inboezemen. En om den moed der troepen optewekken door het lokaas van buit, trok Vocula met het leger uit om het land der Gugernen [10]) die zich aan Civilis aangesloten hadden af te loopen en uit te plunderen. Een gedeelte van het leger bleef bij Gallus in het kamp bij Gelduba.

Gedurende den togt van Vocula bleef het in het kamp niet rustig. De oorzaak daarvan was een schip met koorn dat in de nabijheid in den Rijn aan het strand was geraakt. De Germanen beproefden het zich toe te eigenen en daar Gallus hetzelfde voornemen had, zond hij er eene Cohorte naar toe. De Germanen zonden ook versterking en daar dit herhaalde malen aan weerskanten plaats had, ontstond er eindelijk een geregeld gevecht waarin de Romeinen eene bloedige nederlaag leden en de Germanen het graanschip behielden. Zoo als toen de gewoonte was geworden, beschuldigden de Romeinen niet hunne eigene lafhartigheid, maar hunnen aanvoerder van verraad. Zij sleepten Gallus uit zijne tent, verscheurden zijne kleederen en overdekten hem met stokslagen, terwijl zij hem toeschreeuwden hun te zeggen voor hoeveel gelds hij het leger verraden had en wie zijne medepligtigen waren. Eensklaps ontwaakte ook hunne woede tegen Hordeonius dien zij den aanstoker van het verraad, Gallus echter als diens werktuig beschouwden. Gallus die in duizend doodsvreezen werd gehouden, had eindelijk de zwakheid Hordeonius van verraad te beschuldigen. Toen sloot men Gallus in

ketenen, waarin hij bleef tot na de terugkomst van Vocula, die daags daarna de grootste oproerkraaijers liet ter dood brengen.

Merkwaardig voorbeeld van de uitersten van oproerigheid en gehoorzaamheid in een ontzenuwd leger dat niet anders meer dan door eenen ijzeren bevelhebberswil tot rede kan gebragt worden. De groote oorzaak echter van de gedurige twisten bestond in het verschil van gevoelen tusschen de officieren en de soldaten; deze waren met hart en ziel aan Vitellius verkleefd, gene verwachtten alles van Vespasiaan.

§. 9.

Intusschen had de magt van Civilis eene ontzettende uitbreiding verkregen, daar geheel Germanie zich aan hem had aangesloten en de voornaamsten adel als waarborgen van trouw, zich om den persoon des Batavischen aanvoerders vereenigd had [11]). Civilis stelde hen dadelijk in het werk om die stammen der Galliers die den Romeinen bleven toegedaan te vuur en te zwaard te doen vervolgen, als daar waren de Ubiers, de Trevieren, de Menapiers [12]) en de Morinen [13]). De Ubiers vooral ondervonden de woede van zijnen haat, dewijl zij hoewel Germanen zijnde, hun vaderland hadden afgezworen en zich zelfs met een' Romeinschen naam, dien van Agrippinensen versierden. Hunne cohorten die zich op een' afstand van den Rijn veilig waanden, werden bij Marcodurum (Duren tusschen Keulen en Aken) tot den laatsten man toe nedergehouwen. Van hunnen kant stroopten de Ubiers in Germanie en hoewel zij in den beginne nog al voorspoed genoten, eindigden zij met ingesloten en verslagen te worden.

Het verslaan der Ubiers versterkte Civilis in zijne krijgsbewegingen en al naauwer en naauwer sloot hij de veste Vetera in. Om het binnensluipen van tijding te beletten verdubbelde hij de wachtposten en terwijl hij de Batavieren bezig hield met het vervaardigen van machines liet hij den Friezen

fait déclarer hautement dans les cours de Suède, de Danemarc, de Brandebourg et partout ailleurs, qu'il ne s'armoit que contre les Etats, qu'il vouloit les humilier, et qu'il vouloit se ressentir de l'audace de ceux qui y avoient la principale direction des affaires, qui avoient bien osé faire défendre le transport, et le débit des marchandises et denréez de France en ces Païs. C'étoit-là le prétexte qu'il prit; quoique la véritable cause de son mécontentement étoit la résolution qui avoit été prise autre fois ici d'arrêter le progrèz de ses armes aux Païs-Bas, et de lui ôter le moien d'y recommencer la guerre, en faisant pour cela une alliance avec l'Angleterre, et avec la Suède, ainsi que nous venons de dire.

De Groot en arrivant à la cour de France, y avoit représenté que la véritable liaison entre les souverains ne se trouvoit pas dans les traitéz et dans les alliances, mais dans l'avantage et l'utilité que les sujets trouvent dans le commerce réciproque. Qu'il avoit été fort ruiné depuis quelques annéez par les droits dont l'on avoit chargé les marchandises et denréez d'Hollande, jusques-là qu'il alloit se perdre entièrement si l'on ne déchargeoit les unes et les autres, et si l'on ne rétablissoit le commerce dans la même liberté ou il étoit en l'an 1662. Il apuia ses rémontrances de raisons si puissantes, que le roi et les ministres commençoient à s'y rendre, lorsqu'on y aprit que les Etats avoient défendu fort sévèrement le débit de toutes les eaux-de-vie étrangères. Cette résolution qui fut prise avant que l'on sût le succèz de la première audience de de Groot, et de quelle façon les ministres de France recevroient les premières propositions qu'il avoit à faire, rompit toutes ses mesures. Tellement que ne pouvant pas rendre d'autres services à sa patrie que d'avertir ses maîtres de ce qui se passoit en France, il ne manquoit pas de s'étendre dans toutes ses dépêches sur les particularitéz des grands armements, et des desseins de cette cour-là; d'avertir les Etats et leurs principaux ministres de l'étroite liaison que l'on y avoit prise au mois de février de cette année avec l'Angleterre, dont il marquoit tou-

afwierpen en met de lans nastootten. Sommige Friezen hadden het geluk de tinnen der muren te bereiken, maar daar werden zij met dolksteken afgemaakt en omlaag geworpen. Aldus verliep de nacht.

De aanbrekende dag vertoonde den Romeinen een nieuw en niet verwacht gevaar. Het was het werk der Bataven, die een grooten toren met twee verdiepingen hadden zaamgesteld. Toen zij dien toren tot voor de Pretoriaansche poort, dat is de hoofdpoort die naar de zijde van het tegenwoordige Birten gekeerd was, hadden gerold, gelukte het den belegerden het gevaarte met zware balken en blokken houts omver te werpen, zoodat allen die zich op den toren bevonden verpletterd werden. De Romeinen maakten onmiddelijk van dat oogenblik van verwarring gebruik om een' uitval te doen en eene vreesselijke slagting onder de Batavieren aan te rigten.

De Batavieren waren niet zeer gelukkig in het vervaardigen en behandelen van krijgs-machines en werden daarin door de Romeinen ver overtroffen. Want niet alléén bezaten zij veel meer werp- en schiettuig dan de Batavieren, maar hunne nimmer ophoudende oorlogen hadden hun een' hoogen graad van volmaaktheid in de behandeling daarvan verschaft. Bovenal bezaten zij in Vetera een werktuig dat zoo dikwijls het zich boven den muur vertoonde schrik en ontsteltenis onder de belegeraars verspreidde; het was een lange boom die dwars op een' loodregten paal rustte en in het steunpunt zoo beweegbaar was, dat hij snel naar alle kanten, zoo regts en links als van boven naar beneden kon gedraaid worden. Aan het eene einde was eene ketting waaraan haken waren bevestigd, en aan de andere zijde touwen waarmede de boom bestuurd werd. Vertoonde zich nu een' drom belegeraars binnen het bereik van de machine, dan lieten de Romeinen snel den boom over den muur zwenken, het einde omlaag vallen en weêr omhoog halen, en nooit kwam het terug zonder een paar bestormers, somtijds een' geheelen ladder vol mede te brengen en in de vesting te werpen.

Civilis bespeurde eindelijk dat hij de vesting nimmer met storm zoude meester worden; hij besloot dus tot eene eenvoudige insluiting terug te keeren en te beproeven of de honger het zwaard zoude kunnen vervangen. Echter liet hij niet na, de bezetting met onderhandelingen en beloften bezig te houden, in de hoop dat zij zich zoude laten verschalken.

§. 10.

Zoo was men eindelijk den 27. October genaderd. Op dien dag werd Vitellius door Vespasiaans Veldheer Antonius Primus bij Cremona verslagen. Antonius zond den Prefect Alpinus Montanus, een Trevier, met een' brief aan Hordeonius, kennisgevende van den val van Vitellius en van het geluk der wapenen van Vespasiaan. Hordeonius koos oogenblikkelijk de partij van dezen pretendent, zijne officieren volgden zijn voorbeeld, terwijl de Gallische hulptroepen evenmin een oogenblik aarzelden de partij van Vitellius op te geven. Maar de Legioensoldaten, die met hart en ziel aan Vitellius verkleefd waren, konden zoo gemakkelijk niet bewogen worden tot het verlaten eener zaak, waarvoor zij reeds zooveel bloeds hadden gestort. Evenwel spraken zij den eed uit voor Vespasiaan op bevel van Hordeonius en op aansporing der officieren, maar op eene gedwongene wijze en zonder de minste hartstogtelijkheid. Zij herhaalden wel al de woorden van den eed, maar zij spraken den naam van Vespasiaan of zeer zacht, of gebrekkig of in het geheel niet uit. Vespasiaan kon zich dus niet beroemen een legercorps te hebben aangewonnen, dat hem met hart en ziel verkleefd was en het murmureeren bleef ook niet achter toen de brief van Antonius aan Civilis voorgelezen werd en waarin Civilis als een bondgenoot en de Legioenen als vijanden werden aangesproken.

In de legerplaats van Gelduba hadden dezelfde tooneelen plaats en men zond Montanus tot Civilis met bevel de wa-

penen neder te leggen en de ontwerpen van een' vijand niet langer onder het mom van bondgenoot te verbergen; zijn voorwendsel was altoos de dienst van Vespasiaan geweest, en dat doel was nu bereikt; er bestond dus geene enkele reden meer, om de wapenen nog langer te voeren.

En inderdaad was door de verheffing van Vespasiaan het voorwendsel van den opstand van Civilis — Vespasiaans opkomst en Vitellius val — voortaan krachteloos en zoude hij dus weldra genoodzaakt zijn het ware doel, algeheele verdrijving der Romeinen, der wereld bloot te leggen. Maar daar Civilis plannen zich nog verder uitstrekten en het van belang was ook Gallie tot zijne zaak over te halen, was hem de zending van Montanus niet onwelkom. Want hij ontdekte weldra, dat die Trevier een koenen en onverschrokken aard bezat, die zich gaarne in gewaagde ondernemingen wikkelde. Civilis begon dus met hem een tafereel op te hangen van al de gevaren, waaraan hij gedurende zijn vijf en twintigjarig verblijf in de Romeinsche legerkampen was blootgesteld geweest. „Waarlijk," sprak hij, „ik ben fraai beloond voor „mijne diensten: mijn broeder werd gedood en mij klonk „men in ketenen. Denkt gij dat het volkenregt mij voor„schrijft mijne beulen te sparen? En gij, Trevieren, gij, „ongelukkige slaven, welke belooning denkt gij dat u zal „geworden voor de stroomen bloeds, die gij voor uwe mees„ters liet vloeijen? Ik zal het u zeggen, dienst zonder dank, „uitzuigingen, roeden, bijlen en het geheele arsenaal der ver„drukking. Ik, die slechts een eenvoudig prefect van eene „enkele cohorte ben, heb met de Caninefaten en de Bataven „die maar een hoekje gronds bewoonen het ijdele schrikbeeld „der Romeinsche legerkampen getrotseerd; hier hebben wij „ze vernield, dáár houden wij ze ingesloten en tuchtigen wij „ze met het zwaard en met honger. Hoe het ook zij, met „koenheid weren wij de verdrukking af, en worden wij ver„wonnen dan blijven wij nog dezelfden die wij vroeger waren."

Deze woorden ontvlamden in Montanus gemoed de hoop

op vrijheid. Hij sloot al wat hij gehoord had in zijn hart op, en bragt geene andere boodschap aan Vocula terug dan dat hij Civilis niet had kunnen overhalen de wapenen neder te leggen en dat hij besluiteloos was.

§ 11.

De oogenblikken waren voor Civilis kostbaar; hij begreep dat hij van de twijfeling waarin de Romeinen omtrent zijne ware gezindheid verkeerden moest gebruik maken om hen onverhoeds op het lijf te vallen. Slechts een gedeelte van zijn leger bij zich houdende tot insluiting van Vetera, vormde hij een legerkorps uit de oude Batavische cohorten en de dappersten der Germanen. Hij stelde het onder de bevelen van Julius Maximus en Claudius Victor, beide zonen zijner zuster. Snelheid van beweging was hier een hoofdvereischtte, ook ligtten beide veldheeren te Asciburgium eene divisie ruiterij op en stortten zij zóó onverhoeds op het kamp van Vocula, dat deze noch den tijd had zijne troepen aan te spreken, noch ze in slagorde te stellen. Al wat hij doen kon was in allerijl de Legioensoldaten in het centrum te vereenigen en de hulpbenden in de grootste wanorde op de vleugels te plaatsen. De Romeinsche ruiterij deed wel een' aanval, maar dewijl zij door een' goed gesloten troep ontvangen werd, maakte zij spoedig keert en verviel op de rijen der hulpbenden, op den voet gevolgd door Maximus en Victor. Toen was het geen gevecht meer, maar eene ware slagting. Tot overmaat van ramp zetten het de Nervische cohorten [14]), hetzij uit vrees, hetzij uit verraad op de vlugt en ontblootten alzoo de flanken van het Romeinsche leger. Toen konden de Batavieren de Legioenen aanvallen, die zich, na hunne standaarden te hebben verloren, tot binnen de wallen van hun kamp lieten terugdrijven.

Maar op eens nam het gevecht een' anderen keer. Eenige Gasconsche cohorten, die reeds door Galba waren aangewon-

nen en op marsch naar het kamp waren, hoorden het krijgsgeschrei. Onmiddelijk trokken zij de slagorde om en vielen met hevigheid in den rug der Bataven, die hen voor de garnizoenen van Neutz of van Mainz aanzagen. Deze dwaling die het klein getal der Gasconjers in hunne oogen vergrootte was hun noodlottig. Hunne aarzeling deed den moed der Romeinen herleven en hen op nieuw op de Bataven storten. De infanterie was in een oogenblik verpletterd, doch de ruiterij had nog gelegenheid met de veroverde veldteekens en de krijgsgevangen te ontvlugten. De Romeinen hadden het grootste aantal dooden, maar dewijl zij hunne slechtste krijgers en de Bataven hunne besten verloren, was het voordeel aan den Romeinschen kant.

Vocula en Civilis begingen hier beide eene fout. Indien Civilis een sterker legercorps in het veld had gezonden, had hij nooit door het kleine Gasconsche detachement kunnen geslagen worden en indien Vocula beter wacht had gehouden had hij zich niet door de Bataven laten overrompelen, terwijl hij er de tweede fout bijvoegde de Bataven niet op den voet op hunne vlugt te volgen, dewijl hij alsdan zonder twijfel Vetera had kunnen ontzetten. De fout van Civilis is niet te vergoêlijken, want behalven de belegeraars van Vetera bezat hij nog Germanen in overvloed; de eerste fout van Vocula is evenmin verschoonbaar, want het is eene vaste regel in den krijg dat hij die zich laat overrompelen ongelijk heeft, terwijl zijne tweede fout misschien te verontschuldigen is met den staat van ontzenuwing waarin zich zijne Gallische hulptroepen bevonden.

§. 12.

Hoewel Civilis geslagen was, trachtte hij de belegerden in Vetera hieromtrent in dwaling te brengen en hun diets te maken dat hij het Romeinsche leger vernietigd had. Daartoe liet hij de veroverde standaarden en veldteekens rondom de

legerplaats voeren en in het aangezigt der Romeinen de krijgsgevangenen rondleiden. Een dezer had de grootheid van ziel de stem te verheffen en zijne wapenbroeders in Vetera toe te roepen dat wel verre van overwinnaar te zijn, Civilis zelve thans een vlugteling was. Onmiddelijk werd hij door de geleidende Germanen doorboord en dit bevestigde zijne woorden. Overigens zagen de belegerden aan de overal in het zuiden opstijgende rookwolken dat Vocula's leger, zengende en brandende in aantogt was.

En zoo was het. Toen Vocula in het gezigt der vesting was, beval hij de vaandels te planten en het gewone legerkamp te graven, opdat de soldaat daarin zijne bagage zoude kunnen bergen en ontdaan van al het overtollige de armen des te vrijer in den aanstaanden strijd zoude hebben. Maar dit viel niet in den smaak der Legioenen; met de hun thans bezielende oproerigheid riepen zij niet alleen dat zij den strijd begeerden, maar zelfs zonder de bevelen des veldheers af te wachten en zonder zich de moeite te geven zich in behoorlijke rangorde te schikken, begonnen zij den aanval op het leger van Civilis. Deze die te goed veldheer was om niet onmiddelijk partij te trekken van de verwarring die in het Romeinsche leger heerschte, was het reeds halverwege te gemoet getrokken. Reeds bij den eersten schok, zetten het al de oproerigste schreeuwers van zoo even op de vlugt, eene omstandigheid die altoos en bij alle legers is waargenomen en een bewijs te meer is dat al diegenen die gewoonlijk onder den naam van pruttelaars worden aangeduid, nietswaardige wezens op het slagveld zijn. Het was den Romeinen een geluk dat diegenen hunner dien de laatste overwinning nog versch in het geheugen lag, hunne kalmte bewaarden en het gevecht herstelden. Te midden daarvan wenkten zij den verdedigers van Vetera, die op de muren stille aanschouwers van den strijd waren, met de handen toe, en deze, dien wenk begrijpende, deden uit alle poorten te gelijk een' hevigen uitval op de Germanen waarvan de uitslag niet te berekenen

zoude zijn geweest, indien Civilis aan den strijd had kunnen blijven deelnemen. Maar, van zijn paard gestort zijnde, geloofde men in beide legers, dat hij dood of zwaar gewond was. Dit schonk den Romeinen de overwinning; de Bataven namen hunnen gewonden veldheer op, trokken met hem af en van dat oogenblik af was Vetera van beleg en insluiting ontheven.

§ 13.

Op nieuw beging Vocula de fout de Bataven en Germanen ongehinderd te laten aftrekken en daardoor den oorlog dien hij had kunnen eindigen, slepende te houden. Misschien lag dit ook werkelijk in zijn plan. En alsof hij een tweede beleg van Vetera voorzag, liet hij de muren dier vesting herstellen en nieuwe versterkingen aanbrengen. Vervolgens zorgde hij voor de verwijdering van alle overtollige monden en liet hij eene geheele schare zoetelaars met de bagage naar Neutz terugleiden, van waar de geleiders graan langs den landweg, want de Germanen waren meesters van de rivier, moesten terugbrengen. Het eerste convooi kwam gelukkig te Vetera, want Civilis was van zijn' val nog niet hersteld. Toen zond Vocula om eene tweede bezending uit, waarvan het geleide op eene onvergeefelijk slordige wijze te werk ging. Zij handelden op eene wijze die zelfs in vredestijd niet geoorloofd is: hier en daar enkele soldaten bij het vaandel, de overigen verstrooid en de wapenen op de wagens. Civilis dit vernemende besloot den Romeinen op eene eigenaardige wijze berigt van zijne herstelling te doen toekomen. Met een gedeelte van zijn leger een' omweg makende, bezette hij alle passen en bruggen waarlangs het convooi op zijn' terugweg van Neutz naar Vetera moest heenkomen. Het convooi naderde bijna zonder bedekking, alsof er hoegenaamd geen gevaar bestond. Op het vernemen van het krijgsgeschrei liepen zij wel te hoop en trachtten zij de lange rij wagens te verdedigen, maar te

vergeefsch, en zij mogten van geluk spreken dat de invallende nacht hun gelegenheid gaf naar het nog bestaande en door eene wachtpost bezette kamp van Gelduba te ontkomen.

Toen hunne boodschappers te Vetera kwamen zag Vocula het groote gevaar in, waarin zich de convooigeleiders bevonden en dat indien Civilis het kamp van Gelduba wegnam, hij zelve afgesneden was van zijne gemeenschap met Neutz. Hij nam dus zijn Legioen en versterkte het met duizend uitgelezen mannen van het 5e en 15e Legioen die in Vetera waren belegerd geweest, alle morrende krijgers die hoogst tegen hunne officieren ingenomen waren. Er vertrokken meer manschappen uit Vetera dan bevolen was en gedurende den geheelen togt, deden zij niets dan hard op morren en razen tegen hunne aanvoerders, zeggende dat zij niet langer het verraad der officieren en den honger wilden verduren. De terugblijvenden in Vetera schreeuwden niet minder hard dat men het garnizoen te veel verzwakt had en dat men hen aan het zwaard van Civilis opofferde. Er bestonden dus twee oproerigheden voor één; hier riep men om den terugkeer van Vocula, dáár wilde men dit niet toelaten.

§ 14.

Naauwelijks was Vocula teruggetrokken of Civilis sloeg op nieuw het beleg om het nu zoo zeer van bezetting verzwakte Vetera. Wat Vocula betreft, hij achtte het niet raadzaam zich met de Bataven die hem den weg versperden te meten en bezette het kamp te Gelduba, dat hij spoedig weder verliet om op Neutz te marcheeren. Civilis sloeg hem intusschen overal gade en naauwelijks zag hij Gelduba ontbloot of hij viel er op, hieuw de zwakke bezetting neder en brak de legerplaats af. Terzelfder tijd zond hij zijne ruiterij het leger van Vocula achterna; digt bij Neutz haalde zij de achterhoede die insgelijks uit ruiterij bestond in; met een groot verlies werd deze overhoop geworpen.

De oproerkraaijers in Vocula's leger, misnoegd dat zij overal geslagen werden en er geen buit te behalen was, gaven zich nu zonder de minste schaamteloosheid aan hunne muiterij over. Toen Hordeonius hen met het detachement van het 5e en 15e Legioen had vereenigd, verminderde de vrees voor Civilis tegelijk met den eerbied voor hunne officieren, zoo wel uit verachting tegen Hordeonius als uit wantrouwen tegen Vocula. Hordeonius keerde nogthans met hen van Neutz terug om Civilis op te zoeken en kwam te Oerdingen [15]) aan den Rijn, waar hij de drie Legioenen liet kampeeren. Daar vernamen zij dat Vitellius geld had gezonden en zij eischtten op hoogen toon de uitdeeling daarvan. Hordeonius liet zich niet lang dreigen en gaf toe, echter deelde hij het geld niet in naam van Vitellius maar in dien van Vespasiaan uit. De soldaten stoorden er zich niet veel aan en gebruikten het geld onmiddelijk om er voor te brassen en te zwelgen. Toen de wijn hunne hoofden had verhit, ontgloeide hunne oude haat tegen Hordeonius, en zonder zich aan hunne officieren te storen, trokken zij naar zijne tent, rukten hem uit zijn bed en doorstaken hem in tegenwoordigheid van de andere bevelhebbers.

Een oogenblik stond de grootte van hunne schuld hun helder voor de oogen en om de wraak van een' bevelhebber te ontgaan wiens gestrengheid zij kenden en vreesden, stapelden zij eene nieuwe schuld op den bedreven moord en vlogen zij als razenden naar de tent van Vocula om ook hem op te offeren. Maar door het geschreeuw gewekt, had Vocula nog even den tijd om in het gewaad van een' slaaf en door de duisternis begunstigd te ontkomen.

Eindelijk bedaarde het tumult en toen de rijzende zon het schandelijk tooneel verlichtte, ontdekten de oproerlingen dat zij zonder plan, zonder bevelhebbers en zonder geld waren. Biddende wendden zij zich dus tot de Centurionen en smeekten hun hen aan te voeren en eenige officieren naar Gallie te zenden om manschappen en geld te halen.

§. 15.

Overhaasting, schrik, besluiteloosheid zijn de erfdeelen van alle menigten zonder opperhoofd. Civilis wist het en toen hij het vuur dat hij zeer waarschijnlijk zelve aangestookt had in het Romeinsche leger zag branden, verscheen hij plotselijk met eene gewapende magt om het aan te vallen. Alles geraakte toen in de grootste wanorde, men nam de wapenen op en wierp ze weder weg en eindelijk sloeg alles op de vlugt. Toen scheidden zich de Legioenen van den Boven-Rijn van het leger af en verklaarden zich voor Vitellius, hoewel Vitellius reeds langen tijd dood was. Daarna kregen zij berouw, vereenigden zich met het 1e Legioen, namen Vocula tot veldheer en legden in zijne handen den eed van trouw aan Vespasiaan af. Vocula liet Lupercus die in Vetera belegerd was, aan zijn lot over en trok op Mainz dat onverwachts door een' leger Catten [16]), Usipeten [17]) en Mattiaken [18]) was ingesloten. Maar toen men te Mainz kwam, was die stad al uitgeplunderd en waren de Germanen reeds afgetrokken. De Romeinen volgden hen op den voet en hieuwen er een groot gedeelte van neder. Van hunne kant hadden de Trevieren langs hunne grenzen eene versterkte wal opgerigt, van waar uit zij de Germanen veel afbreuk deden.

De invallende winter en de verwijdering des vijands noopten intusschen Civilis, geene andere militaire operatien te ondernemen en zich te bepalen tot eene naauwe insluiting van de veste Vetera.

§ 16.

Het jaar 70, dat Jerusalem voor de wapenen van Titus zag vallen en een eeuwen oud volk als ballingen over de aarde zag verspreiden, brak aan. Vijf dagen vroeger (26 Dec.) was Vitellius vermoord en nu stond Vespasiaan zonder tegenstanders aan het hoofd van den Staat. Nu was Civilis wel ge-

noodzaakt het masker geheel en al af te werpen en als verklaarde vijand van alle Romeinen zonder onderscheid op te treden; de Vitellische soldaten verklaarden liever hem dan den hun opgedrongen Vespasiaan te willen gehoorzamen. De Gallische in het Romeinsche leger dienende hulpbenden, door de Druidenpriesters opgezet sloten zich aan Civilis aan, en alles spande te zamen om de Romeinen uit het Germaansche en Gallische gebied te verjagen. Ook was de magt der Romeinen aan den Rijn zóó zeer afgenomen dat zij niets meer bezaten dan het belegerde Vetera, Mainz en Vindonissa [19]).

Civilis had reeds sedert langen tijd met de Galliers gekuipt, maar vóór den moord van Hordeonius was niets van het geheim uitgelekt. Na die afschuwelijke daad werden menigvuldige boodschappen tusschen Civilis en Classicus Prefect van een corps Treviersche cavalerie, gewisseld. Classicus stond in geboorte en rijkdom boven de andere Galliers. Hij was van koninklijk bloed en zijn geslacht was zoo wel in vrede als in oorlog beroemd geweest. Hij maakte het tot een punt van eer, van ouder tot ouder meer een vijand dan een bondgenoot der Romeinen te zijn geweest. Nog twee andere opperhoofden sloten zich aan het verbond tusschen Civilis en Classicus; het waren Julius Tutor een Trevier die door Vitellius tot bewaker van den Rijn was aangesteld en Julius Sabinus een Lingoon [20]) en iemand die eene groote verwaandheid bezat en er zich op beroemde een' afstammeling van Julius Cesar te zijn. Classicus, Tutor en Sabinus polsten in het geheim de gevoelens hunner landslieden en zoodra zij hen die hun in het volvoeren hunner plannen konden dienen tot hunne gevoelens hadden overgehaald, verzamelden zij zich in een bijzonder huis te Keulen, want het gros van het volk was er nog ver van verwijderd aan eenen opstand te denken. Evenwel bevonden zich eenige Ubiers en Tongeren op de vergadering, maar het grootste getal zamenzweerders bestond uit Trevieren en Lingonen. Er werd niet veel beraadslaagd, dewijl allen al dadelijk om het hardst begonnen te roepen dat het Romeinsche volk

door de furie der tweedragt was bezocht — dat de Legioenen waren uitgeroeid en Italie verwoest was — dat Rome was ingenomen en elk Romeinsch leger zijnen eigenen oorlog te voeren had — dat er op dit oogenblik niets anders te doen viel dan de passen der Alpen te bezetten en te versterken om de Romeinen buiten Gallie te sluiten en dat men daarna de Gallische magt zoo ver kon uitbreiden als men zelve verkoos.

Dit alles werd dadelijk goedgekeurd; men was echter besluiteloos omtrent hetgeen te doen stond met de overblijfselen van het leger van Vitellius dat nog altoos onder het bevel van Vocula te Maintz was. Sommigen waren van oordeel dat men dat geheele oproerige leger, dat bezoedeld was met het bloed van zijnen aanvoerder moest ter dood brengen; maar anderen meenden dat hunnen tegenstand te hevig zoude zijn indien zij wisten dat er geene genade bestond en dat het beter was hen in het verbond op te nemen. Daartoe behoefde men slechts de officieren om het leven te brengen en dan zoude de menigte door de medepligtigheid aan de misdaad en de hoop op eene betere toekomst, van zelve wel volgen.

Dit was het resultaat van deze eerste vergadering; men zond agenten om Gallie in opstand te brengen en de vergaderde opperhoofden namen den schijn van getrouwheid aan Romes oppermagt aan, om Vocula des te zekerder in het verderf te storten.

§. 17.

Het ontbrak Vocula niet aan waarschuwingen omtrent de geheime kuiperijen van Civilis en de Galliers; maar wat kon hij er met zijne incomplete en oproerige Legioenen tegen doen? Tusschen geheime vijanden en verdachte soldaten geplaatst kwam het hem het verstandigste voor zich met dezelfde wapenen te verdedigen als waarmede hij werd aangevallen. Zich dus onwetend houdende van hetgeen er in stilte gebrouwd werd, trok hij met zijn leger op naar Keulen. Daar

ontmoette hij Labeo, die zoo als vroeger verhaald is, door Civilis naar Friesland was gezonden omdat hij hem wantrouwde en die nu, na zijne bewakers te hebben omgekocht, was ontvlugt en zijne diensten aan Vocula kwam aanbieden. Hij maakte zich sterk het grootste deel der Batavische natie onder de heerschappij van Rome te zullen terugbrengen, mits Vocula hem eenige troepen verschafte. Hij verkreeg evenwel slechts een klein korps infanterie en ruiterij waarmede hij niets tegen de Bataven kon ondernemen, waarom hij het met eenige Nerviers en Betasiers [21]) versterkte en er geringe strooptogten bij de Caninefaten en Marsaten mede deed. Zijne bewegingen waren van zoo weinig belang dat zij den naam van oorlog niet verdienden.

§. 18.

Intusschen brak Vocula van Keulen op en door de listige inblazingen der Gallische opperhoofden misleid, trok hij noordwaarts aan om Civilis op te zoeken en Vetera te ontzetten. Niet ver van de vesting, trokken Classicus en Tutor (die mede uit Keulen gemarcheerd waren,) onder den schijn van eene verkenning te doen, maar inderdaad om de ratificatien van hun verdrag met de Germaansche opperhoofden uit te wisselen, vooruit. Daarna begon het verraad zich meer openlijk te vertoonen en de beide Gallische hoofden sloegen, om er een begin aan te maken, hunne legerplaatsen niet bij de Legioenen, zoo als het behoorde, maar daarvan afgezonderd op. Vocula verweet hun wel is waar dit gedrag, maar daar zijne vertoogen geen' ingang vonden en hij maar al te zeer begreep dat de Galliers hunne wapenen tegen hem zouden keeren bij den eersten aanval op Civilis, gaf hij dien op en trok hij terug tot Neutz. De Galliers volgden zijne beweging en sloegen hun kamp op een groot half uur afstands van dat der Romeinen op. Toen liepen de Centurionen en soldaten van het eene kamp naar het andere; men bood de getrouwheid

te koop aan en, na loven en bieden, schandvlekten de Romeinsche soldaten zich zóó zeer, dat zij beloofden den eed van trouw aan het Gallo-Germaansche verbond af te leggen en tot onderpand van hunne belofte hunne officieren om het leven te brengen of in boeijen te sluiten.

Men gaf Vocula den raad te ontvlugten; maar die waardige Romein verzamelde zijne soldaten en sprak tot hun hart met eene taal die den zoon van Rome voegde. Hij schilderde hun het afschuwelijke van hunne daad en in de hartstogtelijkste woorden smeekte hij den goeden en grooten Jupiter, die reeds achthonderd en twintig jaren het geliefde Rome zoo vele triomphen had doen vieren, — smeekte hij Quirinus, Rome's vader, die hen met zoo vele weldaden had overladen Rome's kroost van schande te vrijwaren en zijne wapenen zuiver en onbevlekt te houden — maar te vergeefs! Die schandelijke Romeinen, die hunne wieg en bakermat hadden vergeten en gemeene zaak hadden gemaakt met de vijanden van hun vaderland, bleven ijskoud bij de woorden van den eenigen waren Romein die zich nog in hun midden bevond.

Wie kan beschrijven wat er in het gemoed van Vocula omging? Hij begaf zich in zijne tent en besloot het leven te verlaten. Zijne slaven beletten er de uitvoering van. Classicus zond zekeren Emilius Longinus, eenen ellendeling die van het 1e Legioen gedeserteerd was, en die zijnen veldheer den dolk in het hart stak. De twee Legaten Herennius Gallus en Numisius Rufus werden in ketenen geklonken.

§ 19.

Daarna versierde Classicus zich met de uiterlijke teekenen van een Romeinsch Veldheer en begaf hij zich naar de legerplaats, waar hij het formulier van den eed met eene haperende stem uitsprak en welken eed door alle aanwezigen aan het Gallische Rijk werd afgelegd. Den moordenaar van Vocula werd een hooge rang verleend en anderen verkregen beloo-

ningen naar mate der verraderlijke diensten die zij hadden bewezen. Vervolgens verdeelden Tutor en Classicus de rollen onder hun beiden. Tutor die de bewoners van Keulen en alle soldaten die zich aan den Boven-Rijn bevonden besloten hield, dwong hen den eed aan Gallie af te leggen. Te Mainz liet hij de Tribunen en Prefecten die den eed geweigerd hadden, om het leven brengen. Classicus nam de verdorvensten uit de overloopers en zond ze naar Vetera, met bevel den belegerden vergiffenis te beloven indien zij zich naar de omstandigheden schikten; zoo niet, dat zij dan gedoemd werden alle ellenden die honger en zwaard slechts konden te weeg brengen te ondervinden. En bij deze beweegredenen voegden de afgezanten hun voorbeeld.

De belegerden waren in eenen vreesselijken tweestrijd; hier de pligt, dáár de honger, hier de schande, dáár de eer. Gedurende dien tweestrijd verdwenen de laatste levensmiddelen; de paarden en lastdieren waren al verteerd en reeds vergenoegde men zich met het walgelijkste voedsel. Eindelijk genoodzaakt takken, boomwortels en onkruid dat zij uit de voegen der steenen wegraapten te eten, gaven zij een merkwaardig voorbeeld van ongeluk en standvastigheid, tot zij een' sluijer over zooveel heldenmoeds en zooveel roems wierpen, door Civilis om het leven te smeeken. Vóór eenig antwoord daarop te willen geven eischtte Civilis dat zij eerst den eed aflegden aan het Gallische Rijk; bovendien behield hij zich de plundering van het kamp vóór en liet hij hun alles wat zij bezaten aan geld, slaven en bagage afnemen. Vervolgens konden zij vertrekken. Op anderhalf uur afstands van de legerplaats gekomen en zorgeloos daar henen gaande, werden zij onverhoeds door een korps Germanen overvallen; de dappersten sneuvelden op de plek, velen verloren het leven op de vlugt, anderen vloden tot in de legerplaats, die door de Germanen geplunderd en in brand gestoken werd, zoodat al de vlugtelingen in de vlammen omkwamen. Civilis beklaagde zich bitter over deze trouwbreuk der Germanen en deed hun

hevige verwijten er voor ondergaan; maar was het dubbelhartigheid van zijne zijde? of was hij magteloos om de Germanen in toom te houden? Dit is nooit duidelijk gebleken.

§ 20.

Thans zag Civilis de vernielde Legioenen aan zijne voeten en kon hij de lange lokken afsnijden die hij volgens de gelofte door hem, naar het gebruik der Germanen, in het begin van den oorlog afgelegd, tot nu toe had laten groeijen. Men zegt, doch het is naauwelijks geloofbaar, dat hij zijn zoontje dat nog een kind was, kleine pijlen en werpspietsen gaf, om die op eenige krijgsgevangenen af te schieten. Overigens deden noch hij, noch zijne Batavieren den eed aan Gallie, daar hij zich met de Germanen sterk genoeg gevoelde, en tevens genoeg op zijne eigene krachten kon steunen om, gaf het nood, aan Gallie de oppermagt te betwisten. Mummius Lupercus Legaat van een der Legioenen en bevelhebber van Vetera werd tot een der geschenken aan Velleda bestemd. Deze maagd, onder de Brukteren geboren, woonde in eenen toren aan de Lippe, misschien bij het tegenwoordige dorp Spellen; zij bezat eene uitgestrekte magt, die gevestigd was op het aloude gevoelen der Germanen, dat aan sommige hunner vrouwen de gave der voorspelling toeschreef. Niemand mogt haar zien en gewoonlijk was het een bloedverwant harer keuze die de vragen die men haar deed en hare antwoorden overbragt. De naam der profetes die Velleda voorafging was Aurinia. Overigens was sedert de nederlaag der Legioenen Velleda's invloed zeer vermeerderd, omdat zij die nederlaag voorspeld had. Lupercus bereikte de woning der profetes niet; hij werd onderweg vermoord. Eenige officieren die in Gallie geboren waren, werden als gijzelaars tot rigtige uitvoering van de termen van het verbond teruggehouden. Alle legerplaatsen werden in brand gestoken en alleen die van Maintz en van Vindonissa werden behouden.

Het 16e Legioen met zijne hulptroepen, dat zich ook overgegeven had, kreeg bevel om van Neutz naar Trier te marcheeren. De dag was bepaald waarop die troepen hun kamp moesten verlaten. De tusschentijd gaf verschillende stof tot nadenken; de lafhartigen beefden als zij aan het lot van de bezetting van Vetera dachten; die nog eenig gevoel van eigenwaarde bezat, steeg het schaamrood naar het aangezigt als hij over zijne eerloosheid peinsde en zich afvroeg hoe de marsch zoude afloopen? Wie het bevel zoude voeren? en dat zij allen in de magt van hen waren die zij zelven meesters over hun leven of dood hadden gesteld. Anderen die alle eergevoel hadden uitgeschud staken de zakken vol goud en kostbaarheden en eenigen scherpten hunne zwaarden alsof zij zich tot een gevecht gereed maakten. Eindelijk naderde het uur van vertrekken, dat nog treuriger dan het wachten was. Want binnen het kamp was de vernedering niet zoo zigtbaar; eenmaal daar buiten zijnde lag zij voor aller oogen bloot. Treurige optogt voorwaar, die in diepe huiveringwekkende stilte plaats had. Nu waren de vroeger zoo fiere Legioenarenden onteerd, de beeldtenissen der Keizers afgerukt en — daarneven schitterden de Gallische veldteekenen met een' tergenden overwinningsglans onder aanvoering van den éénoogigen, half krankzinnigen, woest uitzienden Claudius Sanctus!

Maar toen men te Bonn kwam werd het nog erger; dáár voegde zich een ander Legioen, dat zich óók overgegeven had, aan den stoet; de schande scheen zich te vergrooten en de kelk der bitterheid liep over toen ook alle huis- en landlieden die vroeger voor Rome's naam gesidderd hadden, zich in sarrende en overmoedige vreugde aan het gezigt der diep gezonken krijgers kwamen vergasten. De divisie Picentijnsche cavalerie [23]) kon dien smaad niet langer verdragen en zonder zich aan de beloften of bedreigingen van Sanctus te storen, verliet zij de colonne en trok op Mainz. Onder weg ontmoette zij bij toeval den moordenaar van Vocula, zij doorboorde hem met duizend steken; met dit slagtoffer begon de

verzoening harer schuld. De Legioenen onder Sanctus kwamen te Trier, waar zij hun leger opsloegen.

§. 21.

Zooveel voorspoeds maakte Civilis en Classicus overmoedig en zij weifelden of zij Keulen niet aan de plundering hunner troepen zouden prijs geven. Maar daar zij begrepen dat die plaats bij onverhoopten keer van den oorlogskans hun dienen kon en bedenkende dat de naam van goedertieren te zijn den stichters van een nieuw Rijk nooit konde schaden, kwamen zij van dat booze opzet terug. Ook had de dankbaarheid haar aandeel in het nemen van dit betere besluit, want Civilis herinnerde zich dat zijn zoon, die in het begin der onlusten te Keulen was gevangen gehouden, aldaar met veel onderscheiding was behandeld geworden. Maar de Overrijnsche stammen haatten die stad om hare rijkdommen en hare bevolking. Hun gevoelen was dat de stad, of open moest staan voor al de Germanen of vernield moest worden met verspreiding der inwoners.

Eene deputatie van de Tencteren, die slechts door den Rijn van Keulen gescheiden woonden, begaf zich naar de stad en eischte dat de muren en wallen afgebroken en alle Romeinen die zich op het gebied der stad bevonden, werden om het leven gebragt; maar het bestuur antwoordde dat wel verre van de muren af te breken, het beter zoude zijn er nog hechtere bij te bouwen; dat de stad voor alle Germanen zoude openstaan; dat men alle Romeinsche tollen en belastingen zouden afschaffen en dat men Civilis en Velleda verzocht zich met het opstellen van de voorwaarde van hun verbond met de Germanen te belasten.

En zoo geschiedde het; de Tencteren werden tevreden gesteld en de Keulenaars in het verbond opgenomen. Aldus versterkt maakte Civilis zich gereed de naburige plaatsen goed- of kwaadschiks aan zijnen wil te onderwerpen. Hij had de

Suniken [24]) reeds ten onder gebragt en hunne jeugd in zijn leger gestoken, toen plotselijk Labeo met een in der haast bijeengeraapt leger Betasiers, Tongeren en Nerviers zich tegen hem over stelde. Labeo rekende op de sterkte zijner positie, dewijl hij vooraf een' brug over de Maas, denkelijk te Maastricht, en de toegangen had bezet. Maar hij maakte eene misrekening want het gevecht was nog onbeslist, toen de Germanen zich in de rivier wierpen, die overzwommen en Labeo in den rug vielen. Terzelfder tijd had Civilis de stoutheid zich midden onder de Tongeren te begeven en hun toe te roepen dat hij de wapenen niet had opgenomen om de eene of andere natie boven de anderen te stellen, maar om zaamverbonden te zijn. „Sluit u aan ons aan," riep hij, „en „ik zal, naar uwe keus, uw bevelhebber of eenvoudig soldaat „zijn!" De Tongeren staken onmiddelijk het zwaard in de schede en door twee hunner hoofden, Campanus en Juvenalis daartoe overgehaald, sloten zij zich in massa aan Civilis aan. Labeo ontkwam het door de vlugt. De Betasiers en Nerviers volgden het voorbeeld der Tongeren en Civilis deelde ze allen in zijn leger in. Aldus vergrootte zich zijne magt, hetzij de volkeren zich uit schrik of uit sympathie aan hem aansloten.

§. 22.

Inmiddels was Sabinus niet zoo gelukkig in zijne krijgsbedrijven als Civilis. Na alles vernield te hebben wat aan de Romeinen kon herinneren liet hij zich tot opperheer uitroepen en tastte hij zonder dralen, met een zamenraapsel van tuchtelooze Lingonen, zijne naburen de Sequanen aan. De Sequanen waren aan Rome's heerschappij getrouw gebleven en namen het gevecht aan. Sabinus werd volkomen geslagen en met evenveel lafhartigheid nam hij de vlugt als hij met overijling den aanval begonnen had. Om aan zijnen dood te doen gelooven, liet hij het huis waarin hij zich bevond in brand steken; ook geloofde iedereen dat hij in de vlammen was om-

gekomen, maar hij ontsnapte langs verschillende wegen en hield zich van de geheele wereld afgezonderd nog negen jaren in een spelonk verborgen. Zijne getrouwe gemalin Eppopina was de eenigste persoon die zijn geheim kende, tot dat het bij toeval werd ontdekt en de onverbiddelijke Vespasiaan hem liet ter dood brengen.

De overwinning der Sequanen bragt de vrijheidskoorts der Galliers een weinig tot bedaren en de Remen [25]) deden het voorstel een' algemeenen rijksdag te houden, waarop beraadslaagd zoude worden of men den vrijheidsoorlog voortzetten of opgeven zoude. Daardoor verkregen de Romeinen verademing en den tijd om over de Pennijnsche, Cottische en Grieksche Alpen, het 6e, 8e, 21e en 2e Legioen uit Italie in Gallie te doen vallen, terwijl zij tevens het 6e en 10e Legioen uit Spanje en het 14e Legioen uit Brittannie ontboden. Annius Gallus verkreeg het bevel aan den Bovenrijn, terwijl Petilius Cerialis met het herwinnen van den Benedenrijn belast werd.

§. 23.

Onder het naderen van het nieuwe en ontzagverwekkende Romeinsche leger werd de beraamde rijksdag te Rheims gehouden. De meeste Gallische stammen neigden tot den vrede en kwamen met vaste bedoeling om dien voor te staan, in de vergadering. Tullius Valentinus, de afgevaardigde van Trier, predikte op hevige wijze den oorlog, maar de vertoogen van Julius Auspex, een der voornaamste Remen, vonden gereeden ingang, zoodat men tot den vrede besloot. Valentinus echter wilde daar niet van hooren, zoodat de Trevieren en Lingonen zich van de overige Galliers afscheidden en in den oorlog volhardden.

Maar noch zij, noch de overige tegenstanders der Romeinen voerden iets uit, dat in evenredigheid stond met het grootsche doel. Civilis, die met alle geweld Labeo wilde vangen of

verjagen, zwierf door de wildernissen van Belgie. Classicus deed bijna niets en gedroeg zich als of hij niet meer behoefde te overwinnen, maar slechts te genieten. Tutor gaf zich ook de moeite niet om den overtogt van den Rijn of de passen der Alpen te sluiten — en in dien tusschentijd rukte het 21e Legioen uit Vindonissa en Sextilius Felix met de hulptroepen van dat Legioen uit Rhetie op [26]). Hierbij voegden zich de Singulariers — een gedeelte van de Keizerlijke Garde-cavalerie — die door Vitellius naar Rome waren ontboden geweest en sedert de partij van Vespasiaan hadden omhelsd. Dit corps werd gekommandeerd door Julius Briganticus, zoon van eene zuster van Civilis, tnsschen wien en Briganticus een' onverzoenlijken haat bestond. Tutor had de Trevieren met nieuwe ligtingen Vangionen [27]), Caracaten [28]) en Triboken [29]) versterkt, en er een korps oude Legioensoldaten, die zich door vrees of beloften hadden laten overhalen, bijgevoegd. Maar nadat dit laatste korps een gedeelte van de voorhoede van Sextilius had verslagen en daarna in de verte de oude geliefde Legioenarenden zag schitteren, keerde het tot hen weder; de Triboken, Vangionen en Caracaten volgde hun voorbeeld, en Tutor die nu geene andere dan Treviersche troepen bezat, trok Maintz vermijdende, naar Bingen. Hij meende daar veilig te zijn, omdat hij de brug op de Nahe had doen afbreken, maar de Cohorten van Sextilius vonden eene waadbare plaats, overrompelden en sloegen hem. Toen gaven de Trevieren den oorlog op; de Legioenen die onder het geleide van Claudius Sanctus naar Trier waren gevoerd, kozen de partij van Vespasiaan; maar toen Valentinus hierover verwoed alles met vlam en zwaard dreigde, trokken dit Legioen zich terug naar de Mediomatriken [30]); de Trevieren namen op nieuw de wapenen op en bezegelden hunne nieuwe trouw met het vermoorden van de Legaten Herennius Gallus en Numisius Rufus, die na het om het leven brengen van Vocula, in ketenen waren geklonken.

§. 24.

Dit was de stand des oorlogs, toen Cerialis te Maintz kwam. Cerialis was een veldheer, die tot vechten geboren, stoutmoedig en ondernemend was, die door zijne vurige taal den moed der krijgers wist te ontvlammen en die geen voornemen had het zwaard in de schede te laten roesten. Hij begon met alle Gallische hulptroepen naar huis te zenden, zeggende, dat hij genoeg aan zijne Legioenen had en dat de Galliers hunne landerijen konden gaan bebouwen; hierdoor versterkte hij de Galliers in hunne onderwerping en in het van goeder harte opbrengen der schattingen. Vervolgens zond hij aan de Legioenen die bij de Mediomatriken waren, bevel naar Trier op te rukken. Civilis en Classicus, thans door de vlugt van Tutor en de nederlaag der Trevieren van een' grooten steun beroofd, verzamelden zoo spoedig mogelijk alle hunne strijdbare benden en zonden bode op bode aan Valentinus, om hem van elken beslissenden stap terug te houden. Cerialis wachtte de vereeniging van Civilis en Classicus met Valentinus niet af, maar trok onmiddellijk uit Maintz op Rigol, dat in de nabijheid van Trier ligt en waar Valentinus gelegerd was. Binnen drie dagen was hij te Rigol. De positie van Valentinus was zeer sterk; met een groot corps Trevieren had hij zich achter eene dubbele gracht en barricaden van rotsblokken genesteld, terwijl zijn kamp tevens door de Moezel en de bergen gedekt was. Maar Cerialis liet niettemin de verschansing door zijne infanterie bestormen; zoolang de Romeinen in den pijlregen waren, ging het langzaam vooruit; maar eens aan de wallen zijnde, werden de Trevieren als eene instortende bouwval door één geworpen. Intusschen was de ruiterij langs minder steile toegangen genaderd en had zij het geluk de voornaamste bevelhebbers en daaronder Valentinus gevangen te nemen; hij werd naar Rome vervoerd en aldaar ter dood gebragt; hij stierf met de dankzegging op de lippen, dat hij den val van zijn vaderland niet be-

hoefde te overleven. Den volgenden dag trok Cerialis binnen Trier; de soldaten brandden van verlangen om die stad, het vaderland van Classicus en Tutor te plunderen en te verbranden; doch Cerialis was bevreesd zijn' roem te bevlekken, indien hij den schijn had de wreedheid en bandeloosheid der soldaten aan te moedigen; de stad bleef dus gespaard. Korten tijd daarna trokken de zoo zeer geschandvlekte Legioenen uit het land der Mediomatriken binnen Trier. Cerialis vergaf hun al het gebeurde en verbood dat er over gesproken werd.

§. 25.

Het overwinnende Romeinsche leger was naauwelijks in het bezit van Trier, of Cerialis ontving een' brief van Civilis en Classicus, inhoudende dat Vespasiaan overleden was, — dat men het te vergeefsch trachtte te verbergen, — dat Italie en Rome den burgeroorlog waren prijs gegeven, — dat indien Cerialis voor zich zelven het Gallische Rijk begeerde, zij zich met hun gebied zouden vergenoegen, doch indien hij den oorlog de voorkeur gaf, zij dien niet zouden ontwijken.

Cerialis gaf hoegenaamd geen antwoord op dezen brief, maar zond dien met den brenger naar Rome.

Intusschen trokken van alle kanten de Germaansche benden bij één en Cerialis werd algemeen gelaakt, dat hij dit niet belet had, want zeer gemakkelijk had hij de afzonderlijk staande legertjes stuk voor stuk kunnen verslaan. Hij versterkte middelerwijl zijne legerplaats met eene gracht en palissaden, eene voorzorg die men tot nu toe niet had genomen.

De Germaansche opperhoofden belegden een' krijgsraad om het plan te vormen van den naderenden veldtogt. Civilis was van gevoelen, dat men de Overrijnsche natien moest afwachten, om aldus versterkt de Romeinen te verpletteren, vooral ook omdat de Galliers, die Rome's partij trokken, een' ligten prooi waren en de Belgen of openlijk of in hun hart den Germanen waren toegedaan.

Tutor meende dat men niet moest dralen noch den Romeinen tijd geven de Legioenen, die reeds uit Brittannie, Italie en Spanje op marsch waren, aan zich te trekken, — dat de verwachte Germanen bandeloos en ongehoorzaam waren en dat er alle vrees bestond, dat zij liever den Romeinen zouden dienen, daar deze beter van geld waren voorzien, dat toch maar het eenigste doel dier Germanen was; — dat Cerialis thans nog over weinig meer kon beschikken, dan over die ellendige Legioenen, die zoo schandelijk hun vaderland hadden verraden en trouw aan het Gallische Rijk hadden gezworen; — dat de toevallige overwinning op Valentinus behaald, de vermetelheid der Romeinen zoude aanvuren, hetgeen hun noodlottig zoude zijn, want zij zouden thans met geen jong mensch zonder ondervinding, maar met Civilis en Classicus te doen hebben; — het gezigt alléén dier mannen zoude hun al de doorgestane ellenden, vrees, honger, vlugt in de gedachten roepen; — de Trevieren en Lingonen zouden bij de eerste gelegenheid de wapenen op nieuw tegen Rome keeren..... Classicus maakte een einde aan de beraadslaging door te verklaren, dat hij het gevoelen van Tutor omhelsde; men ging dus onmiddellijk aan het werk.

§. 26.

De marschorde werd in drie colonnen opgesteld: de Ubiers en Lingonen in het centrum, de Bataafsche Cohorten aan den regter en de Tencteren en Bructeren aan den linker kant. Gedeeltelijk door het gebergte en gedeeltelijk tusschen den weg en de Moezel oprukkende, geschiedde de aanval op Trier zoo plotselijk, dat Cerialis gerust in zijn' kamer lag te slapen — want hij had den nacht buiten het kamp doorgebragt — toen men hem kwam boodschappen, dat zijn leger aangevallen en geslagen was. Hij meende dat men hem dwaasheden kwam vertellen tot op het oogenblik, dat hij met eigen oogen de geheele uitgestrektheid van den ramp overzag.

Het kamp der Legioenen was vermeesterd, de ruiterij op de vlugt en de Germanen meesters van de brug die beide gedeelten van Trier vereenigt. In dit hevig gevaar toonde Cerialis al zijne stoutmoedigheid. Hij nam de vlugtenden bij de hand, wierp zich ongekleed te midden van den pijlregen en die vermetelheid en de hulp van eenige toegeschoten dapperen redden de brug, die hij hernam en onder de bewaking van eene uitgelezen bende stelde. Vervolgens in het kamp komende, zag hij de Legioenen die zich te Bonn en te Neutz hadden laten vangen en wier Centurien thans verward door-één liepen, en waarvan de adelaars op het punt waren van te worden genomen. In toorn ontvlammende, riep hij uit: „Neen, het is hier geen Hordeonius noch een Vocula dien „gij verlaat; hier is geen verraad en ik had ongelijk toen ik „al te ligtvaardig geloofde, dat gij het Gallische verbond „vergeten en slechts uwen eed aan Rome indachtig waart. „Mij is dus het lot van Herennius en Numisius beschoren? „Alle uwe officieren moeten dus door uwe of door des vij-„ands hand vallen? Ga, zeg aan Vespasiaan, of liever nog „aan Civilis en Classicus, dat gij uw' veldheer op het slag-„veld hebt verlaten, maar wees verzekerd dat er Legioenen „zullen komen, die mij niet ongewroken en u niet ongestraft „zullen laten blijven!"

Die klagten waren gegrond; de prefecten en andere officieren herhaalden ze met gestrengheid; toen verzamelden zij zich bij Manipulen en Cohorten; zij konden geen groot front innemen, omdat de Germanen hen van alle kanten overvleugelden en hunne tenten en bagage hun in den weg waren, want de strijd werd in het kamp zelve gevoerd. Tutor, Classicus en Civilis moedigden de hunnen tot volharding aan: den Galliers hielden zij de vrijheid voor, den Bataven den roem en den Germanen den buit die zij vóór zich zagen. Alles was den Romeinen tegen tot dat eindelijk het 21e Legioen eene meer opene plek vond, waarop het zich in ééne massa konde verzamelen, den schok dóórstaan en afweeren kon.

Toen ontstond op eens een panische schrik onder de aanvallers; zij schreven dien toe aan het gezigt der herzamelde cohorte die zij voor versche troepen aanzagen; maar de ware reden lag in hunne roofgierigheid omdat zij zich meer met den buit dan met het gevecht bezig hielden. Zij vlugtten en Cerialis kreeg nog denzelfden dag gelegenheid hun kamp te nemen en tot den grond toe te slechten.

Cerialis had, door achteloosheid, bijna de Romeinsche zaak te gronde gerigt, want — men kan het niet genoeg herhalen — hij die zich laat overrompelen, is altijd strafbaar; zijne energie herstelde de begane fout en hij is des te prijzenswaardiger omdat hij op dat pas zeer slechte troepen onder zijne bevelen had.

§. 27.

Toen de bewoners van Keulen vernamen, dat de Legioenen in aantogt waren, hadden zij gemeend zich in tijds verdienstelijk te moeten maken om hunnen afval van Rome te vergoêlijken. Daartoe hadden zij het verraderlijke middel te baat genomen, alle Germanen die zich in de stad bevonden, onverhoeds te overvallen en te dooden. Civilis zwoer wraak over dit schelmstuk en trok op Keulen om die stad te tuchtigen. Nu was goede raad duur; nu riepen de Keulenaars Cerialis te hulp en boden zij de vrouw en de zuster van Civilis en de dochter van Classicus als waarborgen hunner trouw aan, niettegenstaande die personen reeds als zoodanig in Keulen waren gezonden tot waarborg van de zijde der Germanen, toen Civilis de stad van plundering gered en zij zich aan hem aangesloten had. Echter moest Civilis zijne wraak opgeven, want hij verloor eene zijner beste cohorten door een nieuw verraad der Keulenaars; die Cohorte, geheel uit Chauken [31]) en Friesen bestaande, was gekantonneerd te Tolbiae (Zulpich) op de grenzen van het Keulsche gebied. De Keulenaars verzochten hen op een groot gastmaal en nadat zij hen dronken gemaakt

hadden, sloten zij de deuren en staken zij het huis in brand, zoodat de geheele Cohorte door de vlammen verteerd werd.

Inmiddels naderde Cerialis het Bataafsche grondgebied; Civilis vreesde dat het 14e Legioen — hetzelfde waarbij vroeger de acht Bataafsche cohorten als hulptroepen dienden en tusschen welken en de Legioensoldaten een' onverzoenlijken haat bestond — en dat uit Brittanie in aantogt was, de kusten van het Bataafsche eiland aandoen en aldaar stroopen zoude; gelukkig echter landde dat Legioen op een ander gedeelte van de kust; de Legaat Fabius Priscus voerde het aan tegen de Nerviers en Tongeren, die zich onderwierpen, doch de vloot waarmede het Legioen gekomen was, werd door de Caninefaten aangevallen en grootendeels vernield. Die zelfde Caninefaten versloegen ook een legertje Nerviers dat uit eigen beweging voor de Romeinen in het veld was getrokken. Classicus versloeg een detachement ruiterij dat Cerialis vóór Bonn had geplaatst en door deze kleine maar geringe nederlagen verloor Cerialis het voordeel en de eer der overwinning bij Trier.

§. 28.

Na de mislukte overrompeling van Trier had Civilis zich met nieuwe ligtingen uit Germanie versterkt en sloeg hij zich neder bij Vetera, dat eene zeer goede positie op zich zelve was en door de herinnering aan vroegeren voorspoed, de zedelijke kracht der krijgslieden opwekte. Cerialis sloeg zijne legerplaats niet ver van dáár op; zijne kracht was thans verdubbeld door de aankomst van het 2e, het 6e en het 14e Legioen met hunne hulptroepen en ruiterij. Geen van beide Veldheeren hield van dralen, maar tusschen beide legers was eene moerassige vlakte, die thans bovendien onder water stond, dewijl Civilis een' dam dwars door den Rhijn had doen leggen, waardoor zijn water zich over die vlakte uitstortte. Dat water bedekte duizende ondiepten, hetgeen den Romeinschen krijger in zijne zware rusting en het zwemmen ongewoon, hoogst

nadeelig was. Den Germanen integendeel was het zwemmen maar speelwerk, want zij oefenden er zich in van kindsbeen af en bovendien hadden zij het voordeel hunner lange gestalte en de ligtheid hunner wapenen.

De aanval geschiedde door de Romeinen; maar toen zij paarden en wapenen in de kuilen en ondiepten van het moeras zagen verdwijnen, geraakten zij in wanorde. De Germanen kenden alle waadbare plekken en liepen gedurig van de eene naar de andere, zonder zich veel met het front der Romeinen bezig te houden, maar hen meestal op de flanken of in den rug aanvallende. Het geleek meer op een zeegevecht dan op een gevecht tusschen infanterie. Men dreef op het water, of indien een vaste plek gevonden werd, hielden gewondden of niet gewonden, zij die zwemmen of die het niet konden, elkander daar bij het ligchaam vast, omstrengelden elkander en verdronken gewoonlijk te zamen. Evenwel was het bloedbad niet zoo groot als men het onder zulke omstandigheden had kunnen verwachten, want de Germanen kwamen niet buiten het moeras en trokken zich eindelijk in hun kamp terug.

De uitslag van dit gevecht deed beide legerhoofden om verschillende redenen eene herhaling wenschen; Civilis om zijne fortuin te vervolgen, Cerialis om zich van een' blaam te zuiveren. De Germanen werden standvastiger door het behaalde voordeel, de Romeinen door de geleden schande; de eersten bragten den nacht met zingen en schreeuwen, de laatsten in woede en onder bedreigingen door.

Met het krieken van den dag plaatste Cerialis zijne cavalerie en zijne hulptroepen vóór het front van zijne lijn van bataille die uit de Legioenen bestond, terwijl hij een uitgelezen corps afzonderlijk posteerde, om toe te schieten dáár waar dit noodig was. Civilis stelde zijne slagorde niet in linie, maar in geslotene colonne op; daarvan bezetten de Bataven en Gugernen de regter — en de Germanen, die dus het digst bij de rivier waren, de linkerzijde.

De beide legerhoofden spraken hunne krijgers niet in het

algemeen aan zoo als gebruikelijk was, maar elk korps afzonderlijk, naar mate zij er langs reden. Cerialis riep den zijnen den roem der Romeinsche wapenen en hunne vroegere en tegenwoordige overwinningen voor den geest. Hij noemde de vijanden lafhartigen en verraders, die al duizend malen overwonnen waren, die men moest uitroeijen en veeleer kastijden dan bevechten. Had niet nog onlangs eene handvol Romeinen al die Germanen, die nog wel de strijdbaarsten uit hunne natien waren, in een oogwenk overhoop geworpen? Zij, die thans voor hen stonden, waren de vlugtelingen uit dien strijd, die den geest vol lafhartige gedachten, het ligchaam vol schandelijke wonden hadden. Vervolgens moedigde hij elk Legioen aan met hetgeen het eigenaardig was: het 14e noemde hij de verwinnaars van Brittannie; het 6e had geheel alléén Galba Keizer gemaakt; het 2e vermaande hij zijne nieuwe adelaren met eene overwinning intewijden. Den Legioenen van Germanie wees hij met de hand op hunne oude Rijnboorden, hun oud kamp, dat zij dwars door stroomen van vijandelijk bloed moesten veroveren.

Allen beantwoorden des Veldheers toespraak met vreugdegejuich, zoo wel zij, die den langen vrede moede, reikhalsden naar het zwaardgesuis, als zij die, wars van meerder oorlogs, belooning voor hunne diensten en de rust des ouderdoms begeerden.

Civilis wees zijne krijgers op dat zelfde slagveld, waarop allen, Germanen en Bataven de sporen van hunnen ouden roem betraden, — dat veld, dat nog bedekt was met de asch en de beenderen der door hen verslagen Legioenen; waar de Romeinen geen' stap konden doen, zonder zich de sombere beelden van gevangenschap en nederlaag voor den geest te roepen. „Laat u door die geringe nederlaag bij „Trier, niet ontmoedigen," riep hij uit, „het was uwe eigene „overwinning die dien dag den Germanen, die tuk op buit „waren, belemmerde; van dien dag af aan volgde u de „overwinning, den Romeinen de nederlaag; ook heden is al

„het voordeel aan uwe zijde; ik heb de vlakte doen over-
„stroomen; de waadbare plekken zijn alléén aan u en niet
„aan den vijand bekend; aan hen blijft slechts het moeras,
„aan u het gezigt uwer geliefde boorden en de goden die
„ze beschermen. Hoe? zoude de moed u ontzinken, nu de
„goden vóór u zijn, nu uwe vrouwen, uwe moeders, uw
„vaderland het oog op u gevestigd houden? Deze dag is
„het, die uwen roem boven die van uwe voorouders zal
„verheffen, of u bij het nageslacht een toonbeeld van schande
„zal doen zijn."

Een oorverdoovend gekletter met de wapen en het aanheffen van het krijgsgeschrei beantwoordde des Veldheers toespraak. Onmiddelijk daarop nam het gevecht op de gewone wijze een' aanvang, met het werpen van pijlen en het slingeren van steenen en looden kogels. De Romeinen vermeden het moeras en de Bataven lieten niets onbeproefd om hen er in te lokken.

Toen de werptuigen in dit tirailleursgevecht waren uitgeput, stortten de Germanen en Bataven zich met woede op den vijand. Hunne hooge gestalte en lange pieken deden hun dien reeds van verre bereiken, en hunne stooten waren te wisser, omdat den Romeinen op het verraderlijke moeras telkens de grond onder de voeten ontzonk. Tegelijker tijd sprongen de Brukteren, die op den dijk, dien Civilis door den Rijn gelegd had waren geposteerd geweest, in het water en zwommen naar de Romeinsche slagorde; daardoor ontstond verwarring onder de Cohorten der Romeinsche bondgenooten, en de eerste linie was op het punt van door de Brukteren te worden doorbroken, toen de Legioenen, die in de tweede linie stonden, oprukten en de orde herstelden.

Op dit oogenblik meldde zich een Bataafsch overlooper bij Cerialis aan en beloofde hem de gelegenheid te verschaffen in den rug der Germaansche slagorde te vallen, indien hij eenige ruiterij naar de andere zijde van het moeras wilde zenden; hij gaf de verzekering dat daar vasten grond was en

dat de Gugernen die daar waren, zeer onoplettend wacht hielden. Cerialis zond, met den overlooper, twee divisien ruiterij, die de Gugernen overvielen en omsingelden. Het krijgsgejuich der ruiters had naauwelijks hunne overwinning verkondigd, of de Legioenen drongen met verdubbeld geweld op de colonne der Germanen, die verbroken en omvergeworpen werd. De Bataven en Germanen vlugtten naar den Rijn en de geheele oorlog had toen kunnen besloten worden, indien de Romeinsche vloot, die gewaarschuwd was, spoedig van Keulen was komen opzetten. Een hevige slagregen en de naderende nacht beletten der ruiterij de vlugtenden te achtervolgen.

Het was dus niet het gebrek aan moed of eene ondoelmatige formatie, die den Bataven het gevecht deed verliezen, maar het verraad van een hunner en de zorgeloosheid der achterhoede.

§. 29.

Op den volgenden dag zond Cerialis het 14e Legioen naar den Bovenrijn, om het korps van Annius Gallus te versterken; het Legioen werd vervangen door het 10e, dat juist uit Spanje was aangekomen. Civilis ontving versterking van de Chauken, maar dit ondanks durfde hij de steden der Batavieren niet met de wapenen verdedigen. Hij nam alles mede wat vervoerbaar was, stak het overige in brand en trok zich binnen het eiland der Batavieren terug. Hieruit volgt dat Civilis de sterkten Arenacum, Batavodurum, Grinnes en Vada, die op den linker of Gallischen oever van de Waal lagen, aan hun lot overliet en tevens dat gedeelte van der Bataven land, dat tusschen Waal en Maas lag, onbezet en ontbloot den vijand prijs gaf. Hij kon berekenen tegen eenen eersten aanval op het eiland veilig te zijn, omdat de Romeinen geene schuiten hadden om daarvan bruggen te maken, en omdat zij op geene andere wijze over de rivier konden ko-

men. Hij deed nog meer: hij stak den dijk door, dien Drusus had laten maken bij het tegenwoordige Wijk-bij-Duurstede; hierdoor stortte de Rijn zich op het eiland, en dewijl het midden daarvan lager is gelegen dan de omzoomingen, stond weldra dat gedeelte onder water, terwijl tevens het Rijnbed, beneden den doorbraak zóó droog werd, dat de beide oevers als het ware slechts één geheel vormden en geen beletsel meer daarstelden om, gaf het nood, meer noordwaarts aan te trekken. Die doorbraak had nog een ander gevolg, dewijl zij meer dan waarschijnlijk het bed van het nieuwe water, de Lek genoemd, daarstelde en den Rijn van daar af zijn water onttrok, waardoor hij verarmd, als hij thans nog is, veel aan belangrijkheid verloor [32]).

Civilis bleef niet werkeloos; Classicus en Tutor hadden zich bij hem gevoegd, gevolgd door honderd dertien Triersche Senateurs, waaronder zich ook Alpinus Montanus, die Prefect die door Antonius Primus aan Hordeonius gezonden was (zie §. 10) en diens broeder Decimus Alpinus. Door het opwekken van medelijden en door geschenken wisten al deze mannen zeer spoedig een nieuw leger te verzamelen, onder natien die niets liever dan den oorlog verlangden.

§. 30.

Dit nieuwe leger was naauwlijks op de been, of Civilis trachtte de Romeinen, die zich in de door hem verlaten Batavische steden gevestigd hadden, van daar te verdrijven en tevens het zoodanig in te rigten dat er mogelijkheid bestond den Romeinschen veldheer op te ligten. Het tiende Legioen bezette Arenacum, het tweede Batavodurum, de cohorten Grinnes en de ruiterij Vada. Civilis belastte zich met den aanval van Vada, Classicus en Tutor met die van Grinnes; Verax, een neef van Civilis, werden de overrompelingen van Batavodurum en Arenacum toevertrouwd. De aanval geschiedde plotselijk en op denzelfden dag en men verwachtte dat Ceria-

lis, die nooit genoeg op alles acht sloeg, door van de eene naar de andere plaats te trekken, zich zoude blootgeven. Daartoe waren dus ook waarschijnlijk in de bosschen en heuvelen hinderlagen geplaatst.

Zij die Arenacum moesten aantasten, oordeelden zeker dat het uiterst moeijelijk zoude zijn een Legioen uit zijn kamp te verjagen; zij vergenoegden zich dus met op een gedeelte soldaten aan te vallen dat in het naburige (Cleefsche) bosch bezig was hout te vellen. De prefect van het kamp, de vijf eerste centurionen en eenige soldaten verloren er het leven bij; de overigen verdedigden zich achter hunne wallen. Gedurende dien tijd, beproefde een korps Germanen den brug af te breken die men te Batavodurum begonnen was op te slaan, dewijl de reeds bestaande door Civilis, op zijnen terugtogt was verbrand. Maar het gevecht dat daarbij voorviel, bleef onbeslist en de nacht brak het af.

Te Vada en te Grinnes, waar Civilis en Classicus streden, ging het ernstiger toe. Vada werd zóó hevig besprongen dat het op het punt was, te worden genomen; de dapperste troepen waren reeds gedood en onder de gesneuvelden bevond zich ook Briganticus, die zelfde neef van Civilis, die zulk een' doodelijken haat tegen zijnen oom voedde. Maar naauwelijks was Cerialis met een detachement uitgelezen ruiterij verschenen, of de oorlogskans keerde. De Germanen werden tot in de rivier gejaagd. Civilis, de vlugtenden willende tegenhouden, werd herkend en daar onmiddelijk alle pijlen en werpspietsen op hem gerigt werden, sprong hij van zijn paard en in de rivier, dien hij overzwom. Verax ontkwam op dezelfde wijze; Classicus en Tutor staken in schuiten over. De vloot der Romeinen die te Keulen lag, ontbrak wederom, even als te Vetera op de kampplaats, hoewel zij bevel had ontvangen om de rivier af te komen; zij was opgehouden door de vrees en de verspreiding der roeijers, die op dat pas tot eene andere dienst gebezigd werden. Ook gaf Cerialis doorgaans te weinig tijds om zijne bevelen ten uitvoer te leggen; hij overhaastte

zich veelal in zijne plannen, hoewel hij er zich altoos met roem weder uitredde; het geluk diende hem al was hij onvoorzigtig en dit was de reden waarom hij zelve en zijn leger zoo dikwijls de krijgstucht uit het oog verloren. Zijn goed geluk was dan ook oorzaak dat hij eenige dagen later ter naauwernood aan de krijgsgevangenschap ontsnapte; maar zijn goede naam kreeg er evenwel een' harden stoot mede.

Hij was te Bonn en te Neutz geweest om een bezoek te brengen aan de winterlegers die daar voor de Legioenen werden gereed gemaakt, en hij kwam langs den Rijn naar Keulen terug, terwijl zijne geleide verspreid en zijne wachters zeer nalatig waren. De Germanen merkten dit op en besloten Cerialis op te ligten. Zij kozen een' donkeren nacht uit en zich stil de rivier latende afdrijven, kwamen zij zonder den minsten tegenstand binnen de versterkingen. In het begin maakten zij van eene krijgslist gebruik; zij sneden de koorden af die de tenten staande hielden en dusdoende de soldaten onder hun eigen dek verwarrende, sneden zij hun zonder moeite den levensdraad af. Gedurende dien tijd tastte een ander gedeelte hunner de vloot aan, hechtte de schepen aan enterhaken en sleepte ze mede. De overrompeling was in de diepste stilte geschied, maar toen het bloedbad aanving, hieven de Germanen een vreesselijk geschreeuw aan om meer schrik en verwarring te doen ontstaan. De Romeinen, met zwaardhouwen gewekt, zochten te vergeefsch hunne wapenen en liepen half gekleed door de straten van het kamp; slechts sommigen bezaten hunne zwaarden. Cerialis zelve ontsnapte half slapende en bijna niet gekleed, door eene vergissing der Germanen, die de vlag des veldheers op een der schepen ziende wapperen, dat schip medenamen, meenende dat hij aan boord was. Maar Cerialis had den nacht elders in vermaak doorgebragt. De schildwachten gaven hunnen veldheer de schuld; hij had hun, zeiden zij, het spreken verboden om zijne rust niet te storen, zoodat zij de signalen en appèls niet meer hoorende, in slaap waren gevallen. Het was

reeds helder dag toen de Germanen terugkeerden met eenige veroverde schepen, waaronder zich de galei van Cerialis bevond, die de Lippe werd opgetrokken om er Velleda mede te beschenken.

Cerialis was inderdaad een zeer krachtig en voortvarend veldheer, maar hem ontbrak de deugd der voorzigtigheid en alles wel beschouwd was hem beter eene tweede dan eene eerste plaats in een leger toevertrouwd; indien zijn geluk hem niet overal zoo dienstig was geweest, dan was het hem stellig niet beter gegaan dan Hordeonius en Vocula.

§ 31.

Omstreeks den herfst van dit zelfde jaar bekroop Civilis de lust eene scheepsvertooning te maken; hij bemande al wat hij van galijen van twee en drie roeibanken bezat, en voegde er eene groote menigte schuiten bij, waarvan hij er dertig of veertig, zoo als de Romeinsche Liburnen [33]) wapende. Hij voegde er ook al de veroverde schepen bij en die geheele vloot was met veelkleurige overkleederen in plaats van zeilen voorzien, hetgeen haar geen onbevallig aanzien gaf. De ligplaats dier vloot was aan den zamenloop van Maas en Waal en dus bij het tegenwoordige Gorkum, waar die rivieren eene kleine zee of in allen gevalle een' grooten plas vormen. Behalve de ijdelheid had die vloot tevens het doel het onderscheppen der convoijen, die de Romeinen uit Gallie wachtende waren.

Cerialis was meer verwonderd dan onthutst, en naderde met zijne vloot, die niet zoo veel schepen telde, maar die geoefender roeijers, bekwamer stuurlieden en grooter vaartuigen bezat. De Romeinsche vloot had het voordeel van den stroom, de Bataafsche dat van den wind. Het gevecht beteekende niet veel, want de vloten schoten langs elkander heen, beproefden beiden eenige pijlen en werpspietsen afteschieten, en gingen toen ieder zijns weegs.

Dit was Civilis laatste onderneming; hij trok zich achter den Rijn terug. Cerialis viel in het eiland en verwoestte er alles te vuur en te zwaard, de bezittingen van Civilis echter sparende. Deze krijgslist is vroeger en later veelmalen te baat genomen, om den vijandelijken veldheer bij zijne eigene troepen verdacht te maken van verstandhouding met de tegenpartij en veelal gelukte die list ook, want niets is wankelbaarder dan het vertrouwen, en de vijanden die ook de meest beminde bevelhebber bezit, laten nooit na het vergif van den laster uittestrooijen, zoodra er maar schijn van reden bestaat. Men weet niet of Civilis het slagtoffer van Cerialis krijgslist was, doch stellig is het dat vele zijner landgenooten hem met argwaan hebben gadegeslagen, want van den laster blijft altoos iets aankleven.

Cerialis was nog bezig met zijne treurige krijgsbedrijven in het eiland, toen hem de late herfst overviel met zware slagregens, die het geheele eiland, dat van natuur laag en drassig was, in een' grooten poel veranderden; de vloot en de levensbehoeften ontbraken en de legerplaats werd door de hevige overstroomingen weggespoeld.

§ 32.

Civilis was van gevoelen dat, als het ernstig gemeend was geweest, de Legioenen thans hadden kunnen verdelgd worden; zijne landgenooten begeerden het, maar volgens zijne eigene verklaring, hield hij het tegen, en inderdaad wat zoude het hem gebaat hebben? Hij had de Romeinen uit het eiland gejaagd, in twee veldslagen overwonnen, Vetera belegerd en ingenomen en de Legioenen uitgeroeid of tot zijne partij overgehaald; doch niettegenstaande zijne burgertwisten was Rome nog niet zóó magteloos, of het was in staat geweest een nieuw leger te zenden, dat eerst bij Trier, daarna te Vetera overwon en zich van de steden en het geheele eiland meester maakte. Indien nu ook dit leger werd uitge-

roeid, zoude Rome dan geene nieuwe strijdkrachten aanvoeren? Zoude Annius Gallus, die aan den Bovenrijn het bevel voerde, niet onmiddellijk oprukken? En indien de oorlogskans alsdan tegen Civilis gekeerd was, zouden de vredesvoorwaarden dan zoo mild zijn? Rome's leus was altoos de onderworpenen te sparen en den hoogmoedigen wederstand te vernielen, en zeer zeker zoude het ook hier deze politiek toepassen. Bovendien verlangde Cerialis ook naar het einde van den oorlog en deed hij zelfs het eerste aanbod daarvan. Den Bataven beloofde hij vrede, Civilis vergiffenis en aan Velleda en hare bloedverwanten liet hij weten, dat het beter was met Rome in vriendschap te leven, dan in eenen oorlog te volharden, die hun steeds noodlottig was geweest; hij hield hun vóór dat hij de Trevieren had vernield, Keulen hernomen en der Bataven vaderland had bezet; dat de Germanen door hun verbond met Civilis niets hadden gewonnen; dat integendeel hunne verliezen onberekenbaar waren geweest; dat Civilis thans niets meer was dan een vlugtende banneling, zijnen beschermers tot overlast; dat zij zelven méér dan schuldig waren, door het zoo menigmalen overtrekken van den Rijn en dat zoo zich dit herhaalde, de schuld en de vredebreuk aan hunne en de wraak en de goden aan den kant der Romeinen zoude zijn.

Hierbij voegde Cerialis eenige beloften zoo wel als bedreigingen. Zoodra de Germanen het oor begonnen te leenen aan de voorstellingen van Cerialis, begonnen de Batavieren ook te begrijpen dat de oorlog hun ondergang zoude wezen en dat eene enkele natie niet vrij kan blijven van de ketenen die Rome der geheele wereld had aangelegd. Wat had hun het vernielen der Legioenen gebaat? wat het verbranden hunner legerplaats? Niets dan dat andere, veel sterkere, veel krachtiger Legioenen de verslagene vervingen. Indien het waar was dat men de wapenen had opgevat voor Vespasiaan, wel nu! dat doel was bereikt en Vespasiaan zat op den troon; was het tegen de Romeinen dat men het zwaard

had getrokken, welk zwaard was scherp genoeg om dat dappere volk te vernielen? Werp de oogen op Norica [34]) en Rhetie en op andere verbondenen van Rome die onder het opbrengen van schattingen worden verpletterd, terwijl die van de Bataven niet gevorderd worden en men slechts dappere en moedige mannen verlangt; niets dan dit gelijkt meer op de vrijheid en in allen gevalle, indien men dan toch onder meesters moest bukken, was het beter dit te doen onder de Keizers van Rome dan onder Velleda en de vrouwen der Germanen.

Op die wijze redeneerde de menigte; de grooten spraken met meer bitterheid: de onverstandige dolzinnigheid van Civilis had hen in dien oorlog gesleept; hij zocht in den ondergang van zijn vaderland eene vergoeding voor zijne huisselijke rampen; de goden waren den Bataven niet meer genegen van den dag af dat zij toelieten dat de Legioenen belegerd, de bevelhebbers vermoord en een oorlog gevoerd werd die slechts nuttig voor een' enkelen en rampzalig voor alle anderen was; tot de meest betreurenswaardige uitersten gedreven, was het meer dan tijd tot zich zelven terug te keeren en hun berouw te toonen door het opofferen van dat ééne hoofd. Civilis kende deze gevoelens, die hem zoo vijandig en gevaarlijk waren, en hij besloot eene uitbarsting vóór te komen en een' stap tot den vrede te doen. Zijne ongelukken hadden hem het leven tot last gemaakt en toch beminde hij dat leven, eene tegenstrijdigheid die zoo dikwijls bij verheven zielen wordt waargenomen. Hij vroeg om een onderhoud met Cerialis. De beide veldheeren ontmoetten elkander op een' brug, die in het midden was afgebroken en waarvan men niet weet over welke rivier die lag, Tacitus noemt ze Nabalia [35]). Civilis sprak het eerste en dewijl een gedeelte van het Ve Boek der Geschiedenissen van Tacitus, is verloren geraakt, kent men slechts de navolgende woorden: „indien ik mij voor een' „Legaat van Vitellius moest verdedigen, gevoel ik dat noch „mijn gedrag vergiffenis, noch mijne woorden geloof zouden

„verdienen. Tusschen Vitellius en mij bestond slechts twee-
„dragt en vijandschap: Vitellius begon; ik verzwaarde de
„schuld. Vespasiaan heb ik altoos geëerbiedigd en toen hij
„nog slechts bijzonder persoon was, waren wij vrienden. Dit
„wist Antonius Primus, toen hij mij, in zijne brieven, den
„oorlog aanraadde, uit vrees dat de Legioenen van Germanie
„en de Gallische troepen, over de Alpen zouden trekken.
„Indien ik dus de wapenen heb opgevat is het, omdat An-
„tonius mij schriftelijk en Hordeonius mij mondelings daartoe
„onophoudelijk aanspoorden, ik heb hetzelfde gedaan wat
„Muciaan deed in Syrie, Aponius in Moësie, Flavianus in
„Pannonie"....

Uit een ander geschiedschrijver — Flavius Josephus — ziet men dat de Batavieren in het Romeinsche verbond werden toegelaten op den ouden voet, dat is, dat zij tot geene schattingen werden verpligt, doch slechts krijgslieden behoefden te leveren, die om hunne groote dapperheid den Romeinen zoo wel tot aanval als tot verdediging dienden. Hieruit ontwaart men tevens, dat de opstand der Batavieren tot geen enkel gewenscht resultaat heeft geleid, en dat die misschien in de hand des Allerhoogsten slechts eene voorbereiding is geweest tot die later zoo veelvuldige en zoo noodlottige invallen der Germanen in het Romeinsche gebied, die een der voornaamste redenen zijn geweest van het instorten van dien kolossus die bijna de geheele toen bekende wereld overdekte.

AANMERKINGEN.

[1]) *de lange gestalte der Germanen.* „Die overlange ligchamen „stonden maar te meer aan de Romeinsche zwaarden bloot, „hoe langer ze waren," zegt Florus III. 5. en lib. II. 4 schrijft hij den Galliers eene buitengewone lengte toe, en toch waren de Germanen langer dan de Galliers. Cesar, bell. Gall. I. 39. Sidonius Apollinaris VIII. ep. 9. noemt de Bourgondiers: de *Zevenvoetigen* en Eginhart verhaalt dat Karel de Groote zeven voeten lang was en voegt er bij: *eene niet ongewone lengte.*

[2]) *de veldtogt van Caligula tegen de zee.* Caligulas dwaasheden bereikten somtijds eene nooit gekende hoogte; onder meer verzamelde hij ook een leger met het voorgewende doel eenen veldtogt in Brittannie te openen; aan den oever van de zee gekomen, liet hij zijne troepen zich in slagorde scharen en schulpjes in de helmen rapen. Deze waardige veldtogt werd als een roemrijk wapenfeit uitgekreten en gevierd.

[3]) *Primipilarius.* Een Legioen bestond in die dagen uit 6000 man, verdeeld in 60 centurien, aan het hoofd van welken een' centurio stond. De oudste centurio heette Primipilaris. Overigens vormden twee centurien eene Manipule, drie Manipulen eene Cohorte. Het Legioen werd door een' Legaat en de Cohorten door Prefecten of Tribunen gekommandeerd. De slagorde was in drie linien en de vechtwijze zóódanig dat als de eerste linie moest wijken, zij zich in de tusschenruimte van de tweede terugtrok en met deze te zamen den aanval

hernieuwde; werd ook deze linie geslagen, zoo vereenigde men zich in de tusschenruimten der derde linie en gewoonlijk was deze overwinnares. Was zij het echter niet, zoo bestond er geen redmiddel meer. Zij nog opgemerkt dat de honderd man eener centurie op tien gelederen stonden, met een tusschenruimte tusschen elk man en elk gelid van drie voeten, ter behandeling van het zwaard. Elke centurie, elke manipule en elke cohorte had een klein veldteeken, bestaande in een klein vlaggetje aan eene lans, en het veldteeken van het geheele Legioen was een' gouden of zilveren adelaar. Marius was het die den adelaar als veldteeken invoerde.

[4]) *Tongeren.* Zij waren van Germaanschen oorsprong en woonden in en bij het tegenwoordige Tongeren. Zij waren van over den Rijn verhuisd en de eersten die den algemeenen naam van Germanen aannamen. Zij vormden eene uitstekende Infanterie, die zich ook later onder Agricola, in Brittannie, onderscheidde.

[5]) *Ubiers.* Dit volk woonde dáár, waar nu Keulen is. Agrippina, de dochter van Germanicus en moeder van Nero, stichtte er eene Colonie van Veteranen, en sedert dien tijd heette die plaats Colonia Agrippina. Het eerste woord van dezen naam leeft nog in het Hoogduitsche *Köln* en het Fransche *Cologne.*

[6]) *Trevieren.* Bewoners van Trier en omstreken. Zij stamden uit Germaansch bloed.

[7]) *De eed.* In onze legers verbindt de soldaat zich tot het onderhouden der krijgstucht en al wat daaruit voortvloeit, door de onderteekening eener verklaring, dat hem de krijgsartikelen zijn voorgelezen; de officieren doen eenen eed. Bij de Romeinen zwoeren alle soldaten. In vroegeren tijd zweerden zij: niet in het kamp of in de omstreken daarvan te zullen stelen en met een' tweeden eed, zich op de verzamelplaats te bevinden. De detachementen zweerden bovendien nog: niet te zullen vlugten en in geen geval het gelid te zullen verlaten. Later deden de legers den eed

aan de Keizers, zoo als zij dien vroeger aan de Consuls deden. Die eed werd telkens hernieuwd op den 1en Januarij, op den verjaardag van 's Keizers geboorte en op dien van zijne troonsbestijging, en bovendien nog eens van vijf tot vijf jaren. Alsdan ontving elk soldaat uit 's Keizers handen eene gratificatie. Vroeger werd de eed aan de natie gedaan, maar van af het jaar 68, na Nero's dood, aan den Keizer. In de eerste tijden der republiek werd de eed op de navolgende wijze afgelegd: voor het front van het Legioen trad een door de Tribunen aangewezen soldaat op, en sprak in hoofdzaak het volgende: „ik zweer (de naam van den veld-„heer) te zullen gehoorzamen, met al mijn vermogen zijne „bevelen te zullen volbrengen, hem overal te volgen, nooit „het vaandel te verlaten, niet te vlugten, niet uit het gelid „te treden; ik zweer trouw aan den Senaat en aan het Ro-„meinsche volk en niets te doen dat in strijd is met de ge-„trouwheid die ik hun schuldig ben." Dit laatste werd er bijgevoegd toen men bespeurde dat de legers meer die van den veldheer dan van de republiek werden.

Vervolgens werd elk soldaat met name vóórgeroepen; hij kwam en zeide eenvoudig: *idem in me! ik beloof hetzelfde!*

Over het algemeen werd de eed heilig bewaard en slechts vreesselijke catastrophen deden dien breken.

[s]) *Machines.* De machines van aanval en verdediging van vestingen, bestonden hoofdzakelijk uit *balisten*, *catapulten*, *torens* en *stormrammen.* Van allen waren eene menigte verscheidenheden zoo in grootte als vorm. In hoofdzaak kwamen ze hierop neder: de *balist* was een, op een zwaar voetstuk staande boog, die ijzeren pijlen, bouten, balken, looden kogels, enz., van vreesselijke zwaarte wegdreef; de *catapult* was een werptuig, dat uit een' zwaren lepel bestond, even als de balist aan een voetstuk bevestigd. Die lepel was, zoo als het dwarshout in een' gewonen spanzaag, met touwen opgedraaid en de veerkracht daarvan deed hem, bij loslating, terugslaan. Flavius Josephus verhaalt dat het 14e Legioen bij het beleg

van Jerusalem catapulten bezat, die steenbrokken van één talent (ongeveer 75 kilogrammen) twee stadien (370 Meters) verre wierpen. Evenwel waren er die nog veel grooter kracht bezaten; ook wierp men er niet alleen steenen, maar vuurwerk, doode paarden, lijken en dergelijken mede, met het doel om de lucht te besmetten; de *torens* waren uit balken zamengesteld en meestal bezaten zij eenige verdiepingen en in het front een' brug, die ter hoogte van de wallen der vesting was aangebragt en neêrgelaten kon worden. De toren werd op rollen gezet en naar de vesting gerold. Onder in zulke torens bevond zich gewoonlijk de *stormram;* het was een in balans opgehangen zware balk, die teruggetrokken en losgelaten werd, zoodat hij met de geheele zwaarte van zijnen val tegen den muur der vesting stootte en daarin van lieverlede bres maakte. Sommige zeer zware stormrammen hingen niet in touwen, maar liepen over eene groote menigte rollen.

Overigens bestond er nog eene groote verscheidenheid van kleinere machines, die de eigenlijke veld-artillerie der Romeinen uitmaakten en waarvan elk Legioen er eenige medevoerde. Archimedes, in het beleg van Syracuse, was onuitputtelijk in het uitvinden van dergelijke tuigen, waarmede hij het den Romeinen zóó bang maakte, dat zij de muren niet meer durfden naderen en reeds vloden als er maar een stuk houts boven den muur werd uitgestoken.

[9]) *Gelduba.* Gelb, boven Uerdingen, aan den Rijn. Op eene oude kaart in het archief te Kleef, van vóór de 6e eeuw is omtrent Gelduba aangemerkt, dat het eene oude Duitsche Druidenplaats is.

[10]) *Gugernen.* Een overblijfsel van den grooten stam der Sicambren, die door Augustus naar den linker Rijnoever werd verplaatst. Zij woonden tusschen Rijn en Maas in de omstreken van Goch en Gelder.

[11]) *Waarborgen*, gijzelaars. Het was eene vaste gewoonte bij het sluiten van elk verbond gijzelaars te geven en te ont-

vangen. Somtijds werd het onder andere namen gedaan, b. v. de school te Osca door Sertorius in Spanje opgerigt, waarvan de jongelieden uit den adel genomen en daar opgevoed, inderdaad waarborgen waren van de trouw der Spanjaarden. De Gardes d'honneur van Napoleon I waren niet veel anders.

[12]) *Menapiers.* Deze stam woonde aan den linker Maasoever tegen over de Gugernen.

[13]) *Morinen.* De Morinen zetelden in de omstreken van St. Omer, Boulogne en Yperen.

[14]) *Nerviers.* Een volk van Germaanschen oorsprong, dat Henegouwen, het Kamerijksche en Fransch-Vlaanderen bewoonde. Julius Cesar (Bell. Gal. II. 4) zegt, dat zij vijftig duizend man konden onder de wapenen brengen. Hij leverde hun een' veldslag, waarvan Cesar zelve getuigt dat zij de gevaarlijkste en bloedigste was die hij had bijgewoond.

[15]) *Oerdingen* of Uerdingen. Aan den Rijn tusschen Neutz en Xanten. Toenmaals heette het *Castra Hordeonii*, hetzij het vroeger zoo heette, omdat Hordeonius het kamp aldaar liet uitsteken, hetzij dat het dien naam verkreeg, omdat Hordeonius aldaar vermoord werd.

[16]) *Catten.* Dit merkwaardig volk, waaruit de Batavieren ontsproten zijn, woonde in Thuringen. Het onderscheidde zich door verstand en grootheid van ziel. De legers, die geheel uit Infanterie bestonden, waren goed onderwezen en gedisciplineerd. Van kindsbeen af deden de mannen de gelofte hun hoofdhaar en baard te laten groeijen tot dat zij het vaderland van een' vijand hadden verlost. Zij doemden zich zelfs tot slavernij, maar in zulk eene die den vrijen man tot eer verstrekte: zij droegen namelijk een' ijzeren ring aan den vinger, hetgeen voor eene groote schande werd gerekend bij anderen en dien ring legden zij niet af voor dat hunne gelofte vervuld was. Zij bezaten noch huizen, noch landerijen, maar teerden op dengenen bij wien zij zich op hunne togten bevonden.

Clovis en zijne ridders die van de Catten afstamden, deden óók de gelofte hun haar en baard tot na het verslaan der Visigothen te zullen laten groeijen. Dit was 400 jaren na den tijd, waarover in dit geschrift gehandeld wordt. Onder Arnold, bastaard van Carloman, ontstond de Ridderschap; waren de geloften die deze deed niet eene eenvoudige hernieuwing van de geloften der Catten, bij overlevering van hen tot Clovis en van dezen tot op Arnold bewaard?

[17]) *Usipeten.* Deze volken woonden eerst tusschen de Cherusken, die aan het Hartsgebergte te huis behoorden en de Sicambren, die ten zuiden van de Cherusken zetelden. De Catten verjoegen hen en nadat zij met eenige andere stammen gedurende drie jaren in Germanie hadden rondgedoold, vestigden zij zich aan den Rijn in de nabuurschap der Sicambren. De Menapiers woonden toen aan de beide Rijnoevers en het schijnt met toestemming der Sicambren te zijn geweest, dat de Usipeten door de Tencteren geholpen, zich van het land der Menapiers aan den linker Rijnoever meester maakten. In het jaar 63 vóór J. C. werden de Usipeten op de Gocher-heide bijna geheel door Julius Cesar uitgeroeid; slechts een klein gedeelte dat te paard was en op het oogenblik van den veldslag over de Maas aan het plunderen was geweest, ontsnapte en trok over den Rijn terug. Onder Augustus waren zij weder sterk genoeg geworden om tegen de Romeinen de wapenen op te vatten. Zij woonden toen langs de Lippe; Drusus onderwierp hen. In den tijd van den Batavischen oorlog woonden zij van de Lippe tot aan het begin van het Batavische eiland. Onder de regering van Constantijn was hunne plaats door de Bructeren en Chamaven ingenomen.

[18]) *Mattiaken.* Een Germaansch volk dat zijn' naam ontleende aan Mattium, de hoofdplaats der Catten. In hun land waren reeds oudtijds de baden genaamd *aquae Mattiacae*, die thans nog te Wiesbaden bestaan. Hun land was vroeger bezet geweest door de Ubiers.

[19]) *Vindonissa.* Windisch in Zwitserland, kanton Bern, aan de Reuss bij zijn' zamenloop met de Aar. De stad was eene wapenplaats van groote sterkte en opzettelijk tegen de invallen der Germanen gebouwd.

[20]) *Lingonen.* Langren, in eene groote uitgestrektheid om het tegenwoordige Langres, Departement der Haute Marne wonende. Het was een zeer magtig volk en van ouds bondgenoot der Romeinen. Onder Keizer Domitiaan (van 81—96 na J. C.) leverden zij den Romeinen zeventig duizend gewapende mannen.

[21]) *Betasiers*, een kleine volkstam in Belgie aan de Schelde.

[22]) *Brukteren.* De Brukteren waren verdeeld in Groote en kleine Brukteren. De Groote Brukteren woonden in een gedeelte van Overijssel, het Munstersche en het Paderbornsche. De Kleinen woonden aan de bronnen van de Eems in een gedeelte van het Paderbornsche. Vroeger woonden daar de Juhonen.

[23]) *Picentijnsche Cavalerie;* zij was dus genoemd naar eene streek lands ten zuiden van Campanie aan de Thyrrenische zee en aan den oever van den Silarus.

[24]) *Suniken.* Deze volkstam behoorde tot dien der Sueven, die door Augustus over den Rijn werd verplaatst. De Suniken woonden tusschen de Maas en de Roer.

[25]) *Remen.* Een volk in Gallie, dat omstreeks Rheims, Châlons en Laon woonde. De Hoofdstad Rheims heette Durocortorum; de andere steden waren Bibrax, dat moeijelijk in eene hedendaagsche plaats terug te vinden is, Duronum thans Doren, Laudunum Clavatum nu Laon, Catalaunum of Châlons-sur-Marne en Victoriacum, Vitry-le-brulé.

[26]) *Rhetia*, eene landstreek tusschen de Rhetische Alpen en Vindelicie. Graauwbunderland is grootendeels dat oude Rhetie. De menigvuldige invallen, die de Rhetiers in Italie deden, noopten Augustus Tiberius en Drusus tegen hen te zenden. Beide jonge vorsten overwonnen en verwoestten hunne sterkten.

[27]) *Vangionen;* deze stam was van Germaanschen oorsprong en woonde in het Belgische Gallie in de omstreken van Maintz.

[28]) *Caracaten*, eene Germaansche stam die in Belgisch Gallie aan den Rijn woonde.

[29]) *Triboken.* Dit volk woonde vroeger aan den zamenloop van de Muhr en de Necker. Zij verhuisden nog vóór Cesars komst in Gallie en vestigden zich in den Elzas. Een gedeelte bleef nogthans achter.

[30]) *Mediomatriken.* De bewoners van het land van Metz, welke stad er de hoofdstad van was.

[31]) *Chaucen.* Bewoonden het land ten Oosten van de Friesen. Tacitus zegt van hen: zij zijn de edelsten der Germanen en de eenigsten die de regtvaardigheid tot voetstuk van hunne grootheid hebben. Zonder begeerlijkheid, zonder buitensporigen naijver, stil en afgezonderd, zoeken zij den oorlog nooit en houden zij zich nooit met roof en plundering op. En het beste bewijs van hunne hooge deugd is dat zij de eersten en edelsten zijn geworden, zonder eene enkele onregtvaardigheid gepleegd te hebben. Echter zijn allen in nood bereid de wapenen op te vatten; het ontbreekt hun noch aan krijgers, noch aan paarden en in vredestijd blijft hun daar de roem van over. Overigens waren zij bondgenooten der Romeinen, en als zoodanig werden hunne Cohorten in den Bataafschen oorlog gewikkeld. Zietdaar een bewonderenswaardig volk en Oostfriesland mag trotsch op zijne voorvaderen zijn.

[32]) *de Lek.* Deze rivier is in de tweede helft van de negende eeuw gegraven. Maar wel verre van toen eene nieuwe rivier daar te stellen, volgde men het bed van een oud water, dat in eene oorkonde van Karel den Groote van 777 reeds onder den naam van Lock voorkomt. En die Lock was waarschijnlijk het overblijfsel der inundatie die Civilis bewerkte door het doorgraven van dat gedeelte Rijndijks, dat Drusus op die hoogte had aangelegd.

[33]) *Liburnen.* Eene soort van zeer ligte galjoot of brigantijn met riemen en zeilen. Zij werden veelal tegen de zeeroovers

gebezigd wegens hunne snelle vaart. Octavius bezat er eene groote menigte van in den slag bij Actium. Zij verschilden in grootte van één tot vijf roeijers op elke riem.

[34]) *Norica*, landstreek tusschen de Norische Alpen en den Donau.

[35]) *Nabalia of Navalia.* Er zijn eene menigte gevoelens omtrent die rivier. 1° de Waal, maar daar de beide oevers in het bezit der Romeinen waren, was de voorzorg onnoodig om de brug in het midden af te breken; 2° het Drususkanaal, hoewel Tacitus het nooit Nabalia noemt; 3° de IJssel om de nietige reden, dat men op eene kaart van Ptolemeus eene stad vindt, die Nabalia heet; 4° de Lek, doch die was toen eene eenvoudige inundatie en daar zal wel geen' brug over gelegen hebben; 6° enz. Het veiligste is, te zeggen dat men het niet weet en denkelijk nooit weten zal.

[36]) *Tencteren*, deelden terzelfder tijd en gezamenlijk met dezen het lot der Usipeten. Zij woonden tegenover de Ubiers en ook zeer waarschijnlijk ten Noorden der Usipeten. Zij waren uitsluitend eene natie van ruiterij. Tacitus zegt: het paardrijden was bij hen het spel der jeugd, het onderwerp van naijver der jongelingschap en het laatste vermaak des ouderdoms.

LEGENDE

BIJ

DE KAART VAN HET HOOFDTOONEEL DES OORLOGS TUSSCHEN DE BATAVIEREN EN ROMEINEN.

EN VERGELIJKING VAN DEN TOENMALIGEN EN TEGENWOORDIGEN LOOP DER RIVIEREN DE RIJN EN DE WAAL, NAAR DE AANWIJZINGEN VAN HET TERRAIN EN AUTHENTIEKE BRONNEN ZAMENGESTELD,

DOOR

A. G. W. RAMAER.

(Rhenus, ubi Oceano adpropinquat, in plures diffluit partes. Caesar. de bello Gall. IV. 10.)

De tot heden uitgegeven kaarten van dat gedeelte van het Rijngebied dat het tooneel des oorlogs is geweest tusschen de Romeinen en de Batavieren, bezitten geen van allen die juistheid die er van gevorderd wordt. Dit is wel voornamelijk te zoeken in het moeijelijke dat er in gelegen is om op de plaats zelve onderzoek te gaan doen, ten einde uit het resultaat dáárvan een juist oordeel over den vroegeren loop van een stroomend water te vellen. De erroneuse gegevens die reeds bestaan, worden ter goeder trouw overgenomen en voortgeplant, de gevolgtrekkingen leiden tot allerlei dwalingen die

de studie van den oorlog zelven hoogst gebrekkig en moeijelijk maken. Dit alles is evenzeer toe te passen op de legerplaatsen en sterkten die aan de rivieren gelegen waren en daar de onderzoekingen van Spenrath, Houben, Schneider, Dederich en anderen dit laatste tot genoegzame klaarheid hebben gebragt, heb ik mij ten taak gesteld den vroegeren loop van den Rijn tot het onderwerp van een opzettelijk onderzoek te maken, waartoe ik ruimschoots in staat was gesteld door de nimmer falende aanwijzingen die het terrain zelve oplevert en door de heussche inlichtingen van den Heer du Puy de Montbrun, die sedert eene reeks van jaren de localiteit bestudeerd heeft en schrijver is van het in binnen- en buitenlandsche tijdschriften teregt geprezen werk: *die Verbesserung der Rheinschiffart und der Schifbarkeit des Rheines, besonders in seinem Stromscheidungsgebiete und weiter abwärts, durch Schliessung der Mündung des alten Rheines bei Lobith. Im Haag bei M. Nijhoff.* Een werk dat niets te wenschen overlaat en verrijkt is met eene rivierkaart van Arnhem tot Emmerik.

Niet onwaarschijnlijk is het, dat in vèr vervlogen eeuwen, toen het grootste gedeelte van ons Vaderland nog onder de golven van de Noordzee lag begraven, de Elten- en Cleefsche bergen den poort vormden door welke de Rijn zich in zee stortte. Op de gewone wijze vormde zich in de monding eene plaat van slib, die van lieverlede grooter werd en zoowel boven als beneden den stroom in omvang toenam. Noodzakelijk werd de rivier op die wijze in twee armen verdeeld en het zijn die armen die onder den naam van Rijn en Waal bekend zijn.

Voor achttien honderd jaren verdeelde de Rijn zich voor de eerste maal in twee armen even boven Castra Vetera; de oostelijke tak vloeide naar den Eltenberg, terwijl de westelijke langs Vetera, Burginatium en Quadriburgium naar den Cleefschen berg stroomde Op dit punt verdeelde de rivier zich op nieuw in tweeën: de eerste arm trok ten oosten van Are-

nacum naar den Eltenberg, waar hij zich met den oostelijken arm der te Vetera gesplitste rivier vereenigde, om te zamen, kort langs den tegenwoordigen postweg tusschen Arnhem en Keulen naar beneden te stroomen, — terwijl de tweede tak, ten zuiden van Arenacum, kort langs de bergen die zich van Cleef tot Nijmegen uitstrekken, tot aan laatstgenoemde plaats afvloeide. Maar nadat Drusus, om toevoer van water te verkrijgen naar het door hem gegraven kanaal dat den Rijn met den IJssel vereenigde, een' dam dwars door de rivier bij Arenacum had gelegd, (welke dam nog heden bestaat) nam de stroom eene andere rigting en stortte zich om Arenacum heen naar Nijmegen. Arenacum geraakte alzoo van den regter- op den linkeroever van de Waal. Zoo als de Waal tegenwoordig vloeit, is zij misschien al in hare vierde of vijfde bedding; de laatste verplaatsing der stroomscheiding van Rijn en Waal dagteekent van het jaar 1701, door de graving van het kanaal van Pannerden, waardoor de scheiding van Lobith verplaatst werd tusschen Pannerden en Doornenburg.

Uit den Rijnarm, die van Vetera naar Arenacum liep, scheidde zich bij Burginatium een tak af, die sterk kronkelende zich beneden Arenacum weder in den hoofdarm stortte.

Op sommige kaarten, en met name op die van Dederich [1]), is de Rijn bij Vetera in drie takken verdeeld, doch er is geen enkel bewijs voorhanden, dat die middelste stroom, die voor een groot gedeelte de tegenwoordige is, reeds ten tijde van Civilis bestond; waarschijnlijk is hij door overstroomingen en ijsstoppingen, tijdens de regering van Diocletiaan en dus voor het jaar 350 ontstaan [2]).

Het behoeft betoog waarom de Linge op de kaart in dadelijk verband met den Rijn is gebragt; sommigen schrijven haar ontstaan toe aan onderaardsch verband met den Waal-

---

1) Dederich, Gesch. der Römer und der Deutschen am Niederrhein, Emmerich 1854.

2) G. van Velsen, die Stadt Cleve etc. S. 12.

stroom, anderen willen dat zij met de rivier kunstmatig is verbonden geweest [1]). Een naauwkeurig onderzoek op het terrain doet haar aan de overzijde van het Pannerdensche kanaal, tegen over Doornenburg terug vinden; zij draagt aldaar den naam van Lingengraven, loopt ten Zuiden van het kasteel Aart en na verdere, nog al moeijelijke nasporingen, vindt men ze terug op de plek, waar zij zich met het aloude Rijnbed vereenigt tusschen Elten en het huis Babberik. Tegenwoordig echter ontvangt de Linge haar voedsel uit het kwelwater, dat een hooge rivierstand in Waal en Rijn haar toevoert.

De Lek is op de kaart gebragt, niet omdat het eene onomstootelijke waarheid is dat zij tijdens den Batavischen oorlog reeds bestond, maar omdat het waarschijnlijk is, dat zij toen is ontstaan Velen immers zijn van gevoelen dat de dijk, die door Civilis werd dóórgestoken na zijnen terugtogt, geene andere was dan die door Drusus omstreeks het tegenwoordige Wijk bij Duurstede was gelegd, — een vernielingswerk waardoor de Rijn zijn bed verliet en zich in het eiland der Batavieren een nieuw bed baande, zóó zelfs dat volgens het geschiedverhaal van Tacitus, de Rijn zóó droog werd dat de beide oevers als het ware vereenigd werden. Zeker is het dat toen de Lek in de tweede helft van de negende eeuw gegraven werd, men geen *nieuw* bed daarstelde, maar men de rigting volgde eener *oude* bedding, die in eene oirkonde van Karel den Grooten van 777, onder den naam van Lock vóórkomt.

De plaatsen die in het geschiedverhaal van den Batavischen oorlog voorkomen en op de kaart gebragt zijn, zijn de navolgende:

---

1) Altingii, M. Not. Germaniae infer. II. p. 114 en Dr. L. J. F. Janssen, oudheidkundige mededeelingen, St. III. blz. 256.

Castra Vetera, door Augustus tusschen de jaren 17 en 18 vóór J. C. gebouwd en voor het verblijf van twee Legioenen, dus voor twaalf duizend man ingerigt, — wel te weten, indien men de bondgenooten of hulptroepen, die bij de Legioenen ingedeeld waren, niet mederekent. — Het castrum lag aan eene kromming in den Rijn, was vierkant, van muren en torens voorzien en bezat behalven de barakken en kazernen voor de bezetting, ook de wapen- en voorraadmagazijnen. Bij de legerplaats was, gedurende den langen vrede een soort van stad of dorp ontstaan, waarin de gewone legertros, als zoetelaars, voerlieden, kleinhandelaars enz., zijn verblijf hield. Dit werd echter weggebroken toen Civilis met een beleg dreigde. Bij de sterkte was eene haven tot berging van de Romeinsche vloot, die reeds door Germanicus was in het leven geroepen en door Civilis vermeesterd werd en op korten afstand landwaarts in bezat het garnisoen van Vetera een amphitheater. De Oostzijde van de hoogte, waarop de sterkte stond, is gedeeltelijk door den vroeger aldaar vloeijenden Rijn weggespoeld, de Noordzijde verliest zich langzaam glooijende, in de vlakte naar Xanten [1]).

Arenacum, het tegenwoordige dorp Rindern, ongeveer een half uur gaans ten Noorden van Cleef. Vroeger lag die legerplaats op den regter Waaloever, maar door het afdammen diens strooms door Drusus, geraakte zij op den linker of Gallischen oever, en dus buiten het Batavische eiland. Die dam loopt nog ten Oosten van Rindern langs den ouden Rijnarm, die thans den naam draagt van *tweestroom* [2]).

Batavodurum, Nijmegen. In de helft der tweede eeuw wordt die plek door Ptolomeus nog Batavodurum genoemd;

---

1) Gesch. und Alterthümer des untern Germaniens etc. von Dr. F. Fiedler, Essen 1824. — Altherthümliche merkwürdigkeiten der Stad Xanten etc. von J. P. Spenrath, Crefeld 1837.

2) A. Dederich, Gesch. der Römer und der Deutschen am Niederrhein etc. pag. 102 cet

in de Peuteringer tafels, die gehouden worden in de eerste helft der derde eeuw vervaardigd te zijn, heet zij Noviomagus. Dat die plaats *Oppidum Batavorum* zoude geheeten hebben, is eene hersenschim van sommige geschiedschrijvers. Nijmegen was eene *der* oppida, en niet *het* oppidum bij uitnemenheid [1]).

Grinnes en *Vada*. De ligging dezer plaatsen is uiterst moeijelijk te bepalen; misschien lag de eerste bij Rossum, de andere bij Leeuwen, maar dat is onzeker. Stellig echter lagen zij op den Gallischen oever van de Waal en dus buiten het Batavische eiland [2]).

Asciburgium, Asburg tusschen Meurs en Ruhrort.

De plaatsen die niet in het geschiedverhaal van den Batavischen oorlog voorkomen, doch wier bestaan toen ter tijde genoegzaam zeker is en daarom op de kaart zijn gebragt, zijn:

Elten. Op den Eltenberg was reeds ten tijde van Drusus eene Romeinsche positie, met eene voorpost te Montferland [3]).

Quadriburgium, Qualburg een half uur ten Zuid-Oosten van Cleef [4]).

Burginatium, bij Calcar en wel bij de tegenwoordige bouwhoeve *op gen born;* deze post bezat eene voorpost op den Monterberg [5]).

Tot de vestingwerken behooren ook nog de linien die door Tiberius en Germanicus, langs de Lippe van Aliso tot tegenover Vetera waren aangelegd en waarvan de overblijfselen en sporen nog veelvuldig bestaan. Bij Vetera vormen zij een' soort van vóórmuur voor die vesting; ter regterzijde schijnt de linie tot Munster en ter linkerzijde tot Elten te hebben

---

1) A. Dederich, Gesch. der Römer etc. pag. 140. — Spenrath, Alterth. merkw. der Stadt Xanten, I Th. p. 94 und III, p. 49.

2) A. Dederich, Gesch. der Römer etc. pag. 121 cet.

3) Dr. J. Schneider, der Eltenberg und Montferland, Emmerich 1845.

4) Spenrath I. Th. S. 16—21. — Van Velsen, Gesch. von Cleve, S. 260.

5) Dr. J. Schneider, der Monterberg; Emmerik 1851. — F. Fiedler, Gesch. und Alterth. S. 154.

voortgeloopen. Zij bestonden uit twee wallen van 12 voeten breedte en drie grachten van 9 voeten [1]).

Castra Herculis. Het is niet duidelijk of deze vesting al of niet reeds ten tijde van den Bataafschen oorlog bestond. Evenmin is hare ligging met groote zekerheid in te wijzen, doch om de gesteldheid van het terrain en uit een strategisch oogpunt, schijnt het slot te Doornenburg de ware plek te zijn.

Ik heb hier nog bij te voegen, dat de vier platte gronden die als toegift op de kant van de kaart zijn gevoegd, door mij zijn overgenomen uit de verhandelingen van Dr. J. Schneider, — boven genoemd, — en dat, daar ik mij, uit liefde voor de wetenschap, zeer moeijelijke onderzoekingen heb getroost, ik mij vlije dat het resultaat daarvan met welwillenheid zal ontvangen worden.

Babberik, April 1859. A. G. W. RAMAER.

---

1) Tacitus, Ann. I. 50; II. 7. — Vell. Paterc. II. 120. — Dio. Cass LVI. 15. — F. Fiedler, Gesch. und Alterth. S. 164. cet.

GESCHIEDKUNDIGE BIJDRAGE [1])

OVER HET JAAR

1490.

DOOR

Mr. P. VAN DEN BRANDELER,

SECRETARIS VAN DORDRECHT.

De stad Dordrecht, vroeger de eerste stemhebbende stad van Holland, nam steeds een levendig deel aan de geschillen en beroerten, die onze gewesten tijdens de Grafelijke regering herhaaldelijk inwendig verdeelden en in vuur en vlam zetteden. En kon het anders? Zoowel hare ligging, als de magt en het aanzien, die zij zich onder hare landsheeren had weten te verwerven, gaven haar eenen invloed en overwigt, welke op 's lands aangelegenheden dikwerf van zigtbare uitwerking was.

Zoo speelde de stad ook eene merkwaardige rol in die onzalige Hoeksche en Kabeljaauwsche partijschappen, welke ge-

1) De in de oorspronkelijke stukken, welke in de bijlagen en elders aangehaald worden, voorkomende verkortingen zijn voluit geschreven, met aanduiding van hetgeen aldus is tusschengevoegd door cursieve letters.

durende anderhalve eeuw in ons vaderland woedden en met den ondergang der Hoekschen eindigden.

Het is daarom te betreuren dat in het stedelijk archief van Dordrecht zoo weinige bescheiden gevonden worden, welke een gewenscht licht op de gebeurtenissen van dit zoo gewigtige tijdvak zouden kunnen werpen. Vele registers toch, waarvan zelfs M. Balen zich nog schijnt bediend te hebben, zijn door onachtzaamheid als anderzins verloren gegaan en spoorloos verdwenen.

Onder de in het archief aanwezige bescheiden viel echter mijn oog op eene rekening van het jaar 1490, die mij in menig opzigt belangrijk genoeg voorkwam, om er een beredeneerd overzigt van te leveren als eene geringe bijdrage tot de geschiedenis van die veel bewogen tijden.

Zij verplaatst ons in het laatste tijdperk van den Jonker Fransen oorlog en het gelijktijdige beleg voor Montfoort, waarvan de uitslag voor de Hoekschen zoo noodlottig was.

Ik wil dien oorlog in zijne verschillende wisselingen niet beschrijven, dit valt buiten mijn bestek; van Alkemade, in zijnen Jonker Fransen oorlog, en, die hem op den voet gevolgd is, Wagenaar, in zijne Vaderl. Historie, Deel IV, bl. 245—266, gaven hiervan een uitvoerig overzigt. Het volgende strekke echter tot beter verstand der rekening, terwijl ik gemeend heb de omstandigheden, die het beleg van Montfoort voorafgingen, eenigzins uitvoeriger uiteen te moeten zetten, daar deze minder algemeen bekend schijnen te zijn, en ik mij door eenige in het archief aanwezige stukken in de gelegenheid gesteld zie, daaromtrent enkele bijzonderheden mede te deelen, die over deze zaak een gewenscht licht kunnen verspreiden en kunnen geacht worden tot de rekening in een onmiddellijk verband te staan.

De groote scheepstrijd op de Lek was gestreden en had aan de zaak van Jonker Frans eenen gevoeligen slag toege-

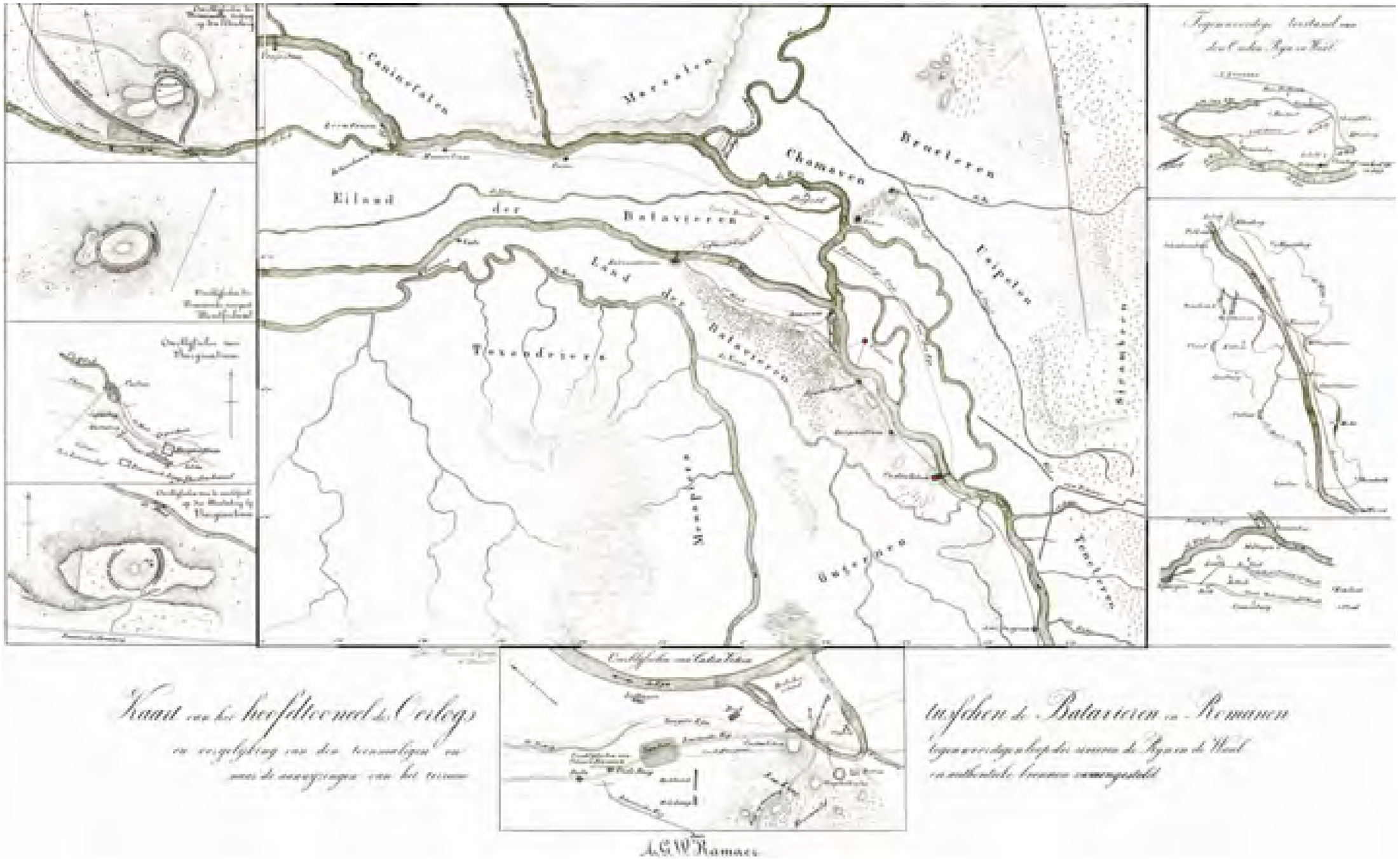

Kaart van de hoofdtocht van Corbulo
en omgeving van de vroegere en
latere monding van het toenmalige

en
Batavieren en Romeinen
Bataafse

bragt. Zijne tegenpartij gaf luide aan de vreugde lucht, die deze overwinning bij haar opwekte, en nog klinkt hun zegelied als de nagalm uit het verledene ons tegen:

✠ Era Cristi 1489 Junii 4
Vicit Dort in Lecka Alleluia.

hetwelk in Gothische letters aan den ingang der Groote kerk te Dordrecht gevonden wordt [1]) en van het overwigt getuigt, dat die stad in de schaal der overwinning aanbragt.

Van de onderhandelingen, die volgens van Alkemade [2]) in Maart 1489 in het dorp Kapelle tusschen de gevolmagtigden van Jonker Frans en den Stadhouder Jan van Egmond gevoerd werden en deze nederlaag voorafgingen, vindt men bij de schrijvers van dien tijd niets geboekt, daar alles zeer geheim schijnt gehouden te zijn. Hoe hoog echter toen de eischen der Hoekschen gestemd waren, liet zich reeds genoegzaam opmaken uit de woorden van eenen onbekenden Hollandschen dichter van het laatst der vijftiende eeuw, waar hij zegt:

Horende dat men hem veel presenteerde
Doe wilde hi heel Hollant hebben tsijner verdoene [3]).

Die eischen waren dan ook niet van overdrijving vrij te pleiten. Volgens het door hen ontworpen tractaat, waarvan een authentiek afschrift in het stedelijk archief van Dordrecht

---

1) Dit opschrift, reeds door Balen vermeld in zijne beschr. van Dordrecht, bladz. 91 en 801, was met andere daar aanwezige opschriften, bij gelegenheid van vroegere herstellingen, betimmerd geworden, doch werd eenige jaren geleden, bij het aanbrengen van veranderingen aan zekeren deurstijl der houten afsluiting onder het orgel, ontdekt en gaaf teruggevonden. Zie Dordrechtsche Courant van 13 Augustus 1853.

2) Jonker Fransen oorlog, bladz. 188 en volgg.

3) *De nederlaag van Frans van Brederode*, medegedeeld door den Heer J. Koning, in de Nieuwe werken van de Maatschappij der Nederl. Letterk., Deel I, stuk 2, bl. 157.

berust, moest onder anderen Jonker Frans met het Balliuwschap en Dijkgraafschap van Schieland en het Balliuwschap en Schoutambacht van Rotterdam en Schoonhoven zijn leven lang bekleed worden en het Opperhoutvesterschap van Holland benevens het Kasteleinschap van Teilingen erlangen, terwijl hem daarenboven eene jaarwedde van 1000 gulden moest uitgekeerd worden. Aan den Heer Jan van Naaldwijk zou dan het Balliuwschap van Zuid-Holland opgedragen worden, enz. enz. [1]). Het bleek weldra, dat het niet mogelijk was tot een vergelijk te komen, zoodat deze bijeenkomst zonder eenig gevolg bleef.

Het verdrag van Kapelle van 22 Junij daaraanvolgende, waarbij jonker Frans met de zijnen genoodzaakt werd Rotterdam te ontruimen, levert hiertegen een treurig contrast op.

De eenige plaatsen, waar de Hoekschen nu nog vasten voet hadden, waren Woerden en Montfoort, terwijl Jonker Frans met vele edelen en volk naar Sluis in Vlaanderen de wijk had genomen, alwaar Philips van Kleef, Heer van Ravestein, het bevel voerde.

De talrijke strooptogten, waarmede zij uit eerstgemelde plaatsen het omliggende land onveilig maakten, alom roof en verwoesting aanrigtende, deden den Stadhouder van Holland, Heer Jan van Egmond, besluiten het beleg voor Woerden te slaan, doch met weinig gevolg, tot ten laatste Hertog Albrecht van Saxen, die door Koning Maximiliaan tot Algemeen Stadhouder der Nederlanden benoemd was, gehoor gevende aan de herhaalde vertoogen, hem door de Hollandsche Edelen en Steden gedaan, naar herwaarts overkwam en, zijne benden met die van den Stadhouder vereenigende, Montfoort belegerde.

Intusschen hadden die van Sluis niet stilgezeten. Op nieuw was door hen eene geduchte vloot uitgerust, die den 2 Julij 1490 onder aanvoering van Jonker Frans onder zeil ging en, na op Flakkee, Duiveland en het land van Strijen schrik en verwarring verspreid te hebben, eenige dagen later, en wel

---

1) Zie Bijlage A.

den 18 Julij, zich voor Dordrecht vertoonde. Dit bragt aldaar eene algemeene ontsteltenis te weeg, krachtige maatregelen van tegenweer werden genomen, alle weerbare manschappen in de wapenen geroepen en in allerijl boden naar den Stadhouder gezonden, hem kennis gevende van het dreigende gevaar.

De stad kwam echter met den schrik vrij, daar de verbondenen, zich tot brandstichting en plundering in de omstreken bepalende, des maandags, in den namiddag van 19 Julij met den gemaakten buit weder terugtrokken, den koers naar het eiland Schouwen rigtende. De Heer van Egmond, die voor Montfoort lag, liet intusschen niet lang naar zich wachten, en, aan Hertog Albrecht van Saxen de belegering dier plaats overlatende, spoedde hij zich naar Dordrecht, waar hij zich aan het hoofd der vloot stelde, die de Hoekschen onmiddellijk vervolgde, bij het Brouwershavensche gat met hen slaags raakte en eene volkomen overwinning op hen behaalde.

Onder meer anderen viel Frans van Brederode in zijne handen en werd in zegepraal naar Dordrecht gevoerd, waar hij aan zijne bekomene wonden overleed, terwijl de Heer Jan van Naaldwijk met een deel der zijnen naar Sluis wist te ontsnappen.

Dit viel voor op Vrijdag den 23 Julij 1490.

Hierboven gewaagde ik ter loops van het beleg voor Montfoort. De aanleiding tot dit merkwaardig beleg, hetwelk met de overgave van Montfoort en Woerden eindigde, wil ik thans iets hooger ophalen.

De Burggraaf van Montfoort was bij de overgave van Utrecht in den zoen opgenomen, welke door den Aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk tusschen David van Bourgondien, Bisschop van Utrecht, en de landen van Holland, Zeeland en Vriesland den 3 September 1483 tot stand was gebragt [1]).

---

1) Arend, Geschied. des Vaderl., Deel II, stuk 3, bladz. 134 en volgg.

Hierbij werd hij in het bezit zijner goederen hersteld, welke hem gedurende den oorlog ontnomen waren. Het schijnt echter, dat aan dit verdrag, zooveel den Burggraaf betrof, geen gevolg gegeven was en hij, ondanks de hem door den Aartshertog geschonken vergiffenis, steeds te regt of ten onregte als de partij der Hoekschen toegedaan beschouwd en als zoodanig behandeld werd. Dit noopte hem ten laatste openlijk in verzet te komen en het slot van Woerden, waarop Aernt van IJsselstein toen ter tijd kastelein was, te bemagtigen. Op den 27 December 1488 bij verrassing in het bezit geraakt van dien sleutel van Holland, deed hij in den omtrek veel afbreuk aan zijne vijanden, die door zijne plunderingen en rooftogten herhaaldelijk verontrust werden.

De Stadhouder, wiens vredelievende pogingen op de onhandelbaarheid van Jonker Frans waren afgestuit, besloot eenen zoo geduchten partijganger, als de Burggraaf was, door beloften voor zich te winnen en van de zaak der Hoekschen af te trekken. Hij zocht daartoe met hem in onderhandeling te treden en, nadat den 11 Mei een voorloopige wapenstilstand van drie maanden tusschen Zweder van Montfoort en Reijer van Broekhuizen aan de eene zijde en den Stadhouder aan de andere zijde te Bodegrave gesloten was [1]), werd onverwijld door de Edelen en Steden van Holland te Leyden eene dagvaart gehouden, waarin nader over de voorwaarden van eene met den Burggraaf en de zijnen te maken overeenkomst onderhandeld werd. Heer Jan van Montfoort deed aldaar door zijne gemagtigden, de Heeren Johan van Zuylen van Nyevelt, Ridder, en Baernt van Dunen al de grieven opsommen, die hij tegen den Stadhouder en de Hollanders had, welke grieven reeds van den dood van Hertog Karel dagteekenden. Hij was altijd door hen tegengewerkt en vijandig behandeld,

---

Het tractaat vindt men onder anderen bij Lois, Cronijcke der stad Rotterdam, bladz. 330 en volgg.

1) Van Alkemade, Jonker Fransen Oorlog bladz. 203.

door hen bij Maximiliaan in verdenking gebragt en in Utrecht met de zijnen gevangen genomen en bijna gedood. Toen hem eindelijk, door voorspraak van den Aartsbisschop van Graen en Salzburg en meer andere Heeren, bij het tractaat van Utrecht de teruggave van al de hem ontnomen goederen gewaarborgd was, en hij voor zich en de zijnen ten overvloede afzonderlijke brieven van absolutie van den Hertog, enz. verworven had, had hij ten minsten mogen hopen, dat hij in zijne regten zou hersteld zijn en de verbeurdverklaarde goederen hem zouden worden teruggegeven. In deze verwachting teleurgesteld, had hij zich bij herhaling met zijne klagten tot Maximiliaan gewend en, toen hij zag dat zulks niet baatte en de koninklijke beloften en zegelen hem van geen nut waren, ten laatste tot geweld de toevlugt genomen en het slot van Woerden bemagtigd, niet echter voor zich zelven maar om dat te bewaren als een getrouw dienaar voor zijnen Heer [1]). Op deze wijze zocht van Montfoort zijne handelwijze te regtvaardigen, al het ongelijk op zijne tegenpartij werpende. Was men van de regtmatigheid dier klagten doordrongen of wilde men gretig een middel aangrijpen, waardoor de kracht der Hoeksche partij gebroken en haar een magtige steun ontnomen werd, zooveel is zeker dat den 16 Mei 1489 een verdrag tot stand kwam, waarvan de voornaamste punten hierop nederkwamen:

Dat aan den Heer van Montfoort [2]) met de zijnen volko-

---

1) Memoriael voir heeren Johan van Zuylen van Nyevelt, Ridder ende Baernt van Dunen, aengaende mijnen heeren van Montfoirt, in het stedelijk archief berustende.

2) Ofschoon de Burggraaf zich in de stukken van dien tijd herhaaldelijk Heer van Montfoort liet noemen, was hem zulks volgens de leenbrieven niet geoorloofd. Eerst toen hem in 1499 de Hooge Heerlijkheid van Montfoort, die vroeger aan zijne voorgangers wederregtelijk ontnomen was, door bisschop Frederik van Baden werd opgedragen, werd hem daartoe bepaald vergunning verleend. A. Matth. de jure Glad. pag. 126, sqq. en C. Stroobant, Not. Geneal. sur les Vic. de Montf. pag. 63.

men vergiffenis geschonken en hij in het bezit zijner goederen hersteld werd.

Dat het kasteleinschap van Woerden aan den Heer van Montfoort opgedragen en aan hem tevens eene schadeloosstelling van 9000 Rijnsche guldens door het land van Holland uitgekeerd zou worden.

De Heerlijkheid en goederen van Purmerend zouden in handen van de stad Amsterdam onder sequester blijven tot St. Jacobsdage (den 25 Julij) in afwachting van de koninklijke goedkeuring en bekrachtiging van het eindtractaat, hetwelk tevens door de Edelen en Steden zoude onderteekend en bezworen worden [1]).

Voor dat aan dit tractaat, waarvan de ten uitvoerlegging welligt door de afwezigheid van Maximiliaan vertraagd was, gevolg gegeven was, werd het getroffen bestand door Jan

---

1) Bijlage B.

De onbekende vervaardiger van het gedicht: *de nederlaag van Jonker Frans van Brederode*, laat zich daaromtrent aldus uit:

Het is ghebuert seer onlancx leden
Dat die steden van Hollant binnen der steden
Van leyden versaemt waren warachtelike
Ende die gedeputeerde van Montfoorde die deden
Menige naersticheyt soot scheen an hare reden
Om een seker bestant te maken eendrachtelike
Twelk bi consente gheadviseert vordachtelike
Ghegunt ende gegeven was een vast bestant
Tot dat sint Jacops dach waer comen in t lant.

vrs. 19—27.

Uit het door mij in de bijlagen overgelegde stuk blijkt, dat de gissing van den Heer J. Koning (op bladz. 173), als zoude de door den dichter bedoelde vergadering der Hollandsche Steden den 18 Januarij 1489 hebben plaats gehad, onjuist is. Volgens van Alkemade (Jonk. Frans. Oorl. bl. 115 en volgg.) werd toen integendeel tot eene algemeene heervaart tegen die van Rotterdam en Montfoort besloten, hetgeen met een op dat tijdstip getroffen halfjarig bestand (zoo als Arend in zijne Algem. Gesch. dl. 2, st. 3, bladz. 260 het noemt) niet overeen te brengen zou zijn.

van Montfoort opgezegd, onder voorgeven dat het door de Hollanders, die eenigen van de zijnen genomen en eenige koeijen geroofd hadden, verbroken was. Deze opzegging werd onmiddellijk door eenen aanval op Leyden, in den avond van den 13 Junij, gevolgd, welke echter ten eenenmale mislukte [1]). Wat hem tot dien stap mag gedrongen hebben blijft een raadsel; voordeeliger voorwaarden kon hij voor zich en de zijnen wel niet bedingen, en, was er werkelijk eenige daad van vijandelijkheid tegen de zijnen gepleegd, waarom zich dan niet liever tot den Stadhouder vervoegd en voldoening geeischt voor het gepleegde onregt? Hoogst waarschijnlijk handelde hij onder den invloed van Frans van Brederode, wiens gemagtigden zich op dat tijdstip juist te Woerden bevonden, en het buigzaam en ligt ontvlambaar gemoed van den Burggraaf zullen bewogen hebben van de hem aangebodene gelegenheid gebruik te maken [2]) en zich van zijne nieuwe bondgenooten af te wenden, die, zoo als men beweerde, het niet goed met hem meenden en hem zochten te misleiden.

De plunderingen en verwoestingen werden nu door die van Montfoort en Woerden op groote schaal in den omtrek voortgezet; zij behaalden echter geene belangrijke voordeelen op hunne tegenstanders, terwijl Naarden en Oudewater met even ongunstig gevolg als Leyden door hen werden bestookt. Zoo liep het jaar 1489 ten einde zonder eenige verandering in den stand der zaken aan te brengen. Koning Maximiliaan

---

1) De handelwijze van den Burggraaf was in dezen niet van dubbelhartigheid vrij te pleiten. Denzelfden dag toch, waarop de aanval op Leyden beraamd is, noodigt hij den Heer van Abbenbrouck en de andere raadsheeren en gedeputeerden uit om onverwijld te Woerden te komen onderhandelen, ten einde zijnen neef Frans van Brederode in den zoen op te nemen, terwijl twee dagen te voren door Johan van Naaldwijk namens hem aan Walraven heer van Brederode en Baernt van Wees een groote toevoer van levensmiddelen en manschappen tegen den volgenden dag wordt aangevraagd, met bijvoeging, dat het nu tijd van handelen is.

2) Van Alkemade, blz. 218.

had intusschen den Hertog van Saxen, gedurende zijne afwezigheid, tot Stadhouder Generaal der Nederlanden aangesteld. Deze nu beproefde met den Graaf van Nassau den Burggraaf tot een minnelijk vergelijk te bewegen, waartoe zekere Willem van Alfen, pastoor te Breda, met een door hen en den Grooten Raad ontworpen tractaat tot hem gezonden werd. Volgens dat ontwerp zou hem en de zijnen volkomen vergiffenis geschonken worden, maar zouden hunne gemagtigden ter eenre en die van wege de Staten van Holland en Vriesland, benevens die van wege den Graaf van Egmond en den Heer van IJsselstein ter andere zijde hunne geschillen in handen van den Hertog van Saxen en den Graaf van Nassau stellen, met belofte van zich aan hunne uitspraak te zullen onderwerpen. Het kasteel en de stad van Woerden moesten echter onverwijld worden overgeleverd. Deze voorstellen strookten in geenen deele met de inzigten van den Burggraaf, die van geene overeenkomst wilde hooren, zoo hem niet het bezit van het slot en de heerlijkheid van Woerden verzekerd werd, een eisch welke hem niet kon ingewilligd worden.

Daar nu alle middelen uitgeput schenen om van Montfoort met de zijnen door overreding en toegevendheid voor de algemeene zaak te winnen, werd op eene dagvaart van de Staten van Holland, in het begin van April 1490 te Leyden gehouden [1]), besloten voor goed een einde aan de zaak te maken en door voldoende ondersteuning in geld en manschappen den Hertog van Saxen te bewegen om over te komen, ten einde alzoo met vereenigde kracht tegen het weerspannige partijhoofd te velde te trekken. Tegen zoodanige overmagt waren die van Montfoort niet bestand, zij verdedigden zich

1) Bijlage C. Op deze staten-vergadering, welke blijkens de algemeene Tresoriers rekening over 1490 des dingsdags na Paschen (13 April) en volgg. dagen te Leyden gehouden werd, verschenen als afgevaardigden van wege de stad Dordrecht: Dirck (Oem) van Wijngaerden, Balliuw van Zuid-Holland, Jan Vastraetsz. van Overstege en de Pensionaris, meester Pouwels van Amerzoijen.

echter hardnekkig tot het uiterste, doch moesten, na een beleg van vier maanden, zich aan den koninklijken bevelhebber onderwerpen. Ingevolge het verdrag, hetwelk in Augustus 1490 tusschen Heer Jan van Montfoort en den Hertog van Saxen gesloten werd [1]), werden de steden en sloten van Woerden en Montfoort aan laatstgemelden, als Stadhouder Generaal van den Roomsch Koning en zijnen zoon den Aartshertog, overgeleverd, terwijl de Heer van Montfoort, nadat hem op zijne ootmoedige bede vergiffenis geschonken was van al hetgeen hij tegen hen misdreven had, weder in het bezit van de stad en het slot van Montfoort hersteld werd. Die plaats mogt echter gedurende tien jaren niet versterkt noch hare muren opgebouwd en geene ballingen uit de graaflijkheid van Holland daarin opgenomen worden. De beslissing aangaande de teruggave zijner verbeurd verklaarde goederen werd aan den Koning en zijnen Grooten Raad overgelaten [2]).

---

1) Men vindt het verdrag bij van Alkemade, Jonk. Fransen Oorlog, in de bijlagen, bladz. 316 en volgg. Het oorspronkelijke was niet van dagteekening voorzien noch nader bevestigd, ten gevolge waarvan het den 1 Januarij 1517 op nieuw bekrachtigd werd. Eerstgemeld verzuim werd aan den secretaris, met de expeditie daarvan belast, toegeschreven. Uit de rekening blijkt, dat meester Jan Brouwer en meester Willem (van Beveren?) stadsklerken den 6 October 1490 drie rijnsche guldens ontvingen voor het schrijven, copieren en opmaken van eene authentieke copie van het tractaat. Waren dezen welligt de schuldigen? De onderhandelingen over dit vredestractaat schijnen te Oudewater te hebben plaats gehad, waarheen de stad Dordrecht tot bedoeld einde ook hare afgevaardigden had afgezonden.

2) Volgens J. N. Despars, (Cronycke vanden Lande ende Graefscepe van Vlaenderen, Brugge 1842, D. IV, bladz. 461), werd de Heer van Montfoort in de stad Woerden zoo naauw ingesloten, dat hij aan de bezetting van het kasteel van Montfoort, waar zijne gade zich ook ophield, geene hulp kon bieden, doch verdedigden zich laatstgemelden met zooveel kracht, dat zij bij een der gevechten met de belegeraars den Hertog van Saxen gevangen namen, en dezen niet ontsloegen dan na van hem de

De val van Montfoort bragt aan de partij der Hoekschen in Holland den genadeslag toe. Twee jaren later viel Sluis, hun laatste toevlugtsoord, in handen van Hertog Albrecht van Saxen.

De rekening, welke ik hier laat volgen, is gesteld in Rijnsche guldens van 20 stuivers het stuk, terwijl de verhouding daarvan tot de overige in die rekening voorkomende muntspetiën is als volgt:

1 ℔ Vlaamsch = 6 gouden Rijnsche of Andries guldens, welke alzoo 40 grooten Vlaamsch het stuk bedroegen.

de Andries gulden = 12 vierijzers.

de gouden gulden = 3 §. 1 d. gr. Vlaamsch = 18½ stuiv.

de kroon = 4 § gr. Vlaamsch = 24 stuivers.

De rekening kenmerkt zich door eene bijzondere uitvoerigheid, hetgeen haar voor eene geheele mededeeling minder geschikt maakt, en geeft in eene soort van inleiding, aan het hoofd geplaatst, een kort overzigt van den drukkenden en benarden toestand des lands, welke tot die buitengewone uitgaven aanleiding gaf. Het was dan ook eene bijzondere rekening, geheel afgescheiden van de gewone tresoriersrekening over 1490, welke insgelijks in het Archief der stad aanwezig is, en alleen op de stedelijke ontvangsten en uitgaven betrekking heeft.

Als eene bijzonderheid zij hier vermeld dat laatstgemelde rekening, door Adriaen Heynricxss en Coenraet Florysz. gedaan, in ponden Vlaamsch gesteld is en daarin de gulden tegen 10 stuivers het stuk of 20 gr. Vlaamsch gerekend is.

---

belofte verkregen te hebben, dat hij voortaan tegen den Heer van Montfoort, niet meer zoude strijden.

Op die wijze zou het zich ligtelijk laten verklaren, hoe van Montfoort, na de hardnekkigheid, waarmede hij zich tegen de wapenen van Maximiliaan verzet had, zulke voordeelige voorwaarden voor zich en de zijnen bij de overgave had weten te bedingen. Verg. Bilderdijk, Vad. Gesch. D. IV, bl. 288.

Op den omslag leest men:

Rekeninge vande*n* oirloge an° tnegentich.

Het hoofd der rekening luidt als volgt:

Rekeninge Coenraet Florens*zoon* treysorier der stede van Dordrecht van sijnen ontfanck en*de* wtgeve*n* vanden pe*n*ninge*n* tot behoeff vande*n* oirloge*n* voir Montfoort ende oick mede van die vander Sluys vande*n* gehelen jair tnegentich ingaen*de* den eersten dach van Janua*r*io jncluys anno nege*n* en*de* tachtich totte*n* lesten dach toe van December daar anvolgen*de* jncluys an°. tnegentich [1]), gedaen then Minrebrueders [2]) na ouder gewoente*n* voir den hee*r*en vander stede en*de* dekens vande gemene*n* neringe*n* den dortiensten dach jn Meye an°. een en*de* tnege*n*tich bij Rijnssche guldens, tstuc gerekent tot veertich grote*n* vl*aamsch*, alsoe hij die ontfange*n* en*de* weder vander stede wegen betaelt heeft jnder manieren hier nae gescreven.

Alsoe noch jnden jare van tnegentich toirloch van tgemeen

---

1) Tot het jaar 1578 werd in de rekeningen de Hofstijl gevolgd, hetgeen men ook gewoonlijk door de bijvoeging: *Stilo Curiae*, aanduidde, wanneer deze met den gewonen of gemeenen stijl verschilde; veelal gebruikte men echter alsdan de woorden: *nae scriven der stede*, hetgeen in zoo verre juister was, daar te Dordrecht het jaar op goeden Vrijdag aanving, terwijl volgens Hofstijl het jaar met Paschen een aanvang nam. De rekening liep dus slechts over één jaar.

2) In het klooster der Minderbroeders of ten observanten, waar vroeger de openbare aangelegenheden behandeld werden en de regering en gilden hunne vergaderingen hielden, werden steeds de rekeningen gehoord en gesloten. Na 1572 schijnt het voormalige Augustijner klooster, gedeeltelijk aan de schutterij van den Heelhaaksdoel afgestaan, daartoe gediend te hebben. Het klooster der Minderbroeders, in 1578 afgebroken, stond in de Vriesestraat, ter plaatse waar thans het gewezen Oude Mannenhuis gevonden wordt.

lant van Hollant tegens heer Jan borchsaet [1]) van Montfoort met sijnen adherenten, ende oick mede om dess oirloges wille tegens monsuer Phillips [2]) met die vander Sluys met sijnen adherenten noch niet gecesseert noch gepaeyst en was ende dat ter causen vanden sloten ende huysen tot Woerden ende ter Sluys bij hem luyden jngenomen contrarie onss genadigen Roemsschen coninck ende hartoge Phillips sijnen enigen soen onss genadigen heere ende oick tgemeen lant van Hollant wairom hem luyden te wederstaen vanden groten schade die sij tlant van Hollant gedaen hebben alsoe wel te water alss te lande van scheeprovinge brande brandtscattinge ende andere veel quallems alst kenlick ende openbaer geweest is tgemeen lant van Hollant noch heeft moeten onderhouden zekere Cappeteynen ende groote volck van wapeninge totten welcken te onderhouden, die stadt van Dordrecht metten lande van Zuythollant hare portie ende andeel heeft moeten contribueren ende gelden. Tot welcke taxatie vandes oirloges penningen te ontfaen vanden lande voirss. geordineert ende gecommitteert geweest is bij den heeren vander stede metten gemenen dekens ende ghildebruеders vanden gemenen neringen Coenraet Florensz. ende die weder wt te geven ende te dispenseren jnder stede ende tgemeen lants oirbaer ende profijt tot behoeff vanden oirlogen voirss. Mer want die last vanden oirlogen voirss. seer lastich ende zwaer geweest is hem alleen te doen [3]) sijn noch tot hem geweest geordineert bij den selven heeren ende dekens voirss. zekere quartiermeesters binnen der stede der poirteren coleeckgelden

---

1) Burggraaf.

2) Philips van Kleef, heer van Ravestein, opperbevelhebber van Sluis, had in 1488 de zaak der Hoekschen omhelsd. Wat hem tot dien afval bewoog vindt men omstandig verhaald in Bilderdijk, Gesch. des Vaderl., Deel IV, bladz. 262 en volgg. en J. P. Arend, Algem. Gesch. des Vaderl., bladz. 257 en volg.

3) Blijkens de rekening liet hij zich nog in het opmaken daarvan bijstaan door heer Pieter Snoey, priester, die daarvoor 18 rijnsche guldens ontving.

te ontfaen dair sij op getaxeert geweest sijn ende hem die an te brengen na jnhout der stede boecken hem luyden d'off overgelevert. Die welcke een deelss mit anderen penningen jc Coenraet Florensz. van hem luyden ontfaen hebbe ende weder om betaelt hebbe jnder manieren hier nae gescreven.

De ontvangsten zijn in vier afdeelingen of hoofdstukken gesplitst, de uitgaven in negen afdeelingen. Ik wil dezen achtereenvolgens mededeelen en daaruit alleen die opgaven en bijzonderheden overnemen, welke mij der vermelding waardig schijnen.

1. Ontfanck vanden Ruytergelden van die vier quartieren vander stede van Dordrecht tot behoeff vanden oirloge voer Montfoort ontfangen bij den quartiermeesters ende ontfangers daer toe gheordineert bij den heeren vander stede ende overgelevert jn handen van my Coenraet Florensz. . . . 856 R. gl. 5 st.

In deze ruitergelden, tot welke heffing door de Staten van Holland en Vriesland besloten was tot betaling van het krijgsvolk en verdere buitengewone oorlogskosten, was de stad Dordrecht met het land van Zuid-Holland voor een twaalfde deel aangeslagen, zooals onder anderen blijkt uit een extract uit het kohier, gehecht aan een bevelschrift van Maximiliaan van 28 November 1488, in het stedelijk archief aanwezig. Bij de omslagen ter betaling van de ingewilligde beden en andere belastingen, werd vroeger door de stad Dordrecht en het kwartier van Zuid-Holland een negende deel in de lasten, door Holland en Vriesland op te brengen, betaald; hierdoor bezwaard, had zij het eindelijk zoover weten te brengen, dat dit bij Handvest van Koning Maximiliaan van 17 November 1487 op een twaalfde deel gesteld werd. Dit bleef echter

altijd een doorn in de oogen der andere steden, die zich tegen deze verdeeling bij herhaling met kracht verzetteden, doch zonder eenig gevolg [1]). Hiervan werd in den regel een derde deel door de stad zelve opgebragt, terwijl zij de overige twee derde deelen op zoodanige wijze over de dorpen en vrije heerlijkheden van Zuid-Holland omsloeg als zij, ingevolge daartoe verkregen magtiging, goedvond.

Ik moet hier wijzen op de groote verandering, welke op het laatst der vijftiende eeuw in het krijgswezen ontstaan was. Van de vroegste tijden toch af waren de Graven steeds gewoon de Edelen en Steden ter heervaart te ontbieden, die alsdan verpligt waren een zeker getal manschappen op hunne eigen kosten uit te rusten. De voorbeelden hiervan zijn menigvuldig; zoo vindt men in eene perkamenten rol van 1286 [2]) de kosten van de heervaarten opgegeven, welke door de stad bij verschillende gelegenheden gehouden werden, en worden in de klepboeken van dien tijd alhier herhaalde oproepingen gevonden, waarbij de ingezetenen bevolen wordt zich te wapenen en met hunne hoofdmannen ten strijde te trekken [3]). Sedert de invoering der vast bezoldigde of staande legers

---

1) Zie van Loon, Aloude Reger. van Holland, D. V, bladz. 153; van de Wall, Handv. bladz. 718 in verband met bladz. 698 en de belangrijke sententie van den Grooten Raad van Mechelen van 10 April $\frac{1513}{1514}$ bij denzelfden, bladz. 841 en volgg. De gronden waarop de stad Dordrecht dit haar regt handhaafde, vindt men helder en met uitvoerigheid uiteengezet in een MS. Register van hetgeen te dier zake verhandeld en besloten is in verschillende dagvaarden en bij ordonnantien, sententien en appointementen van den Grooten Raad, gehouden door Mr. Floris Oem van Wijngaerden en beginnende met het jaar 1513, waarvan het afschrift in het stedelijk archief alhier berust.

2) In de IJzeren kast, Lade O, n°. 1.

3) Van Mieris, Charterb. D. IV, bladz. 13, 28 en volgg. A. Kluit, Hist. der Holl. Staatsregel, D. IV, bl. 450 en volg. Bijv. en Aanm. op Wagenaar door Mr. H. van Wijn en anderen, D. IV, bladz. 40 en volgg.

echter onder Karel van Bourgondien, had in dezen stand van zaken eene groote wijziging plaats gehad, hetgeen tot aanmerkelijke verzwaring der oorlogskosten aanleiding gaf, die door buitengewone omslagen onder den naam van ruitergelden als anderzins moesten gevonden worden.

2. Ontfanck van die van Sinte Geertruyden berch en*de* van die van Strien en*de* van die vrijheerlicheden en*de* dorpen gelegen binnen Zuytholl*an*t onder die jurisdictie en*de* heerlicheit der stede van Dordrecht van haerre taxatie van haren oirloges mannen der die stede vrijheerlicheden metten dorpen op getaxeert geweest siin te diene*n* jnd*en* oirloge voir Montfoort jngaen*de* den eersten dach van Januario jncluys anno lxxxix totten eerste*n* dach toe van November excluys d*aer*anvolgen*de* anno tnegentich. . . . . 15112 R. g. 15½ st.

De onder dit hoofdstuk vermelde plaatsen waren in de wapening geschat als volgt:

Sinte Geertruydenberch op 12 man daags en op acht man om te graven in het leger voor Montfoort.

Strien had met die van Dordrecht omtrent de betaling der ruitergelden eene overeenkomst aangegaan, doch was bovendien op vier mannen daags gesteld om als gravers in het leger te dienen.

Papendrecht op twee en een halven man.

Wijngaerden op anderhalven man.

Hardichvel't op drie man.

Ghiesen Nyeukerck op twee en een halven man.

Gouriaen op twee en een halven man.

Hoffwegen op een halven man.
Ghiesen en *Ghiesendam* te zamen op vijf man.
Slijdrecht op drie man.
Alblas op zes man.
Alblasserdam op drie en een halven man.
Blasgensgraeff op drie man.
Molenaersgraeff op twee man.
Brantwijck op twee man.
Blockelant op een man.
Puersgensambocht met *Ottelant* en *Slingelant* te zamen op vier man.
Nyeuleckerlant op vier man.
Strevelant op vijf man.
Crimpen optie Leck op twee man.
Leckerkerck op vijf man.
Berchambocht op acht man.
Crimpen optie IJssel op twee man.
Ouderkerck optie IJssel op zes man.
Berckouwe op een man.
Stolwijck op vier man.
Tueerambocht met die Linde en *Tmolenambocht* te zamen op twee man.
Heer Oudelants Ambocht en *Kijfhueck* te zamen op een man.
Rijssoort en *Stroylshueck* te zamen op een man.
Heinrickijden Ambocht en *Gerit Heinricxzs. Ambocht* te zamen op vier man.
Outrijderwaert en *Nyeurijderwaert* te zamen op acht man.
Ysselmondt op vier man.
Tnyeulandt van Ysselmondt had even als *Strien* daaromtrent eene overeenkomst met die van Dordrecht aangegaan.
Heer Jansdam op vier man.
Pittershueck en *Maesdam* te zamen op een man.
Heyngensnoort op drie man.
Moerkerckenlant op vijf man.
Werckendam op een man.
Dussen op drie man.
Bezoeyen op vier man.
Sprang op drie man.
Cappel op twee en een halven man.
Groot Waspyck en *Cleyn* (Waspyck) te zamen op vijf man.
Tsgravenmoer op vier man.
Drymmelen en *Stanthaessen* te zamen op drie man.
Die Hoge en *Leghe Zwalue* te zamen op twee man.

De voor gemelde manschappen te betalen ruitergelden bedroegen 102 Rijnsche gulden en 7 stuivers per hoofd, over de maanden Januarij tot October ingesloten. De berekening

was als volgt: de soldij voor iederen man bedroeg in Januarij vier stuivers, in de overige negen maanden drie stuivers daags, doch daarentegen werden de maanden Mei, September en October ieder voor twee maanden en de maanden Junij, Julij en Augustus ieder voor vier maanden gerekend, hetwelk in het geheel 22 maanden uitmaakte.

Niet allen betaalden de volle som van het door hen verschuldigde; sommigen werden gekort als te hoog aangeslagen, anderen voor land en goederen, aan te Dordrecht of elders woonachtige en aldaar aangeslagen personen of aan geestelijke vereenigingen toebehoorende, anderen weder als hebbende in vorige gevechten met Jonker Frans eenig volk verloren.

Uit bovenstaande opgave blijkt dat het balliuwschap van Zuid-Holland toen ter tijd bestond uit:

De stad Dordrecht;

De stad St. Geertruidenberg met de Moeren, de Zwalue en Dussen;

Moerkerkerland of Mijnsheerenland, met Zwijndrecht en IJsselmonde, en

Het grootste gedeelte van den Alblasserwaard en van den Crimpenrewaard.

De vrije Heerlijkheden, aldus genaamd omdat zij niet onder den Balliuw van Zuid-Holland stonden [1]), waren:

Papendrecht, *Wijngaerden*, *Hardichvelt*, *Ghiesenwyeukerck*, *Gouriaen*, *Hoffwegen*, *Blockelant*, *Puersgensambocht*, *Ottelant* en *Slingelant*. Zij moesten even als de overige heerlijkheden, in het kwartier van Zuid-Holland gelegen, in de beden en belastingen dragen en daarvoor omgeslagen worden, hetgeen onder anderen bij bovengemelde handvest van Maximiliaan van 17 November 1487 uitdrukkelijk bepaald was.

---

1) Vergel. P. Bort, Tract. van H. en A. Heerlijkh. bladz. 19. Aan de Heeren dier plaatsen kwam het hooge regtsgebied toe, van daar dat zij ook Hooge- of Halsheerlijkheden genaamd werden.

3. Ontfanck van vercoften Renten om dess oirloges wil voer Montfoort en*de* oick mede om die verlaten en*de* die Spoye mede te doen maken om die haven d*aer*mede te diepen, v*er*cofft jn erffrenten en*de* oick jn lijfftuchtrenten . . . 8668 R. gld.

De hier bedoelde erf- of losrenten werden tegen den penning 10 en 12, de lijfrenten tegen den penning 6, 8 en 10 verkocht, ten gevolge waarvan de stad met eene jaarlijksche uitkeering van 972 R. guld. 16 st. bezwaard werd, terwijl een gedeelte daarvan zelfs moest strekken tot dekking van in de laatstvoorgaande jaren gemaakte schulden.

Deze verkoop van renten, waartoe men reeds toen ter tijd niet mogt overgaan zonder bijzondere vergunning of octrooi van den vorst [1]), was een gewoon middel waarvan de steden zich bedienden ten einde zich uit hare geldelijke ongelegenheden te redden. Hiervoor werden door haar verbandbrieven of obligatien afgegeven, van het zegel der stad voorzien, vanwaar zulks ook met den naam van verzegeling van renten bestempeld werd. Doch niet alleen voor zich zelven maar ook op verzoek en ten laste van den Keizer, later van het gemeene land van Holland, gaven de steden zoodanige los- en lijfrenten-brieven uit, ter te gemoetkoming in de kosten van verdediging des lands; dit geschiedde dan onder verband van zekere domeinen of inkomsten, waaruit de renten konden betaald worden tot de volle aflossing van het kapitaal. Zoo gaf Keizer Karel in 1554 aan de stad den tol van Gorinchem in beleening, ten einde zij uit de opbrengst daarvan de door haar verkochte los- en lijfrenten zou kunnen voldoen. Zijn zoon

---

1) Zoo als onder anderen te zien is uit het octrooi van Maximiliaan en Philips van 3 Aug. 1486, bij van de Wall, Handv. bladz. 713. Vergel. het Placaat van 6 Julij 1515, Groot Plac. boek, D. II, blz. 2047 en volgg. en Kluit, Hist. der Holl. Staatsreg. D. IV. blz. 501 en volg.

Philips verbond in 1557 op gelijke wijze onder meer de tienden van de landen van Putten, Zwijndrecht, de Zwalue en Bonaventura. Zoo werd door de Staten van Holland en Westvriesland in 1588 de opbrengst van de verpachting der gemeene middelen en extraordinaris verponding en andere omslagen in handen der regering dezer stad gesteld, ter voldoening van de los- en lijfrenten door haar op het ligchaam der stad verkocht.

4. Ontfanck vander finantie ende
andere ontfanck . . . . . 7026 R. g. 16½ st.

De eerste post van dit hoofdstuk vangt aldus aan:

Alsoe jnden jare van tnegentich die stadt van Dordrecht metten gemenen lande van Hollant heeft moeten onderhouden zekere cappeteynen ende volck van wapeninge om te wederstaen heer Jan borchzaet van Mondtfoort met sinen adherenten om dess jnnemens will des sloots tot Woerden ende oick mede om die vander Sluys mer want die stede voirss. gheen penningen gehadt en heeft om tvolck vande wapeninge alss mijnen heere den hartoge van Zassen met sinen cappeteynen ende ruyteren te contenteren ende te voldoen heeft sij finantie moeten doen ten meesten oirbaer ende ter minster quetse, enz.

Hiertoe nam men de toevlugt tot den volgenden zonderlingen en vrij bezwarenden maatregel: men zond gedeputeerden, meest leden van de stedelijke regering, naar Antwerpen, die aldaar, bij gelegenheid der Pinkstermarkt, in Junij door tusschenkomst van eenen makelaar verschillende inkoopen deden van goederen, welke zij weder tegen eenen verminderden prijs verkochten. De kooplieden, van wie deze goederen gekocht waren, verkregen daarvoor schuldbrieven ten laste van de stad, ter grootte van de bedongen koopsom. In de maand October van hetzelfde jaar zag de stedelijke regering zich an-

dermaal verpligt afgevaardigden met dat doel naar Antwerpen te zenden „alsoe naden tractaet en*de* paeys van Montfoort „tvolck vand*e* wapen*in*ge js bliven leggen jnd*en* lande van „Holl*an*t jn soudie om datsij niet voldaen en*de* betaelt en wa„ren van har*en* soudie en*de* niet vertrecke*n* en woude*n* sij en „waren niet voldaen mer bleven leggen tot grote*n* coste van„d*en* lande van Holl*ant*."

De aldus ingekochte goederen bestonden in 35 balen witte olms en oesburchsche fasteyns [1]), 36 halve balen zwarte oesburchsche fasteyns, 18804 ℔ zweedsch koper, drie stukken was, wegende te zamen 1832 ℔ en 3 balen talemsche zijde, waarvan de gezamenlijke inkoopsprijs 8124 R. guld. 9 st. bedroeg, terwijl zij weder voor een bedrag van slechts 6935 R. guld. 16⅔ st. verkocht werden, welke „gelden van de finantie" in zakken van *canevas* gedaan en naar Dordrecht opgezonden werden. Het bedrag, waarvoor de stad op die wijze volgens de afgegeven schuldbrieven schuldenaar bleef, wordt aan het einde der rekening in het bijzonder opgegeven. De makelaar ontving voor zijne diensten in dezen, aan *cortage* en *pontgeld*, 80 R. gulden. In een der posten van uitgaaf wordt nog melding gemaakt van eenen dergelijken inkoop van wijnen, door den Burgemeester Claess van Bakell Dircxz. bij çonsent van de Kamer gedaan, welke bij finantie weder verkocht zijn om het krijgsvolk te betalen, dat hier lag „in soudie tot groten cost en*de* last van tgemeens lant."

Uit het bovenstaande zal genoegzaam blijken, dat deze geldelijke operatie met groote verliezen gepaard ging, zoodat men er dan ook niet dan in hoogen nood gebruik van maakte. Nieuw was deze wijze om aan geld te komen echter niet, daar men er reeds in de 13de eeuw van schijnt gebruik gemaakt te hebben, blijkens eene Burgemrs rekening van het jaar 1284, waarin men onder anderen het volgende aangeteekend vindt:

---

1) Ulmsche en Augsburgsche fusteynen. Van het Fransche *fustenne*, *futaine*, eene soort van diemet.

„Int jaer ons Heren alsmen scrivet m° c°c° vierentachtich, „sinte Servaes daghe, doe fuurden Scepenen ende Raet omme „dat heme grote scult an quam vandien ghen*en* die voer heme „Scepen*en* en*de* Raet waren en*de* coften Rocke (rogge) jeghens „coc like van Rostock daer of versceen c ℔ xxxvi ℔ xvi sol „en*de* ix d. die Vastraid in nam en*de* Clais die Vrode vander „stede weghen."

Dit noemde men *financie doen*, welke uitdrukking toen ter tijd meermalen bij geldelijke maatregelen gebezigd werd [1]).

Het hoofdstuk eindigt met een paar posten van ontvang van door het dorp Goudriaen betaalde proceskosten ter zake van door haar geweigerde croongelden en ruiterpenningen, en het bedrag der opbrengst van een door de Vlamingers geroofd schip, hetwelk den 21 Julij in den slag van Jonker Frans hernomen en aan den eigenaar, een Antwerpschen schipper, verkocht was.

Su*m*ma su*m*maru*m* van alden ontfanck
voirss. beloopt in all . . . . . 31663 R. g. 17 st.

Wtgeven dess treysoriers Coenraet Florensz. van sinen ontfanck tot behueff vand*en* oirloge voir Montfoort anno tnegentich.

1. Onkost van Ruyter*en* en*de* knechten die gedient hebben jn soudie hier binn*en* der stede van Dordr*echt* vand*en* gehelen jair, jngaende den eerst*en* dach va*n* Januario jncluys, anno lxxxix totten eerst*en* dach toe der selver maent excluys d*aer*anvolgen*de* anno tnegentich [2]),

1) Kluit, Hist. der Holl. Staatsreg. D. IV. blz. 458.

2) Zie de aanteekening bij het hoofd der rekening geplaatst.

te weten dat ellicx van hem vand*en* na gescr*even* knechte*n* gedient hebben om die stede te helpen bewaren voir die vianden, die maent van Januar*io* tot drie goude*n* gulde*n* tstuc gereke*nt* tot drie § eenen d. en*de* die and*ere* elff maenden d*aer*anvolgen*de* tot elcker maent drie cronen tstuc gerekent tot vier § gr*oten* vl*aemsch* . . . . . 1875 R. gld. 12 st.

De krijgslieden „bij consent van de heeren vander stede" of „vande camer" of „bij de goede luyden" aangenomen tot verdediging van de stad, worden hier met name genoemd. Sommigen daarvan dienden het geheele jaar, anderen slechts eenige maanden „en hadden oirloff", zooals er bij gevoegd wordt. Deze maatregel was het gevolg van de oorlogzuchtige tijden, die men beleefde en de regering der stad, (aan wier behoud, als palende aan de grenzen van Holland, veel gelegen was) noodzaakte krachtige middelen van verdediging te nemen, ten einde haar voor overrompeling te bewaren. Uit een mandament van Maximiliaan van 8 September 1489 blijkt, dat zulks geschiedde naar aanleiding van een besluit door de Edelen en Steden van Holland eenige jaren geleden genomen, volgens hetwelk deze buitengewone kosten van verdediging door allen gezamenlijk zouden gedragen worden, eene verbindtenis welke bedoelde steden slecht schijnen nagekomen te zijn, aangezien die van Dordrecht zich beklaagden, dat dezen zich daartoe niet wilden verstaan, met bijvoeging dat het hun onmogelijk was die ruiteren alleen voor hunne rekening te onderhouden [1]).

2. Oncost vander stede poirtiers ende busschieters en*de* hebbe*n* die poir-

1) Van de Wall, Handv. blz. 725.

tiers gehadt van die maent van Januario drie gouden guldẽ tstuc iij § i d. ende van die ander elff maendẽ ter maent xij § gr. Die busschieters hebbẽ gehadt drie stuvers . . . . . 5031 R. gld. 12½ st.

Sedert den vloed van 1421 van alle zijden door water omringd, was de stad Dordrecht meer dan eenige andere voor verrassing vatbaar en was alzoo het stedelijk bestuur tot dubbele waakzaamheid verpligt [1]). Aan de zuidzijde was de stad door hare vesten vrij goed versterkt; dit was echter geenszins aan de noord- of poortzijde het geval, waar zij voor een groot deel open lag en slechts van staketsels en eenige wachthuizen voorzien was, terwijl de ingang der havens door boomen gesloten werd.

In de klepboeken wordt op het jaar 1454 van zes wachten melding gemaakt, als: 1°. die aan het Hoofd [2]) en den mond van de haven met den Kleinen Vischsteiger; 2°. die op den Riedijk; 3°. die in Steegoversloot en aan de Minnebrug; 4°. die op de Spui aan den Butgenssteiger en den Pelsers steiger; 5°. die aan den Gevangen toren, den mond van de haven met de Vuilpoort; 6°. die op de Nieuwe haven en aan den Nieuwen dijk. De Kalkhaven, Walevest en Wollewevershaven bestonden toen nog niet. Van oudsher was de bewaking dier poorten en wachten aan de gilden toevertrouwd, die in 12 tresorien verdeeld, ieder twee man moesten stellen, welke van 's avonds negen of tien ure tot des morgens, wanneer voor het eerst de mis ter Grooter kerk, of, zoo als men later vindt, de klok ter zale geluid was, de wacht moesten houden in volle wapenrusting.

---

1) Dit werd door die van Dordrecht met kracht betoogd bij gelegenheid van een voor den Grooten Raad van Mechelen hangend geschil over de betaling der buitengewone lasten. Van de Wall, Handv. 851.

2) Het Groothoofd.

Wij hebben reeds uit het voorgaande hoofdstuk gezien, dat men in deze oorlogzuchtige tijden de verdediging der stad niet alleen aan de gilden en schutters durfde toevertrouwen en men reeds zijne toevlugt tot bezoldigd krijgsvolk nam, dat zich uitsluitend daarmede kon belasten. Zoo treffen wij ook hier door de regering aangestelde en bezoldigde poortwachters en busschieters aan, die dag en nacht de wacht hielden „om die „poorten te bewaren ende dat vreemdt volck ende die schepen „te besien", enz. Volgens de rekening waren er vijf à zes poortwachters op het Groothoofd, vier op den Riedijk, vijf à zes op Butgenspoort en de Spuipoort en vier aan den Gevangen toren, welke ieder 42 R. guld. 7½ stuiv. 's jaars ontvingen, terwijl nog daarenboven van een blokhuis buiten de Vuilpoort gewag gemaakt wordt. Voorts was op dezelfde wedde een persoon aangesteld tot het nazien en afgeven der paspoorten. De vijf busschieters ontvingen ieder eene soldij van 54 R. gul. 15 st.

Verder wordt nog melding gemaakt van eenen boomsluiter aan de Nieuwe haven, die de boomen en hekken voor de haven bewaren en aan de aldaar aanwezige *spoye* of sluis de wacht moest houden, en 19 R. guld. 's jaars ontving.

Doch de stad voorzag niet alleen in hare eigen verdediging: „bij de heeren vander stede" was ook Ghemen Willemsz. als kapitein op Giessenborch met eenige knechten aangenomen, en Lenaert van Ghemert met 11 knechten als kastelein op Louvesteyn gesteld, terwijl Molenaer de Colffdrager door hen als kapitein met 34 „gesellen" tot bewaring van het blokhuis te Stolwijk was aangenomen. Van deze laatstgenoemde manschappen gingen er zeventien in den loop der maand Mei in dienst van het land over. De soldij van deze lieden was eveneens geregeld als van die onder het vorige hoofdstuk bedoeld, als voor Januarij op 9 § 3 d. of 2 R. g. 15½ st. en voor de overige maanden op 12 § gr. of 3 R. g. 12 st. per man. Bovendien dienden nog 75 landlieden als gravers onder den kapitein Clement IJssbrantsz. in het leger van Montfoort

van 28 Mei tot 18 Julij, waarvoor zij van wege de stad ieder 6 stuivers daags ontvingen; de kapitein had eenen Rijnschen gulden daags.

Wees ik reeds in de inleiding op de verslagenheid die in de stad heerschte toen de Hoekschen onder aanvoering van Jonker Frans en den Heer van Naaldwijk in de maand Julij met eene goed uitgeruste vloot kwamen opdagen; aan het slot van dit hoofdstuk worden de oversten opgegeven, welke met hunne manschappen in den nacht van 18 op 19 Julij in allerijl uit het leger van Montfoort ontboden waren, om de stad in haren benarden toestand te hulp te komen, onder toezegging van een R. guld. per hoofd. De namen dezer bevelhebbers waren: Werinkhuyssen, Helmich Dobben, Claess van Bennevelt, kapitein van Rotterdam, Claess Otten, Gielis van Valkensteyn, Jan van Groeningen, Henrick die Missenaer, kapitein van Oudewater, Adriaen Joesten van Dordrecht, Han.... van Monnen, kapitein onder den Stadhouder, Olivier Provoest de Abbevyle en Symon Reecalff, welke met hunne krijgsknechten ten getale van omstreeks 1000 man in de verschillende herbergen der stad een goed onthaal vonden en van al het noodige rijkelijk voorzien werden.

3. Oncost van Scepen Ruyter*en* en*de* Cappeteyne*n* die dair op gevaren hebben met andere onkosten . . . . 3456 R. g. 12 st.

De eerste posten, onder dit hoofdstuk voorkomende, hebben betrekking op transport-kosten van ammunitie, enz., zooals van vervoer van hout naar Oudewater „toebehoren*de* tge„meen lant tot behoeff vande blockhuyse*n* en*de* anders d*aer*off „te make*n*"; van „die grote aertkorven, die me*n* had voir „Montfoirt doe hem dat heer dervoer begroeff", van „die „grote busse van Gornichem tot Oudewater", van lood en buskruid naar Oudewater. Voorts wordt melding gemaakt van het volk van den Hertog van Saxen, hetwelk met zijne bagage,

benevens de artillerie en bussen des Hertogs van Heusden en Worichem naar Gouda en Dordrecht gevoerd was, terwijl de Hertog zelf op het einde van Mei met het schip van Jan Matheusz. van Heusden naar Dordrecht gebragt werd. Op eene andere plaats [1]) wordt gesproken van 33 „officiers vander stede „als calckmeters, coolmeters ende bierdragers van dat sij sijn „vvtgeweest vander stede wegen metter stede baerdsen ende „cabassen om te halen den hartoge van Zassen tot Huesden „hier tDordrecht." Bij welke gelegenheid dit laatste heeft plaats gehad, vindt men niet opgegeven, maar wel dat de Hertog den 26 Junij door den deken der schutters [2]), Jan van Hairlem, met twee kavelen van dat korps naar Heusden is gezonden om den Hertog van daar af te halen.

Na den vrede van Montfoort werd het volk van den Hertog den 4 September van Schoonhoven naar den Ouden Bosch gevoerd.

Onder meer andere schepen, welke, van wege de stad ter verkenning uitgezonden of ter verdediging toegerust, ik als van minder belang met stilzwijgen voorbijga, wordt in dit hoofdstuk eene volledige opgaaf gevonden van de bemanning van twee oorlogschepen, die den 6 Julij door de stedelijke regering waren uitgerust „tegens die vyanden vander Sluys „om die te wederstaen van die cracht, die sij deden op twa„ter, die schepen te nemen ende die schippers te vangen ende „andere guede mannen ende coopluyden doet te slaen." Deze bleven beiden tot den laatsten December in dienst.

Het eerste schip, voor 24 stuivers daags gehuurd van Jan Matheusz., werd gevoerd door Pieter Symonsz. als kapitein. Hierop bevonden zich voorts twee quartiermeesters, met name

---

1) Het zesde hoofdst. van uitgaaf.

2) Dit was de Schutterij van St. Joris, welke, uit honderd man bestaande, in vier kavelen verdeeld en met boog en harnas gewapend was. De ordonnantie van 1427, waarbij zij op eenen vasten voet geregeld werd, is te vinden bij van de Wall, Handv. blz. 1462 en volgg.

Cornelis Symonsz. en Adriaen Hooff, een busschieter, twee schippers, een bomslager en omstreeks 41 ruiteren [1]).

Het tweede schip, door Cornelis Monnensz. die Coninck tegen eenen huurprijs van 26 stuivers daags aan de stad afgestaan, was bemand met 38 koppen, bestaande uit den kapitein Gielis Voss, drie quartiermeesters, met name Claes jn Romen, Cornelis Peet en Lubbert Rewaertsz., een busschieter, twee schippers en 31 ruiters.

De kapiteins dier schepen waren door de „heeren van der stede" voor 6 stuivers, de quartiermeesters, busschieters en schippers voor 4 stuivers, het overige volk voor 3 stuivers daags aangenomen.

Eindelijk werden nog den 13 Julij, „toe die tijdinge ge„comen was hier binnen, dat joncker Frans van Brederode „met sijnen schepen ende volck op twater was," negen schippers en daarenboven den 20 Julij „om te vervolgen jonckers „Frans voirss. om hem ende sijn volck ende schepen te van„gen," zeventien personen met hunne schepen, ieder voorzien van twee à drie „vennouts," tegen 5 à 6 § daags per schip, door de stedelijke regering aangenomen: dezen zijn echter slechts eenige dagen in dienst geweest.

4. Oncost van reysen gedaen byder stede gedeputeerden ende boden met andere personen binnen desen jair xc. . . . . 477 R. gl. 14½ st.

De inning der ruiterpenningen en morgentalen scheen in de dorpen van Zuid-Holland en de vrije heerlijkheden veel tegenstand te ontmoeten en ging niet altijd even geregeld, van daar dat men herhaaldelijk genoodzaakt was colfdragers en boden derwaarts te zenden, ten einde deze penningen op te vorderen, terwijl deze zelfs van velen niet dan bij executie konden verhaald worden.

---

1) Deze naam werd toen ook meermalen aan het voetvolk gegeven.

Dit hoofdstuk getuigt van eene drukke briefwisseling, welke in dien tijd met den Stadhouder en de verschillende steden van Holland en Zeeland gehouden werd en door middel van boden geschiedde.

Meester Pouwelsz. van Ammersoeyen, pensionaris der stad [1]) stond de afgevaardigden der stad ter zijde, zoo dikwijls dezen ter dagvaart van de Staten van den lande naar Leyden, 's Hage, Heusden of elders gingen, bij welke gelegenheden door hen voor rekening van de stad verscheidene raadsheeren en andere hoog geplaatste personen ter maaltijd genoodigd werden. Onder de afgevaardigden komen voor: Coenraet Florensz., meester Jan Duyck, Jan Vastraetsz. van Overstege, Claes van Bakell Dircxsz., burgemeester, enz.

De overige posten, onder dit hoofdstuk voorkomende, ga ik als van minder belang met stilzwijgen voorbij.

5. Oncost van hout ijsserwerck bussen buyscruyt loot en*de* and*ere* reescap dienen*de* ten oirloge bet*aelt* binnen den jair xc. . . . . 4952 R. gl. 13½ st. 1 oort.

Onder dit hoofdstuk vindt men de uitgaven van geleverde oorlogs-materialen, zoowel ten behoeve van het gemeene land als ten behoeve van de stad en de door haar uitgeruste oorlogschepen, verantwoord. Daar waar zulks voor rekening van het gemeene land gedaan was, geschiedde de betaling „in „offcortinge vand*er* stede portie," of heette het: „tot behoeff „van dess gemeens lantswege alst blijckt bij de rekeni*n*ge „gedaen ind*en* Hage en dat noch in offcortinge dattie stede „was sculdich te borde te brenge*n* tot behoeff vande*n* oirloge."

---

1) Als zoodanig was hem door de goede luyden en dekens van de gemeene neringen eene jaarwedde van 8 ℔ vlaamsch toegekend, behalve zijne reiskosten en vacatien in dienst van de stad.

Het buskruid, voorkomende onder de namen van *sarpentijns-* en *cloever-cruyt* of onder de meer algemeene benaming van *buscruyt*, kostte ruim 3 stuivers het ℔ of 14 à 15 R. guld. de 100 ℔, terwijl laatstgemelde soort iets duurder was.

Behalve lood, zwavel, salpeter en andere benoodigdheden, waarvan men zich ter verdediging voorzag, werden 18 *hagebussen* voor rekening van den Hertog van Saxen vervaardigd: zij kostten 4 § gr. het stuk en werden met 100 *aertkorven* naar het leger voor Montfoort vervoerd. Zoo schafte de stad zich voor eigen rekening 15 *hagebussen* aan, ten behoeve van de door haar uitgeruste schepen en tot verdediging van de stad, en 12 *serpentinen*, welke laatsten 6 R. guld. het stuk kostten.

Ook hier vindt men niet alleen van looden, maar ook van steenen kogels (*steencloten*) gewag gemaakt, waarvan men zich in het beleg voor Montfoort bediende, tot welk einde twee steenhouwers uit Dordrecht derwaarts ontboden werden.

Het lood kostte 10 § gr. de 100 ℔, het salpeter 33 à 36 R. guld. de 100 ℔.

Onder de vernielingswerktuigen komen ook vuurpijlen voor. Bij de vermelding toch van den aankoop van een oud zeil wordt er bijgevoegd: „tot behoeff van de vierpijlen d*aer*off te „mak*en* en*de* die potten mede te deck*en*, die men werpen „soude jnd*er* vyanden schep*en* jn die reyse doe joncheer „Frans van Brederode hier voir die stede was."

6. Oncosten van vitaelgie met and*ere* teringe gedaen binnen desen jair xc en*de* dat d*aer*an clevende js. . . 300 R. gl. 4 st.

Hier treft men eene opgave aan van bier, brood, vleesch, boter, kaas, kaarsen, turf en andere verteeringen, gemaakt in de wachthuizen en schepen en door het in de stad gelegerde krijgsvolk.

Het bier, waarvan eene vrij groote hoeveelheid scheen ge-

bruikt te worden, kostte met het draagloon 15 à 16 stuivers het vat, de kaarsen eene stuiver het ℔; de overige artikelen vindt men niet gespecificeerd. Geschenken van wijn als anderzins voor bewezen diensten of als eerbewijs waren, ook blijkens dit hoofdstuk, toen niet ongewoon; zoo ontving onder anderen de Heer van Wassenaar, „om menigen trouwen „dienst, die hij die stede gedaen heeft tot diverssche tijden," een half aam wijn, waarvan de kosten, met inbegrip van het vervoer, 6 R. guld. 12 st. bedroegen.

7. Oncosten noch betaelt byder stede gedeputeerden ende boden ende andere Cappeteynen jn handen van meester Dirck Potter, rentmeester generaell vanden oirloge voirss. ende jn handen van Johannes Stalpert, alst blijct byder quitantien van hem luyden ten dage na gescreven behalven dat voir gerekent js alss voir die portie ende andeel dattie stede van Dordrecht schuldich was te borde te brengen binnen desen jair xc tot elcker maent. . . . . 17145 R. guld.

De aan het hoofd dezes genoemde Johannes Stalpert was klerk van den Tresorier of Rentmeester Generaal van den oorlog. Het aandeel der stad en van het kwartier van Zuid-Holland in de ruitergelden werd echter niet alleen in hunne handen betaald, maar ook aan de kapiteins en hunne manschappen, welke in dienst van den lande (*in tgemeen lants soudie*) waren, uitgekeerd. Onder dezen komen onder meer anderen voor: Boudechan, kapitein van de Walen, Wouter van Baecx, drossaart en kapitein van IJsselstein, de kapiteins Aelbrecht Roeffert, Schaert Korstiaensz., Aert van Gael, Koenraet Habelzoll, enz.

Onder de sloten, die tijdens deze inwendige verdeeldheden

vernield werden, behoorde ook het huis tot Heer Aertsberch, hetwelk, in den Crimpenrewaard onder Berg-ambacht gelegen, in handen der Hoekschen was, die door hunne herhaalde uitvallen in den omtrek zich zeer geducht maakten. Hetzij dat dit slot te goed verdedigd was om zonder groote opofferingen genomen te worden, of dat men zijne krachten wilde besparen voor Montfoort en Woerden, die niet zoo gemakkelijk tot de overgave te dwingen waren, men nam tot een eenvoudiger middel de toevlugt, door den op dat slot bevelvoerenden Bohemer kapitein met eene som van 1000 R. guldens om te koopen, hetwelk gelukte. Ten gevolge hiervan werd dit kasteel door hem „jn handen van tgemeen lant" overgeleverd „om dat te destrueren en*de* te vernyelen", en werden hem de beloofde gelden toegeteld. De toren van het slot werd nedergeworpen en tot den grond toe geslecht door eenige timmerlieden en metselaars, welke daartoe uit de stad Dordrecht afgezonden waren.

8. Oncosten van knecht*en* aengenom*en* bijd*en* hee*ren* vand*er* stede opt*en* xii^{ten} jn Julio anno xc om die stede te help*en* bewaren voir die vyand*en* van-d*er* Sluys die seer sterck opt water lagen met haren schepen en*de* oick hier voir die stede quam*en* en*de* hebben gedient die dag*en* na gescr*even* ellicx tot drie stui*vers* tsd*ages* en*de* hadden doe oirloff . . . . . 193 R. guld. 16 st.

Onder dit hoofdstuk wordt de soldij van een dertigtal manschappen verantwoord, die den 11^{en}, 12^{en} en 18^{en} Julij door „de heeren vander stede", „de camer" of „de goede luyden „van het gerecht" waren aangenomen tot verdediging van de stad, toen de vloot van Jonker Frans kwam opdagen.

De meesten dezer bleven slechts eene maand in dienst. Zij

ontvingen, zooals in het hoofd vermeld is, ieder drie stuivers daags.

9. Oncost noch bet*aelt* van-
d*en* jair xc hiervoir niet
gerekent van alrehande
articulen . . . . . 4983 R. gld. 16½ st. een oortje.

Eenige posten van minder belang voorbij gaande, teeken ik hier de volgende uitgaven aan:

Van 2342 R. guld. 16 st. 1 oort, die men volgens de rekening van 1489 nog aan verschillende kapiteinen, ruiteren en andere personen schuldig was.

Van 200 R. guld. aan Jacop van Oerle „voir die volle be-
„talinge van een obligatie die hij hadde vander stede bedra-
„gen*de* tot iij^{m} R. guld. die de stede onss genad*igen* Roem-
„schen coninck dede tot sijn*er* belieften doe hij opwert reysde
„en*de* dat jn offcortinge wesen soude van sijn eerste toeco-
„men*de* bede die sijne genade geconsenteert soude worden bij-
„d*en* lande van Holl*an*t voir onss stede portie na jnhoude der
„aquiten van siin*er* genaden die daeroff js."

In den laatsten post van dit hoofdstuk maakt rendant melding van eenige uitgaven door hem gedaan, door „som tijden
„den lantluyden die haer gelden willichlick gebrocht hebben
„te verdrincken" te geven „om datsij tot ander*en* tijden te
„williger soud*en* wesen hare ruyt*er*pen*n*ingen te vergader*en*
en*de* te brengen", enz.

De meeste der alhier voorkomende uitgaven hebben overigens op het gebeurde na den 23 Julij, den dag waarop Jonker Frans met de zijnen gevangen genomen werd, betrekking.

De beide personen „die de eerste tijdinge brocht*en* den
„gued*en* luyd*en* vand*en* gerechte, hoedat wij den slach gewon-
„nen hadd*en* opt*en* xxiij^{ten} jn Julio en*de* dat jonck*er* Franchois
„met sijn volck een deelss gevang*en* waren", ontvingen ieder eenen gouden Andries gulden, terwijl de Nonnen en de Zus-

teren van St. Marienborn ieder eenen Rijnschen gulden en de graauwe Zusteren 16 stuivers erlangden „omdat sij naerstelick „souden bidden an God van Hemelrijck om victorie te ver-„crigen op onse vyanden jnden slach voirss."

Jonker Frans werd met de zijnen door den Stadhouder, vergezeld van Jonker Floris van IJsselsteyn, te Dordrecht gevankelijk onder het luiden der klokken in zegepraal binnengebragt en op Puttox toren [1]) bewaard, waar hij aan zijne wonden schijnt bezweken te zijn. Sommige gevangenen werden in den Gevangen-toren onder bewaring van den steenwaarder Florens Jansz. gesteld, anderen weder elders, terwijl uit de rekening blijkt, dat hunne *cost en steengelt* per hoofd 3 stuivers daags bedroeg. Ontwaren wij met genoegen uit de rekening dat het aan de gekwetsten van beide zijden niet aan genees- en heelkundige hulp ontbroken heeft en de gevangenen daarin ook gedeeld hebben, smartelijk doet het ons aan, de laatste bladzijden daarvan met de vermelding der doodstraffen bezoedeld te zien, welke op de hoofdleiders van de verwonnen partij werden toegepast. Twaalf hunner werden den 31 Julij buiten de Vuilpoort met het zwaard geregt, terwijl hunne biechtvaders „voir haren arbeit ende moeysell henluyden te onderwisen dat „beste tot haerre salicheit" 3 R. guld. ontvingen. Eveneens wordt nog melding gemaakt van andere knechten, die het doodvonnis ondergingen en aan wier biechtvaders, waaronder „brueder Jan jn tSacraments Gasthuis" 4 R. guldens gegeven werden. Een gedeelte daarvan onderging zijne straf voor de Minnebrug een ander gedeelte op den Noord [2]).

---

1) Deze toren, omstreeks het midden der elfde eeuw gebouwd, stond aan den ingang der oude haven, digt bij de tegenwoordige Groothoofdspoort, en diende voornamelijk tot gevangenis voor gegijzelden om schulden. Hij werd in 1608 wegens ouderdom afgebroken. Zie J. van Beverwijck, 't Begin v. Holl. in Dordrecht, blz. 119, en Balen, Beschrijving van Dordrecht, blz. 80, die hem Heer Bendijn Puttoxtoren noemt.

2) In de algemeene Tresoriers-rekening van 1490 worden de kosten

Olivier, provoost van Abbeville, ontving voor twee gevangenen, die hij aan de stad overleverde, 12 R. gulden.

Aanzienlijk was de buit, die men in dien vermaarden scheepstrijd van den vijand veroverde, aan ieder toch der kapiteinen en schepelingen, die van wege de stad daaraan deel hadden genomen, werd eene belooning van 5 R. gulden per hoofd toegekend „boven hare schiphuyer voir hare boytinge en*de* „portie van*den* guede*ren* die sij luyden vande vyand*en* nam*en*"; uitmakende te zamen 855 R. gulden.

Hetgeen van Alkemade op bladz. 267 vermeldt aangaande de eenvoudige wijze, waarop Jonker Frans zou begraven zijn, vindt zich in de rekening bevestigd. Aan Dirck Wint*er*, die schrijnmaker werd „van die uutvaert van joncheer Frans van „Brederode alss voir die kist, waslicht en*de* anders" slechts 3 R. guld. en aan Austijn die graftmaker [1]) „voir sijn moeysel „tgraft te opene*n* en*de* toe te doen", 1 R. gulden betaald. Van Alkemade moge hierin een nieuw bewijs vinden van den blakenden haat zijner vijanden, die, zooals hij zegt, met zijnen dood zelfs onuitblusschelijk was; maar wat kon men anders vooral in die tijden verwachten, als men in aanmerking neemt, dat hij, als het hoofd der Hoekschen, door zijne tegenpartij als schuldig aan hoog verraad moest beschouwd worden, en dus geenszins op die onderscheiding aanspraak kon maken, waartoe hem onder andere omstandigheden zijn stand en geboorte het regt gaven. Volgens Balen en van Alkemade zou Frans van Brederode in de Augustijnen kerk begraven zijn; in hoeverre echter dit beweren juist zij heb ik niet kunnen nagaan, daar noch in de aanwezige grafboeken dier kerk noch in de kerk zelve eenige aanwijzing gevonden wordt, welke tot opsporing daarvan zou kunnen leiden.

---

van den scherpregter en den knecht van den schout die hem bijstond, enz., uitvoerig vermeld: aan niet minder dan 40 personen werd van 31 Julij tot 5 November de doodstraf in of buiten de stad voltrokken!

1) Elders genaamd broeder Augustijn Jansz. grafmaker ter Grooter kerk.

Summa summarum van alle den
uutgeven voirss. coemt jn all. 38417 R. guld. 1½ stuiv.

De rekening sloot alzoo met een nadeelig slot van 6753 R. gulden 4½ stuiv., die men nog aan de krijgsknechten schuldig was en wier soldij in de rekening in haar geheel verantwoord was.

Na eene opgave van het bedrag der obligatien door de stad aan de kooplieden afgegeven, in het vierde hoofdstuk van ontvang vermeld, volgt de goedkeuring:

Dese Rekeninghe js bijden Schout, Bourghemeesteren, Schepenen ende Raide, Out-Raidt, Achten ende Dekens vanden gemenen Neringen eendrachtelicke geloeft gelijck oeck jnder stede Regyster geteykent staet opten dach hier naegescreven. Gedaen op sinte Servaes dach den xiij[ten] dach jn Mey jnt jair ons Heeren mcccc negen ende tnegentich.

(*was geteek.*) W. Beveren.

Bijlage A.

(Omme [1]) te moghen vynden enyge middelen (ende wegen) bij den (welck)en die oorloghen die onlancx bynnen de l(anden van) Hollant ende Vrieslant upgheresen sijn ghecesseert ende neder geleit ende die selve landen wederomme jn guede justicie, neryngen, welvairt ende eendrachticheeden gebrocht mogen worden. Soe is geraemt bi mijnen jonchere ende andere gedeputeerde van Brederode ter correxien ende op een verbeteren tguent dat hier na volget:

Eerst zoe is geraemt datmen sal ordineren eenen raidt van-

---

1) Dit stuk is een weinig beschadigd, van daar dat sommige woorden, welke onleesbaar waren, hier tusschen ( ) zijn ingevoegd.

den edelen ende notabelsten wijsen ende geleerden mannen van beyden zijden sulc dair mijn jonchere ende mijn here van Montfoorde mede te vreden sullen wesen ende men sal ordineren eenen neutralen stedehouder die welke zweren sullen alle partijlijcheit neder te leggen na hore vermogen ende recht en justicie te doen sonder enyge dissimulacie.

Item dat mijn jonchere sal hebben tbailiuscap ende dijcgraefscap van Schielant ende tbailiuscap ende scoutamboichte van Rotterdam met horen toebehoren vrij van recessen ziin leven lanc gedurende.

Item dat mijn jonchere sal hebben tcastelleynscap ende tscoutambocht ende tbailiuscap van Scoenhoven mit sijn toebehoren ende mitten wedden ende profijten nu ter tijt totten officie staende oick vrij van recessen ende sijn leven lanc gedurende.

Item dat mijn jonchere sal hebben dopperhoutvesterie van Hollant ende tscasteleynscap van Teylingen mit horen toebehoren ende mitten wedden ende profijten dair toe staende ende men sal hem ofdoen die pensie van mijn here van Beveren ende die recessen die dair opgecomen sijn zedert den overlijden van hartoge Karell.

Item ende om dat mijn jonchere afgaen sal zijnre commissien ende om meer andere merckelijke saken soe sal mijn jonchere noch ghordineert worden een pensie van duysent gulden siairs tot xl groten tstuck ende versekert op die steden ende landen van Hollant zijn leven lanc gedurende ende niet langer ende na sijnre doot zoe sullen die officien voirscreven weder zuver an die graeflijcheit van Hollant comen gelijc mijn jonchere die nu anvaerden sal.

Item dat men om die ruyteren te lichten (ende mij)n jonchere (te) baten te comen jnden costen die hij ge(had h)eeft hem (toe) voegen sal die somme .... die tlant hem betalen sal jn sulker manyren als die geraemt is.

Item dat die stede van Rotterdam sal ongehouden wesen

te contribue*ren* jndie pe*nning*e*n* die o*m*megeslag*en* sulle*n* worden o*m*me te voldoen desen tractaet.

Ite*m* dattet slot bailiuscap en*de* tscoutamboicht vand*er* Gouwe sullen geset worden jn handen vand*en* neutralen stedehoud*er* tot behoif va*n* mijne*n* genadiige*n* here om bij dien te bet verhoet te mogen worden dat dese zoone niet gebroken en sal word*en*.

Ite*m* dat here Jan van Naeldwijck sal hebbe*n* tbailiuscap van Zuyt-Hollant mit sijne*n* toebehoren oick vrij va*n* recessen en*de* zijn leve*n* lanc gedurende.

Ite*m* dat mijn voirscr*even* jonche*re* heer Jan van Naeldwijck en*de* die aelynge gemeente poorte*ren* en*de* jnwoene*ren* van Rotterda*m* mit horen hulperen bijstande*ren* en*de* adherenten sulle*n* mits desen zoone een generael en*de* pa*r*ticulier abolucie ende gerestitueert worden tot alle hore gued*en* soe wair die gele*gen* sijn.

Ite*m* alsoe thuys van Crayesteyn jnt tracte*ren* va*n* dese*n* zoone o*m*me geworpen is bij die van Dordrecht soe begeert heer Jan van Naeldwijc datmen dat repare*re* gelijc dat te vo*ren* was of datme*n* hem sal geve*n* voir sijn scade vijf duysent gulde*n* tot xl gr*oten* tstuck ge*re*kent.

Ite*m* dat alle fugitiive*n* wtgheweken ofte wtgesette en*de* ande*re* die om partijlijcke saken gebanne*n* sijn geweest sullen mit een generael abolucie die jn dese*n* zoone begrepe*n* sal wesen wed*er* op den horen come*n* behoudelijc dat die gheene die bij sente*n*cie gebanne*n* sijn sullen gehoude*n* wesen binne*n* zes weken na die publicatie van desen en*de* eer sij jndie steden come*n* sullen dair sij wt gebanne*n* sijn te come*n* voir den hove van Hollant en*de* aldair doen ropen die stede en*de* andere gheintresseerde o*m*me dair voirt jnne ghedaen te wesen als van rechts wegen dair toe dienen en*de* behoren sal.

(Item dat) mijn heer van Bredenrode oick op al sijne en*de* sijnre (genaden) gued*en* sal come*n* ende dat die h(an)t van onsen (alre)ghenadichste*n* he*re* den rooms Coninck mits desen dair van (verso)cht sal worden.

Item dat die edelen ende oick die officieren gerechten ende vroetscappen vanden groten ende cleynen steden van desen landen sullen bezegelen ende bezweren desen pays ende tractaet onverbrekelic te onderhouden.

Item dat om alle partijlijcheit neder te leggen ende om meerder vrienscip te maken tusschen den edelen ende ghemenen ondersaten van dese lande soe sullen die voirscreven edelen ende steden beloven ende zweren van nu voirt an om gheenre hande saicken die hem opcomen mogen gheen steden noch sloten wesende jnden handen van mijnen ghenadijgen here ofte vanden voirscreven edelen jnne te nemen noch te doen jnnemen of raidt of daet dair toe te geven soe wair die gelegen sijn.

Item oft gheboerde dat God voirhueden moet dat enijge vanden voirscreven edelen oft steden ter contrarie deden zoe en sal nochtans dese zoone dair mede niet gebroken wesen mer die stadthouder ende raidt ende die ghemene staten ende ondersaten van desen lande sullen gehouden wesen mit alle haire macht dair tegen te vallen ende dat te helpen repareren ende brengen jn sijnen eersten ende behoirlijken staet ende jnbreekers punijeren ende corrijgeren gelijck men meneijdyge ende zoonbrekers behoirt te doen.

Item oft geboerde dat ons alregenadichste here die roems Coninck ofte hartoge Philips tot sijnen mondijgen jaren gecomen wesende desen pays ende tractaet jn enijgen sijnen punten ende articulen niet en onderhilden dat God verhueden moet zoe geloven die voirsz. edelen ende steden bij hore trouwe ere ende ede dat sij onsen voirsz. genadijgen here jnden besten jnduceren ende willijgen sullen omme die voirsz. jnbrekynge te repareren ende den voirsz. pays ende accort volcomelijc tonderhouden.

Item oft geboirde dat enijge van(den edelen ofte ondersaten) van desen lande van Hollant ende (Vrieslant) desen pays ende tractaet nyet accepteren en (wilden) soe sullen alle die andere edele ende steden mitten (stadthou)der ende raidt dair

tegen vallen omme die onwilligen dair toe te dwyngen bij alle wege ende fayte van (we)ge dair toe bedwyngen jndient van node sal (wese)n.

Item dat den roems Coninck desen pays ende tractaet confirmeren ende besegelen sal als vader ende monber van hartoge Philips sijnen zoon onsen genadigen here.

Gecollationeert jegens een deser gelijcke articulen, onder geteykent G. de Grousselt.

Bij mij

(*Get.*) Bruyne.

Bijlage B.

Accordt gemaict ende geslooten upten xvj^en^ dach van Meye a° lxxxix, tusschen den commissarissen van onsen alre genadigen heren den Roomschen Coninck ende vanden landen van Hollant, even verre elcken dat aengaen mach ter eenre zijde ende heren Jan borchgrave van Montfoert etc. ter andere zijden.

Inden eersten sal die coninckklike maieste gunnen ende geven den voirsz. heere van Montfoert zijn gracie remissie ende abolucie vanden jnneminge vanden sloote van Wouerde mit al dat daer an cleven mach tot desen dage toe ende voir alle zijne adherenten hunluyden restituerende tot allen horen goeden waer die gelegen zijn ende tot fame ende name.

Item dat die koninckklike maieste sal den heere van Montfoerde vestigen jn dat casteleynscap van Wouerde mit den lande officien ende allen horen toebehoren zijn leven langh gedurende ende him behoerlijke brieven daer off geven, mits dat myn heere van Montfoert eed dair off doen sall dat te bedienen als een guet ende getrou vassael ende casteleyn sculdich js van doene daer toe obligerende zijn goeden jegenwoerdich ende toecomende.

Item die voirsz. heere van Montfoert sal mitter daet gerestitueert worden ende jn die possessie geset worden vander heerlicheyt van Purmerende ende Poelsbrouck ende allen anderen zijnen goeden waer die gelegen zijn.

Item dat nochtans dat slot casteleynscap heerlicheyt ende goeden van Purmerende mit allen renten die desen Meye verschenen sijn off noch verschijnen sullen ter stont gestelt worden jn handen vander stede van Amsterdamme als jn sequestre mit jnventaris tot sinte Jacops daghe toe naestcomende omme binnen middelen tijden te verwerven die brieven ende ottroyen vander koninclijke maieste diemen tot desen tractaet behoven sall moeten, ende dit volcomen wesende zullen die van Amsterdam gehouden wesen zonder enich weygeringhe daer upte doen die voirsz. goeden van Purmerenden te leveren jn handen vanden voirsz. heere van Montfoert.

Item overmits dat die heere van Montfoert heeft moeten derven zekere jaren die renten ende jncominghe van zijne voirsz. goeden ende geleden veel ende diversche scaden ende jnteresten, soe sal t lant van Hollant him geven negen duysent Rijnsche gulden current tot xl groten tstuck, te weten drie duysent gereet ende drie duysent an losrenten den penninck om vijfthien ende drie duysent an recessen die staen sullen up tvoirz. casteleynscap van Wouerden ende daer off brieven leveren jn behoerlijke vorme jn manieren als voirz. staet ende men sall des heeren nacomelinghen van Montfoerde dat voirsz. casteleynscap mitter heerlicheyt jn geenre manieren affhandich maken zij en sijn eerst voldaen van allen recessen die dair nu up geset worden off noch up geset mochten worden enichsins.

Item dat die van Purmerende sullen den heere van Montfoert vernoegen van al alsulcke gelden ende composicien als zij him belooft off sculdich sullen moegen wesen vander tijt ende aleer die heerlicheyt van Purmerende den selven heere van Montfoerde offhandich gemaict js geweest mit alsulcke penningen ende van sulcken prise als zij waren jn tijde vander com-

posicien sonder den selven Purmerende eenige andere molestacie an te doene van voirleden saicken hoedanich die wesen moegen, ende daer off myn heere van Montfoorde als nu himluyden vuyt zijn gracie remissie geeft voir alzoe verre als van noede js des zoe en sullen him geen steden nu voirtan meer onderwynden enige assistencie te doen dan gerechtelijck den van Purmerende geensins mer den heere jnden tijt mit sijnen ondersaten voirsz. laten bewarden.

Item dat die voirsz. heere van Montfoirt ende zijn nacomelinghen jndient him belieft sal moegen ontfanghen die vuytgeweken ofte ballinghen bijden steden van Hollant gemaict off oick die vuyten gestichte sijn ende bijden hove van Hollant gebannen sijn off zullen wesen om horen penninck aldaer te verteren behoudelijck dat sij aldair nyemant vuyt bescadigen en zullen.

Item om te brengen die polre van Cattenbrouck ende die Enghe jn die grote waterscap van Wouerde sal de Roomsch Coninck den dijckgrave ende hem raeden aldaer toe dienende willigen te gescien dat voirsz. js gemerct datter nyemant sonderling him deerlick en js.

Item tlant van Hollant sal die hant daer an houden dat die Ysel gegraven mach worden ende sluysen geleyt te worden tenden der Ysel ten costen vanden genen die dair jngelant zijn doer watre ende sculdich zijn jn te gelden, gemerckt den oirbaer ende proffijt die daer an legt, ende daer off brieven van ottroye daer toe dienende besorgen, ende mit desen soenen verbonden werden alsoe te gescien ende zonder enich wederseggen van enigen steden off anders dair mede voert te varen.

Item dat die edelen ende steden sullen besegelen ende geloven ende zweren dit tractaet te onderhouden sonder jnbreck ende te voldoen ende te volcommen jn alle zijne leden sonder enich excepcie dair jn te soeken enichsins, ende off daer yemant vanden edelen ofte steden hier tegens dede off jn bracke zoe sullen die staten vanden landen gesamender hant vallen tegens al sulcken jnbrekers ende tegens him procederen

als meynedigen ende zoenbrekers ten exemple van allen anderen sonder enige dissimulacie.

Item dat om alle partyelicheyt neder te leggen ende om meerder vrientscap te maken tusschen den eedelen ende gemeene ondersaten van desen landen, soe sullen de voirsz. eedelen ende steden beloven ende zweren van nu voert an, om geenre hande saecken die him up comen moegen geen steden noch slooten wezende jn handen van mijnen genadigen heere ofte vanden edelen jnne te nemen noch te doen jnne nemen off raidt off daet daer toe geven zoe waer die gelegen zijn.

Item, dat den Roomschen Coninck desen pais ende tractaet confirmeren ende besegelen zall ende als soverain heere vanden selven lande vader ende mombair van hartoge Phillips sijnen soon onsen genadigen heere desen selven pais jn allen zijnen punten te onderhouden ende te doen onderhouden tot ewigen dagen.

Item sullen die vander stede ende kerspil van Wouerde ongehouden ende ontlast sijn van allen exactien desen oerloge angaende.

Item oft gebuerde dat God verhueden moet dat enige vanden voirsz. edelen ofte steden ter contrarien deden zoe en sal nochtans dese zoene daer mede niet gebroucken wesen mer die stadhouder ende raede ende die gemeene staten ende ondersaten van desen landen zullen gehouden wesen mit alle haere macht daer tegens te vallen ende sonder enich middel ofte onscult daer jnne te maken dat te helpen repareren ende brengen jn zijnen eersten ende behoerlijken staet ende jnbrekers purgiren ende corrigeren gelijck men meynedige ende zoenbrekers behoert te doen.

(*Ondergeteykendt*) J. Montfoorde.

Dit afschrift is even als het voorgaande stuk door Bruyne gecollationeerd en gewaarmerkt. — Het naar aanleiding van dit verdrag ontworpen tractaat, hetwelk zakelijk geheel daarmede overeenstemde, zoude, blijkens het daarvan in het archief

bestaande afschrift, behalven door Maximiliaan als souverein heer van deze landen en als vader en momber van zijnen zoon Philips, nog bezegeld worden door de volgende edelen: Jan Graaf van Egmonde, heer tot Bar, Jan heer van Wassenair, Frederick broeder tot Egmondt, heer van IJsselsteyn, van Buren, van Kraendonck, Floris van Egmonde, soon tot Yselsteyn, heer van St. Martensdijck, Jan burggraaf van Montfoirde, heer van Purmereynde, van Lynschoeten en Zweer van Montfoirt, alsmede door Schout, Burgemeesters en Raad, vertegenwoordigende de steden van Dordrecht, Harlem, Delft, Leyden, Amsterdam, Goude, Schiedam, Hoern, enz.

Onder de adherenten van den heer van Montfoort, aan wie, even als aan hem, op hunne bede remissie en abolitie zou geschonken worden van hunne misdaden, worden voorts met name genoemd heer Zweer van Montfoirde, joncker Loedewijck van Montfoirde, heer Jan van Zuylen van Nyevelt, heer Dirck van Zuylen, Henryck van Ghendt, Dirck van Zuylen van Hermelen, Ghysbrecht van der Ade, Bernt van Duynen, Floris van Jutfaes, Dirck van Valkendale, Ghysbrecht van Rijnevelt en Alairt de Cock, benevens de inwoners van de steden van Woerden en Montfoirde.

Bijlage C.

Memorie *o*mme den gedeputeerd*en* te rapporter*e*n van tgunt, dat alhier up dese dachvairt beghinnen*de* den v^en^ jn April a°. lxxxix [1]) voer paessche*n* gedaen js.

Inden eersten te kennen te geven en*de* te rapporter*e*n upt stuck van tractate bijd*en* h*ar*toghe van Sassen, den Grave van Nassouwen en*de* groote*n* Rade geconcipiert tusschen den van Monfoerde en*de* de*n* lande, dat meester Willem van Alfen

1) Den 5 April 1490 te Leyden gehouden.

vuyt bevele van mijn heere van Nassouwen geweest heeft bij mijn heere van Monfoert ende him gethoent alsulcke concept ende raminge van submissye ende tractate als voren geroert js ende oick een ygelijck vanden grooten steden jnden sijnen gehad heeft.

Item ende dat de voersz. meester Willem alhier gecomen js ter dachvairt ende sijn rappoert gedaen van tgunt, dat him wedervaren js aengaende den selven tractate ende heeft jn effecte te kennen gegeven, dat die van Montfoerde nyet en denct te consenteren jnden voersz. tractate bij maniere van geblijff want hij hout wel zeker te sijne de saicke roerende sijne goeden aengesien den tractate van Vuytrecht [1]) ende dat hij dair aff brieven hadde van de K. M. ende mits tgeblijff hij de brieven voersz. te buyten gaen soude dwelc him nyet te doen en stonde mit meer andere redenen ende fryvole voorstellen, die de heer van Montfoerde allegeerde.

Item ende eyntlijck hadde de voersz. meester Willem van Alfen vernomen nyet van monde des heeren van Monfoerde mair van eenige sijner rade jndien men soude willen verstaen tot payse hij soude begheeren jnne te houden tslot stede ende heerlicheyt van Woerden tot behoeff zoe hij seyde der K. M. ende onsen heeren sijns zoons ende dat te bewaeren als officier ende casteleyn ter comste der K. M. ende daer voeren borghe ende souffisante caucie stellen gheen schade dair vuyt te doen upten ondersaten der K. M. noch desen lande jn gheenrehande manieren ende de K. M. gecomen zijnde jndient Sijn Majesteyt nyet en beliefde him commissye te geven tslot voersz. te bewaeren soude alsdan gheerne dat over leveren jn hande der K. M. off de gheene die sijn genade dat believen soude behoudelijck dies dat him als nu gerestitueert worden alle sijne goeden ende die achterstallen van dien ende datmen omme te meerder zekerheyt soude ordonneren conservateurs tot onderhoudenisse vanden tractate jnden manieren

1) Hier wordt gedoeld op dat van 3 September 1483.

voersz. te weeten eenige eedele notable groote heeren van dese landen van Hollant ende oick vanden gestichte van Utrecht de welcke jndien gebreck worde jnden onderhoudenisse vanden tractate jnden manieren voerscreven dat de voersz. conservateurs aen beyden zijden dat souden mogen vuytrechten tot bedwange vanden ghuenen die jn gebrecke soude zijn behoudelijck mede dat de selve van Monfoerde mit alle sijn adherenten genomen worde jn gracie vande K. M. ende him verleendt generael abolucie van alles ende mits desen soude hij willen abstellen ende cesseeren van alle fayten van oirloge.

Item ende dit rappoert gehoort zijnde bijden gedeputeerden van mijnen genadigen heere van Sassen de heeren tot desen lande geordineert ende gedeputeerden vande steden js communicatie gehouden ende sonderlinge begheert aende voersz. gedeputeerden mijns genadigen heeren van Sassen dat zij huer goet duncken ende advys dair up seggen wilden omme vorder jnder saicke te procederen.

Item ende dair up de voersz. heeren voer huerluyder advys geseyt hebben dat zij nyet en bevynden de begheerte des van Montfoerde zulcke te syn dat die voertganck soude mogen hebben tot eere ende welvaeren vande K. M. ende desen lande ende dat zij meynden dat mijn genadige heere van Sassen dair jnne soude mogen consenteeren.

Item mair dat het van noode weesen soude de lande die tot haer toe wel gedaen hebben hun selven te stellen ter defensye ende provisye te maken omme mit faite van oirloge een eynde te maken ende soe wes mijn genadige heere van Sassen de lande mit lijve ende goede soude mogen doen dair toe meynden zij sonder eenich twijffel zijn genade bereyt te sullen worden jndien aen de lande gheen gebreck en waere van gereetscepe dienende tot oirloge ende belegge.

Item ende begheerden dairomme datmen hunluyden woude thoonen ende te kennen geven wat provisye dair bereyt waere ende watmen bereyt hebben soude omme de vianden crachtelijck te crancken, te bestormen ende ter neder te werpen,

ende jndien gheen gebreck jnden selven van des lants weghe waere zijn genade soude zonder twijffel alsoo den lande helpen nair alle sijn vermogen zonder te spaeren lijff off goet.

Item ende up welcke provisye mijn heeren vanden lande ontworpen hebben zekere cedulle van tgunt dat behoeftich weesen sal omme te velde te reysen van volcke van polvre van gelde van andere costen boven den staet loop hebbende, als nu de welcke bedraget tot xij grooten vanden scilt ende dair en boven van noode js te voeren versekert te sijne ende penningen ende anders gereet te hebben tot xiiij^{m} off xv^{m} de maent voer ij maenden dair off elcke stede een porcie te barde brengen soude gelijc dit al blijct bij een cedulle bijden heeren overgegeven ende elcke stede de copie dair aff heeft.

Item ende js mitsdien ende overmits den grooten last vanden lande ende omme haestelijck ten eynde te comen gelast een ygelijcke stede te weesen sonder langher vertreck jn dinxendage jnden paessche heylige dagen des avonts ten alder lancsten ter dachvairt mit volcomen last te consenteeren jnden punten ende articulen jnden voerscreven cedulle geallegeert tot straffinge vanden vianden ende omme eens crachtelijc een eynde te maken ende oick mede volcomen last bevel ende consent te dragen jnde porcie een ygelijck toegevoucht vanden voersz. ij werven xv^{m} gulden omme alsulcke eyntlijcke antwoerde te geven dair mede mijn genaden heere van Sassen sal mogen redenen hebben alhier van stonden aen te comen dair hij nyet comen en sal ten sij dat alle manieren van gereetscepe bereyt sijn ten eynde dat hij gheen tijt en verliese ende datmen nyet en segge dat hij ledich ligget ende nyet en bedryvet.

Item sullen ten selven dage de gedeputeerde comen volcomelijc gelast upt stuck van heere ende grave Philips van Nassouwen die noch seyt aenden lande ten achteren te weesen de somme van sevenhondert croonen ter cause van sijn dienst gedaen voer Vuytrecht omme den selven een eyntlijcke antwoerde te geven anders hij soude procedeeren upten ondersaten deser lande dwelck beter verhoet waere.

Item volcomelijck gelast te comen roerende meester Maturyn procureur vanden lande jnden grooten Raidt de welcke vijff jaeren gedient heeft jn meyninge ende dat him toegeseyt js een pensye van x ℔ gr. sjaers dair aff hy bescheyt begheert te hebben ende betalinge vanden voergeleden tijt gemerct dat hij altijt bereyt js jnden saicken deser lande.

Item volcomelijck gelast te comen roerende de officie van assayer vanden sliver ende munte generael over all Hollant dair toe meester Jan Boudijnsz. gepromoveert heeft Jan van Papevelt zijnen neve.

De stukken, waarnaar deze bijlagen afgedrukt zijn, berusten op het stedelijk archief van Dordrecht, onder meer andere bescheiden op die zaak betrekking hebbende. Gequot, *Weesk.*, I. n° 30.

STUKKEN

BETREKKELIJK HET

BELEG EN DE VEROVERING VAN MALAKKA OP DE PORTUGEZEN IN 1640—1641,

BENEVENS HET

RAPPORT VAN DEN KOMMISSARIS SCHOUTEN OVER DEN VERLEDEN EN TEGENWOORDIGEN TOESTAND DIER STAD.

UIT DE PAPIEREN DER VOORMALIGE OOST-INDISCHE COMPAGNIE

DOOR

P. A. LEUPE.

Zoo vest zich Hollands magt door moed en trouw in 't Oosten,
En treft het ruwe hart van zwart en bruin geroosten;
Zoo staat der vad'ren deugd onwrikbaar vast en pal
Daar zij, wat ooit verga, voortdurend schittren zal.

ROORDA VAN EYSINGA,
Handboek van Nederlands Indien, 3. boek, 2. deel, bl. 52.

VOORBERIGT.

Bij eenige *Engelsche* en *Fransche* schrijvers wordt de verovering van *Malakka* in 1641 door de onzen op de *Portugezen*, aan verraad toegeschreven. Zoo lezen wij onder anderen bij den Engelschen kapitein *Alexander Hamilton* [1]) ook zakelijk overgenomen in het belangrijke werk over Oost-Indië, *Batavia* [2]) het volgende:

---

1) A New account of the East-Indies, being the observations and remarks of capt. *Alexander Hamilton*, who resided in these parts from the year 1688 to 1723 etc. pag. 77—80. *London* 1739.

2) *Batavia* in deszelfs gelegenheid, opkomst enz., derde deel, bl. 96. *Amsterdam* 1799.

„De Hollandsche Generaal geen middel ziende om de Stad „*Malakka* te dwingen en vernemende dat de *Portugeesche* Gou„verneur een geldgierig man was, maakte een verdrag met „hem, dat hij hem de Stad voor 80,000 stukken van achten „zou overgeven. Om dit uit te voeren, zeide hij tegen de „officieren der bezetting, dat men de *Hollanders* zou laten „komen onder de muren van het fort en hun dan omsinge„len, na al het geschut in eens op hen te hebben gelost. „De *Hollanders*, die gewaarschuwd waren, kwamen op den „bepaalden tijd en overweldigden de muren, dewijl zich de „Gouverneur om geene orders te geven tot losbranding, had „zoek gemaakt. De *Hollanders* dus in de stad komende, vel„den alles ter neder wat in de wapenen was en vermoordden „den Gouverneur zelven, om bevrijd te wezen van het betalen „der 80,000 stukken van achten."

De schrijver der *Batavia* zegt, dit verhalende: „Ondertus„schen is dit geheele verhaal een opgeraapte leugen, dewijl „het eene bekende zaak is dat de *Portugezen* zich tot het ui„terste hebben verdedigd; dat zij naar hunne omstandigheden „een voordeelig verdrag hebben gemaakt, welk heilig is on„derhouden; en dat de *Portugeesche* Gouverneur zijn eigen „dood is gestorven. Onze eenvoudige en oprechte voorouders „waren niet vatbaar voor zulke streeken, gelijk hen hier door „de *Engelschen* worden te last gelegd, beter zouden dezelve „passen aan zulke helden als *Rodney* en *Vaughan*."

Ook in onze dagen wordt dit op nieuw verspreid; de *Fransche* reiziger Dr. *M. Yvan* zegt hier over, van *Malakka* sprekende [1]): „Les *Portugais* ont possédé *Malacca* de 1511 à 1641; „à cette époque des marchands *Hollandais* corrompirent un „misérable Gouverneur qui leur livra la ville. Les troupes „*Portugaises* qui n'étaient pas dans le secret de cette trahison, „se jetèrent sur leurs armes à l'approche des *Hollandais* et se

1) Voyages et récits, par le docteur *M. Yvan*, tome deuxième. *Bruxelles* 1853.

„battirent résolûment, mais elles succombèrent. Pendant que „cette action se passait les perfides *Neêrlandais* payèrent à leur „manière le misérable coupable de cette trahison; ils le poi- „gnardèrent pour ne pas lui compter les 500,000 livres qu'ils „lui avaient promises. Lorsque l'acquéreur de cette victoire „se trouva en presence du commandant des forces *Portugaises*, „il lui dit insolement, quand votre nation reprendra-t-elle ce „pays? quand vos pêchés seront plus grands que les nôtres, „repondit simplement le *Portugais*. Aujourd'hui les marchands „de *la Haye* sont partis, ce sont les marchands de *Londres* „qui rêgnent à *Malacca*, et le *Portugal* continue son expiation."

Uit de volgende bescheiden berustende in het oud koloniaal archief te 's Gravenhage, zal men ontwaren, dat de schrijver van het werk *Batavia*, geen onwaarheid sprak als hij zeide, dat de *Portugezen* zich tot het uiterste hebben verdedigd. Men leze hier over de getuigenis der overgebleven geestelijken aan den Kommissaris *Schouten*, toen hij hun over de langdurigheid van het beleg sprak. Men zie mede het belangrijk besluit door de Hooge Regering te *Batavia* genomen op den 3 April 1641, ten opzigte van den overwinnaar *Minne Willemsz. Caertecoe*, waarbij ze hem den gouden ketting, dien de dappere *Portugeschen* Gouverneur *Manuel da Sousa Coutinho* „na het „overwinnen van *Malakka* van zijnen hals heeft omgehangen „en vereerd", nogmaals ten geschenke geven met deze woorden: „zoo word eendragtelijk verstaan, hem dezelve ketting, „welke *door zoo manhafte daad uit handen onzer vyanden heeft „ontvangen*, andermaal van wegen de Nederlandsche Oost-In- „dische Comp. te vereeren, om alzoo tot een teeken van eer „te voeren." Zoude een man als de toenmalige Gouverneur-Generaal *Antonio van Diemen* zoodanig besluit hebben durven nemen, als hij bewust ware geweest dat er zulk een snood verraad was gepleegd; *Van Diemen* wiens godsdienstzin en regtschapenheid nog niemand heeft betwijfeld. Ook de genoemde Kommissaris *Schouten*, die na zijne aankomst te *Malakka* op den 1 Februarij, dadelijk een Summier verhaal der bele-

gering opstelde en dit aan de Hooge Regering te *Batavia* opzond [1]) zegt daarin: „Den *Portugeesen* Gouverneur *Manuel da* „*Sousa Coutinho* is twee dagen nae de stadts verovering van „*sieckte* overleden, en door behulp van d'onse in de kercke „van *St. Domingo*, met gevolgh van gewaepende soldaeten en „*Roomsche* ceremonien eerlijck ter aerde bestelt."

Zoude de Bewindhebberen — wanneer de stad werkelijk door verraad in onze handen ware gekomen — den Kommandeur *Caertekoe* hebben kunnen beloonen op de wijze als bij hunne resolutie van den 10 October 1642 genomen, blijkt.

„Ingelevert ter vergadering de requeste van *Minne Willemsz.* „*Caertekoe*, Vice-commandeur met de jongste retour-schepen uyt „Oost-Indie gecomen, waer uyt verstaen verscheyden particu„lariteyten van dienst by hem op verscheyden exploiten de „comp. gedaen ende onderanderen het conquesteren van de „Stad *Malacca* als Veltoverste. Heeft de vergadering om alle „dienaeren van de comp. tot soodanige goede diensten meer „ende meer te animeren, goetgevonden den voormelden *Minne* „*Willemsz.* te vereeren met een *goude Ketting en Medaille ter* „*waerde van vijff hondert gulden*s *ende waerop zal worden ge*„*sneden aen de eene syde de Stad Malacca, ende aen de andere* „*syde het wapen van de comp.*, tot een gedachtenisse hoe alle „sy zyne gedaene diensten extimerende zyn, ende hem dan te „behandigen, waertoe de camer *Amsterdam* by deze geautho„riseert wordt."

Eindelijk, de verandering van het reeds bestaande wapen of zegel van *Malacca*, dat op den 13 Maart 1641 plaats vond, duidt aan dat men haar met de wapenen veroverd beschouwde; zoo lezen we onder dien datum in het journaal, door den Gouverneur *Johan van Twist* gehouden.

„Wyders gediscoureert op de namen der puncten ende „bollewercken mitsgaders 't gewoonlycke zeegel deser Stadt „*Malacca*, werdt verstaen dat men de voorschr. puncten en de

---

1) *Valentijn*, Deel V. 1. p. 344.

„Stadts zeegel zal hernamen ende veranderen, in volgenden „manier.

„Eerstelyck dat de punct *Domingo* waer langhs de over- „winders binnen gecoomen syn sal gebaptiseert worden *Victoria*, „de Punct etc.

„Dat men indt Stadtswapen wesende een *Chineese* joncq, „omdat de *Portugeesen* met een joncq onder schyn van *Chineese* „handelaers, de plaets eerst geconquesteert ende bemachticht „hebben, zal voegen *een gewapendt man, met een gekroondt swaert „in de vuyst*, neffens 't merck van de Generale comp. ter ge- „dachtenisse der voorschr. Stadt *Malacca*, *met den zwaerde ge- „wonnen* ende aen de *vereenighde Nederlandtse* Staet gebracht zy.

Ingenomenheid met den roem van het voorgeslacht, door hun onbezweken trouw, dapperheid, beleid en standvastigheid verkregen, zonder echter blind te zijn voor de gebreken die ook enkele hunner ontsieren, heeft ons genoopt deze stukken der vergetelheid te ontrukken op dat wij daardoor steeds blijven gedenken aan de groote daden door hun verrigt, terwijl „de „verontwaardiging zich van ieder echt *Hollander* moet mees- „ter maken wanneer hij ziet hoe velen, in onze dagen er op „uit zijn om den roem van het voorgeslacht te verminderen, „en straal voor straal den lichtkrans van grootheid uit te doo- „ven die hun in het oog van *Europa* omgeeft [1]).

BEZETTING VAN HET VAARWATER VAN MALAKKA, 1636—1639.

Eene der belangrijkste gebeurtenissen, die er onder het bestuur van den Gouverneur-Generaal *Antonio van Diemen* heeft plaats gehad, is de verovering van *Malakka* in het jaar 1641 op de *Portugezen;* daardoor toch kwam de Oost-Indische Compagnie in het bezit eener plaats, die door hare sterkte,

---

1) Nieuwe Spectator. Jaargang IX. N. 8. bl. 448. 1855.

maar vooral door hare uitmuntende ligging voor den handel, voor haren bezitter van het grootste gewigt was.

Malakka ligt op 2° 10′ NB. en 102° 14′ OL. van *Greenwich*, op het Schiereiland van *Achter-Indië*, in de straat die na haar genoemd is; zij was eens de hoofdstad van het rijk der *Maleijers*, en toen de *Portugees* Don *Lopez de Sequera* er in het jaar 1509 verscheen, in haren grootsten bloei en de grootste handelplaats van oostelijk *Indië;* hij vond er *Arabieren*, *Persianen*, *Gusuratten*, *Bengalezen*, *Peguanen*, *Siamezen*, *Javanen*, *Chinezen*, *Luzonen*, enz., die allen aldaar koophandel dreven (1).

Niet te verwonderen was het derhalve, dat de *Portugezen* zich van deze zoo belangrijke plaats zochten meester te maken; onder den beroemden *Alphonso d'Albuquerque* mogt hun dit op den 5 Augustus des jaars 1511 gelukken (2). „Met „de verovering van *Malakka* bekwamen de *Portugezen* de com- „mercie, die van 't Westen in 't Oosten met kleeden tegen „de specerijen, *Chineze* waren en andersints gedreven werd, „en zonden die alle andere natien af, hier maakten zij de „stapel van den handel." (3) Na eenen gestadigen oorlog tegen de verdreven *Maleijers*, *Javanen* en *Atchinezen* gevoerd te hebben, kwamen in het laatste dezer eeuw de *Hollanders* voor het eerste in *Indië*, in wie ze van nu af een geduchten mededinger zouden vinden. Deze niet minder dan de *Portugezen*, overtuigd van de belangrijkheid van *Malakka*, en om tevens afbreuk te doen aan hunnen algemeenen vijand den *Spanjaard*, onder wiens bestuur de *Portugeesche* bezittingen sedert het jaar 1580 gekomen waren, stelden daartoe al spoedig pogingen in het werk.

Cornelis Matelief in het jaar 1605 voor *Malakka* verschenen, belegerde het gedurende het jaar 1606, doch was genoodzaakt het beleg op te breken en het geschut weder in te schepen, op de aankomst eener vloot uit *Goa* tot ontzet afgezonden (4). Door den Admiraal *Pieter Willemsz. Verhoeven* werd het in het jaar 1608 andermaal ondernomen, maar ook hij slaagde

daarin evenmin; ook die in 1623 en 1627 beproefd liepen niet beter af (5).

Men bepaalde zich van nu af tot het zenden van eenige schepen en jachten in het vaarwater van *Malakka*, om de *Portugezen* te water zoo veel mogelijk afbreuk te doen, tot dat men in de gelegenheid zoude wezen, de tot dus verre zoo dikwerf mislukte onderneming met kracht door te zetten.

De Vorsten van *Atchin* en *Johor* waren de *Portugezen* steeds vijandig, zoo dat het Hooge Bestuur te *Batavia* onderhandelingen met hen trachtte aan te knoopen, ten einde door het leveren van volk en schepen der Compagnie behulpzaam te wezen in het vermeesteren der stad.

De *Portugezen* waren intusschen op hunne hoede, zij versterkten de stad en buitenwerken en werden daar in door die van *Goa* zeer ondersteund; de Onder-koning Don *Miguel de Noronha*, *Conde de Linhares* liet geene gelegenheid voorbijgaan om den Gouverneur en den Raad te waarschuwen. Zoo schrijft hij onderanderen den 24. September 1634, „'t ver„eyscht dat U E. in de dingen van den oorlog wel geprepa„reert zijt, want het infidel en kwaad gemoed van den *Atchin„der* is zoo, dat ons niet lang ledig zal laten zitten, ik heb „advys, dat dezen koning met de *Nederlanders* geconfedereert „is, om te zamen op *Malakka* te komen en het toekomende „jaar te belegeren, en gelijk door dit advys als niet zeer „gekwalificeert, en den *Atchinder* door de voorgaande verlie„zen zich zeer behoeftig en zonder volk bevind, versta het „hoofd niet zoo vroeg zal kunnen oprigten; doch niettegen„staande behooren dezelve zeer te respecteren en in tijds voor „zien, tegen het geene zoude mogen overkomen en in zulks „als in andere meer het beste tot dienst van zijne Maj. ver„rigten (6)."

Onder de Kommandeurs aan wien het bevel over de schepen in het vaarwater van *Malakka* werd opgedragen, was *Cornelis Symonsz. van der Veer* een der voornaamste; drie jaren lang van 1636 tot 1639 bestookte hij de *Portugezen*

onophoudelijk, en deed hunnen handel veel kwaad, zoo door het nemen hunner vaartuigen, als het belemmeren van den toevoer van levensmiddelen, (7). Het belangrijkste in die jaren aldaar voorgevallen, moge hier eene plaats vinden. Zoo schreef de Gouverneur-Generaal aan *Barent Pietersz.* (1636): „Uit het vaarwater van *Malakka* verstaan aldaar een secours „van 20 kloeke Fusten welgemant, in de maand Mei passato „van *Goa*, nevens 5 scheepjens waren aangekomen; de onze „van deze magt geen kennis hebbende, alzoo zeer onlangs „te voren omtrent en voor *Malakka* geweest waren, werd den „Vice-commandeur *Orlando Thibault* (8) van de Zuid naar de „Noord gekommandeert, om aldaar met de jachten *Koukerke*, „*Wieringen* en *de Bardes* op des vijands aankomende vaartui- „gen te kruissen. Den 2 Junij voor *Malakka* arriverende, ont- „dekte deze magt, en liep binnen kanonschoot van de stad, „lossende wel 60 schoten op des vijands vaartuig, die meest „troffen, des avonds liep te zee en zond *Bardes* om den „commandeur bij zuiden *Malakka* zijnde te adverteren van „het gebeurde. Deze twee schepen af- en aanhoudende voor „*Malakka*, is den vijand met zijne magt 20 (schepen) sterk „wezende op de onze aangekomen, zijnde geen wind aan den „hemel, alwaar treffelijk gegroet wierden. In *Wieringen* kre- „gen den brand, dat, vermits de voornaamste officieren in „het begin van het gevecht, gekwetst en doodgeschoten zijnde, „zoo couragieus niet werd gedefendeert als wel behoorde, en „is tot op het water afgebrand en voorts gesprongen."

„Die van *Koukerke*, daar van *Thibault* groote eer toekomt, „hebben hun dapper geweert en mannelijk gevochten, doende „den vijand verscheide malen terugdeinzen, schietende 3 Fus- „ten in den grond en twee in de brand, zijnde zoo eindelijk „na dat *Wieringen* verbrand was en de geheele magt hun „force op hun gedaan hadden, van den vijand verlaten en op „onze vloot geretireert, hebbende van 50 man niet meer als „14 gezonde behouden, acht malen het schip in den brand „en vijf stukken uit de rampaarden gehad, zijnde voorts ach-

„ter dapper doorschoten. Bij aldien de officieren van *Wie-*
„*ringen* in het begin zoo ongelukkig niet waren getroffen,
„zoude den vijand mede wel afgeslagen hebben; door die
„van *Koukerke* werden nog vier personen uit het brandende
„jacht *Wieringen* gered. De vijand heeft zeer groote schade
„geleden, zoo dat het verlies van *Wieringen* ruim gecompen-
„seert is. Wij blijven *Malakka* te water bezet houden en
„zoo als wij uit geintercipieerde *Portugesche* brieven verne-
„men, is *Malakka* in de uitterste nood gekomen, 't welk wij
„presumeren den nieuwen *Vice-Rey* heeft gemoveert dit se-
„cours tijdelijk uit te zetten; *Malakka* zal apparent door de
„vijf ra-zeilen (die bij dit gevecht niet zijn geweest) van rijst
„vrij wat ontzet wezen. Eerstdaags zijn voornemens, onze
„bezetting omtrent *Malakka* te versterken: wat den *Portugees*
„aan uwen kant bij der hand genomen zal hebben, hopen
„eerlang over *Cororman del* te vernemen" (9).

Omtrent den uitslag van het boven verhaalde gevecht schrijven Gouverneur-Generaal en Raden aan hem het volgende. „De magt, daar van U E. gewag doen, die den
„*Portugees* onder hunnen Generaal Don *Francisco Cotinho*
„*Cavacca*, uit *Goa* naar *Malakka* tot bevrijding van het naauw
„van *Sincapoera* gezonden heeft (gelijk wij in onze vorige
„brieven geschreven hebben), hebben d'onze aldaar aan ge-
„troffen met de jachten *Wieringen* en *Koukerke*, daar van
„*Wieringen* in den brand gelaten en van *Koukerke* zoo ont-
„haalt zijn, dat *Cavacca* met een groot aantal *Portugezen* en
„*Negros* dood gebleven zijn, daar van de geintercipieerde brie-
„ven veel mentie doen, en is de gemeente van opinie ge-
„weest, dat aan dezen *Cavacca den heft gevonden hadden, die*
„*hunne beslooten plaats Malakka openinge* en *de straat van*
„*onze kruissende jachten zuiver houden zoude;* maar het schijnt
„*God* zulks niet behaagt heeft.

„*Malakka* houden met negen jachten zoo digt besloten,
„dat weinig anders als klein vaartuig daar uit of in kan ko-
„men; voorleden maand heeft den Commandeur *Cornelis Sy-*

„*monsz. van der Veer* een jonk komende van *Mackou* verovert, „herwaarts gezonden; omtrent 34 duizend guldens meest aan „goud waardig, is de Compagnie daar uit verbetert. En „verstaan uit brieven van *Arrakan* op den 14. dezer hier „aangekomen, hoe het fluitschip *den Otter* varende door straat „*Malakka* naar voorgemelde *Arrakan*, omtrent *Klein-Ceilon* „vijf Navetten ontmoet, daar van één komende van *Negapa-* „*tam* met kleeden en rijst geladen bemagtigd heeft; 88 pak- „ken kleeden en 45 à 50 lasten rijst hebben daar uitgeligt „en het jacht voorts in den brand gestoken, de rest waren „met de vlugt ontkomen. Zoo dat den *Portugees* zoo hier als „elders nog altemets aanzeilt, en toonen bij hun kleine cou- „ragie te wezen, dat met vijf schepen één onnoosele fluit het „hoofd niet durven bieden. In lang zijn ons geen *Negapa-* „*tamse* vaartuigen in handen gevallen; het doet ons opiniee- „ren, dat een secreet kanaal hebben waar door in *Malakka* „water te geraken.

„U E. zullen wel doen ons van tijd tot tijd de gelegenheid „en de preparatien van de *Portugezen* in *Goa* over te schrij- „ven, waartoe (vermits de conversatie met de *Engelschen*), wij „presumeren, u geen goede gelegenheid ontbreken zal, daar „in U E. ons tot nog contentement gegeven hebben; het zal „in veele ons te stade komen om de equipagie der Comp. „met beter fondament te kunnen reguleren" (10).

Eenige maanden daarna bekwam men op *Batavia* tijding, dat de vloot onder *Cornelis Symonsz.* eene andere overwinning op de *Portugezen* behaald had; „Omtrent *Malakka* hebben de „onzen vrij wat voordeel op des vijands Fusten bekomen, één „genomen, drie in den brand geschoten en houden nog vijf „andere in de rivier *Dinding* bezet, den Admiraal van deze „Fusten Don *Francisco Cotinho de Viveres* is hier gevangen „gebragt met een religieus en negen *Portugezen*, en behielden „nog over de honderd gevangenen in de vloot. Zoo hebben „de onzen nog verovert een Jelias komende van *Malakka* naar „*Mackou*, derzelver lading blijft ons nog ontbekent, veel

„*Portugesche* brieven zijn daarmede geintercipieert, daarin van „het gevecht met de onze en de hunne voor *Goa* dapper op- „geven, victorie bevochten te hebben; echter bekennen de „de onzen met de bezetting gepersisteert en de *Caraeck* naar „*Lissabon* te varen verhindert te hebben" (11).

„Zoo word bij gemelde brieven bevestigt, de *Malabaren* van „*Baragara* een rijk geladen galjoot van *Mackau* komende ge- „nomen hebben, en zijn in dit galjoot geweest eenige *Neder-* „*ders*, daaronder den schipper van het verbrande jacht *Wierin-* „*gen*, gezonden van *Malakka* naar *Goa;* U E. zal zoo veel „mogelijk is, naar dit ons volk inquireren en doenlijk zijnde „hnnne verlossing procureren, gelijk wij aan den Commandeur „onzer vloote van defentie (voor *Goa*) mede in recommandatie „hebben gegeven (12)."

De in de rivier *Dinding* bezet zijnde vaartuigen, waarvan hierboven gesproken werd, werden kort daarna mede vernield. „De *Portugezen* heeft het sedert onze jongste brieven in 't „vaarwater van *Malakka* dapper voor de fok gezeilt, en ad- „viseert ons den Commandeur *Cornelis Symonsz. van der Veer*, „hoe aldaar in het vaarwater en bezuiden in de rivier *Din-* „*ding* verdistrueert en verbrand had 9 Fusten. Een jacht en „een Jelias bij de onzen verovert, die extra-ordinair de een „door d' andere met 70 à 80 koppen (daaronder 30 soldaten) „gemand waren, zijnde door de onzen binnen voorschreven „rivier gejaagt, alwaar zich te lande versterkt en van hunne „vaartuigen batterijen hadden gemaakt; maar na verloop van „eenige dagen van de onzen vervolgt, aangetast en bemag- „tigt, en daar uit bekomen 13 metale stukken, 4 bussen, „ander geweer en eene goede partij tin; zijnde daar uit ge- „vlugt meer als 400 blanke *Portugezen*, *Mesticen* en *Negros*, „daarvan eenige in onze handen vervallen en de resterende „van de *Maleijers* meest gemassacreert en in het bosch van „honger versmacht zijn. Invoege dat van 150 koppen, die „uit *Malakka* gevaren waren, tot dien tijd niet meer als 9 „personen, except 52 die voor 14 *Nederlandsche* gevangenen

„van *Wieringen* getrocqueert en gerantsoeneert, wedergekeert „waren; nog 172 *Portugezen* en *Negros* bleven in onze vloot „gevangen, eenige waren nog vlugtig in 't bosch, die appa„rent mede van honger vergaan of van de *Maleijers* zullen „worden omgebragt, den goeden God blijft gedankt voor de „victorie.

„Den 15. Augustus hadden de onzen zekere navette (met „een *Portugeesch Legaat* aan den koning van *Makassar* gede„puteert, en van daar de retour keerende, (met een partij na„gelen en sandelhout) geintercipeert; en besluiten over zulks „dat door deze verscheide nederlagen, den vyand zoodanig „verzwakt is, dat niet magtig zijn de fortresse van *Malakka* „behoorlijk te bezetten, dat van onze geloste gevangenen mede „geaffirmeert word (13).

Inmiddels werden door den Kommandeur *Cornelis Symonsz. van der Veer* onderhandelingen aangevangen met den vorst van *Johor*, waarin hij niet ongelukkig slaagde; (14) die van *Atchin* verzocht zelve om hulp tegen de *Portugezen*. „Den ouden „koning van *Atchin* is overleden en in zijne plaats gesucce„deert een zoon van den koning van *Pahang*, gehuwt met „eene dochter van den overleden vorst, deze heeft zijne ge„zanten aan ons gezonden, adsistentie tegen die van *Malakka* „verzoekende, dat hem geaccordeert hebben, en is tot deze „onderhandeling naar *Atchin* gecommitteert, den Gouverneur „*Deutecom*" (15); desniettegenstaande duurde het nagenoeg een jaar alvorens de zending van *Deutecom* met eenen gunstigen uitslag bekroont werd. „Tot het bemagtigen van *Malakka* door „den koning van *Atchin* met onze hulp is volkomenlijk beslo„ten, zendende tot dien einde een *Gorab* of galey met zijnen „ambassadeur in compagnie van gemeltte *Deutecom* herwaarts; „geauthoriseert om met ons op die zaken te handelen en den „tijd te beramen; daarin overeengekomen zijn onzer beider „magten in *Julij* aanstaande voor *Malakka* te brengen, waar„toe wij van onze zijde niet meenen in gebreke te blijven. „Dien volgende als hier voren gezegt goed gevonden hebben,

„passeren van straat *Malakka* zijn bloot gesteld, hunne passa-
„gie door straat *Bali* om de zuid moeten nemen.

„Aan *Louis Martin da Souza*, Kapitein-Generaal in *Malakka*
„werd toezegging gedaan van twee scheepjens met proviand,
„die voornemens waren in September ll. uit *Goa* naar *Malakka*
„te depecheren; uit dezelve brieven vernemen dat geprepareert
„wierden veel kostelijke juweelen voor den koning van *Atchin*,
„onder anderen een kris en verscheiden armringen met treffe-
„lijke diamanten versiert, die alle met deze twee voornoemde
„scheepjes naar *Malakka* stonden te komen" (17).

Dat er aan beide zijden dikwerf hevig gevochten werd, kunnen wij uit de beschrijving van het volgende gevecht opmaken.
„Verder zijn onze jachten *Veenhuizen* en *Rijswijk* omtrent *Go-*
„*mes-Poles* en *Poeloe Ay* op drie Fusten, daarvan kennis had-
„den bekomen dat van *Goa* naar *Atchin* bestemd waren, uit
„kruissen gezonden, (deze hadden een gezant voor den koning
„van *Atchin* en veel pretieuse juwelen aan boord) die ze den
„28. October in het gezigt kregen, maar *Veenhuizen* beneden
„winds van dezelve wezende heeft hen niet kunnen naderen,
„desniettegenstaande heeft *Rijswijk* zich onder de drie begeven,
„één aangerand, vermeestert en meest al het ophebbende volk
„door het zwaard doen vallen; d'andere twee dat ziende, zijn
„volk van de veroverde prijs naauwelijks aan boord wezende,
„vallen *Rijswijk* aan en wederzijds aan boord, enteren 't zelve
„furieuselijk en doen alle debvoiren het schip in den brand
„te krijgen, doch te vergeefsch; de onzen trekken onder 't dek
„terug en doen dapperen wederstand met grof en minder
„schietgeweer, terwijl ze des admiraals fust zoodanig onthaal-
„den dat deze begon te zinken. Den vijand dit gewaar wor-
„dende scheepten met het volk en den meesten buit over,
„verlaten *Rijswijk* na dat wel zeven uren daar in geweest wa-
„ren, hakken den fokken mast, grooten steng en de ankers
„van den boeg overboord en nemen de vlugt; 't jacht zeer
„reddeloos en onmagtig wezende, werd de *Portugeesche* fust
„door *Veenhuizen* achtervolgt en binnen de rivier van *Atchin*

„de voornaamste magt van de *Indische* kust en *Ceilon* tegen „gemelde tijd omtrent *Malakka* te doen verschijnen, daartoe „van hier uitmaken zullen alles wat bij kunnen brengen, en „vertrouwen met Godes hulpe die plaats, (ten aanzien mede „zeer desolaat en in gebrek van vivres is) niet lang zal kun„nen tegen houden. Op deze gelegenheid zijn voornemens U E. „op *Ceilon* nadere order te geven met onze depeches, die te„gen primo Maart A° 1639 naar *Coromandel* meenen te doen; „desniettegenstaande geen nader order bekomende, zal U E. „zich als gezegt met de meeste magt van volk naar *Malakka* „vervoegen, ten ware uwen persoon van *Ceilon* niet gemist „konde worden, wanneer U E. authoriseren iemand anders met „de magt derwaarts te committeren" (16).

De vloot in straat *Malakka* gestationeerd ging steeds voort de beste diensten der Compagnie te bewijzen, menige Galei, Fust of Navet van den vijand viel de onzen in handen, waardoor niet alleen den handel veel schade toegebragt werd, maar waar onder vooral *Malakka* leed, door het gemis der levensmiddelen (vooral rijst) die met die vaartuigen werden aangevoerd; de toestand der *Portugezen* in deze kwartieren van *Indië* was dan ook alles behalve gunstig. „Wij verstaan met volko„men zekerheid uit brieven van 30 April pass° in *Goa* ge„schreven met 's Konings Fust *Bon Succes* genaamt, komende „van *Goa* naar *Malakka*, door den commandeur *Cornelis Si„monsz.* verovert, den soberen staat van onzen vijand, die klaar „en ronduit zeggen, bij aldien dit jaar geen suffisant secours „uit *Portugal* bekomen dat verloren zijn en in onze handen „moeten vallen, de caraeck primo Maart op de reede van *Goa* „in het gezicht onzer vloot door 't vuur geconsumeert, schrij„ven half met *Portugeesch* retour geladen was.

„Met het galioen *Madro de Dios* zijn 400 menschen omge„komen, daaronder 96 *Portugezen* en veel van adel waren.

„Zoo vernemen mede uit de *Goa'sche* advyzen, dat expresse „order werd gegeven, dat de schepen naar *Mackau* gedesti„neert, om de groote gevaren te eviteren waaraan ze in het

„gedreven, alwaar op het gebod van hunnen koning, al het „volk, daaronder den gewezen Gouverneur van *Malakka*, die „als ambassadeur gedeputeert kwam, gevangen genomen, in „den ketting geslagen en den kostelijke buit den koning, en „ons de victorie ten deel gevallen is, de Almogende blijve „voor zijne hulp geprezen" (18).

De dappere Kommandeur *Cornelis Symonsz. van der Veer* werd nu in dat vaarwater vervangen door den Kommandeur *Jacob Cooper* (19) terwijl aan hem de niet minder vereerende betrekking van bevelhebber over de vloot van defensie voor *Goa* werd opgedragen (20).

De onderhandelingen met den vorst van *Atchin* stonden op eenen goeden voet, hij bleef bij voortduring genegen om de Comp. met volk en schepen te ondersteunen; bij herhaling zond hij afgevaardigden naar *Batavia*, om van dit zijn voornemen aan de Hooge Regering kennis te geven, zoo dat men van nu af alles gereed maakte, wat voor zoodanige expeditie noodig was.

In de maand Augustus van het jaar 1639, had men te *Batavia* reeds eene magt van bijna twee duizend Europeanen gereed, om tegen November of December naar *Malakka* af te zenden, maar de oorlog waarin de Comp. op *Ceilon* gewikkeld was, deed de expeditie weder uitstellen (21); daarbij kwam dat er tusschen de vorsten van *Atchin* en die van *Johor* oneenigheden bestonden die de zaken niet bevorderlijk waren. De Directeur-Generaal *Philip Lucasz.*, die als opperbevelhebber naar *Ceilon* vertrok, en in last had, op de reize derwaarts *Malakka* aan te doen en die plaats te verkennen, ten einde na den afloop der zaken op *Ceilon*, zich er van meester te maken, schreef hier over het volgende. „Den 24. September „passado *Batavia's* reede verlaten hebbende, lieten wij den 9. „October onder het eiland *Carimon* het anker vallen, alwaar „den 12. daaraanvolgende bij ons verschenen is, den *Orang-* „*kaya Laxamana* van *Johor* met omtrent 40 vaartuigen, die „zich door order van zijnen koning weinige dagen te voren

„met gepleegde dadelijkheid had verklaart formeel vijand van „de *Portugezen*, en zich uitermate tot de destructie van *Ma-* „*lakka* geanimeert toonde. In welk goed voornemen wij hem „zoo veel doenlijk hebben gestijft, maar aangezien de kronen „van *Atchin* en *Johor* tegen den anderen gekant, en in dier „voegen beide over een en dezelfde zaak met ons in onder- „handeling stonden, namen occagie zijn Ed. voor te dragen „of er geen middel konde bijgebragt worden, de contentien „te accomoderen. Daarop geroerde *Laxamana* wel resoluut „antwoordde, van hunne zijde nooit de minste gelegenheid „van offentie gegeven hadden, maar dat den *Atchinder* door „gepretendeerde usurpatien den koning en zijne onderdanen „verdrukte en de landen verdorven had. Dat echter geroerde „koning zich zoo paisibel wilde gedragen, dat voor zooverre „eenige verzekerde conditien van verdrag wierde aangeboden, „hun daarmede conformeren en gezamenderhand met onze „adsistentie den *Portugees* op het lijf vallen wilden. Maar „ervaren hebbende den *Atchinder* hoogmoedig en den *Johoriet* „minder estimeert, duchten wij al zulken vredehandeling, „onaangezien onze intercessie, weinig kracht of gehoor heb- „ben zoude, waarvan den tijd de zekerheid ontdekke. 't Is „ondertusschen zulks den Orang-kaya *Laxamana* tot nader te „zamenkomst aangenomen heeft, geen hostiliteit tegen den „*Atchinder* te laten oefenen, maar af te wagten hoe redelijk „zich hunne partij zouden laten vinden" (22).

Bij de Instructie door hem aan den Kommandeur *Jacob Cooper* in dato 21 October 1639 gegeven, schrijft hij hem voor, hoedanig hij zich ten aanzien van deze vorsten zal hebben te gedragen: „De onderlinge contentien tusschen de „kroonen van *Atchin* en *Johor* zullen U E. zich niet aan- „trekken, veel minder aan d'een of d'andere zijde partij „kiezen, en u geheel neutraal houden, niet toelatende dat „zoo lang U E. present zijt eenige hostiliteit tegen elkan- „deren plegen, bij poene dat U E. zich bij diegene voegen „zult, welke geene offentie gegeven heeft. De bitterheid neemt

„zeer toe, echter zijn van opinie het regte middel om te „eerder tot verstand te komen wezen zal. Te wederzijden „mogen U E. deze beide natien met kleinigheden op hun „verzoek wel accomoderen; doch om de *Atchinse* magt en des„zelfs *Panglimas* zoo gemeen (als eenige tijd herwaarts ge„schied is) met des Compe. jachten te zijner dienst te gebrui„ken en de noodige bezetting te ontblooten, is gansch niet „geraden. U E. zullen dan aanstaande verzoeken van dien „aard met discretie afwijzen en excuseren met dat U E. zijne „magt niet mag verzwakken, maar dat om den vijand te „wachten en afbreuk te doen uit gezonden zijt, latende hun „voort ongemolesteert varen. En onaangezien uit alle apparen„tien na der *Mooren* aard, de boven geroerde *Atchinse* Mayt „langzaam met zijne magt om *Malakka* te belegeren zal te „voorschijn komen, zoo blijft U E. echter wel ernstig gere„commandeert bij zoo verre *Maradia* (*Maha Radja*) of andere „personen van adel U E. bejegenen, gedurig op die materie „aan te houden, protesterende het alleen aan de *Atchinse* „magt hapert, dat de *Portugezen* niet uit deze landen verdre„ven worden" (23).

Hij geeft hem tevens kennis, dat die van *Johor* zich met eene competente magt om *Malakka* te belegeren, tegen de maanden Maart en April zal vaardig houden; zoo mede dat hij (Laxamana) zes stuks chaloupen zal doen maken, waarvan reeds een gereed is, en de overigen in vijf maanden ter beschikking zullen wezen.

Phil. Lucasz. vertrok den 14en October met de vloot van het eiland *Carimon* en kwam den 16en ter reede van *Formosa*, „waar ons, zegt hij, omtrent den avond bejegende, 't jacht „*Rijswijck* met den Commandeur *Willem Jacobsz. Coster* (24) „uit zijn verrigte omtrent *Malakka* wederkeerende; medebren„gende drie visschers onder de vesting (*Malakka*) aangehou„den. Het onderzoeken en afmeten van de bolwerken of gor„dijnen, had vermits den helderen maneschijn en de vrees „van ontdekt te worden, geen punctueel effect gesorteert,

„doch met het oog op de situatie van *Batavia's* fortificatien „genomen, daarmede overeenkomende. De genoemde gevan- „genen confirmeerden de rapporten van de voor deze bekomen „gevangenen, en de personen uit *Batavia* mede genomen, „zijnde in substantie: dat den rijst aldaar zeer duur en niet „minder als tegen vier *gantang* van 4½ ℔ ieder, voor een „reaal te bekomen; maar dat het kasteel van veel en schoon „kanon voorzien was, doch dat overmits de kwade betaling, „de militairen rebelleerden. Dat geen vijftig soldaten en om- „trent 300 casados ordinair binnen de muren waren. Dat de „wachten zeer slecht bezet, geen schildwachten uitgestelt noch „ronden gedaan werden, met meer andere voorderlijke om- „standigheden, al 't welk ons zulks animeerde, dat in den Raad „proponeerde, of op de genoemde consideratien niet eenig „attentaat bij wege van surprise, op den vijand voorgenomen „en door den Goddelijken bijstand, met een magt van 1000 „blanke, wel geresolveerde mannen, hun het kasteel afhandig „konde gemaakt worden. Te weten, dat men de vloot in het „gezigt latende, met ons klein vaartuig, van ladders tot een „escalade en andere behoeften voorzien, derwaarts rukken; „met het opgaan van de maan aan 't werk vallen en de sche- „pen kort daarna doen volgen zouden; waarin bij eenige (on- „der anderen) van de gene daarvan het minst verwacht had- „den, veele zwarigheden en inconvenienten (die door ons „mede wel geconsidereert waren) zijn voorgeworpen. En aan- „gezien, vermits de kalmte omtrent *Formosa* bleven liggen, „aldaar mede bij ons gekomen zijn, de jachten *Veenhuizen* „en *den Draak*, relateerden hoe op den 16^{en} 's morgens met „behulp van twee jelias, de jelias komende van *Negapatam*, „geroerde jachten (die dezelve bezet hadden) ontvoert en bin- „nen *Malakka* geraakt waren. Alzoo ons debvoir doende „om voort te komen, zijn te rade geworden den Commandeur „*Cooper* en *Thibault* in vier chaloupen en met vijftig vuurroers „af te zenden, om eenig volk bij nacht uit *Malakka's* voorstad „te halen, om uit hun te verstaan of van onze aankomst

„eenige ontdekking ware, en in passant een aanslag op ze-
„keren fidalgo *Louis Pacheco*, die zich meest in zijn tuin bui-
„ten *Malakka* onthoudt, te maken en gevangen mede te bren-
„gen, welk dessein genoegzaam naar wensch geeffectueert
„hebben. Invoegen met zons ondergang van ons scheidende,
„en met de schepen volgende, zijn den volgende dag omtrent
„twee uren vóór middags zon bij ons gekeert, mede bren-
„gende twintig gevangenen, alle zwarten; 10 à 12 koebeesten,
„eenige schapen en bokken, uit het distrikt van *Malakka* weg-
„genomen. Den fidalgo zijn woning hadden bezet gehad, doch
„vonden den vogel daar niet in, zijnde eenige tijd te voren
„naar *Patana* vertrokken, zoo een geschoren *Chinees* die daar
„uit geligt is, ons berigte. Deze gevangenen relateerden, dat
„men daags te voren in *Malakka* kennis had gekregen, van
„het aankomen van dertig schepen, dat des wegen klein en
„groot geprest en ter defentie werde aangehouden. Waar op
„goedvonden voort te laten staan en binnen de reede te loo-
„pen, al waar den 19^en^ dezer na middag het anker op 14
„vadem nederplantten; zijnde ongeveer de distantie van *Bata-
„via's* reede, vindende de twee fusten d' een binnen de rivier,
„d' ander aan den grond gekort. Den *Vos* hadden vooraf ge-
„zonden, en gelast met een vaartuig en een vrede vaan naar
„land te varen, om van de verlossing der gevangenen te han-
„delen. Zoo haast waren de onzen niet in het gezigt, of er
„kwam een vaartuig van de wal, die aan de gecommitteerden
„den brief van den *Padre* overleverde, daarop een cartabel
„ten antwoord bekwamen. Tot verlossing waren genegen en
„dat de gecommitteerden spoedig volgen zouden, zoo als ge-
„schiedde, zijnde een kapitein van de infanterie en een ander
„van de jelias, die aan den Commandeur *Cooper*, welks schip
„de witte vlag liet waaijen, daartoe was geordonneert, hebben
„vervoegt. Deze gasten stelden hun zeer vrijpostig aan, eis-
„schende voor den schipper van den *Otter* en drie soldaten,
„al de gevangenen, wezende zeven blanken en omtrent zes en
„twintig Negros. De onzen hadden geen anderen last, als

„man voor man te wisselen, over zulks ons 't passerende „kwamen aandienen; waarop Dominus *Molineus* (25) nevens „dezen *Padre* derwaarts afvaardigden, hun aan te dienen, onze „uiterste meening te wezen, geen andere trocque als den *Pa-* „*dre* tegen den schipper, en wijders soldaat tegen soldaat te „laten geschieden, reserverende de rest aan onze discretie, „en bij zoo verre daartoe niet gequalificeert waren, dat wel „wederkeeren mogten van waar gekomen waren. Op deze „prompte resolutie, verzochten ons vaartuig om antwoord „mede roeijen te willen laten, dat te liever toestonden om „wat particulierder ontdekking van de fortificatien te mogen „bekomen.

„In welke zaak den Commandeur *Coster* zeer goede diensten „betoont heeft, beide togten als kwartiermeester gedeguiseert „mede gevaren, en van alles zoo veel mogelijk inspectie geno- „men hebbende. Aan den wal komende werden d'onze gearres- „resteert en gelast te vertoeven, zijnde den Gouverneur buiten „omtrent eenige werken aan de noord-kant van 't kasteel, „(waar onzen assault of het aan land komen meest duchten), „die aldaar begrepen en dapper aan doende waren. Omtrent „ten 8 uren werd den Gouverneur, in een palanquin met vuur- „toortsen en een groot gevolg van volk binnen gebragt, zulks „de gecommitteerden korts daarna buiten verschenen, de onze „aanzeggende, wel mogten vertrekken; dat de gevangenen aan- „staande morgen aan boord zouden gebragt worden, dat dit „wel op der daad geschied zoude wezen, maar te laat in den „avond was; als ook gedaan hebben, en een uur na zons op- „gang, vier personen aan boord van den *Vos* gebragt hebben, „met een boodschap van den *Portugeschen* Gouverneur, dat „deze personen van hunne boeijen ontslagen hadde, de relaxa- „tie van de zijnen op discretie liet aankomen; verzoekende „mitsdien genoemde gecommitteerden om mij te mogen spre- „ken, dat hun inwilligden. Met elkander in reden wezende, „dede hun presenteren den *Padre* en vijf gevangenen, reserve- „rende eenen *Juan da Guerra*, kapitein van een jelias, die

„zich met onhebbelijk spreken tegen onze officieren, door den „wijn had vergrepen, waar over in strenge banden en in het „galjoen gelogeert was; deze zes personen aanziende, zagen „slecht neer en op den anderen, verzoekende om genoemden „*Guerra*. Wij lieten ons voorstaan de wet der courtoisie ge„noeg gedaan te hebben, en dat dezen vagebond daarbij wel „zouden gelargeert hebben, ten ware zich zoo beestelijk (niet) „had aangestelt; op deze repliceerden zeer discretelijk, het om „hunnentwil bekennende, dat hij een ongeregelt persoon ware, „maar om de liefde van den Gouverneur wilden het zelve „consenteren. Zoo dat eindelijk hem *Guerra* (nadat een aspere „reprimendis had afgestaan) mede ontslagen en zeven *Portu„gezen* tegen vier *Nederlanders* geransoeneert zijn, zoo dat met „goed contentement vertrokken.

„Nadat de borsten op de gezondheid van den persoon die „binnen 's jaars Gouverneur van *Malakka* wezen zoude, had„den omgedronken, welke conditie bij onze partij niet wel „konde doorgezet worden, dienende tot antwoord niet anders, „als dat *Europeesche* resistentie vinden zouden. Deze gecom„mitteerden en *Diego Garcia* zaten den anderen wakker in „'t haar, en toonden zich hun niet een voet te willen wijken. „Staande deze handeling hadden gedurig het oog en onze „speculatien op deze fusten, die gaarne van de wal gehaalt „of ten minste verbrand zagen; over zulks hebben gearres„teert daarop een exploit te doen ondernemen, welke vol„gende, voorleden .... omtrent middernacht vijf wel gemonteerde „chaloupen, met de vuurroers onder den vice-commandeur „*Thibault* afgezonden zijn om wel geroerde fusten af te bren„gen of te distrueren. De onze naar land roeijende, zijn van „de buiten wacht ontdekt, echter met hun werk voortgaande, „zijn aan 't grootste fust geraakt, 't volk daaruit gedreven, „dat met twee ingeheide palen vast en in de grond geboort „vonden, zoo dat den brand die daarin gesticht werd, wei„nig werk gedaan en kort daarna weder uit geraakt is. De „uitgeleidde wachten (onder dien) de *perda* op het *Roode ei*·

„*land*, vernemende de onze tusschen het kasteel en hun doende „waren, kwamen met hun vaartuig af, de andere ter hulpe. „De onze ontvangen hun op de trompen van de vuurroers „(waarmede misleid waren) en doen eene charge op de vaar„tuigen, zoo dat er veele overboord geraakten, die het weder„keeren vergaten, zonder te kunnen weten hoeveel. Intusschen „schooten de onze met de prince stukken in de voorstad, „waarop een generaal alarm volgde, en signor overal en „reveille gemaakt werd. Het kanon van 't kasteel, dat tot dien „tijd niet gehoord was, begon nu mede te donderen, dat vrij „een goede resonnance gaf, doch wat langzaam voortging. „Verrigter zake zijn de onzen afgeroeyt, als wanneer, zijnde „het laatste schot op een na, die uit het kasteel gedaan werd, „de ongelukkigste, die een van de chaloupen trof, twee ma„trozen en een soldaat wegnam, zonder andere te kwetsen. „Boven die in de furie gebleven (gesneuvelt) waren, bragten „de onzen mede negen gevangenen, waaronder drie blanken „die alle zwaar waren gewond; rapporterende dat er van „'t land weinig wederstand met klein schietgeweer was ge„daan, en in alles geen twintig muskettiers vernomen had„den; dat ons dede presumeren het grootste aantal van hun „volk op de buiten wachten en in embuscade waren gecom„mandeert; welker zekerheid met het aanbreken van den dag „zich wel ontdekte, doende uit alle hoeken van het bosch „gekwalificeerde charges met roers en musketten, en werden „wij met twee zware kanonschooten op de schepen tot af„scheid vereert; onze zaken alhier afgedaan wezende, hebben „onze ankers geligt en de reize gevoordert, waarmede meenen „dwarsvoet geen rouwe bedreven heeft.

„*Malakka's* afwerpsel (afteekening) van *Batavia* medegebragt, „accordeert weinig met 't geene nu geobserveert hebben, waar„van 't ontwerp hier nevens zenden. Uit hetzelve zullen Haar „Ed. de situatie van het territorium en de verdere gelegen„heid van de fortificatien aan de Noordwest en de Zuidzijde „kunnen conjectueren, en ook genoegzaam afnemen op veel na

„zoo inaccessibel als daar van gerucht zij, in effect niet is. „Overzulks wij opinïeren, met een overval van een goed getal „wel geresolveerde soldaten, korter expeditie als met een for- „meele belegering zoude verkregen worden; 't welk ons zoo- „danig verrukt heeft, dat distincte malen het exploit in Rade „wel ernstig aangebonden, doch doorgaans op 't subject van „repouche, verlies van tijd en de geduchte verslagenheid, het- „welk uit deze actie onder 't vulgair, om de successive exploi- „ten met reputatie uit te rigten, te groeijen stonden, geexcu- „seert, doch meest bij de zulke welke ook de minste eer „daarvan medenemen. Waren dezulke van 't natureel als den „Commandeur *Coster* (van wiens persoon zeer ijverige diensten „trekken) geweest, 't zoude naast Godes ordonnantie zeer dis- „putabel geweest zijn, onder wiens jurisdictie *Malakka* heden „zoude gestaan hebben; patientie, het schijnt den gestelden „tijd noch niet vervult en nog zal moeten afgewacht worden, „zoo dat alles na de *Ceilonse* successen zal moeten worden „gedirigeert." (26)

Het ware te wenschen geweest dat het voorstel van den Directeur-Generaal *Philip. Lucasz.* ingang had mogen vinden, en dat er in den Raad vele mannen als de Kommandeur *Willem Jacobsz. Coster* waren geweest, de aanslag ware hoogstwaarschijnlijk gelukt en de Compagnie had het verlies van zoo vele zijner dienaren, door eene zoo langdurige belegering niet te betreuren gehad.

Op den 22^{en} October vertrok *Philip. Lucasz.* met de vloot naar *Ceilon*, na alvorens bij eene uitvoerige instructie, den Kommandeur *Jacob Cooper* gelast te hebben, wat hem in deze zijne betrekking te doen stond, en die hij op de volgende wijze eindigde.

„Ten principale op het papier gebragt en voorgeschreven „wezende, 't geene op deze bezetting of andere zaken in con- „sideratie komt, zullen nog voor deze besluiten, UEd. zoo „duur en hoog als vermogen, de vigilantie tot afbreuk van „den algemeenen vijand, en het verkrijgen van considera-

„ble prijzen in serieuse achting bevolen laten; doch specialijk „de vesting van *Malakka* zoo digt beslooten, en alle noodwen- „digheden onthouden worde, dat wanneer de tijd geboren zij, „'t zelve bij nader order van welgemelde Gouverneur-Generaal „en de Raden van *Indiën* aan te grijpen, met minder bloed, „arbeid en kosten victorie bevechten mogen, 't welk UEd. en „ons te gelijk den grooten God verleene." (27)

Uit het vorenstaande heeft men kunnen zien, wat er sedert het jaar 1636 in het werk is gesteld, om de *Portugezen* in het vaarwater van *Malakka* alle mogelijke afbreuk te doen. Wij hebben reeds gezegd dat vooral hoogen lof toekomt aan den Kommandeur *Cornelis Symonsz. van der Veer*, die, door zijne gepaste maatrelen en persoonlijken moed, veel tot dien gunstigen uitslag had bijgedragen, maar zich ook op eene andere wijze zeer verdienstelijk had gemaakt, namelijk, door het maken van kaarten van dat vaarwater, waarin, zoo als de Gouverneur-Generaal en de Raden van Indië bij hunne missive aan de Bewindhebberen dd. 23 Dec. 1642 schrijven, „alle „diepten, ondiepten, eilanden, steenen, zanden, hoeken enz. wel „geobserveert staan en op de behoorlijke strekking gelegen „zijn, zoo dat die nagetrokken en eenige herwaarts gezonden „wordende, ons in dat vaarwater zeer dienstig zullen zijn."

Zien wij nu op welke wijze de belegering van *Malakka* een aanvang heeft genomen en is voortgezet en eindelijk door de volharding en den moed onzer dapperen die stad in ons bezit is gekomen.

DE BELEGERING EN VEROVERING.
1640—1641.

Het was op den 5^{en} Mei 1640 dat de Hooge Regering te *Batavia*, het gewigtige besluit nam om dat jaar *Malakka*, hetzij door het zwaard of bij accoord te vermeesteren. „Dezen morgen vroeg van *Atchin* door *Malak's* vaarwater

„per het jacht *Welsing* hier verschenen wezende, den Sergeant-
„Majoor *Adriaen Antonisz.*, welke vermits het overlijden van
„den Commandeur *Cornelis Symonsz. van der Veer* zalr (28),
„(die bij den Ed. heer Directeur *Philip Lucasz.* zalr (29) geor-
„donneert was te zijner verschijning van omtrent *Goa*, op
„*Ceilon* naar *Atchin* te varen, om de ware genegenheid van
„dien koning tot *Malakka's* devalisatie te onderzoeken, en wij-
„ders onze nadere order in te wachten, gelijk hem ook bij
„missive van 27 Maart passo hadden geordonneert, tot die
„stads verovering daar te verblijven) door den President *Wil-
„lem Jacobsz. Coster* en den Raad op *Ceilon* in gemelden *Van
„der Veers* plaats derwaarts gecommitteert geweest. Brengende
„voor rapport de Mayt van *Atchin* tot de vermeestering van
„*Malakka* nog gansch genegen blijft, en ten dien einde in
„korten zijn zekere adsistentie bij onze magt op *Malakka* wilde
„voegen; alwaar gemelde Majoor boven de aanwezende jach-
„ten de *Vos*, *Veenhuizen*, *Rijswijk*, *Roemerswaal*, *Langerak*, *Klein
„Zutphen* en *de Draak*, gebragt en onder het commando van
„den Commandeur *Jacob Cooper* gelaten had, de oorlogs jach-
„ten *Rijnsburg* en *Bredam*, daartoe eerlang van *Ceilon* nog te
„verschijnen stonden de schepen *Egmond*, *Valkenburg* en *Ou-
„dewater*; gezamenlijk boven het zeevarent volk, na ruime
„overslag bemand met 400 soldaten, om *Malakka* ondertusschen
„zoo veel mogelijk te benaauwen en den toevoer aftesnijden.

„En alzoo wij van tijd tot tijd meer en meer ondervinden,
„hoe gansch dienstig en noodzakelijk voor de Generale-Comp.
„is, meester van *Malakka* worden en onze vijanden de *Por-
„tugezen* van daar te verdrijven, zoo blijven wij als nog bij
„onze voorgaande resolutie dato ultimo April en 20 Augustus
„1639, mitsgaders 27 Maart dezes jaars, zonder verandering
„persisteren, om dat werk dezen jare ten principale bij der hand
„te nemen, en met Godes hulpe te effectueren. Waartoe vast-
„stellen van hier derwaarts te schikken, zoo veel magt en
„middelen als uit maken kunnen en binnen kort van het pa-
„tria of eenige andere kwartieren verwachten. Maar overmits

„wij gansch geen genoegen kunnen nemen aan het slecht be-
„leid en devoir van den Commandeur *Jacob Cooper* boven ge-
„meld, veel minder ons gerust stellen om hem dit important
„exploit te bevelen; zoo is noodig geacht en diensvolgens ge-
„resolveert met den eersten wederom derwaarts te zenden den
„Ed. *Adriaen Antonisz.* (30) voren gemeld, van wiens manhaf-
„tigheid en goed beleid, principalijk in oorlogszaken wij be-
„ter verzekering hebben, om over alle schepen en jachten,
„mitsgaders het volk daarop bescheiden te commanderen, en
„*Malakka's* vermeestering door middel van oorlog of accoord
„te bevorderen, achtervolgens onze Commissie en Instructie [1])
„tot dien einde aan hem te verleenen; transporterende zich
„derwaarts met het schip *Utrecht*, nevens de jachten *Welsing*,
„*Waterloose Werve* en het galjoot de *Jager*, zoo haast een
„weinig gerepareert en voorzien zullen wezen.

„Ondertusschen word goedgevonden vooruit te zenden, het
„jacht *Limmen* dat nu bijna ontladen is, met 40 zeelieden en
„20 soldaten, geproviandeert van alles voor 8 maanden, be-
„nevens zoo veel meer noodwendigheden en victualie voor de
„vloot als bergen kan. Ten principale om den meergemelde
„Commandeur *Cooper* te waarschuwen, van het voornemen van
„de *Matarâmse Javanen*, die na gerugt word, van meening
„zijn met omtrent 100 stuks ligte vaartuigen vol rijst en an-
„dere provisien, (waarin *Malakka* destituut is) derwaarts te
„navigeren, gelijk ook verstaan al eenige vertrokken zijn, en
„genoemden Commandeur per de van hier vertrokken *Johor-*
„*sche* gezanten (die wel te laat verschenen mogten wezen) in
„dato 20 Maart pass. hebben aangekondigd, ten einde daar
„vlijtig op passen en *Malakka* dat secours afsnijden zoude."

Den 20[en] Mei vertrok de Sergeant Majoor *Adriaen Antonisz.* met de vier bovengenoemde schepen, op hebbende 242 varensgezellen en 90 soldaten, van de reede van *Batavia* naar *Malakka*, waar hij in het begin van Junij aankwam en de stad

---

1) Bijlage II en III.

(versterkt zijnde door de schepen onder het bevel van den Commandeur *Jacob Cooper*) ten naauwsten insloot.

Volgens de beschrijving van den Kommissaris *Justus Schouten* (31) was *Malakka* „na de komst der Nederlanders in In-„diën en inzonderheid na het beleg van den Admiraal *Corne-„lis Matelief* in het jaar 1605, na d'Europesche wijze meet-„kunstig in groote harde steen en kalk gelegd en na dat con-„cept noch niet al voltrokken; hebbende drie punten, twee „rondeelen, een hoek en twee trappen of halve hoeken, waar-„van de muren elkander met geschut konden bestrijken. Zijnde „aan de landzijde 32 voeten hoog en aan de zeekant weinig „minder, de circumferentie is buiten de muren en bolwerken „omtrent 420 Rijnlandsche roeden, doch binnen niet meer als „330 dito roeden, de stad was met 70 (meest al zeer zware) „metalen stukken, 40 à 50 bassen en veel haken wel gemon-„teert; waar van lagen,

„op de punt *Curassa*	16	stukken
„het rondeel *St. Jago*	8	d°
„den hoek Hospitaal *de Poveres*	2	d°
„de punt *Onze Mille Virgines*	11	d°
„het rondeel *Madre de Dios*	12	d°
„de punt *St. Domingo*	8	d°
„de trap *St. Domingo*	2	d°
„de trap Hospitaal *del Rey*	3	d°
„op de toren van de *Fortalesso Veljo*	3	d°
„op een batterij boven de Hoofdkerk	3	d°
te zamen	68	stukken.

„De bassen en haken waren alom op de punten, gordijnen, „het oude kasteel en de toren verdeelt; zoo dat deze fortresse „extraordinair met kanon en alle toebehoorende amunitien van „oorlog was geprovideert. Het guarnizoen was gewoonlijk 260 „soldaten, bestaande in 4 compagnien Infanterie, ieder, met „de officieren, van 63 man; de meeste magt bestond in de „*Portugesche* Mesticen en Zwarte burgerij, welker getal tus-„schen de twee à drie duizend strijdbare, immers defensive

„mannen was. Zoo dat deze sterke stad, door treffelijke for-
„tificatien en magt van volk, voor alle Indiaansche Princen
„onverwinnelijk en niet dan van Europeanen door groote magt
„en geluk te vermeesteren was.

Ruim eene maand ging er voorbij alvorens men tot eene landing kon overgaan, op welke wijze die plaats vond zien wij uit den volgenden brief. (32)

„Wij hebben gelegenheid gevonden om UE. ons verrigten
„alhier te deelachtigen, hetwelk is, dat op den 3^{en} der voor-
„leden maand Augustus, 's morgens bij lichten dage om de
„Noord van de stad met 12 Compagnien soldaten, bestaande
„in 600 koppen, waar onder 130 matrozen, met hoog water
„te land gekomen zijn; en aldaar op een ruim veld buiten
„schoot van 's vijands kanon, de compagnien in order gestelt
„en in drie troepen, ieder van 4 comp. verdeelt hebben. Stel-
„lende daarover, namenlijk over d'avantguarde, de Ed. heer
„oud Commandeur *Jacob Cooper*, geassisteert met den capitein
„*Lourens Forcenburgh*, de bataille, Schout bij nacht *Minne*
„*Willemsz. Caertekoe*, benevens den capitein *Lamotius*, en d'ar-
„rière guarde, den Opperkoopman en Advocaat fiscaal *Gerardt*
„*Herbers* met den capitein *Maximiliaen Bontems.* De *Javanen*
„en *Bandanezen* in de bataille en de *Mardijkers*, zijnde te za-
„men 95 zwarte koppen, in d'arrière guarde; waarna volgden
„de *Johorsche*, (*Laxamana's* troepen), na hun zeggen 5 à 600
„koppen sterk. Hebben mede aan land gebragt 7 veldstukjes,
„te weten, 2 van 8 ℔, 2 van 6 ℔ en 3 Prince stukjes. Al-
„dus geland en ons volk in orde gestelt, mitsgaders de vaar-
„tuigen tot het af- en aanvaren, geordonneert met 254 en de
„schepen met 208 koppen, (makende te zamen 1263 blanken
„en 95 zwarten) bezet gelaten hebbende, zijn langs de zeekant
„op 's vijands buiten werken, (die zich buiten hun uitterste
„trenché met 200 blanken en ongeveer zoo vele zwarten, onze
„troepen verwachteden, ter defentie hadden gesteld) aangemar-
„cheert, en niettegenstaande den vijand met hun kanon uit
„de stad, 4 metale stukjes van de buitenwerken en musket-

„ten gestadig schooten en chargeerden, hebben dezelve met „couragieusen moed niet alleen binnen de voorschreven bui- „tenste, maar ook van daar binnen de tweede trenché, zijnde „eenen steenen muur van de voorstad, vervolgt en uit een „nader buitenwerk tot aan de rivier en onder de stads muren „gedreven; bekomende 4 metale stukken, schietende 3 à 4 ℔ „ijzer, 2 metale klokken, en gevangen een mesties soldaat, 2 „blanke vrouwen en 2 blanke kinderen, waarvan het eene niet „meer als een jaar oud was, die door het vertsaagd vluchten „der ouders achter gelaten is.

„Ondertusschen heeft den vijand de huizen naast aan de „stad gelegen in den brand gestoken, gelijk wij ook dienzelf- „den dag 7 groote jelias en 5 kleine vaartuigen van den vij- „and, liggende ten deele in de rivier en op het land gedaan, „en een trenché, tusschen de *St. Thomas* kerk en de stad voor „een aanloop haast gemaakt en 4 stukken daarin gelegd heb- „ben, waarmede ons met den eersten behelpende. Voorts 2 „treffelijke batterijen met een brug over de rivier, om som- „tijds eenige soldaten naar den Kloosterberg te zenden met „behulp der *Maleijers*, benevens eenige andere werken tot onze „versterkinge opgerigt, zoo dat nu heel aan de Noordzijde „vast leggen en dagelijks op de stad met stukken van 24 en „18 ℔ ijzer chargeren."

Intusschen ging men te *Batavia* voort zoo veel mogelijk schepen en volk, zoo mede krijgs- en mondbehoeften naar *Malakka* te zenden. Zoo vertrok derwaarts op den 24^{en} Julij het jacht *Klein-Amsterdam* en op den 5^{en} Augustus

het schip	*Wassenaar*	met	65	zeel. en	180	soldaten,	
„ jacht	*Grijpskerke*	„	40	„ „	65	„	en
„ galjoot	*'t Quelpaert*	„	15	„ „	15	„	
		te zamen	120	zeel. en	260	soldaten.	

Deze schepen stonden onder het bevel van den Kommandeur *Pieter van den Broecke*, een man die zich door zijn heldhaftig gedrag bij de verovering van *Jacatra* in 1619, eenen wel verdiende naam had verworven. Hem werd tevens eene

acte verleend, om als derde persoon stem in den Raad te hebben (33) [1]). Den 9^en^ derzelfde maand (Augustus) zeilde naar *Malakka*, het jacht *Cabo de Rama*, ophebbende 130 soldaten, terwijl toezegging van meerder volk te zenden, werd gedaan. „Onze jongste is geweest per *Klein-Amster-*„*dam* in dd. 29 Julij passato, met verversing en varkens „geladen, ophebbende 20 soldaten, wij willen niet twijfelen „of zal vóór dezen bij U E. verschenen en de verversing „wel van pas gekomen zijn. Sedert zijn nog uit het vader-„land hier ter reede gekomen (den Almogende blijve ge-„dankt) de *Zeehaan*, *Berkhout* en het *Quelpaart*, die het schip „*Amboina*, buiten de straat, aan de *Kokos-eilanden* versproken „hebben, en wordt gezegd met den *Oranienboom* in de straat „te wezen, zoodat niet lang tarderen kunnen om in ons ge-„zigt te komen. Ondertusschen, volgens toezegging in onze „jongste gedaan, komen U E. ter renforce voor uit toe met „de schepen *Wassenaar*, *Grijpskerke* en het galjoot *'t Quelpaart*, „onder de vlagge van den Commandeur *Pieter van den Broecke*, „260 soldaten in 4 vendelen, onder competente officieren en „als kapitein over dezelve *Hendrik Dobbertijn*, verdeelt. Met „*Cabo de Rama*, dat in drie dagen zal gereed wezen, heeft „U E. nog 150 soldaten te verwachten en voorts successive-„lijk alzulke adsistentie meer, als ons dagelijks uit het vader-„land toe te komen staat. Zoo dat verhopen na lang en ver-„drietig wachten, onze desseynen, eindelijk gelukkig zullen „uitvallen, dat God geve. Het schip *Utrecht* hebben tot heden „niet vernomen, wij wenschen het te voorschijn kwame, om „weder met volk derwaarts te retourneren, anderzins vallen „welligt verlegen.

„Het verdriet ons ten hoogsten den tijd dus lange vruchte-„loos zien passeren en bij gebrek van magt, door het sam-„melen der *Atchinezen* en *Johoriten*, het tarderen van den „achteloozen *Thibault*, *Egmond* met het *Serpent's* absentie,

---

1) Bijlage IV.

„mitsgaders de late paresse der vaderlandsche schepen tot he-
„den niet anders is verrigt kunnen worden, als des vijands
„stad zooveel doenlijk besloten te houden, waar door te meer
„van alles ontbloot blijven en hun met ernst aangetast vin-
„dende te eerder overgeven zullen; ondertusschen zijn dapper
„beducht, bij faute van behoorlijke verversing meer volk van
„ziekte staan te verliezen, als door den vijand. Met *Cabo de*
„*Rama* zullen U E. niet minder als 50 levendige varkens,
„orangien, zuiker, loog, enz. beschikken.

„Wij vertrouwen zoo de rapporten uit *Malakka* en elders
„aannemelijk zijn, die stad geen twee maanden zal tegenhou-
„den en zonder volk te pericliteren te bekomen wezen; maar
„het is zeker, dat die ziekte ons zal kwellen, daarom de zaak
„wat verhaast dient, en den vijand forcelijk aangetast; het-
„welk echter U E. niet preciselijk in mandato geven, maar
„als bij instructie gezegd, met goed overleg van den Raad,
„en na zich de occasien presenteren. De zaken ..... zult
„ons van tijd tot tijd van het passerende advys geven, opdat
„bij verovering (hetwelk God geve) van de bij hebbende magt,
„nader ten dienste van de Compe mogen disponeren en doen-
„lijk zijnde na verrigter zaken, nog eenige secours naar *Ceilon*
„schikken.

„Hier nevens gaan extracten uit de veroverde onderschepte
„brieven, door U E. herwaarts gezonden; des vijands slechte
„gestalte is daar naaktelijk uit te merken, God geve de an-
„dere twee fusten mede in onze handen zijn gevallen. U E.
„doen wèl de achtelooze schippers van *Limmen* en *Roemers-*
„*waal* voor den Raad laat brengen, tot voorbeeld van andere.
„Wij wenschten, dat het jacht en den ambassadeur naar *Japan*
„gedestineert, in ons geweld bekomen hadden; wij vertrouwen
„zoodanige vigelante wacht zal gehouden zijn, dat gemelde amb.
„(wezende een man van 60 jaren) met de geprepareerde jelias
„niet zal zijn ontsnapt, maar binnen gehouden of gekregen [1]).

---

1) Bijlage V.

„Met verwondering vernemen den 23 Junij ll. geen advysen „van den heer Commissaris *Jan de Meere* (34), veel minder „secours uit *Atchin* werd vernomen; twijfelen mede aan de „beloften van den *Johoreschen Laxamana*, te meer zijne komst „uitstelt en zich ontevreden betoont, vermits U E. hem bij „uwe komst niet geschreven hebt. Ons op zijne Excellentie's „solemnele beloften en toezegging vertrouwende, hebben on„noodig geacht, dewijl persoonlijk uit onze naam aldaar ver„schenen zijt, tot incorporatie van *Malakka*, verder aan zijn„Exc. te schrijven, te meer voornemens blijven na *Malakka's* „verovering (dat God geve) persoonlijk, tot accomodatie van „zaken, mitsgaders de rijken van *Atchin* en *Johor* te bevredi„gen, aldaar te verschijnen.

„De Commandeur *Cooper* heeft kwalijk gedaan *Batasouwer* „door hun te laten fortificeren, meenen nu dat bestaan kun„nen, worden insolent en wij omtrent hen in minder respect; „daarbij komt nog de vriendelijke nooding der *Portugezen*, „gelijk in de onderschepte brieven van *Antonio Telles* gezien „kan worden.

„Edoch wiilen vertrouwen constant zullen blijven, den over„wonnen vijand als voor dezen geen geloof geven, maar dat „*Laxamana*, met zijne magt persoonlijk zal hebben geresol„veert, tot onze adsistentie te komen, zoodat als nu onnoodig „achten daarover aan zijne Exc. meer te schrijven; bij gebrek „van zijn woord kan ligt considereren wat het *Johorsche* rijk „nakende is, namelijk, dat beide ons en den *Atchinees* tot „vijand zal hebben. *Jan Menie* begrijpt onze maximen niet „ten regten, maakt te veel staat op deze lieden; den Ed. „Commissaris heeft hem onze meening bij missive van 30 „April wel aangeschreven, en moet dit altijd considereren, „dat de vrienschap van *Atchin* vóór die van *Johor* prefereren; „edoch doenlijk zijnde zoude die beide wel willen conserveren.

„Het is slecht van den Commandeur *Cooper* gedaan, met „*Egmond* zoo merkelijke partij buskruid en kanon uit de vloot „te zenden, en nog meent dezen man dat alles zeer wel be-

„schikt; ondertusschen is meest alles ontkomen, het welk ge-
„durende zijn commando naar *Malakka* getendeert heeft. Wij
„vertrouwen volgens zijn schrijven, voor den ontvang dezer
„herwaarts vertrokken is; bij zijn absentie zal U E. den Com-
„mandeur *Pieter van den Broecke*, als derde persoon nevens
„U E. in den Raad gebruiken, hem vóór *Orlando Thibault*
„prefererende, en zal voorschr. *Thibault* voor U E. of hier,
„zijn verblijven omtrent *Quedah*, contrarie onze order, ver-
„antwoorden; ondertusschen gebruikt hem, en laat hem zijn
„vervallen eer, door wel doen repareren, want er vrij veel
„op hem te zeggen valt

„Met *Wassenaar* bekomt U E. het geen van ons zijt eis-
„schende, behalven d'affuiten, die met ropaarden suppleren,
„verhopen de presente met repareren tot gebruik geschikt
„zult maken; wonder wel is het buspoeder van *Choromandel*
„U E en ons te pas gekomen.

„Verder willen U E. de uitvoering van zijn Instructie be-
„velen, en God alom om victorie aanroepen, ten welken einde
„op Woensdag aanstaande, eenen algemeenen bededag hebben
„geordonneert.

„Laat doch naarstig letten, dat *Malakka* afgesneden wordt;
„en verhopen *Ambrosia Veloza*, kapitein van de drie fusten uit
„*Goa*, den 3 Mei pass. gezeilt (daarvan een bekomen is) mede
„zult verovert hebben. Deze man is hier wel bekent, hij heeft
„verscheiden remonstrantien tot nadeel van onzen staat en
„restauratie van de hunnen aan den Koning van *Spangien* en
„den Vice-Rey van *Goa* overgegeven, gelijk daarvan eenige
„onder ons berustende zijn.

„Het schijnt *Antonio Telles* voornemens is, in 't laatste van
„September of begin van October aanstaande, eenig secours uit
„*Goa* naar *Malakka* te zenden, doch de renforce word nog van
„*Portugal* verwacht, ondertusschen heeft UE. daarop te letten,
„bijaldien *Malakka* zich intusschen niet overgeeft. (35).

Eenige der vaderlandsche schepen, waarvan in bovenstaanden brief gesproken wordt, kwamen in den loop der maand Augus-

tus voor *Batavia* ten anker, zoo dat bij besluit van den 1 September, het schip *Egmond*, het jacht de *Engelsche Anna* en de boot *Banda* bestemd werden, om weder versterking van volk naar de belegerde stad over te brengen. Op de laatste twee werden 55 soldaten ingescheept, die onder de bevelen stonden van den Luit. *Gerrit Wolfshagen* en den Vaandrig *Jan Anthony Francken*, en den 2 Septr. de reede van *Batavia* verlieten.

Den 10 September ankerde het jacht *Sandfoort* voor *Batavia*, met brieven van den Opperbevelhebber voor *Malakka*, van 7. Augustus, met berigt dat den 29 Julij, de hulptroepen van den vorst van *Johor*, te water en te lande waren aangekomen, en men den 30 Julij geresolveert was *Malakka* aan te tasten, en dat dit op den 2en had plaats gevonden, op de wijze zoo als hier voren reeds is vermeld. In antwoord op dezen brief, schreven Gouv.-Generaal en Raden van *Indië* onder anderen het volgende: „Zeer gaarne hebben gezien de legerplaats „reeds zoodanig verzekert had, dat geen zwarigheid van des „vijands uitvallen te duchten was, en alleen op nader secours, „om de stad ernstig aan te grijpen, met verlangen bleef wach„ten, het welk verhoopen 11 à 12 dagen na dato verschenen „zal wezen, te meer het jacht *Klein-Amsterdam* dicht bij de „werken was, en *Wassenaar* met het *Quelpaert* omtrent *Camphar*, „door die van *Santfoort* gezien zijn, waartoe in kort nog ston„den te volgen *Grijpskerke* en *Cabo de Rama*, nader nog de „*Anna* en de Boot *Banda*, te zamen ophebbende 253 matrozen „en 467 soldaten, met de verzochte noodwendigheden en ver„versing. Wij verhopen dat volgens resolutie op de verschij„ning van aangetogen secours, iets remarkabels zal wezen ver„rigt en de stad in onze handen gekomen; echter zoo niet „uitgevallen zijnde, dewijl een wel gefortificeerde en oude stad „is, met kanon en (achtervolgens UE. schrijven) van blanken „en mestiezen ter defentie redelijk wel voorzien, en dienten„gevolge langer tegenweer deden als wel opinieerden, dient „de belegering gecontinueert, en bij alle middelen tot overgave „geconstringeert. Ten welken fine UE. volgens belofte, met

„*Egmond* zijn toezendende 110 soldaten, onder twee vaandels „verdeelt, nevens 100 man varensvolk; item 50 vaten kruid, „lont, musketten, rijst, vleesch, spek etc.; diverse scheeps- „noodwendigheden, ankers, touwen, zeildoek etc.; terwijl voor- „nemen kort na dezen, de resterende schepen uit het vader- „land verschijnende, die nog 9 in getal zijn, UE. nader te „secoureren; zoo bekomt UE. mede kleeding voor 300 koppen „en daarenboven 1000 stuks hemden.

„Op voorschr. *Egmond* komt UE. toe den Opperkoopman „*Nicolaes Jansz. Houtkooper* van *Vlissingen*, die geëstimeert word „te wezen een Fabriekmr en Ingenieur; *Isaac Jacob Dachin* van „*Amsterdam*, een expert Constapel en Vuurwerker, gelijk daar- „van de preuven gezien hebben; wijders *Willem Ketelaar* een „kloek Chirurgijn en goed Medicus; UE. gelieve deze perso- „nen in achting te nemen en ieder in zijne faculteit te em- „ploijeren.

„Den aangetogen Mr. *Willem Ketelaar*, zal UE. na *Malakka's* „verovering weder herwaarts zenden en den Constapel *Isaac* „*Jacobsz.* kan in *Malakka* gehouden worden.

„Bij verovering (bij den ontvangst dezer) word de regering „der stad en landschap *Malakka* enz. opgedragen aan den „Ed. *Adriaen Antisz.*, en bij non acceptatie den Ed. Com- „missaris *Johan de Meere*, om als Gouverneur te commande- „ren; tot bezetting der stad dient vooreerst niet minder als „300 soldaten vereischt, onder goede officieren.

„Bij verovering van *Malakka* tegen October, zal UE. eenige „schepen afzenden naar verschillende plaatsen, alles met dien „verstande, wanneer *Malakka* in onze handen zal gebragt we- „zen, alzoo daar niet gaarne met schande of onverrigter zake „zouden afscheiden, genomen wat langer duurde als wel ge- „opinieert werd; ondertusschen dient de *Johoriet* geanimeert „en zorg gedragen, dat onder pretext van rijstgebrek geen af- „steeker maken, al zoude men dezelve provisie ten laste van „de Comp. verstrekken.

„Uit brieven van den Commissaris *de Meere* en de gezanten

„overgekomen uit *Atchin*, zijn de miscontentementen bij die „May^{t}, over de onderhandeling met die van *Johor*, ons niet „geheel vreemt noch onverwagt geweest, te meer van tijd tot „tijd, de onverzoenlijke haat tusschen deze twee rijken meer „en meer g'apprehendeert hebben, en des *Atchinders* intentie „te zijn, met onze adsistentie, bevorens *Malakka's* incorpo- „ratie, die van *Johor* tot gehoorzaamheid te constringeren, „tegen onze maxime, welke is, deze twee Koningen in vriend- „schap tot vrede te verbinden en beide in statie te houden, „mitsgaders ons met hunne adsistentie meester van *Malakka* „te maken, 't welk den *Atchinder* (zoo aanmerken uit de voor- „gevallen onderhandeling met onzen Commissaris) als de May^{t}. „missiven aan ons geschreven, in dier voegen niet begrijpen „kunnen, en gevolge genoegzaam bij hun gesuspecteert worden, „en te dier oorzake zijne toegezegde adsistentie plat uit ge- „weigerd heeft; zich gansch te onvreden en misnoegt gelatende, „hetwelk nu zoo moeten aanzien, en zoo vertrouwen *Malakka* „verovert zijnde, wel geaccomodeert zal worden.

„Het heeft zeker perykel geloopen van beide derzelver ad- „sistentie te missen, *'t is kwaad twee heeren te dienen;* echter „geheel voor onzen Staat ongeraden den *Johoriet*, tot contem- „platie van den *Atchinder* te helpen verdelgen, en onzeker „van zijne hulp tot *Malakka's* bemagtiging te wezen, zoodat „deze gewigtige zaak niet wel anders is te dirigeren geweest. „En dewijl de *Atchinse* May^{t}. buiten die questie, onzen Com- „missaris zeer minnelijk heeft bejegent, liberale geschenken „aan den Gouvern.-Gener. gedaan, onze verzoeken op de West- „kust van *Sumâtra* ingewilligd en de privilegiën op nieuw ge- „confirmeert, willen alles goeds blijven hopen. Edoch dit moet „wel worden begrepen, den *Atchinder* voor den *Johoriet* te „prefereren, ten aanzien van 't groot beneficie, dat van den- „zelven in 't stuk des handels genieten en nog blijven ver- „wachten. Zoodat om deszelfs gunst te capteren en alle suspi- „tiën te weren, zal na *Malakka's* verovering (dat God geve) „bij alle middelen en persuasive redenen omtrent den *Johoriet*

„bevoordert dienen, zijne ambassadeurs nevens d' onze naar „*Atchin* zenden, om de differenten tusschen de twee rijken te „vereenigen en een vast verbond te ramen. Ingeval den *Jo-* „*horiet* daartoe kan worden gedisponeert, hebben aan de *Atchinse* „gunst en verdere preëminentie niet te twijfelen, daar om deze „zaak met groote naarstigheid dient uitgewerkt, maar staande „*Malakka's* belegering, moet dit stuk niet gemoveert worden, „om den *Johoriet* niet ontijdig te altereren of misnoegen te „geven. Maar den tijd geboren wezende, dat is, als *Malakka* „zal wezen genomen, dient den *Johoriet* daartoe aangemaand „en klaagswijze geinduceert, vermits contrarie onze beloften (zoo „sustineert) henlieden onder onze bescherming zijn nemende, „daar over te resolveren, opdat des *Atchinders* gunst en profijt „die uit zijn land trekken, mogen blijven genieten. En ook „niet gaarne zouden missen, nevens ons naar *Atchin* varen, „tot vereffening der differente, en treffen van goede eenigheid, „daaraan (bijaldien tot bezending derwaarts resolveren) niet „te twijfelen zij, en van dien liberale Koning meer zullen ob- „tineren als hen kunnen imagineren.

„Wij kunnen ons niet inbeelden, den *Atchinder* staande „*Malakka's* belegering, vijandelijk omtrent *Malakka* of zelfs op „*Johor* en elders tegen den *Johoriet* iets ondernemen zal, on- „aangezien eenige galeijen, op des Commandeurs vertrek, gelaste „klaar te maken en zich bij gelijkenis dit te kunnen doen „verluiden liet. Echter om 't zelve ongevoeglijk voor te komen „en de *Atchinse* gunst te capteren, zal UE. 1 à 2 jachten met „de *Atchinse* rijst naar *Pahang* brengen, om die nooddruftige „stad te secoureren, en onder dat pretext letten of daaromtrent „*Atchinders* mogten wezen, en alzoo de dreigende onheilen in „der minne voor te komen. Het konde mede wel geschieden „3 à 4 galeijen, met provisie naar *Pahang* afzond, en *Malakka* „om convoij aandeed, hetwelk zonder uitstel zult presteren, om „den Koning geen grooter misnoegen te geven, en ons te last „te leggen, al te zeer met zijn vijand aanspannen, maar boven- „dien nog trachten zijn volk van honger te doen vergaan.

„Zoo spoedig als het den Alvermogende zal gelieven, *Ma-*
„*lakka* in ons gewelt te geven, zullen U E. de *Atchinse* May^{t}.
„daarvan per expres jacht adverteren, met een vriendelijke
„brief; nevens twee redelijke metale- en vier goede ijzere
„stukken toeschikken, hope gevende de zake daartoe te be-
„leiden, met *Johorsche* gezanten aan 't Hof te verschijnen. Met
„dezelfde gelegenheid, namenlijk bij *Malakka's* incorporatie,
„zult den *Johoriet* eerlijke erkentenis doen, met kanon, kruit,
„lood en scherp, verzoekende doorgaans uwe propoosten tot
„vrede met den *Atchinder* aan te gaan, te derigeren.

„Wij hebben ongaarne gezien den persoon uit *Goa* in ge-
„zantschap over *Macao* naar *Japan* gecommitteerd, geechap-
„peert en primo Julij uit *Malakka* geraakt is; wat operatie
„deze bezending omtrent den Keizer van *Japan* doen zal, staat
„ons ter zijner tijd te vernemen, *deze vijanden arbeiden zeer*
„*om weder voet in Japan te krijgen*, maar hopen en vertrou-
„wen niet meer op doen zullen, als den *Spanjaart* van *Manilha*,
„die hoe ijveriger hunne entrance solliciteerden, des te strikter
„ontzegging bekomen hebben.

„Veele der *Matâramse* vaartuigen zijn naar *Jamby* en *Pa-*
„*lembang* geloopen, wanhopen binnen *Malakka* te komen; ze
„waren zeer buitengewoon bemand en van schietgeweer rede-
„lijk voorzien, Het is altijd zulks den *Matâram* groote de-
„voiren heeft aangewend, *Malakka* te secoureren en ons van
„daar, (met uit te stooijen *Batavia* te willen beoorlogen) te
„willen diverteren. Wij vertrouwen *Malakka* gewonnen zijnde,
„dezen ongerusten gast, ons zelven tot vrede zal aanzoeken,
„dat God geve.

„Zeer gaarne hebben gezien den oud-Commandeur *Jacob*
„*Cooper* tot verblijf geresolveert heeft; wij lauderen zijn cou-
„ragie en verhopen Godes genade participant zal worden, in
„de eere van *Malakka's* verovering [1]).

„Bij voorvallende gelegenheden van vacante plaats, zal U E.

---

1) Bijlage VI.

„ook nevens andere indachtig gelieven te wezen *Jacob Jacobsz.* „*van Twist*, adelborst onder de compe van den Luitent. *Mathijs* „*Riel*, zijnde denzelven persoon een ervaren soldaat, en cousijn „van den E. *Johan van Twist.*" (36)

De schepen *Santvoort*, *Neptunes*, het fregat *de Liefde* en *de Lek*, bestemd naar *Ceilon*, hadden in last om op de reis derwaarts, *Malakka* aan te doen, en aldaar acht dagen te verblijven, ten einde den *Portugees* te doen zien, dat men niet van voornemen was om de zaak spoedig op te geven. De Opperbevelhebber kon tevens gebruik van het volk, op deze schepen aanwezig, maken; tegen het einde der maand September, vertrokken de genoemde schepen naar hunne bestemming.

Den 28 September kwam er berigt van den Opperbevelhebber voor *Malakka*, waar op de volgende brief tot antwoord strekte: „Als den 27 pass. de aangetogen vier schepen en jach- „ten deze reede hadden verlaten, verschijnt daags daar aan „*'t Quelpaerd*, met U E. advysen en bijgevoegde papieren van den „5 derzelfde maand September, waardoor fundamenteel berigt „worden van het gepasseerde derwaarts over, mitsgaders hoe „verre met de belegering tegen *Malakka* gevordert waart. Het „impediment des riviers, snijdende de stad en ons leger van „den anderen, de trouwloosheid, eer- en eedverzaking van vijf „onzer soldaten, bij den vijand overgeloopen, waardoor van „onze gelegendheyd en legerplaats geinformeert zijnde, door „'t verzetten hunner stukken en furieus schieten, meerder schade „als voor dato veroorzaakte, hetwelk de belegerden naar het „schijnt wat moedig had gemaakt. Echter dat door Godes „genade, onaangezien des vijands continueel chargeeren met „groot en klein geschut, zoo mede derzelver verscheide gedane „onvruchtbare uitvallen, tot dato niet meer als 49 dooden en „43 zware gekwetsten bekomen waren; hetwelk vertrouwen „met des vijands verlies niet in comparatie komt; ons vastelijk „inbeeldende, als onze nieuwe batterij N°. 14 zal hebben be- „gonnen te speelen en effort te doen, het bolwerk *St. Domingo*

„en daaromtrent, gelijk *'t Curas* en *den Toorn* geruineert, des „vijands kanon in ons leger zoo grooten geweld noch schade „niet meer zal hebben gedaan, maar hun gedecourageert. U E. „meester van de rivier geworden zijnde, zal de stad met der „tijd mede wel renderen, dat God gunne, waartoe het ontzet „met de *Anna* en *Egmond*, insgelijks de vertooning der vier „aangetogen schepen goede operatie zal hebben gedaan. Zeer „wel begrijpen de oorzaak (dat) dit beleg vrij bekommerlijk „valt, insgelijks de verscheiden voorgekomen obstakelen, waar „uit besluit maken de stad buiten expectatie zal tegen houden, „het welk ons niet geheel vreemt voorkomt, als uit onze „jongste brieven zult gezien hebben, dewijl een oude en wel „gefortificeerde plaats, met redoutabel kanon en contrarie onzer „opinie, van rijst nog redelijk voorzien is, daar met couragie „en goed beleid tegen gearbeid dient, en doenlijk zijnde de „zake tot een goed einde gebragt, alwaar het ook, gelijk in „onze vorige zeggen, de belegering vrij langer als geopinieert „hebben, ons geweld wederstonden. Waartegen alleen in consi- „deratie komt, gelijk U E. mede wel aanwijzen de verandering „des mousons, zoo dat U E. na dezen zeer langzaam van „volk, provisien, ammûnitie van oorlog etc. zullen kunnen „seconderen, zoo mede het ongezonde klimaat des regentijds, „de schaarschheid van verversing, waardoor 't eene toenemende „en 't andere ontbrekende, mitsgaders de gedurige travaille, „zal ongetwijfelt ziekte, consumptie en moedeloosheid onder „de onzen causeren, en obstakel van goed succes wezen. Wes- „halve 't exploict (voordeel ziende) wel wat verhaast, en de „stad, middelen (daartoe) hebbende ter wederzijden aangetast „dient; hetzelve apprehenderen wel, vermits de sobere magt „bezwaarlijk te ondernemen zij. Ter contrarie zijn de zwarig- „heden die U E. moveren, in cas van *Malakka* te verwachten „secours van geene consideratie, dewijl van *Goa* noch *Macao* „zoodanig ontzet niet magtig zijn uit te zetten, dat tegen „*Utrecht*, *Egmond* en *Wassenaer*, versterkt met 2 à 3 kleine „jachten als *Venhuizen*, *de Vos*, etc. kan bestaan. In *Goa* zijn

„geen galioenen om naar *Malakka* af te steken, het secours „dat van *Portugal* verwachten is sober, daar ook onze vloot „van defentie op let, en die van *Goa* wel zoo omzigtig zal „maken, dat niet ligt onderwinden zullen zich te ontblooten, „met *Malakka* of *Ceilon* te seconderen. *Macao* heeft geen „galioenen, *Manilha* is destituut van schepen, gelijk bij de „extracten van de nevensgaande geintercipieerde *Spaansche* „brieven vernemen zult, ons op den 27 pass. uit de *Molukken* „toegekomen. Bij aldien den *Spanjaart* in *Manilha* iets over „heeft, wordt genoodzaakt het naar *Tidor* te gebruiken, al- „waar in de uitterste extremiteiten van hongersnood zijn ver- „vallen; daarbij komt den *Ternataan* beide met *Spangien* en „*Tidor* in ernstige oorlog vervallen is. Gedenkt nimmer dat „*Goa*, veel minder *Macao*, zal durven ondernemen omtrent „*Malakka* met fusten en klein vaartuig, (daar weten zoo aan- „zienlijke armade houden) te komen; God gave met 30 of „40 roeivaartuigen (daartoe nog van volk ontbloot zijn) te „voorschijn kwamen.

„Wij hebben, God de voorste, nu geen aanstoot te ver- „wachten, gelijk *Matelief*, wanneer met 18 galioenen van *Goa* „verschenen en hunne *armade de rimas* zoo al iets konden „uitmaken, niet te vrezen, vermits wel weten met geen *At-* „*chinder* te vechten hebben als A° 1639 toen (zij) *Malakka* „ontzette en den *Atchinder* met behulp der *Johoriten* destru- „eerden. Zoo dat (wij) als voren gezegd aan *Malakka's* ver- „overing geenzints dubiteren, bij aldien maar niet geobsteert „worden door grooten overval van ziekte, gebrek van vivres, „en vooral buskruid, 't welk aanmerken dapper geconsumeert „word, en ook in deze gelegenheid niet kan gemenageert „worden. En dewijl alle deze zwarigheden wel overwegen en „geconsidereert *Malakka* een vaste vesting zij, tengevolge de „vermeestering zwaar vallen en langer als geprojecteerd hebben „duren zal, zoo zullen ons des getroosten, onaangezien alle „bijhebbende schepen en jachten, als mede de magt en dat „U E. nog tot secours toekomen zal, voor 4, 5 à 6 maanden

„zouden moeten missen, en de bezending inwaarts daarom „bekrimpen. Weshalven ook niet goed hebben kunnen vin- „den, iemant uit onzen Raad derwaarts te committeren om „inspectie van zaken te nemen, en dat om drie pregnante „redenen: Eerstelijk, dat U E. de zaken en uitvoering van „dien vertrouwen, ten anderen, dewijl zoo zwak zijn, dat „niemand knnnen missen, en de vaderlandsche depeche begint „te genaken; eindelijk en ten derde dat vermaken U E. dezen „eisch doen, ten opzigte bij ons gepresumeert word, de be- „legering zoo lang niet behoorde te duren, als apparent wel „doen zal, 't welk nu mede in dier voegen apprehenderen en „volkomen geloof geven, wel wetende, *Malakka geen kat is „(om) zonder handschoenen aan te grijpen;* te meer 's Konings „magazijnen nog van rijst wel of redelijk zijn geprovideert, „item van kruid, kogels etc. mitsgaders door onze sobere „magt, de stad ter wederzijden niet wel vermogen aan te „grijpen, dat voor de belegerden groot soulaas is. Deze bele- „gering dan in termen als van U E. vernomen wezende, ver- „staan wij en is onze resolutie dezelve te continueren, tot „dat de belegerden zich renderen, hetzij bij appoinctement of „gewelt, ten ware de ziekte of eenige andere onbedenkelijke „voorvallen U E. en den Raad anders deden resolveren, dat „God niet geve! De zaak word U E. vertrouwt, om daarin „ten meesten dienst der comp^e^ en des lands reputatie te doen „en te resolveren, wel wetende 't ijs (ijzer) met handen niet „te breken zij, maar gelijk U E. ons wel en regtmatig de „zwarigheden voordraagt, zoo apprehenderen ook tot ons „overgroot genoegen, de apparentien en groote couragie in „'t generaal om victorie te bevechten en *Malakka* te vermees- „teren, hetwelk ons te meer geanimeert heeft, de effectuering „van dien als pr. Instructie te differeren, den Almogende geve „ons zijnen heiligen zegen, mitsgaders U E. gezamenlijk cou- „ragieuse gemoederen en gewenschte eendragt, dat in deze „expeditie ten hoogsten vereischt.

„Wij blijven nog in dezelfde opinie *Malakka* geen overvloed

„van kruid heeft, onaangezien aan hun doen blijkt daarvan „wel zijn voorzien. Het is zeker dat opinieeren geen lange „belegering uit te staan hebben, en door de overloopers ge- „induceert worden, door het kanon onze legerplaats zullen „moeten quiteren, daarom welligt meer geschoten hebben als „hunne provisie toelaat, dat U E. aan het gevolg best zult „gewaar worden. De overloopers rapporteren 's Konings pro- „visie van kruid sober is, maar de particuliere, de stad wel „voorzien zijn, dat hun kruid in de kerk *St. Anthonio* N°. 4 „geborgen hebben, daarop U E. nader bij gelegenheid kunt „informeren, en eenige granaten, doenlijk zijnde, naar toezenden. „Zoo vernemen mede, de principaalsten hunne vrouwen naar „*Rambou* en *Nanning* verzonden hebben, wij vertrouwen den „vijand vóór den ontvang dezer, den moed dapper zal wezen „ontzonken, wanneer uit *Goa*, buiten hoop van ontzet blij- „ven. Van *Macao*, als gezegd, kan niets komen dat te duchten „zij, ten ware onderleiden de stad door 2 à 3 galjoots of „minder vaartuig met ammunitie van oorlog te seconderen, „hetgeen in *Macao* niet ontbreekt, daarop onze wachtschepen „dienen te letten, gelijk wij vertrouwen dat geschied, en be- „hooren wel gestadig 4 jachten ten O. en W. van *Malakka* „te kruisen, te weten: ter wederzijden twee van de best be- „zeilste, om alles tijdelijk te ontdekken.

„Wij lauderen den inhoud der brieven die U E. in *Malakka* „hebt doen strooijen, dat den Gouverneur dezelve ongelezen „heeft doen verbranden, is een zeker teeken bij divulgatie „onder de gemeente tot nadeel des Konings van *Spangien* „opereren zoude; de tijd en gelegenheid geboren zijnde, zal „U E. de aanwezende papen en hun gevolg, met onze missi- „ven tot de belegerden zenden (37) en hun de toezegging „zoo die aannemen, presteren en contrarie, bij weigering het „het regt des oorlogs laten smaken.

„Die van *Moar*, *Rambou* en *Nanning* dienen gedurig door „ons en de *Maleijers* geinsinueert, de *Portugezen* de minste „adsistentie niet toevoegen, of dat hun voor vijanden zullen

„houden, en daarvoor aantasten. Zoo dient door de *Maleijers* „gewerkt, die van *Nanning* en *Rambou* hunne beloofde adsis- „tentie voor *Malakka* zenden, de *Portugeesche* vrouwen uit- „jagen of overleveren, of dat hunne ruine te verwachten hebben; „scherp en met ernst dient hen dit te kennen gegeven, 't is „zeker dat *Malakka* door deze boeren groot sustent bekomt.

„Insgelijks gevalt ons wel de *Johorieten* met kleine verver- „sing onderhoud; tot continuatie van dien bekomt U E. bij „dezen als bij de factuur blijkt, het geeyschte; vriendelijk die- „nen (zij) getracteert en bij wijlen met *grave mine* tot meerder „magt aangemaant, op dat *Malakka* ter wederzijden infesteren, „des te eerder meester worden en zich van der *Portugezen* „dominie geheel ontlasten mogen. Zij kunnen wel conside- „reren, dat hun behoudenis of ondergang van *Malakka's* be- „legering dependeert, zoo dat niet te presumeren zij een „afsteker zullen maken, maar wel eer met magt continueren; „en behooren met hun klein snedig vaartuig, alle schuilhoeken „en retraiten der *Javanen* en andere naar *Malakka* tenderende „te ontdekken. Met chaloupen kunnen U E. van hier niet „helpen, behooren die van *Laxamana* te koop of anderzins te „procureren, alzoo ons dezelve voor dezen belooft heeft te „bezorgen.

„Over de loopende geruchten van de mishandeling aan den „Opperkoopman *Jacob Compostel* op *Atchin* gedaan, kunnen „dit kwalijk voor waarheid aannemen, dat de superbe Koning „dit had gedaan door *Compostel's* onverdraaglijk humeur, „mogelijk een leugen door den *Johoriet* verspreid, om onder „ons en den *Atchinder* verwijdering te veroorzaken.

„*Anthony Hurdt* komt met deze vloot, om naar *Atchin* te „gebruiken, daar niet gaarne met den Koning in verwijdering „zouden willen komen. Zeer gaarne hebben gezien 20,000 ℔ „buskruid van den Gouverneur *Gardinijs* geeyscht en met „*Grijpskerke* 130 leege vaatgens derwaarts gezonden waren. „Willen niet twijfelen gemelde Gouverneur zal den hoog wig- „tigen eysch en meer bestellen, wenschten maar de zaak

„serieus en met meer authoriteit gerecommandeerd waren, en „alzoo U E. 5 à 600 vaten verzoekt, en wij van hier niet meer „als 120 kunnen suppleren, zal het noodig wezen andermaal „expres een jacht met leege vaten derwaarts afzend, met order „uwen eysch op 't spoedigste contribueert, zijn Ed. aanschrij-„vende, deze bezending voor alle andere zaken geprefereert „werd. Want ongaarne zouden zien *Malakka* bij faute van die „spetie zouden moeten verlaten, zeggen andermaal te wen-„schen, den Ed. Commissaris *de Meere* uit kracht zijns ampts „deze pregnante zaken ernstiger had gerecommandeert. Wij „vertrouwen dat *Malakka* van de kust (van *Choromandel*) door „snedige jachten wel bezeilt zal worden, en van daar tijdig „secours zult bekomen, doch ingeval onze jachten uit dien „oord *Malakka* niet kunnen aandoen, zal het secours van „*Goa* nog minder kans hebben. U E. moet staat maken van „hier geen kruid meer te verwachten hebt, blijven sober voor-„zien, *Molukko's* eisch, 200 vaten, *Amboina* en *Banda* moeten „geprovideert worden, dat met *Haarlem* verwachten; per *Eg-„mont* hebben gezonden 50, en zijn provisie is 30 vaten, nu „bekomt U E. als gezegd behalven de scheepsprovisie 120, „te zamen 200 vaten. Wij weten dat in deze occagie geen „menagie geld, weshalven 't zelve niet willen recommanderen, „maar tracht den vijand te beschadigen, en kruid en lood wel „te besteden; lonten vermeenen niet gebreeken zullen, scherp „kunnen mede niet meer missen, echter verhoopen daaraan „niet mankeren zal; na dezen hebt nog te verwachten.

„En alhoewel zedert onze jongste geen vaderlandsche sche-„pen vernemen, dat in deze gelegenheid wel anders wensch-„ten, zoo hebben ons echter willen evertueren om UE. de „geeyschte noodwendigheden, als volk na uiterste vermogen „toe te schikken, en daartoe geen ander middel vindende, „gaat alles geladen en verdeelt in de lekke en meest afgevaren „schepen als jachten, namenlijk, *der Goes*, *Klein-Bredam*, „*Wachter* en *'t Quelpaart;* daarop gescheept, en van ons sober „guarnizoen afgestoken hebben eene troep soldaten van 35

„koppen, daarenboven is dit vaartuig met 120 matrozen zoo „kloek als die hebben kunnen uitmaken, gemand en te zelver „behoefte geprovideert, van alles voor 6 maanden als bij d' in- „ventaris blijkt

„Dapper regneert de ziekte onder de onzen, en liggen zoo „in het Hospitaal als ter reede, over de 300 persoonen impo- „tent, hetwelk ons zeer verachtert. Wijders hebben in deze „onbekwame schepen geladen, ten behoeve van het leger en „op rekening van het geëischte, als bij factuur specific nader blijkt, namelijk:

„ 120 vaten buskruid van 100 ℔ ieder.
„ 5 kassen met lont.
„2400 stuks scherp van verscheiden zwaarte.
„ 300 „ handgranaten.
„ 12 „ vuurballen tot mortiers.
„ 400 heele spietsen, te weten 376 fijne en 24 gemeene.
„ 100 halve pieken.
„ 2 affuiten tot halve *Duitsche* cartouwen, die nog van „onze fortresse hebben geligt, om UE. naar vermogen te se- „conderen; als hout bekomen, zullen andere maken; die uit „*Nederland* zijn vergaan en onbekwaam.
„ 2 nieuwe rampaarden tot *Fransche* halve cartouwen.
„ 1 groote kist met geeijschte medicamenten.
„ 200 vaten vleesch en spek.
„ 250 ijzere pannen om in te koken.
„ 30 lasten witte rijst.
„ 27 leggers arak, daaronder 2 sterke.
„ 1 pak met kleeding en diverse tot schenkagie.

„1000 realen van 8°, namelijk 500 in specie en 500 in „paijement, om bij occagie te gebruiken en tot opkoop van „verversing te dienen.

„ 72 levendige varkens; ajuin en look etc.

„d'Almogende late UE. alles wel geconditioneert behouden „toekomen, en ten dienste van de Comp. orberen; de mesnagie „deszelfs na de gelegenheid medebrengt, zij en blijve UE.

„gerecommandeert. Present houden geen andere schepen ter „reede als *Banda*, *Zutphen*, *Frederik Hendrik*, *Middelburg* en „*Leeuwarden*, die ten principale met vaderlandsche retouren „zijn beladen, en December aanstaande God de voorste zullen „vertrekken, zoo het aan geen oud volk komt te gebreken. „UE. heeft staat te maken zoo haast de vaderlandsche sche„pen, die nog negen zijn, opdonderen, meer rijst, vleesch, „en spek als de verdere noodwendigheden bekomen zult, maar „als gezegd, zullen geen buskruid kunnen afsteken, 't welk „nogthans tot *Malakka's* bemagtiging noodig is. Een secours „van 200 à 300 man, staat UE. daarmede te verwachten, edoch „bij lange tardance, als wanneer de Noordweste winden zul„len beginnen door te waaijen, zal dit secours UE. langzaam „bijkomen.

„Wij hebben hiervoren verhaald van de slechte gestaltenisse „der schepen, waarmede dit secours komt, zijnde onze in„tentie alleen om UE. zooveel doenlijk is te seconderen, 't volk „en provisie derwaarts te schikken. Weshalve bij dezen ordon„neren, om zich van het ophebbende scheepsvolk te bedienen, „om deze schepen en jachten (except 't *Quelpaerd*) aan den wal „te halen, en alles UE. dienstig daaruit gelost zijnde, *in het „gezicht der stad Malakka te verbranden of te sloopen*, naar de „gelegenheid presenteert. Wij zeggen niet alleen *Goes*, *Klein„Bredam* en *Wachter*, om het volk te gebruiken sloopen zult, „maar ook des noodig oordeelende *Langerak*, *Quedah*, *Draek*, „*Serpent*, en meer andere onbekwame; andere derven kun„nende, als de boot *Banda*, *de Jager*, eenige van de kleinste „jachten, met de *Engelsche Anna* zullen over *Jamby* verwach„ten, op dat middel bekomen UE. weder met advijzen en „secours te dienen naar vermogen, bij welke gelegenheid de „herwaarts komende jachten van volk zult ontblooten en „daar gebruiken, zoo dat maar pas magtig blijven 't vaartuig „te regeren.

„Den Ed. Commissaris *Johan de Meere* is bij particuliere „missive, zeer ernstig Zijne verlossing solliciterende, daarover in

„Rade gedelibereert zijnde, word verstaan om pregnante redenen „niet kan worden gemist; zoo dat zijn Ed. verzogt word aldaar „in zijn kwaliteit, als tweede persoon en onzen Commissaris „te continueren, den Raad bij te wonen en met zijne salutaire „advyzen te sterken, zich in exploicten niet begeven, maar „zal op alles, de materie van rekeningen aangaande, de con- „sumtie, verzending van schepen, te geven advyzen en wat „des meer zij, buiten het actueel militair, letten en daarover „behoorlijk zorg te dragen; zich aan land en boord ophou- „dende, na de dienst van de Comp. vereischt, en zijnen goe- „den raad gedraagt, gelijk zijn Ed. ook tot Gouverneur in „*Malakka* (verovert wezende) hebben geordonneert, zoo de „Heer Veldoverste *Adriaen Antonisz.* het zelve kwam te refu- „seren. Wijders dewijl alle sterfelijk zijn en *die het vuur 't „nauste is, zich eerst brand,* voornamelijk in al zulke expedi- „tien als UE. zich present laten vinden; zoo is in Rade van „*Indiën* gearresteert, bij aflijvigheid van den Veldoverste, (dat „den goeden God genadiglijk verhoede) bij den Raad waar in „den meergen. Commissaris zal presideren, dadelijk een ander „persoon van de voornaamste en bekwaamste aldaar, als Veld- „overste, in des overleden plaats zal worden gesurrogeert en „van behoorlijke Commissie voorzien, met zulken verstande, „dat den Commissaris op zijn verzoek van deze charge zal „worden geexcuseert. [1])

„Echter nogthans zoo het kwame te geschieden, den gezeg- „den Commissaris in het eligeren van den Veldoverste wierd „overstemt, zoo qualificeren zijn Ed. bij deze de resolutie te „rejecteren, en al zulken persoon tot gemeld ambt te promo- „veren als zijnen goeden raad gedr..... en zich verzekert „houd, den besten dienst van zal worden getrokken, daar „een ieder een zich mede heeft te conformeren. En verstaan „wij de electie behoort te geschieden, in de persoonen van „den oud-Commandeur *Cooper, Munne Willemsz.* en *Pieter*

1) Bijlage VII.

„*van den Broecke*, ten ware eenige der aanwezende Capiteinen „in aanmerking kwamen.

„Den Commissaris wordt gecommandeert, dat de persoonen „zoo varensvolk als soldaten, die gedurende deze belegering „komen te overlijden, bij ziekte of van den vijand, behoorlijk „op de boeken van de schepen, daarmede naar *Malakka* zijn „gevaren, aangeteekend, zoo mede op hunne na te laten goe„deren, beter regard als op de *Ceilonse* togt genomen wordt. „Vooral diend behartigt de overloopers, bij verovering van „*Malakka*, hetzij bij appoinctement of stormenderhand, in ons „geweld worde gegeven, als wanneer parate justitie aan hen „exerceren zult, except den provisionelen vaandrig en overge„geven booswicht *Evert Jansz.* van *Kuijlenburg;* denzelven zult „wel strengelijk geslooten herwaarts zenden; zijn in het ver„kiezen dezes persoons schandelijk bedrogen, is in *Tayouan* „voor diverijen ge (straft?) en uit de militie verbannen, en „voor bootsman herwaarts gezonden.

„Tot weering particulieren geen sterkendrank overvoeren, is „ordre gegeven, scherpe visite te doen en 't geene bevonden „word, op Comp° vaten overgieten; insgelijks zal UE. op de „aankomst dezer en andere te verschijnen schepen, de fiscus „gelasten, alles dat bevindt en hierover gezien mogt wezen, van „gelijken ten dienste van 't gemeene beste aanslaat; want het „is gelijk UE. wel en te regte aangeven, *uit den overvloed des „sterkendranks veel onheilen hun oorzaak nemen.*

„Den predikant *Johannes Schotanus*, die zich daar van veel „laat gouverneren, is andermaal van zijn predikampt gesuspen„deert, en verdrietig deze persoon (hebbende zoo treffelijke „gaven) zich dus verloopt; echter op hoop van beterschap „zijn te rade geworden, hem UE. toe te schikken om het „predikampt te bedienen, zijne leeringen zullen UE. wel con„tentement geven, en gave God deszelfs leven daarmede over„eenkwam. UE. zij gerecommandeert dien persoon in achting „te mainteneren, zoo lang hetzelve met stichtelijken handel „en wandel waardig maakt, daartoe veel zal doen van den

„drank word geabstineert. Het zal niet geraden wezen bij ver-
„overing van *Malakka*, daar als predikant word gebruikt, want
„te beduchten staat te veel ergernis zoude geven, tot spot
„van de ware religie, daarvan professie zijn doende, ten ware
„zich eenmaal met ernst bekeerde.

„Het gevalt ons wel den oud-Commandeur *Cooper*, de charge
„van onze navale magt bevolen bleef, wij vertrouwen hetzelve
„zoo vigilant zal waarnemen, dat *Malakka* weinig of geen
„ontzet uit zee toekome.

„Het is gelijk UE. adviseren, te vrezen, dat des Commissaris
„advyzen per *Atchins* vaartuig, over *Perak* naar *Malakka* gezon-
„den, in der *Portugezen* handen vervallen zijn; daarbij wel gezien
„hebben de May^t. zijn adsistentie, vermits de onderhandeling
„met den *Johoriet* ons ontzegd heeft, dat hun ongetwijfelt zeer
„encourageert, en in hoop houdt, deze ontzegging en weige-
„ring van hulp, meer onlusten omtrent ons en den *Atchinder*
„zal veroorzaken. Mitsgaders zij deszelfs vriendschap te faciel-
„der zullen capteren, dat apparent te geschieden staat, bijal-
„dien geen meester van *Malakka* worden, waartoe nog veele
„groote verachtering uit dat subject te gemoet zien, zoo dat
„als in dezen meermalen is gezegd, van *Malakka* niet dienen
„te scheyden dan door hoogdringende nood, en bij obtenue
„van ons dessein verklaren UE. *dat de Comp°. zoo lang India*
„hebben gefrequenteert, zoo voorderlijke conquête niet heeft gedaan
„als zal wezen, het bemagtigen van dit Malakka. Daarom UE.
„en ieder in het bijzonder, tot manhaftige courage en volhar-
„ding willen aanmanen, en in deze pregnante zaak ten hoogsten
„recommanderen, alle mogelijke devoiren aan te wenden, ten
„einde eere bevechten en victorie bekomen, dat den Alder-
„opperste Kapitein ons gunne en geve, die wij daarom ge-
„stadig bidden. Ons oordeels behooren van het land niet
„op te breken, al zoude men de legerplaats defencif bewaren
„tot nader ontzet, edoch UE. aldaar in loco zijnde, blijft de
„uitvoering bevolen, en door Godes genade (die ons zoo mer-
„kelijk tot heden heeft gezegent) willen aan goed succes niet

„twijfelen, als wanneer wegen de Compo. niet zullen on-
„dankbaar gevonden worden, zoowel aan de minste als de
„meeste, de gepresteerde diensten eerlijk met avancement en
„liberaliteiten te reconnaisseren, hetwelk gezamenlijk te ver-
„trouwen hebben.

„Achtervolgende UE. schrijven van 5 Septb., pass. be-
„stond de magt vóór en omtrent *Malakka* uit blanke en
„zwarte koppen:

	Soldaten.	Varensvolk.	Koppen.
	955.	757.	1712.
„Met de boot *Banda*, *Anna* „en *Egmond*, heeft UE. beko- „men in alles	167.	183.	350.
„per dit secours	55.	120.	175.
„item *Bandanezen* en *Mar- „dijkers*, die met groote moeite „hebben bekomen, om het ge- „tal te vermeerderen, gewapend	46.	—	46.
„zoodat UE. bij behouden „overkomst, en zoo sedert geen „merkelijke afbreuk in 't volk „geleden hebt, een magt te „land en te water zult vin- „den, van	1223.	1060.	Zamen 2283.

„als wanneer vertrouwen, zoo het voor dezen niet geschied
„is, middel zult hebben gehad aan twee oorden te approche-
„ren en eindelijk te vermeesteren, daartoe den Almogende
„ons Zijnen zegen geve en ons aangename tijding zal zijn.

„De dood van Doctor *Tulp*, zoo mede de 9½ [illegible] alamber
„en drie zware ballen uit *Malakka* geschoten, zijn ons per *'t*
„*Quelpaerd*, door schipper *Pieter Reyndertz* wel ter hand geko-
„men; voorschr. schipper gaat nu andermaal derwaarts, die
„met advijs op 't spoedigste weder herwaarts verwachten.

„In *der Goes* hebben doen schepen, kleeding ten behoeve
„van 60 koppen, laat die aan de behoeftigen uitdeelen en
„behoorlijk op rekening stellen (38).

Bij deze gelegenheid werd ook aan den Commandeur *Pieter van den Broecke* geschreven, in antwoord op den zijnen van den 5en Septb. [1]).

Het jacht *Klein-Amsterdam* kwam den 22en October ter reede van *Batavia*, met de volgende depeche van den Veldoverste *Adriaen Antonisz.* van *Malakka*. „Onze jongste in dato 5 Septb. per 't galjoot *'t Quelpaerd*, waarvan de copie hier nevens gaat, die hopen al lang voor dezen costy zal aangeland zijn, daar in ZEd. largo aangewezen hebben, wat hier sedert het vertrek „van *Sandvoort* gepasseert is, en wat hoog noodig tot ons leger „en volk (ingeval met het beleg van *Malakka* ten uiterste „zullen continueren) van doen hebben. Sedert zijn aangekomen „op den 19en Septb. 't jacht de *Engelsche Anna* en de Boot „*Banda* met het gezonden volk.

„Wat belangt de acte aan *van den Broecke*, zal behoorlijk „na gekomen worden, alzoo de Ed. Hr. *Cooper* nu nog con- „tinueert. Het gepasseerde alhier sedert het vertrek van 't *Quel-* „*paerd* met fortificeren en den vijand t' approcheren, om onder „de stad te komen, zal Zijn Ed. alles breder in het dagregister „hier nevensgaande (waaraan ons refereren) kunnen zien.

„Den 7en September kwamen er nog 200 *Manikabers*, in- „woners uit het gebergte van *Malakka*, tot onze adsistentie, „en naderhand nog van *Rambou* 300, die anders niet doen „als het land helpen (tot nadeel der stad) onveilig maken.

„Den 11en September is weder een van onze soldaten, zijnde „een adelborst *Antonie Gunder* van *Oldenburg*, aan des vijands „zijde overgeloopen, en den 23en daerna 5 *Javanen*.

„Den 26en dito kwamen onze twee chaloupen, met de „praauwen (die de Ed. Hr. Majoor nevens de *Maleijers* in „*Ringy* gezonden had) wederom, nadat ze de rivier op, een „batterij (daar een van de onzen voor dood bleef en twee „gekwetst) geruineert hadden. De *Maleijers* bragten 5 gevan- „genen met 3 personen uit, maar om dat ze den vijand

---

1) Bijlage VIII.

„over deze plaats, van rijst en sago geprovideert hadden, wier-
„den er 's anderen daags 2 levendig van geempaleert, en den
„derden naar *Laxamana* gevoerd, om meer van de lorren-
„draaijers aan te brengen.

„Den 17^en^ dito, na dat de nieuwe batterij ten naastebij
„voltooit, en met 4 metale halve cartouwen van 24 ℔ ijzer,
„en een *Fransche* dito van 18 ℔, uit de oude batterij voor-
„zien was, werd goedgevonden 2 papen, met zijn Ed. missiven
„aan den Gouverneur en aan den Raad van *Malakka*, met een
„wit vaantje te zenden om binnen 24 uren hun antwoord te
„bekomen. De Padres over de rivier, onder de stads muren
„komende, werden gelast wat te wachten tot dier tijd ant-
„woord van den Gouverneur bragten; in het wederkeeren rie-
„pen *Padres anda, anda anboree?* en hebben zoo voorts op hun
„geschooten, en kwamen zoo druipstaartend weder binnen ons
„kwartier. Die van de stad verbrandden hunne achtergelaten
„kleeding, met de witte vaan en zettede weder een bloed-
„vaantge in de plaats.

„Des anderen daags met het krieken van den dag, begonnen
„wij van onze nieuwe batterij en de oude, zeer sterk op de
„stad te schieten, waar zeer veel van de zeepunten en wallen
„demoleerden, en werd van onze zijde over de 245 schooten
„met grof kanon, te weten 205 van 24 ℔, 21 van 18 ℔
„en in de twintig van 12 ℔ en 8 ℔ gedaan, kregen maar
„een doode op de nieuwe batterij.

„Naderhand hebben goedgevonden (om een pas over de
„rivier te krijgen) dat de *Maleijers*, eene brug omtrent 500
„treden van de nieuwe batterij, over de rivier zouden leggen,
„daarbij een *hout wambuis* gemaakt hebben, voorzien met 50
„koppen en 1 metale stukje, om al te met van daar, met
„eenige onzer troepen naar 't klooster en onder de stad, eenige
„onzer vijanden (die veel tijds om kruiden als andere groen-
„tens te plukken uitkomen) te overvallen en te benaauwen,
„alzoo maar een poort van de stad, genaamt *St. Jago* open-
„staat, zijnde de andere toegebolwerkt.

„Den 20^{en} dito ordonneerde de Ed. H^{r}. Majoor, den Kapitein „*de Vries* en *Lamotte*, met omtrent 150 soldaten, de brug over „in embuscade te gaan, om die van de stad, die er dagelijks „kwamen ruigte en boomen afkappen, te attraperen. Hadden „een harde schermutseling tegen den anderen, hoewel elkan- „deren naauwelijks zien konden. Wij kregen 5 dooden en 12 „gekwetsten, van hunne zijde konden geen zekerheid bekomen, „als dat er 5 dooden, 3 blanke en 2 zwarte op de plaats, van „hunne zijde bleven liggen; enfin, de onzen bevonden de wegen „zoo moerassig, dat er zonder moeite en perijkel, met zoo veel „zieke en impotente soldaten, als er alreede in 't leger be- „vonden werden, niet mogelijk was naar het klooster te ap- „procheren, te meer de wegen anders bevinden als de Ed. „H^{r}. door *Diego Keesje* aangedient is.

„'s Daags daarna hebben weder een troep om te schermutselen „buiten gezonden, die den vijand na weinig tijds op de vlugt „dreven, bekomende wij niet meer als 2 gekwetsten, te weten „1 *Nederlander* en 1 *Javaan.* Alzoo verstonden uit de rap- „porten van de overloopers, dat de 9 vaartuigen, op den 12^{en} „dezer 's nachts uit *Malakka*, om rijst en sago geloopen waren, „en in de rivier *Ringy* meenden te komen, om zoo over land „de victualie binnen te brengen; is goedgevonden, het jacht „*den Draak* en *het Serpent* met een onzer vaartuigen vóór de „rivier *Ringy* zouden vertrekken, om op de gemelde vaartuigen „te passen en het inkomen te verhinderen. Wijders dat de Ed. „Heer *Cooper* als Commandeur, benevens den schipper *Pieter* „*Baeck*, met de vloot zich slagvaardig, zoo dicht de stad zoude „benaauwen als mogelijk is, om alle des vijands vaartuigen het „uit- en inkomen te beletten, hetwelk wel de beste middelen „zullen zijn, om hun de victualie af te snijden en door hon- „gersnood tot (overgave?) te brengen.

„De *Maleijers* en wij kregen dagelijks veel overloopers, zoo „mannen als vrouwen, klagende van den grooten hongersnood „in de stad; maar dat er nog over de 300 Konings soldaten, „250 cascados (?) en omtrent 300 ingeborene, die geweer han-

„teerden, in voornoemde stad *Malakka* waren, en na goed „secours uit *Goa* wachten en onder het gemeene volk uit-„strooiden, dat wij het niet langer als ultimo dezer maand „zouden kunnen uit houden.

„Het geene voor dezen in de missive, per 't galjoot *'t Quel-„paerd* tot nooddruft geeyscht hebben, twijfelen niet of zal „voor dezen al herwaarts gezonden zijn, zoo niet, zullen het-„zelve met verlangen te gemoet zien, volk, kruit, kogels, in-„zonderheid van 24 ℔ ijzer, zal ons voor eerst, alzoo het „meeste met schieten van kanon op de stad moet gedaan „worden, ontbreken.

„Het schijnt den vijand met het onder de voet schieten van „hun zwaar kanon, en het dikmaal in het veld te komen decou-„rageerden, schieten nu maar alleen met bassen en ander ligt „schietgeweer, doch houden hun grof kanon op het *Curas* heel be-„dekt, vrezende wij bij nacht hun aldaar zullen komen bestormen.

„Het is een miserie ons volk zoo haastig met koortsen en „andere ziekten invallen, 't schijnt tot allen ongeluk, de twee „ongezondste maanden, September en October, getroffen hebben, „(als bij de *Manicabers* en inwoonders dezes lands geaffirmeert „wordt), dat in dezen tijd het gewas van de boomvruchten, „zware en ongezonde luchten, brandende koortsen onder het „volk causeert, gelijk als blijkt ons overgekomen is, God „betert, en bevinden zoo veel zieken in de vloot als aan land „te kooi leggende, dat het jammerlijk is, en dagelijks nog „meerder in zijn vallende, dat ons grootelijks te beduchten „staat, wat daar verder uit spruiten wil. En deze ziekte re-„geerd zoo wel onder hooge als lage, tegenwoordig is de Ed. „Heer *de Meere* om die oorzaak aan boord gegaan, hebbende „wij mede wel ons deel gehad, als ook nog heeft den Advo-„caat-Fiscaal *Herbers*, en meer andere; ook veel gequalifi-„ceerde personen van de meeste tot de minste, niemand vrij „gaande. Aangaande waterzugt en beri-beri, worden nu God „lof weinig mede bezocht; doch verhopen dat half October „naar costume des lands, alhier beter met God ten voorsten

„zullen gedisponeert zijn. 't Welk zijnde, vertrouwen vastelijk „zoo ons geen merkelijk ongeval overkomt (hetwelk den Al- „mogende verhoede) dat de stad metter haast genoodzaakt „zal zijn, in onze handen te vervallen, waartoe ons devoir „(zoo als UEd. ons toevertrouwt) tot het uiterste zullen ver- „volgen, verwachtende den zegen en goede uitkomst van God „almagtig.

„Wijders verstaan geen affuiten op *Batavia* zijn, die hier „noodig van doen hebben, derhalve wenschten wel zijn Ed. „ons dubbelde zwalpen daartoe, nevens ook houten tot de „assen liet toekomen.

„Mede dat zijn Ed. ons eenige *Spaansche* realen (alzoo „alhier geen ander geld gangbaar is) in contant of in plaats „daarvan eenige sortering kleeden, als te weten, zwarte breede „baftas en *Guinees* lijwaat, die hier courante waren zijn, ge- „lieve te zenden. Mitsgaders eenige rariteiten voor de grooten „alhier, om verversing voor te bekomen; door dien op den „21en dezer genoodzaakt zijn geweest de *Maleijers*, die aan de „brug en batterij het werk verrigt hebben, bij resolutie een „pak kardoeskleden van 125 Gulden en een dito balaties, „inhebbende 80 stuks (door den Commandeur *Cooper* ver- „overt) hebben dienen te vereeren, om hun in gewillige dienst „van den trein te houden.

„Volgens zijn Ed. order, van alle veertien dagen preciselijk „advysen, van het gepasseerde alhier aan Hun Ed. te remon- „streren, heeft ons doen resolveren het jacht *Klein-Amsterdam*, „daar schipper op is *Michiel Claesz.* van *Monnikendam* der- „waarts af te vaardigen, met 14 Hollanders, 6 zwarten en 12 „overgekomen vrouwen. Waar nevens gaat de copij van de „missive met 't galjoot *'t Quelpaerd* en alle documenten; van „gelijken als nu bij de nevensgaande monsterrolle, van alle „gezonde en zieke soldaten, en van wat amunitie en victualie „het leger en de vloot voorzien blijft; vertrouwen vastelijk „zijn Ed. ons van het noodigste ter gelegener tijd voorzien „zult, om het exploit naar wensch ten einde te mogen brengen.

„Hiernevens gaat de missive N°. 8, uit handen van den Ed. „Heer Commandeur *Cooper*, welker opschrift houd aan den „Ed. Heer *Lucasz.* zaliger, daar UEd. om geschreven heeft, „van gelijken ons model van het leger en de stad *Malakka* (39).

Bij besluit van den Gouverneur Generaal en Raden van *India* in dato 27 October, werd bepaald zoo spoedig doenlijk weder versterking van volk derwaarts te zenden, ten einde in de ontbrekende manschappen te voorzien, en werden de jachten *Klein-Amsterdam* en *Zon* gelast 100 kloeke soldaten daartoe in te schepen, die den 30^{en} October de reede van *Batavia* verlieten, met den volgenden brief aan den Commandeur *Adriaen Anthonesz.* „Onze jongste aan U Ed. is „geweest den 11^{en} dezer, met de schepen en jachten *Goes*, „*Klein-Bredam*, *Wachter* en *'t Quelpaerd*, dewelke, alsmede „*Egmond*, item de gedestineerde naar *Ceilon*, verhopen ter be„hoorlijker tijd bij U Ed. zullen wezen verschenen, en het „secours voor *Malakka* geprojecteert, zijnde in alles 571 koppen, „soldaten en matrozen; mitsgaders de geeyschte noodwendig„heden, bestaande uit vivres, amunitie van oorlog, contant „en andere kleinigheden, zoodanig tot renforce hebben gediend, „dat de belegerden vóór den ontvangst dezer, tot overgave „zullen zijn geforceerd, hetwelk God gunne. Met de jongst „vooraangetogen oude schepen, hebben U Ed. dubbel geschre„ven, weshalven nu excuseren copij te zenden, met vertrouwen „onze meening daaruit wel zult hebben begrepen, gelijk aan „'t zelve ons schrijven bij dezen conformeren, U E. recomman„deren de inhoud wel te incorporeren en onze order naar „vermogen en middelen aldaar in effect te stellen, hetwelk ten „principalen zij, de bemagting van *Malakka's* incorporatie.

„Sedert arriveert hier op 22° courant, het jacht *Klein-Am„sterdam*, met de uwe van primo dezer maand October, en „daarbij gevoegde papieren, die exactelijk hebben geresumeert, „en omstandig begrepen het gepasseerde en den toestand „derwaarts over, mitsgaders de goede aangewende devoiren in „het approcheren, tot afbreuk der belegerden. Het voltrekken

„der nieuwe batterij en de brug over de rivier, is ons ten „hoogste aangenaam geweest; wijders dat tot uwe adsistentie „gekomen waren, die van het gebergte en *Rambou* met ruim „500 man. Hetzelve en de rencontre in de rivier *Ringy*, ins- „gelijks de straf aan de lorrendraaijers van *Moar* gepleegt, „zal den vijand zeer decourageren, in gebrek van vivres bren- „gen en voor het einde dezer maand (als van ontzet en ons „vertrek despereren) anders doen resolveren; het is ook zeker „dewijl hun buskruid menageren, vóór dezen meer geschoten „hebben als hunne provisie gedoogt.

„Zeer gaarne zien uit de modellen, ons leger zoo wel ge- „proportionneert in defensie was gebragt, en genoegzaam mees- „ter zijt van het klooster *Madre de Dios*, anders *Boekit Tjina* „genaamt; verhoopen door het gevolgde secours en met ad- „sistentie der *Johoriten*, derwaarts met geschut zult zijn „genadert, en de stad uit gezegd klooster hebben beschoten, „van waar hun merkelijken afbreuk doen kunt. Hiernevens „gaat de afteekening der stad *Malakka*, ons vóór dezen bij „den Commandeur *Cornelis Symonsz.* ter hand gesteld, nevens „beschrijving der stad, als deszelfs fortificatien en gelegenheid; „en word daarin aangewezen, voorschreven klooster uit twee „stads bolwerken dapper kan beschoten worden, item bij wat „middelen de stad te blokkeren zij. U E. resumere gemelde „kaarten en derzelver beschrijving, niet tot order, maar om „bij gelegenheid uw voordeel mede te doen. Zoo vermerken „is *Malakka's* Oostzijde mede wel gefortificeert en omtrent de „muren moerassig; U E. heeft de avantagieuste plaats in het „landen getroffen. Zoo lauderen mede de order aan de navale „magt gegeven, verhopen d'opperhoofden zoodanig vigileren „zullen, dat groot noch klein vaartuig *Malakka* genaken, en „het vaartuig dat uit *Malakka* voornam te vertrekken, zonder- „ling de *Javanen* geintercipieert zijn, als wanneer eenmaal ten „regte van hunne gelegenheid zult worden geinformeert; het „welk wenschelijk ware, te meer aanmerken op de rapporten „van de overloopers (dat ten principale gemeene personen zijn)

„geen staat te maken is. Weshalve alle devoiren dienen aan-
„gewend, om gevangenen van aanzien, te water of te lande te
„bekomen, en zijn wij ten hoogste over de ontrouw eeniger
„eervergeten schelmen verwondert; ook niet zonder alteratie
„gelezen, alweder zeker adelborst zich tot den vijand begeven
„had; doch vertrouwen hun welverdiende straf erlangen zullen,
„daarop bij appointement of anderzins te letten hebt. De vijf
„gemiste *Javanen*, dewijl in *Malakka* noch hier niet vernomen
„worden, zullen apparent met de verschenen gelicentieerde
„vaartuigen naar *Perak* en elders tenderende, verloopen zijn.

„Zeer ongaarne hebben vernomen, de koortsen en bloedgang
„grasseren, zoo wel onder de principale als de gemeene; dat
„het leger daardoor buiten proportie werd verzwakt en toe-
„nemende, wel mogt obstakel causeren onze desseinen niet
„kwamen te erlangen, dat den goeden God genadig verhoede,
„die wij bidden zijn slaande hand van ons te weren; de in-
„fectie, gelijk verhopen met de helft dezer maand, wanneer
„den ongezonden tijd komt te cesseren, uit ons leger geheel
„wegneme en de geaffligeerde hunne gezondheid bekomen.
„Want wel weten een harde zaak te wezen, tegen den vijand
„te strijden en daarenboven van ziekte overvallen te worden;
„de standvastigste hebben in deze gelegenheid genoeg te doen,
„hun couragie behouden. God geve den Commissaris *de Meere*
„en Fiskaal *Herbers* reconvaliseren, dat ons te vernemen aan-
„genaam werd, want bij aflijvigheid zeer gemist zullen worden,
„en zijn hier zoo destituut van aanzienelijke personen, dat
„hunne plaatsen niet vermogen te suppleren, en willen ver-
„trouwen den Almogende alles ten beste zal dirigeren, en de
„secoursen die U E. successive toekomen, de discouragie,
„welke den overval van ziekte zoude mogen causeren, weder
„nieuwe moed verwekken zal, en eindelijk ons dessein ten
„effecte brengen, dat met patientie verzet en afgewacht moet
„worden. Voor zoo veel uit de generale advyzen vermerken
„en van de overkomende vrienden vernemen, manqueert het
„aan geen couragie, zijnde den wensch ten principale de stad

„buiten accoord mogten bemagtigen, om van den buit niet „gefrustreert te worden. God geve hun intentie bekomen, „dewijl de belegerden goede conditien worden aangeboden, „die dezelve niet accepteren, maar contrarie de krijgsorder de „afgezondene papen kwalijk hebben bejegent, naar hun ge„schoten, hunne klederen en witte vlag verbrand en op die „plaats een roode geplant. Vertrouwen op de naaste bezending „meer gematteerd zijnde, beter koop zullen geven, zoo hun „berouw dan niet te laat komt; echter als tot overgave onder „goede conditien komen te verstaan, dienen aangenomen om „het bloedvergieten te excuseren, en vereysschen de artikelen „gemaakt naar dat gesteld zijn; uit alle omstandigheden be„merken den Gouverneur *Manuel Sousa de Coutinho* couragieus „is en beleid heeft.

„Het jacht *Franeker* op de kust van *Indiën*, in *Dabul* „overwintert, is den 10en September pass. van daar gescheiden, „en 23 dezer hier gearriveert, met brieven van den Koop„man *Pieter Paets*, dato 15 Augustus. Adviseert onder „anderen, in *Goa* zeer groote alteratie en droefheid was, „over het verlies van *Negumbo* en *Punte de Gale;* (40) dat „eenige fregats equipeerden tot secours van *Columbo*, ge„mand met *Kaffers* en *Canarijns*, bij gebrek van *Portugezen;* „dat het in *Goa* en *Columbo* zeer slecht gesteld is. Een „vaartuig uit *Malakka* in het jongste van Mei pass. tot *Goa* „aangeland, bragt tijding den *Atchinder* met onze adsistentie, „zekerlijk *Malakka* voornam aan te tasten, welke novos *Goa* „zoodanig begrepen, dat geen staat maken *Malakka* meester zijn; „ingevolge geen preparatie tot ontzet voornamen, eeniglijk „zoo als gezegd, sober secours voor *Columbo* prepareerden. „Invoege *Malakka* te vergeefsch op secours wacht, gelijk voor „den ontvangst dezer wel zal gebleken zijn. Echter dient niet „verzuimt doorgaans goede wacht gehouden worde, alzoo ligt „een, twee à drie fusten zouden uitmaken, bij aldien over land „of anderzins, naderhand mogten verstaan hebben, den *Atchinder* „niet geparesseert was en wij half Julij geen voet aan land

„hadden, om dezelve en dat van *Malakka* verschijnende, en „op uwe eerste insinuatie niet vertrekkende, zult vijandelijk „aantasten en opzenden, vermijdende zoo veel doenlijk bloed„storting.

„In *Goa* was in het laatste van Mei mede aangeland, een „caravelle d'aviso, komende uit *Portugal*, tijding brengende „zoo uitgaven, tegen September dezes jaars acht galioenen te „gemoet zagen, daar van contrarie en zeker advys hebben, „dat niet meer als twee kleine galioenen met twee patachen, „te *Lissabon* voor *Portugals Indiën* werden toegemaakt, en „tegen April vertrekken zouden. Zijnde het eene het galioen „en patache dat A° P° de reis naar *Indiën* niet hebben kun„nen winnen; God geve van onze vloot, onder den Comman„deur *Bouwens* bejegent worden. Het galioen van *Bassin* geko„men, lag binnen *Goa*, en den nieuwen *Bon Jesu* (41) verhoopten „tegen September gereed te hebben, dat dubieus is; bovendien „zijn van volk onvoorzien, om die of een derzelven in zee te „brengen, ingevolge geen remarquabel ontzet te vrezen hebt, „en die stad, zooveel mooglijk is, allerwegen approcheren moogt.

„Wijders had gemelde caravelle advyzen gebragt, de magtige „*Spaansche* vloot, tot repouchement van *Brazil* uitgezet, afge„slagen, verstrooit en ten principale gedestrueert is, dat uit „*Nederland* geconfirmeert word, uitwijzende nevensgaande cou„ranten; van den slag in *Duins* wordt in *Goa* niet gerept, „hoewel vertrouwen het caravel om die tijding ten principale „is afgezonden, en konde wel wezen de geprojecteerde twee „galioenen naar *Goa* tot *Lissabon* worden opgehouden.

„Op vooraangetogen *Klein-Amsterdam's* verschijning, uwe ad„vyzen in rade geventileert zijnde, en tot dato de resterende „vaderlandsche schepen niet vernemen, echter geconsidereert „ten aanzien van de toevallende ziekten, de magt aldaar zeer „verzwakte, zonder op nader ontzet te wachten, te meer het „mousson op het einde gaat, hebben goedgevonden, uit ons „guarnisoen af te steken 100 soldaten, overleggende het va„derlands secours voor de deur te wezen, en UE. hetzelve

„met de *Kleine Zon* (den 9 dezer uit *Amboina* gekomen) en *Amsterdam*, door gebrek van andere schepen tot recreu toe te „schikken. Ondertusschen de jachten prepareerden en de reke- „ning des volks geschreven wierden, arriveerde alhier ady 27 „dezer, en op heden de retourschepen *Salamander* en *Walvisch*, „zwak van volk; op ieder schip 80 soldaten en omtrent 160 „matrozen. Zijn den 3 Mei uit onze landen vertrokken en „met *Maastrigt*, *Kievit*, *Heemstee* en *Buis* tot omtrent de linie „gezeilt, verhopen alle dagen mede opdonderen zullen; insge- „lijks de vier *Zeeuwsche* schepen, daar geen tijding van ver- „nemen. Zoo dat staat maken moogt zoo haast een derzelver „fluiten paresseren (buitendien geen middelen vindende, ten „ware *Franeker* ondertusschen gereed werd) andermaal een getal „van 100 soldaten te verwachten hebt, en bij arrivement van „de resterende schepen, nog ruim 150 koppen, met zoo veel „provisie en noodwendigheden, als eenigzins kunnen afsteken, „buiten verkorting der kwartieren inwaarts.

„Zoo komen UE. dan als gezegd vooruit, tot renforce met „deze jachten toe, 100 soldaten onder twee sergianten, alzoo „aangemerkt hebben de vaandels costy zeer verzwakt zijn, en „onnoodig officieren te sturen, en 50 man varensvolk, te zamen „150 koppen; van alles voor 6 maanden geproviandeert, en bo- „vendien in de jachten geladen, als per factuur hiernevens „gaande, 30 vaten *Hollands* buskruid, na dezen verhopen UE. „met andere 30 vaten te adsisteren. Wijders bekomen UE. 792 „kogels van 24 ℔ en 1285 van diverse groote, 12½ lasten „witte rijst, 6 dito *Javaansche* boontjes, 2 leggers wijn, 75 „vaten vleesch, spek enz.; de Almogende laat UE. dit secours „en dat te volgen staat spoedig toekomen. Zeer gaarne zouden „op UE. voordragen eenige baftas, *Guinees* linnen, schoenen en koussen per dezen toeschikken, maar de jachten hebben „het niet kunnen laden, over zulks nog 500 realen van 8° „met 80 ps. smalle zwarte baftas in de kisten van de schip- „pers op de *Zon* en *Amsterdam* zijn zendende. Per de volgende „zullen alles voldoen, en verstaan met UE. de *Johoriten*, *Mani-*

„*cabers* en die van *Rambou*, bij wijle met vereering, zoo aan „de groote als gemeene man te doen, in devotie dienen ge- „houden, om te onzen dienst te beter geanimeert te blijven; „wenschten gebruikt en geanimeert konden worden, om kanon „naar *Madre de dios* te brengen, vertrouwen het moeras ge- „passeert zijnde, den weg hoewel klimmende, bekwaam zal „gevonden worden.

„UE. zal genoegzaam bespeuren, uit de devoiren die aan- „wenden om UE. boven vermogen te seconderen, hoe ernst „ons de incorporatie van *Malakka* zij. God geve onzen wensch „erlangen, daaraan niet twijfelende, als eeniglijk onzen over- „val van ziekte mogt obsteren, daar nu zien dapper van ge- „dreigd worden. Ondertusschen zal UE. genoegzaam uit onze „jongste advyzen begrepen hebben, dat niet van meening zijn „de belegerde te verlaten, tenzij de hand Gods ons diverteerde; „weshalve *Malakka* op den ontvangst dezer niet gewonnen „zijnde, de ziekte toenemende, dat niet magtig waart wijders „op de stad te attenteren, zal UE. zijn legerplaats intrekken, „en de zaak daarmede beleiden, defensief zijt, voet aan land „behouden, het *Roode Eiland* fortificeren, en alle aankomst, „achtervolgens nevensgaand kaartje, wel bezet houdt, en *Ma- „lakka* alzoo geblokkeert word, tot de zaak met nieuw secours „hervatten. Want om onze reputatie te maintineren, *Atchin*, „*Johor* en alle omliggende Koningen in ontzag te houden, en „*Batavia's* progres te voorderen, dienen *Malakka* niet te ver- „laten, maar te vermeesteren, of vooreerst zonder van het „land, als om inexcusabele redenen te wijken, tot gouverno.

„Ondertusschen heeft UE. als gezegd, zoo veel adsistentie „te gemoeten, als eenigzins vermogen te derven, geeft maar „order den vijand zoo veel mogelijk word geinfesteert, en de „*Maleijers* dagelijks continueren het land te onvreyen en den „toevoer te verminderen, als wanneer het met *Malakka* niet „lang zal duren kunnen, want het is zeker hun reeds veele „noodwendigheden ontbreken. Wij vertrouwen *Oudewater* voor „dato, naar *Arracan* zal wezen verzonden, dit zoo zijnde en

„*Bredam* op den ontvangst dezer derwaarts genavigeert is, zult „dito jacht daar behouden of herwaarts zenden, zoo gemist „kan worden, alzoo sedert onzen jongsten de toevoer der rijst „zeer opulent heeft toegenomen, en wordt ons uit des *Mataâ-* „*rams* land alles toegebragt, dat voor *Malakka* geschikt had- „den, gelijk de aangekomen *Javanen* zelve bekennen, zijnde „hier in twee dagen 18 *Lamboas?* verschenen, het schijnt nader „kondschap van *Malakka's* gelegenheid hebben, als ons be- „kend is.

„Het jacht *Rijnsburg* als geschr. blijven te gemoet zien, om „naar *Ternate* te gebruiken, houdende *Bredam* daartegen op, „zoo niet verzonden of gemist kan worden; wenschten de *Zon* „en *Klein-Amsterdam* de retour, om middel te hebben UE. van „advys en secours te dienen.

„Wij geven UE. in consideratie, bij continuatie der belege- „ring, en de ziekte (dat God verhoede) niet afnemende, of „geraden is de kranken herwaarts te schikken, ten ware de „consequentie schadelijk oordeelde, en de kloekmoedige, om „naar *Batavia* te komen, ziek te wezen voorwendden.

„Met groot verlangen zien dagelijks naar tijding van *Atchin* „uit, God geve daar geen zwarigheid zij; bekwame schepen „bekomende, dat niet lang kan duren, zullen de gezanten „van Zijne May^t^. demitteren over *Malakka.* De juweelen van „de May^t^. geeyscht, zijn op het voorstel van den Commandeur „*Jochem Roelofsz.* doen maken, en met de schepen *Walvisch* „en *Salamander* herwaarts gezonden, bestaande in acht stuks, „kosten omtrent 74,000 gulden, bij aldien de May^t^. dezelve „nu niet zoude begeeren, zal de Comp^e^ groote schade doen, „doch verhopen dewijl die verzogt heeft, tot avance zal aan- „nemen en met peper als tol betalen.

„Den Kapitein *Maximiliaen Bontemps*, zal UE. op zijn verzoek „licentieeren herwaarts te komen, om bij zijn huisvrouw in „*Ternate* te varen, die met de Ed. Heer *Caen* derwaarts is „vertrokken, gelijk UE. kennelijk zij.

„Het is een slecht krijgsman die zijn kapitein zuchtende

„volgt, van deze soort toont zich te wezen, een der Raads-
„personen *Pieter van den Broecke*, die herwaarts aan heeft
„geschreven, dat om zijn zondenhalve naar *Malakka* is gezon-
„den, met bede, dat den Almagtige dezulke wil vergeven, die
„daarvan oorzaak zij, gelijk bij geauthentiseert extract uit des-
„zelfs missive, hiernevens gaande, nader blijkt. En dewijl der-
„gelijke propoosten procederen uit een gedecourageert gemoed
„of loszinnige hersenen, die in een persoon van zijn qualiteit
„niet betamen, en door zoodanige propoosten, een geheel leger
„tot discouragie zoude kunnen vervoerd worden, gelijk door
„het gemelde schrijven onze aanzienlijke magt aldaar intitu-
„leert een ziek leger, daar immers veel meer gezonden dan
„zieken zijn, en in *Batavia* groote alteratie onder de patriotten
„heeft veroorzaakt, en Compe. kwaadgunstige, stof tot schimpen
„gegeven. En dewijl in goeden aanzien (om te helpen verrigten
„zoo wigtige zaak, daar zoo veel eer bij te halen zij, als op
„eenige kwartieren van *India)* derwaarts gezonden is, en de-
„zelve zoo vil estimeert, verstaan zich die kwaliteit onwaardig
„maakt, zult derhalven den Kapitein *Minne Willemsz.* in zijne
„plaats surrogeren en hem aan boord zenden, supplerende de
„plaats met een van de meest meriterende en verstandige
„Kapiteinen. Het schijnt dat dezen man alle zaken wel beris-
„pen maar niet verbeteren kan; het is daar met geen gab-
„ben te doen, salutaire raad vereyscht in deze expeditie, en
„kloeke gemoederen tot uitvoering van het geresolveerde. Het
„verdriet ons dezen bedaarden persoon in hoogstgewigtige
„zaken zoo los gaat, (en) oorzaak van zoo groote discou-
„rage en eigen schande geeft, de geringste soldaat in hunne
„brieven herwaarts geschreven, betoonde meer overleg te heb-
„ben (42).

„Over de nevensgaande 100 soldaten, hebben, als voren ge-
„zegd, geen kapitale officieren gesteld, maar eenelijk partisaans,
„vaandrig en hellebaarden, provisioneel en om goede order te
„houden, de meriterende in handen gegeven; zoo dezelve bui-
„ten supplement der verzwakte compe. kunt plaats geven,

„moogt hen gebruiken, of anders tot nader gelegenheid in „hunne permanente bedieningen continueren.

„Hier mede aflatende, zeggen andermaal in kort onze nadere „secoursen te verwachten hebt; ondertusschen recommanderen „U Ed. zeer ernstig de praktijk en mannelijke couragie, tot de „incorporatie van *Malakka*, mitsgaders dat ons van het passe„rende continueel en pertinent advijs geeft, waartoe verlatende „U Ed. gezamenlijk naar vriendelijke groete in de genadige „protextie van God Almagtig bevolen laten (43).

Op den 14^en^ en 17^en^ November, kwamen de volgende berigten uit het leger vóór *Malakka* te *Batavia*; na den inhoud der vorige bij hen ontvangen beandwoord te hebben, schrijven zij over den stand der zaken aldaar in dezer voege: „Dus „verre U Ed. missive beandwoord hebbende, zullen voortgaan „tot het gepasseerde alhier sedert het vertrek van *Klein-Am*„*sterdam* (1 October). Het is dan zulks Ed. Heeren, dat „den Commissaris *Johan de Meere*, den 3^en^ dezer, op het schip „*Rijnsburg*, (alwaar zijne residentie, om beter gemak en eerder „te reconvaliseren genomen had) in den Heere gerust is, den „goeden God wil zijne ziel genadig zijn en eene gelukkige „opstanding ter zaligheid verleenen. 's Anderen daags, zijnde „den 4^en^ dezer, hebben het doode ligchaam, volgens krijgsge„bruik, alhier aan land in de *St. Thomas* kerk, eerlijk ter aarde „gebragt, en den Commandeur *Jacob Cooper* en *Pieter van* „*den Broecke* geordonneert, deszelfs nagelaten goederen te in„ventariseren, om aan zijne huisvrouw te zenden.

„Op den 4^en^ dezer hebben de jachten *Rijswijk*, *Welsinge* en „*Langerak*, onder het commando van *Lambert Jeronimusz.* naar „*Cabo Rachada* afgevaardigd, met order op de schepen der „*Portugezen*, die tot adsistentie van *Malakka* mogten komen, te „kruisen, het inkomen van *Malakka* te verhinderen enz.

„Onderwijl hebben alle uiterste naarstigheid aangewend, om „de stad zoo veel mogelijk te benaauwen en in ons geweld „te bekomen, en tot dien einde geordonneerd, twee metale „*Fransche* halve kartouwen met 80 soldaten, onder 2 Comp^e^.

„op het *Roode* eiland, alwaar de *Portugezen* voor dezen eene „sterkte gemaakt en hetzelve verlaten hebben, te leggen, om „de stad met dit kanon, aan die zijde daar de meeste inwoon„ders gevlugt zijn, mede te beschieten, als ook te beter het „uit- en inkomen der vaartuigen te beletten.

„Uit de rapporten van de dagelijks komende overloopers, „verstonden dat er goede apparentie was om de stad eerst„daags in ons geweld te krijgen, door den grooten honger „die door gebrek van victualie geleden werd; ja, alreede zoo „ver gekomen was, dat den Gouverneur de vrijburgers of *Cas„sados*, ieder naar hunne kwaliteit en vermogen constringeerde, „2, 4 of 6 konings soldaten op hunne kosten te moeten on„derhouden. Ten ware het subyt secours van zekere bantings „en een jelia met rijst en pady van *Raccan*, die tusschen „den 7^en^ en 8^en^ 's nachts, door onze bezetting binnen gekomen „waren, dat den vijand vrij wat gestijft en gecourageert heeft, „en waarvoor de opperhoofden der kruisende jachten in hech„tenis zijn gesteld, om bij den fiskaal zoodanig geprocedeert „te worden, als bevinden zal te behooren.

„De *Maleijers* continueren nog gewillig met ons in den oor„log en zijn welgemoed, geven hun goede hoop en courage, „en houden onderling vriendschap met dezelve; doen den vij„andt met 't landt overal te verwoesten en van vruchten en vee „te berooven, grooten afbreuk. Waren op ons verzoek op den „zevende dezer, met 13 à 14 vaartuigen naar *Ringy*, beneffens „een compagnie soldaten gezeylt, om die van de jachten den „*Draeck* en het *Serpent*, in 't verdelgen en uitroeijen van de „rijstvelden, die aldaar zeer schoon staan, te adsisteren; ten „eynde de hongerige *Malakkesen*, haar daarmede niet en comen „te verzaden, welk zoo soldaten als *Maleijers* op 11 dezer „onverrichter zaken, door dien den rijst onder water stondt, „en overzulks in 't vernietigen van dien, niet konden uitrech„ten, weder terug gekomen zijn. Het ware te wenschen ge„weest, God de Heer ons volk in gezondheid had gelieven te „preserveren, en meerder kruid en kogels van 24 ℔ gehad,

„zouden dan aan de andere zijde van de stad mede geland en „ons aldaar sterk gemaakt hebben, om den vijand alzoo meer- „der te benaauwen en die stad haast tot overgave te dwingen, „dat om voor aangetogen redenen is moeten achter blijven. „Deze stad is gelegen, zoo onze partije als de *Maleijers* bevin- „den, in een poel of moeras, daar niet door kunnen komen „als tot de buik, principaal bij hoog water, als wanneer alle „kreken volloopen en als dan de wegen niet te passeren zijn. „Wij hebben op den 11^en^ dezer 's avonds uitgezonden naar het „klooster, den Luitenant *La Force* om nader onderzoek te doen, „met 60 musketten, doch was gedwongen door den regen „dien nacht aldaar met zijn volk zich te onthouden, zijnde „'s morgens met den dag tot den halven middel toe, door het „moeras weder in het leger gekeert. De sterkte is tegenwoor- „dig [1]) 2063 koppen, in voege alhier aan gekwetste, zieken „en impotenten hebben liggen over de 400 personen; daarbij „te beduchten staat nog dagelijks veel, vermits het ongezonde „weder van regen en wind, mitsgaders groote wachten, die „zoo aan land als in de chaloupen en kleine vaartuigen, moe- „ten gehouden worden, zullen bijkomen (dat God verhoede). „Daarbij U Ed. zullen kunnen considereren hoe noodig hier „volk is; en zullen U Ed. kunnen beoogen de schaarschheid „van amunitie en voornamelijk van kruid en kogels van 24 ℔, „zoo mede groote granaten, daar alhier groot kwaad mede „kan worden gedaan. Zijn derhalve eysschende 6 à 700 vaten „kruid, 1000 à 1500 kogels van 24 ℔, zoo veel groote gra- „naten als U Ed. zult kunnen missen enz., zoo mede eenige „artikelen voor den chirurgijn.

„Hier nevens gaat mede een kaartje van *Malakka* en het „Nederlandsche leger, waaruit U Ed. kunnen zien hoedanig „wij ons aan de Noordzijde van dezelve verspreid hebben.

„Door den gestadigen regen beginnen alle vruchten hard „uit te loopen en kunnen genoegzame verversingen bekomen,

---

1) Bijlage IX.

„hetwelk de *Maleijers* dagelijks in het leger brengen, alleen „ontbreekt het ons aan contanten om dezelve op te koopen, „daarvan wel vereyscht voorzien.

„Den schipper *Louis Louisz.* van de *Vos*, en *Jacob Cornelisz.* „van *Bredam* en *Hendrick Hendricksz.* van *Klein-Zutphen*, welke „over het laten passeren van 13 vaartuigen binnen *Malakka*, „gevangen gehouden hebben, zijn op den 18^en^ dezer te regt „gesteld, en naar overweging van zaken, van gagie en kwa„liteit gesuspendeert, en ieder bovendien in een amende van „vier maanden gagie gecondemneert; zoude hun wel harder „aangetast hebben, maar om de weinige vaartuigen die hier „hebben, nagelaten.

„Den vijand heeft nu drie nachten achtereen met een jelia „zoeken uit te komen, doch zijn van de onzen, die nu schij„nen beter wacht te houden als vóór dezen, telkens weder „binnen gedreven, ware beter dezelve in ons geweld bekwa„men; het schijnt den vijand nog grootelijks om rijst verle„gen is.

„Dewijl die van de stad onze mede gebragte papen niet „wilden hooren of aannemen, hebben wij eenige brieven met „vuurpijlen als mede aan platlood vast gemaakt, in de stad „geworpen, waarvan copye onder N°. 6 hiernevens gaan, wat „operatie dezelve gedaan, en of iemand in handen gekomen „zijn, kunnen niet vernemen. Den Commandeur *Lambert Cor„nelisz.*, die als Opperhoofd over de vooraangetogen kruisende „jachten hadden gesteld, is den 17^en^ dezer overleden. Wij „hebben in zijne plaats bij provisie geordonneert, Schipper „*Dirck Gerritsz.* varende op *Langerak*, een gansch vigeland „persoon. *Minne Willemsz. Caertekoe* word uitgezonden met „de jachten *Roemerswael*, *Blijswijk* en de *Engelsche Anna*, mits„gaders *Klein-Zutphen*, die alrede een dag of drie omtrent „*Papoe Kasa* gekruist heeft, om tusschen die reede en de „kusten van *Sumâtra* dwars over, gestadig in het gezigt van „de reede te kruissen, en daardoor het inkomen van 's vijands „vaartuig zoo veel mogelijk te beletten. Gelijk ook de kleine

„vaartuigen, zijnde vijf chaloupen, vóór *Malakka* bij nacht „continueel op de brandwacht gehouden worden; in voege „verhoopen het inkomen van 's vijands vaartuigen, is 't doene„lijk, te stutten (44).

De berigten met het galjoot het *Quelpaerd* den 17en November ontvangen luidden aldus: „Aangaande *Malakka's* bemag„tiging willen daar aan in het minste niet dubiteren, God „gave maar de ziekte onder de onzen zoo zeer niet grasseerde, „en meerder kruid hadden; zouden de stad aan de andere „zijde mede wel haast aantasten en (door Gods hulp) met „ons schietgeweer tot overgeven dwingen, daarmede als nog „moeten supercederen en vernemen of men dezelve niet uit„hongeren kan, hetwelk (zoo de overloopers verklaren) wel „doenelijk zal zijn, zoo geen secours van buiten bekomen; „waartoe goede order met jachten zoo om de Zuid als benoor„den de stad te kruissen, als ook onze kleine vaartuigen, „waarvan te sober voorzien zijn, met 's nachts op de brand„wacht te houden is gesteld.

„Die van *Moar*, *Rambou* en *Nanning*, hebben genoegzame „devotie en doen den vijand overal groote schade; zoo heeft „ook *Sibidoe Radja* over eenige tijd, een expres aan die van „*Raccan* afgevaardigd, om dezelve te insinueren, de *Maleijers* „geen rijst noch pady te verkoopen, maar eenige aldaar ver„schijnende, aan te houden en tot slaven te maken, of aan „ons over te leveren, op poene van in onze ongenade te ver„vallen.

„Dat de gevangenen U Ed. hebben aangedient in *Rambou* „en *Nanning* hun eene partij vrouwen, die uit de stad gewe„ken zijn, zouden onthouden is abuis, en hetzelve van nie„mand kunnen vernemen. Gelijk mede dat *Malakka* wel haast „kruid zoude komen te manqueren, want na ieders zeggen is „genoegzaam daarvan voorzien, en dit nog dagelijks in *St. An„thonis* kerk, zijnde nu hun kruidhuis, gelijk U Ed. wel schrij„ven, maken, van de 10 à 12 lasten salpeter, met eenige vaar„tuigen vóór ons landen ingebragt, waarna somtijds van het

„*Roode* eiland geschooten word. Wat hun scherp aangaat,
„schieten veel met *gesmeede* en steenen kogels.

„Wij kunnen niet resolveren de papen andermaal in de
„stad te zenden, en dat om twee pregnante redenen, eerstelijk
„vermits zij onze tegenwoordigen staat en hoe deerlijk ons
„volk liggen, wel bekend zijn, en ten anderen om die van
„de stad, waarvan dagelijks veele gemeene lieden (zoo de over-
„loopers verklaren) van honger sterven en vergaan, het vuur
„wat heeter aan de voeten te laten komen, om ondertusschen
„te zien, of ons niet zelver tot accoord zullen verzoeken; wan-
„neer de overloopers, die met hun vieren nog in het leven
„zijn, zoodanig straffen zullen, als met hun schelmsche daad
„gemeriteert hebben; doch den vaandrig *Evert Jansz.* van *Kui-*
„*lenburg*, U Ed. volgens derzelver order, wel gesloten toege-
„zonden worden zal.

„Den opperkoopman *Anthonie Hurdt* hebben bij provisie tot
„een lid van onzen Raad gecommitteert, en zullen hem in het
„houden van de generale boeken als anders gebruiken.

„Den predikant *Johannes Schotanus* hebben naar zijne kwa-
„liteit in de *St. Thomas* kerk gelogeert; zullen denzelven ook
„in achting houden en daarin mainteneren naar behooren,
„immers zoo lang zich hetzelve waardig maakt; voor als nog
„kunnen daarvan niet oordeelen, dewijl het nieuw en zich
„nog modest houd.

„Met het galjoot het *Quelpaerd* in handen van den schipper
„*Reyndertsz.*, zenden UEd. weder terug de 500 realen in pa-
„yement, volgens cognossement, welke alhier ondienstig en
„bij de *Maleyers* niet gewild zijn. Wij hebben tot dien einde
„Sebidoe *Radja*, door den Commandeur *Pieter van den Broecke*
„laten presenteren, ingeval zijn volk om die te ontvangen
„konde bewegen, men hun op hun vertrek daarvoor weder
„Spaansch geld zouden geven; doch gaf ten antwoord, hetzelve
„niet konde te weeg brengen door dien zijn volk niet zoude
„durven openbaren wat geld onder hun hadden.

„Den heer Commandeur Majoor heeft omtrent 15 à 16 dagen

„plat te kooi gelegen, en is dezelve tegenwoordig zoo slecht „gesteld, dat naar menschen oordeel onmogelijk schijnt opte- „komen, doch God de Heere kan het haast voorzien. Den „Advokaat fiskaal, die mede lang aan boord heel ziek gelegen „heeft, begint nu weder een weinig op te kwikken; *Minne „Willemsz. Caertekoe* word mede hoe langer hoe slechter, ge- „lijk ook veele andere voorname officieren, soldaten en boots- „gezellen. Zoo dat het een miserie is de menschen in zulke „gestaltenis te zien. Echter zijn welgemoed en nog vol couragie, „vertrouwende den Almachtigen God het haast veranderen zal, „wien daarom gestadig zullen bidden; uit het voorverhaalde „kunnen UEd. wel considereren, waarom alhier benoodigd zijn.

„Wij kunnen pligtshalve niet nalaten het voornaamste van „hetgeene gepasseert is, in het kort te overloopen, en UEd. „aantekondigen, dat den vijand alle naarstigheid aanwend om „zijne vaartuigen uit te krijgen, en dezelve naar *Raccan* om „rijst en pady zoekt te zenden; te dien einde met de jelias „tot drie nachten achtereen hebben onderstaan, dan zijn tel- „kens van de onze, vermits de maneschijn ontdekt en weder „binnen gejaagt. Echter weten de overloopers, op gisteren al- „hier gekomen, te zeggen, dat een vaartuig *vóór met een pen* „tusschen 5 en 6 dezer, des nachts uitgeloopen zoude zijn, „dat door donker en kwaad weder van regen en wind wel „gebeuren kan, alzoo weinig klein vaartuig tot die bezetting „hebben; doch hoe te *Raccan* onthaald zal worden en of het „voorgaande zeggen waarachtig is, staat ons den tijd te ont- „dekken en UEd. hier na te vernemen. Het is altijd, zoo dat „groot gebrek aan vivres in de stad hebben, zoo alle over- „loopers als gevangenen verklaren en daar in accoord gaan; „hun meeste vertrouwen, zoo in de stad de roep gaat is, dat „meenen van *Goa* zullen worden gesecondeert, daar wel op „uitzien, gelijk ook op alle andere vaartuigen. Ons volk, ge- „adsisteert met de *Maleyers*, hebben korts alle de rijstvelden „omtrent *Ringy* verdistrueert en vernietigd, ten einde de bur- „gerij van *Malakka* hun daar aan niet zouden komen te ver-

„zadigen. Alle zwarten zijn zoo mager en aangedaan, dat zon-
„der mededogen niet kunnen aanschouwt worden, want dezelve
„geen eeten niet alleen krijgen als hetgeen in 't bosch rapen,
„zoo dat er dagelijks veele van honger sterven; en zoude de
„stad nog één maand voor de grooten en soldaten geprovi-
„deert zijn, na welke tijd zeggen in onze handen te moeten
„vervallen, of ten ware secours bekwame, dat God verhoede.

„Op den 5 dezer had den ouden Gouverneur van *Malakka*
„in Rade verhaald, hoe onze meeste magt aan boord, en de
„werken weinig met volk bezet waren, derhalve goed dacht
„met hunne magt een aanval op dezelve te doen; het welk
„den tegenwoordigen Gouverneur tegen strevende, daarover
„met den anderen in contentie en handgemeen geraakten,
„doch weder gescheiden zijn geworden. Gelijk UEd. uit eenen
„*Mestis* op gisteren, en het verdere van eenen *Antonio da Sousa*,
„naturel Portugeesch van omtrent *Lissabon* geboortig, op den
„30^{en} October voorleden overgekomen, genoegzaam zullen kun-
„nen verstaan, die tot dien einde UEd. met dit galjoot het
„*Quelpaert* toezenden, waaraan ons, als aan ons dagregister als
„voren, refereren.

„De *Maleyers* gaan dagelijks nog uit en bekomen veel ge-
„vangenen, zoo dat eenige van hun een *Johorsche* rijkdom
„daar uit zullen halen. De Luit. *La Force*, is den 23^{en} Oct.
„pass. overleden." (45)

Het volgende uittreksel van een brief van den Commandeur *Jacob Cooper*, maakt ons met eenige bijzonderheden bekend, omtrent de *Johoriten*, *Maleyers* enz.

„Aangaande de bemagtiging van de stad *Malakka*, daar onze
„uiterste devoiren nacht en dag toe doen, zoo wel te lande
„met het verdistrueren van padi, rijst, vruchten en groenten,
„daar ons de *Maleyers* zeer in dienstig komen, en te water
„nevens ons 5 chaloupen, 2 praauwen, 15 à 16 praauwen of
„vaartuigen om de zeekant te besluiten, dat er niets uit of in
„kan komen zonder gezien te worden. De *Maleyers* het is waar,
„het zijn geen goede soldaten, maar alleen goed om wacht te

„houden; iets vernemende groot gerucht makende, gelijk al-
„rede drie malen, die van *Malakka* met een jelia onderwon-
„den te vertrekken, dat door het groote geraas der *Maleyers*
„(waarop d' onzen tot tweemalen gechargeert hebben) weder
„binnen gekeert is, met verlies van volk, daar anders appa-
„rent wel zouden hebben geechappeert. Uit welke besluiting
„verhoopen, zoo indien binnen de 14 dagen niets bestand uit
„*Goa* en andere kwartieren binnen komt, dat met God de
„voorste wel zullen beletten, met het einde van deze maand
„in onze handen moeten overgeven. De *Johoriten* zijn hier
„met de *Manicabers* sterk, omtrent 2 á 2500 personen, daar
„onder wel 6 à 700 zieken. Alle dagen verzoeken *Maha Radja*
„en Sebidoe *Radja*, dat ons zouden aan de Zuid zijde van de
„stad vast maken, dat aan geen werk van hun zouden laten
„verdrieten, gelijk tot nog toe niet hebben gedaan, in het dra-
„gen van 7620 klapperboomen en 14 à 15 pinangboomen tot
„onze werken; als ook geaccomodeert met riemen, paguaayers
„kadjangplanken tot affuiten, en zwalpen tot assen als anders;
„somma, al wat op hun begeert hebben, hebben het naar ver-
„mogen achtervolg. Daarbij gemaakt vier vlotten, suffisant om
„ieder 100 masten te dragen, met een brug over de rivier.
„Presenteren tot *Malakka's* ruine zoo veel in hun vermogen
„is nacht en dag te arbeiden, willen klapperboomen van de
„Noord naar de Zuid leveren en ons de werken helpen oprig-
„ten, daar in niet kunnen tot nog verstaan, door de zwakte
„van ons volk, die in groote abondantie ziek aan land en in
„de schepen liggen, maar uitgesteld tot de tijd ons volk wat
„op de been zijn. Die van *Quedah* zijn hier ook met 8 à 9
„vaartuigen op den 30^{en} verleden gearriveert, met missive aan
„den Kapitein *Minne Willemsz.* die UE. word toegezonden;
„komen hier om *ontong* (fortuin) te zoeken, onthouden zich bij
„onze *Maleijers* en *Manicabers.* Als mede *Maha radja* en *Se-*
„*bidoe radja*, hebben een vaartuig, door het aanraden van *Jan*
„*Jansz. Menie*, (die d' Ed. Comp^{e} grooten dienst alhier doet,
„zonder dewelke ons niet zoude kunnen behelpen en ook de

„*Maleijers* hier niet gekomen zijn, maar het schijnt houden „hem voor hun opperhoofd, alles dat hij zegd word achtervolgt) „naar *Raccan* gezonden, verzoekende aan de *Portugezen* geen „meerder onderstand te doen, alzoo de stad *Malakka* door de „*Hollanders* en *Johoriten* was belegerd en niet konde echap- „peren, gelijk drie punten en het hooge fort onder den voet „waren geschooten; dat alle *Malakkezen* daarkomende, zouden „vangen, verkoopen en doodslaan, en zoo weigerachtig daarin „bleven, zoodra *Malakka* was verovert, hun met alle de magt „bij te komen, en niemand zouden sparen, groot noch klein, „zonder dood te slaan en tot slaven te maken. Welk vaartuig „tot als nog niet was verschenen, maar den 30^{en} voorleden, „volgens loopende geruchten uit *Bankalis*, dat die van *Raccan* „de *Malakkezen* daar liggende om te handelen, hadden gevan- „gen genomen en verkocht, wat er van is zullen als het vaar- „tuig daar van daan komt, wel vernemen.

„Wat verder belangt van het inkomen der fusten en *Ja- „vaansch* vaartuig, is in de tijd van den Heer Commandeur „Majoor geschied, die daarvan volkomen informatie heeft ge- „nomen, en van het galjoot is de schipper, die het zijn „meeste verzuim was, bij den Raad gedeporteert, van alle „welke inkomen het mij niet te wijten staat, alzoo daar ver „van daan lag.

„Aangaande mijn verblijven alhier is om deze consideratie, „alzoo een langen tijd voor de stad heb gecontinueert, dat ik „mede de eer mogt dragen, de voorschreven stad in ons ge- „weld heb helpen bekomen, dat den Almogende in korten „geve, daartoe mijn en ons uiterste devoir doe, met goede „correspondentie en eenigheid, zoo veel in ons krank vermo- „gen is te houden.

„De Heer Majoor is tegenwoordig tot der dood toe krank, „God geve hem zijne vorige gezondheid, heeft nu al 10 à 12 „dagen zoo ziek geweest dat niets nuttigd, vrees dat God hem „haast uit deze bedroefde wereld zal halen, bidden God dat „het anders gevalle, doch zijn vaderlijke wil geschiede. (46)

Tengevolge dezer ingekomen berigten, werd door den Gouverneur-Generaal en de Raden van Indien, op den 19en November het volgende besluit genomen. „Met het jacht de *Water-*
„*loze Werve*, op den 14en en het galjoot het *Quelpaerd* op den
„17en dezer, uit onzer Nederlandsche belegering voor *Malakka*,
„vernomen hebbende, hoe niet alleen den Commissaris *Joan*
„*de Meere*, 3 October pass. in den Heer gerust is, maar dat
„ook den Commandeur Majoor en Veldoverste van het Leger
„den Ed. *Adriaen Antonisz.* op 9 stanty, als wanneer geroerd
„*Quelpaerd* van daar scheidt, ter dood toe krank en gansch
„buiten apparentie van weder op te staan lag, waartoe nog
„veele van de resterende officieren, en naar advenant niet min-
„der soldaten en matrozen, door de grasserende plaag gein-
„fligeert waren. Daarentegen de gezonde hun courage niet
„minder, en groote apparentie was, door Godes genade eer-
„lang meester van de belegerde stad te worden, als wanneer
„daar op verscheiden zaken order dient gesteld, zoodat er
„noodzakelijk een ander bekwaam opperhoofd derwaarts ver-
„eyscht; te meer vernemen genoemde Commandeur Majoor
„over zijne mindere officieren en soldaten vrij wat hard en
„onverdragelijk is. Waartoe de weinige hier aanwezende ca-
„pabele personen die eenigzins gemist kunnen worden over-
„zien, en de importance van *Malakka's* verovering geconsi-
„dereert zijnde; zoo is naar goede deliberatie eenstemmig
„geresolveert en gearresteert, met den eersten derwaarts te
„committeren, den Ed. *Johan van Twist*, Extra Ordinair Raad
„dezer vergadering. Met commissie om te zijner aankomst,
„hetzij den ouden Majoor overleden en *Malakka* vermeestert
„is of niet, uit handen van denzelven of die zijn Ed. zoude
„wezen gesuccedeert, het gansche commando der *Nederlandsche*
„Magt daaromtrent over te nemen, en op alles het zij tot incor-
„poratie of behoudenis goede order te stellen, volgens de ge-
„schriften van tijd tot tijd derwaarts gezonden, als de nader
„Instructie aan hem mede te geven. En om gemelde Ed. *van*
„*Twist* in dezen tijd, dat het Wester-mousson begind te waai-

„jen, spoedig derwaarts te transporteren, word goed gevonden „te gebruiken, het bekwaam en wel bezeilt jacht *Franeker*, „dat nu gekielhaald en naar eysch treffelijk voorzien zijnde; „item nog in compe van do *Franeker* tot verder gebruik, de „fluit de *Duif* en het galjoot het *Quelpaerd* voren genoemd, „met zoodanige provisiën en noodwendigheden, als voor het „leger vereyscht worden, mitsgaders zoo veel kloeke soldaten, „als van hier tot supplement der zieken en volvoering van het „exploit op *Malakka*, eenigzins afsteken kunnen. In diverse bij- „eenkomsten en inzonderheid deze (vergadering) gelet hebbende, „op de onderhandeling, nu eenige jaren herwaarts met den Ko- „ning van *Atchin* gehouden, zoo in het bevorderen van profita- „bele conditien, tot onze negotie in de landen onder zijn gebied „sorterende, als ten principale om met den anderen, zijnen en „onzen vijand de *Portugeesch* uit *Malakka* te verdrijven en „meester van die sterkte te worden. Waartoe gemelde Koning „eerst ons en daarna wij hem verzocht hebben, doch aan zijne „zijde tot nog toe in gebreke gebleven, om reden, dat alvorens „die van *Johor* met onze hulp wilde verdelgen en tot gehoor- „zaamheid brengen. Waarop gevolgd is, dat de *Johoriten* zulks „merkende, niet alleen bij gecommitteerden herwaarts en om- „trent *Malakka*, onze vriendschap verzocht, hun vijanden van „den *Portugeesch* verklaren; maar daarenboven het presente „leger voor *Malakka*, met omtrent 2000 man geadsisteerd heb- „ben, en resolutie daar niet van te scheiden, bevorens tot „ons geweld gebragt zij. Welke aangenomen vriendschap en „adsistentie der *Johoriten*, den gemelden Koning zoodanig op- „neemt, dat zich onlangs heeft laten verluiden, (dat) bij al- „dien na *Malakka's* verovering, den *Johoriet* niet afsneden, „nimmer in *Atchin* verschijnen zouden. Wijders ondervragende „of wij na *Malakka's* bemagtiging niet voornemens waren, hem „met den *Johoriet* den oorlog aan te doen, met meer andere „redenen van diffentie.

„Zoo is het, dat wij considererende de voorderlijke conditien „en préeminentien die geroerde Mayt. ons bij formeele schrif-

„telijke akten, door de Commissarissen *Jochim Roelofsz.*, *Paulus* „*Croock* en ten principale bij *Johan de Meere* zalr. geobtineert, „heeft vergunt, namenlijk, dat geene andere *Europeesche* natien „als wij op de Westkust mogen handelen; het jacht *Grol* tols „verpacht; eenmaal 's jaars op de kapitale peperplaatsen *Tikoe*, „*Priaman* en *Indrapoera*, het bedragen van zijne verdere ge- „regtigheden, om deszelfs schuld over gekochte juweelen of „andere goederen van ons te korten of met *Nederlandsche* rijks- „daalders te mogen betalen enz., gansch noodig en dienstig „bevinden, gemelde Koning te vriend en zijne gunst blijven „behouden. Zoo word eendrachtelijk gearresteert, in compe van „de *Atchinse* ambassade, die 10 September pass. per het jacht „*Zandvoort* hier verschenen en tot nu toe verbleven zijn, naar „het gerucht dat de Mayt. onzen aldaar residerende Koopman „*Jacob Compostel* zoude mishandelen, doch onwaarheid bevon- „den hebben, voorbij *Malakka* derwaarts te zenden, den Com- „missaris *Justus Schouten* in kwaliteit van Commissaris, om de „*Atchinse* Mayt. met onze missive en aanzienelijke geschenken „te begroeten; van de aangename alliantie met den *Johoriet* „grondig berigt doen; zoo mede dat ons sterk maken, des „Mayts. regtvaardige pretentien tegen die van *Johor* of andere, „na de verovering van *Malakka* (hetwelk als nog de hin- „derpaal is) te doen geworden; hem wijders van onze ware „genegenheid en vriendschap te verzekeren, mitsgaders te be- „vorderen dat in goede wil te onswaarts als verhaald blijft „continueren.

Het jacht *Franeker* werd bemand met 50 zeelieden en 50 soldaten, de *Duif* met 40 idem en 34 sold., en het *Quelpaerd* met 13 idem en 6 soldaten; tot officieren der soldaten werden aangesteld *Hans Ossenburger* als Luitenant en *Pieter Vos* van *Utrecht* als Vaandrig; en werd op den 1en December vastgesteld: „De- „wijl het bekwame saisoen ten einde gekomen en de *Atchinse* „ambassadeurs nu aan boord zijn gebragt, na wiens sammelen „wel drie dagen gewacht zij, dat gemelde Heeren (*Johan van* „*Twist* en *Justus Schouten*) op morgen vroeg hunne reize door

„de straat *Palembang*, in goede orde zullen aanvangen, met „nader order, dat den Commissaris *Schouten* voor *Malakka* „gekomen wezende, zich met zijne suite op het jacht *Franeker* „in comp^e van de *Duif* naar *Atchin* zal begeven.

Het volgende werd door den Gouverneur-Gener. en de Raden van *Indien*, naar aanleiding der ingekomen berigten van *Malakka* aan de Bewindhebberen gerapporteerd. „Sedert verschijnt „alhier den 4^en courant van *Malakka*, het oorlogsjacht *Rijns-* „*burg*, met den Fiskaal *Gerrit Herbers* en den Kapitein *Maxi-* „*miliaen Bontemps*, rapporterende in conformité als de advyzen „van 29 Novr pass. ons communiceren, die van de stad nog „redelijk tegenweer deden, niet willende naar conditien luiste- „ren, hoewel (zoo de overloopers geloof meriteren) op het uiter- „ste gekomen zijn, en waren de onzen van gedachten geen „twintig dagen lang uithouden zouden; sulks zoo zijnde behooren „eerlang de verovering te verstaan, dat van harten wenschen, „om de overige magt die zeer verzwakt, elders te emploijeren. „Den Veldoverste of Majoor *Adriaen Antonisz.* is den 13^en No- „vember, nadat 18 dagen plat zonder iets te nuttigen gelegen „had, in den Heere ontslapen en in de *St. Thomas* kerk begra- „ven. Den Oud-Commandeur *Jacob Cooper* is in deszelfs plaats „gesuccedeert en Kapitein *Lamotius* als Sergeant-Majoor ge- „creëert. *Pieter van den Broecke* en *Minne Willemsz.*, secrete „Raadspersonen, bleven vrij ziekelijk, en word op dato, zoo te „water als te land, bij monstering niet meer gevonden als 1707 „koppen, daaronder 115 *Mardijkers*, *Javanen* en *Bandanezen*, „mitsgaders 471 zieken, zoodat onzen omslag waarmede *Ma-* „*lakka* te water en te land belegert houden, bestaat uit 1236 „gezonde koppen, God geve de ziekte afneme, opdat niet „genoodzaakt worden die importante plaats te verlaten.

„De *Kleine-Zon* en *Amsterdam*, den 31 October van hier „met 100 kloeke soldaten en 60 matrozen derwaarts gelargeert, „waren op *Rijnsburg's* afscheid niet geparesseert, maar moeten „kort daaraan de reize gewonnen hebben, waarmede de onzen „gesterkt en gecourageert zullen zijn geworden, dat eerlang

„hopen te vernemen. Zoo waren mede 600 versche *Johoriten* „tot onze adsistentie verschenen, willen niet twijfelen of zul- „len met dit secours de stads Zuidzijde ook geblokkeert en „ingevolge de belegerden tot overgeven geconstringeert heb- „ben, God geve hetzelve UEd. per dezen nog aanschrijven „mogen, daartoe de hoop groot is." (47)

Een paar dagen later kwam ter rede van *Batavia* het jacht *Langerak*, met latere tijdingen uit *Malakka*, en schreven zij dien ten gevolge:

„In onze vorige brieven is UEd. successivelijk gekondigt de „gestaltenis van ons leger en de belegerden in *Malakka;* se- „dert arriveert het jacht *Langerak* met advyzen van den 6^{en} „courant (Januarij) daarbij vernemen den Opperkoopman *Pie- „ter van den Broecke* primo December en den Commandeur „*Jacob Cooper* ady 3 dezer maand Januarij, aan brandende „koortzen waren overleden; item de ziekte aldaar nog zeer „grasseerde, onaangezien het bekwaam en droog weder. Den „Ed. *Minne Willemsz.*, een vigelant man en tweede persoon in „het leger, was den Commandeur *Cooper* gesuccedeert, en als „Veldoverste bij den Raad gecreëert. De ellende en hongersnood „continueerde, en de stad genoegzaam ten einde raad zijnde, „ondernamen de belegerden op tweede Kersdag, zijnde den „26^{en} December, des avonds met vijf jelias en zeven bantiengs „door onze bezetting te water te breken, om in *Raccan* aan de „*Sumâtrase* Westkust, rijst te procureren; de bantiengs, zijnde „klein vaartuig, echappeerden, en de jeliassen wierden onder „furieus gevecht met geweld gestuit; een verovert, gemonteert „met 4 bassen en een metaal stuksken, nevens 20 *Portugeesche* „soldaten; een gesprongen, ophebbende twee metale stukskens „en 26 blanken. De resterende drie door onze chaloupen we- „der binnen gejaagd, den vijand werd meest dood geslagen „en bekwamen aan onze zijde 18 dooden met 30 verwonde; „naderhand den 2^{en} dezer, zijn aangetogen drie jelias, met een „aflandige wind, onze bezetting ontkomen, in groot perijkel. „Na dato is een schoe of kleine jonk van *Macao*, met rijst ge-

„laden, omtrent *Malakka* gejaagd wordende, gestrand, die van „hun eigen volk werd in brand gestoken; de *Portugezen*, on- „der anderen de zoon van *Lopez Sermento*, zijn onze gevange- „nen gebleven. De onzen nu door de gevangen *Portugezen*, „den soberen stand der belegerden zekerlijk verstaande, en dat „met de aangetogen drie jelias omtrent 100 van de kloekste „soldaten vertrokken waren, schreven ons dat geresolveerd „hadden, binnen kort met of buiten het secours, dat van „*Batavia* en *Taijouan*, dagelijks te gemoet zagen, de stad stor- „menderhand aan te grijpen. (48).

Het besluit van den Raad, waarbij de Commandeur *Minne Willemsz. Caertekoe*, tot opvolger van *Jacob Cooper* werd benoemd, was van den volgenden inhoud:

Zaturdag, ady 5 Januarij A° 1641, ter vergadering van den Secreten Raad.

Gemerkt het God Almagtig gelieft heeft, onzen Commandeur *Jacob Cooper* zal^r. uit dezer wereld te halen, waardoor andermaal het presente Leger en de Vloot, van hun Opperhoofd ontbloot zijnde, hoog noodig geacht word, een goed zorgdragend en vigelant persoon in deszelfs stede gesteld worde. Zoo is bij gemeen advijs van Raden, tot Commandeur en Veldoverste dezes Legers en Vloot, bij provisie en op approbatie van den Ed. Heer Gouverneur-Generaal en Raden van *India*, gekozen en gesteld, den Ed. *Minne Willemsz. Caertekoe*, om in alle voorvallen voortaan tot welstand van het Gemeenebest, en afbreuk onzer algemeene vijanden, met Goddelijker hulp te doen en ten einde te verrigten, het geene volgens Instructie en successive aanschrijving, van hun Ed. van *Batavia*, den Ed. *Adriaen Antonisz.* als ook den Ed. *Jacob Cooper* zal^r. voornoemd, in leven zijnde, te doen stondt en als nog te verrigten resteert. Is mede in Rade goedgevonden en gearresteert, ten aanzien alles tot stormen bijna vaardig is, dat men op woensdag toekomende, eenen algemeenen vasten- en bededag, in het presente Leger en Vloot zal houden, opdat den Almogende ons wijder voornemen zegene, en ons tot grootmaking

Zijns Heiligen naams, de overwinning tegen onze vijanden verleene.

Actum ter vergadering, jaar en dag als boven, in het Nederl. Leger voor *Malakka.*

(Get.) *Hendrick Sievertsz. Spanhem.*
Anthony Hurdt.
Nicolaes Jansz. Houtcoper.
Johannes Lamotius.
Pieter Baeck.

In Margine stond:

Mij present, *Joris Schilderhuyzen*, Secret.

Het was onder het bestuur van den Commandeur *Minne Willemsz. Caertekoe*, dat de belegering van *Malakka* door verovering een einde nam; het extrakt uit zijn dagregister is tot dus verre het eenige, wat men over de dagelijks gehouden aanteekeningen gedurende het beleg, in het oud Koloniaal Archief heeft gevonden, en dat met de besluiten van den secreten of geheimen Raad, ons belangrijk genoeg is voorgekomen, hier in hun geheel te laten volgen, ten einde daaruit te zien op welke wijze die stad in onze magt is gekomen.

EXTRACT UIT HET DAGREGISTER VAN DEN COMMANDEUR MINNE WILLEMSZ. CAERTEKOE, GEHOUDEN IN HET NEDERLANDSCHE LEGER VOOR MALAKKA, ALSMEDE BINNEN DERZELVER STEDE, BEGINNENDE VAN DEN 5^{en} JANUARIJ 1641, EN EINDIGENDE DEN 28^{en} DER ZELFDE MAAND.

Ady dito, niet zonderlings noterens waardig voorgevallen.

Ady 6 dito, is het jacht *Langerak* tegen den avond, met 154 gevangenen en 58 overloopers, naar *Batavia* gedepecheert. Ook zijn de *Maleijers* gelijkelijk onzen nieuwen Commandeur

komen begroeten; zeiden hun voor *Laxamana* toe, de veroverde jelias, tot eene vereering, alzoo dezelve ons niet dienstig is, aangezien hunne oudheid; nevens 2 bassen, die op den 26^{en} 's nachts, uit de verbrande bekomen hebben, en nog zoo eenige geringe schenkagien aan de gemelde *Orangkaya*.

Ady 7 dito, is het jacht *Langerak* onder zeil gegaan. In den avond is *Hendrick Sieversz. Spánhem*, S^{r}. *Anthony Hurdt*, *Nicolaes Jansz.*, *Jan Jansz. Monie* en den Kapitein van de jelia, genaamt *André Ferdinandus*, nevens 10 à 12 soldaten, in twee prauwen geembarqueerd en daar mede digt onder de stad gegaan, alwaar geland zijn en zoo voorts gemarcheert, tot onder de punt *St. Domingo*, alwaar digt onder de pagger zijnde, ons gewaar werden, waarop de onze dadelijk retireerden, en in de stad voorts alarm werd gemaakt, luidende met eenen de klokken, zoo dat de onzen onverrigter zake weder retireerden.

Ady 8 dito, op heden is den Ed. Heer Commandeur aan boord van alle de schepen mede geauthoriseert; ook is de chaloup, welke dus lange gemist is geweest, van daag wederom verschenen, verhoopen op morgen mede bededag te houden, en den Almogende God om zijne genadige hulp en bijstand ijverig te bidden.

Ady 9 dito. Na dat den Ed. Heer den Raad beroepen had, is geresolveert, het volk van de gansche vloot of te laten komen, en naar bevinding van zaken op morgen verder te resolveren.

Woensdag, ady IX Januarij A° XVI^{c}XLI, ter vergadering van den Secreten Raad.

Aangezien tegenwoordig tot stormen meest alles vaardig is, en billijk geoordeeld word, dat men onze belegerde vijanden tot meerdere ontlasting onzer conscientien, andermaal een billijk accoord en redelijke conditien aanbiede, eer men met de extreme middelen van stormen voortvare. Zoo is in Rade goedgevonden en eendrachtelijk geresolveert, dat op morgen den Opperkoopman *Anthony Hurdt* en den Schipper *Pieter Baeck*, van het Roode Eiland, met een vredevaan naar de stad varende,

dezelve zullen opeysschen en aanbieding doen van redelijk accoord.

Ten 2^en^, dat den Commissaris *Hendrik Sievertsz. Spanhems* en den Opperkoopman *Nicolaes Jansz. Houtcoper*, op morgen het volk aan alle de scheepsboorden zullen gaan monsteren, om correct te weten, hoe veel volk met de minste hinder uit de schepen, tot het stormen, het leger zullen kunnen worden toegevoegd.

Ten 3^en^, dat men den Kapitein *Forsenburg*, liggende op *St. Juan*, de weet zal doen, dat zijn volk cito monsterende, op overmorgen goed tijds maakt alhier present te zijn, om breder tot vervolg onzer voornemens te helpen resolveren; en dat men ondertusschen aan deze zijde in het leger mede alom perfect kan weten, hoe veel koppen in het leger, tot stormen (met Goddelijker hulpe) suffisant bij den anderen zullen kunnen worden gebragt.

Actum enz. Geteekend als voren.

Ady 10 dito, 's morgens vroeg zijn de gecommitteerden S^r^. *Hurdt* en *Pieter Baeck*, van het Roode Eiland naar de stad gevaren, om dezelve voor de derde maal op te eysschen, doch zijn onverrigter zake weder gekeerd, alzoo die van de stad, dezelve niet hooren, noch te spraak wilden staan.

Ady 11 dito, den Raad gezamenlijk vergadert zijnde hebben goedgevonden, de stad met de eerste gelegenheid stormenderhand aantetasten, gelijk in de resolutie daarvan op heden getrokken, largo geextendeert staat.

Vrijdag, ady XI Januarij A° XVI^c^XLI, ter vergadering van den Secreten Raad.

Aangezien het notoir is, dat de drie jelias en acht bantiengs, die op den 26^en^ jl. uit de stad geloopen zijn, om voor onze belegerde vijanden victualie te procureren, waardoor die van binnen, boven den hongersnood, tegenwoordig merkelijk van volk ontbloot zijn, en berigt worden dat in weinige dagen de voorschr. uitgeloopen vaartuigen, staan binnen te tenderen; zoo

is in Rade goedgevonden, en op het voorstel van den Ed. Commandeur *Minne Willemsz. Caertekoe*, geresolveert en gearresteert, dat men op maandag toekomende, zijnde den XIIII[en] dezes, *vóór dag* de stad *Malakka* en de belegerde inwoonders van dien, in den name Godes, met al onze magt die gevoegelijk bij den anderen gebragt zal kunnen worden, met stormenderhand zal aantasten, daartoe ons den Almogende zijnen genadigen zegen en victorie wil verleenen, Amen.

Word wijders tot ordentelijke voortgang van dien goedgevonden, de compagnien der soldaten al te zamen te stellen op XLV koppen, de officieren daar onder gerekend.

Ten 3[en], dat men onze magt in drie troepen zal verdeelen, namelijk de *Avantguarde*, die gevoerd zal worden bij den Kapitein *Leonart Forsenburg.*

De *Bataille*, die gevoert zal worden bij den Opperkoopman *Anthony Hurdt* en

De *Arrière guarde*, die gevoerd zal worden bij den Opperkoopman *Nicolaes Jansz. Houtcoper;* ieder der beide Opperkooplieden, geadsisteert en bijgestaan door een der presente Kapiteins, of bij faute derzelver gezondheid, van een der kloekste Luitenants van de comp[e] dezes legers; den Ed. Sergeant-Majoor *Johannes Lamotius* over het geheel kommanderende.

Ten 4[en], dat men van nu voortaan de stad uit onze oude en nieuwe batterij gestadig zal beschieten, om de bekwame bres te vergrooten en den vijand gedurig te matteren.

Ten 5[en], dat men met de chaloupen, zoo veel als met de minste hinder zullen kunnen bijbrengen, den loozen allarm tijdelijk onder of vóór het *Curas*, en van gelijken door de *Maleijers*, aan de Zuidzijde van de stad zal maken, en ondertusschen onze principale magt aan *St. Domingo* voeren, en aldaar met Goddelijker hulp den storm en inval bij der hand vatten.

Ten 6[en], dat men CCL matrozen zal armeren met granaten, pieken, houwers en leeren [1]) om dezelve voor de guarde, ter

---

1) Ladders.

bestemder plaats aantebrengen, over welke matrozen als Opperhoofd zal kommanderen, den Commissaris *Hendrick Spanhems*, en tot onderhoud van des te beter order, voor ieder XXV mannen der voorschr. matrozen, nog een Schipper of Stuurman.

Ten 7^en^, dat men het volk alles tot buit zal geven wat in de stad is, uitgenomen het geschut, amunitie van oorlog en den aankleve van dien.

Aldus gedaan enz. Geteekent als voren.

Ady 12 dito, niet noterenswaardig gepasseert, dan alleen dat gestadig op het *Curas* en *St. Domingo* geschooten hebben, om nu alzoo de bres te vergrooten; als mede eenige oude ladders te voorzien, om ons in den storm te dienen. Kwam mede tegen den avond een overlooper over, verklarende geen honderd gezonde koppen binnen de stad te zijn, als ook de onlijdelijke hongersnood.

Ady 13 dito, zijnde zondag, is in het krieken van den dag ons volk, zoo matrozen als soldaten, aan land gekomen om op morgen gezamenlijk te stormen. Is mede een placcaat gepubliceert, dat alles wat in de stad bevonden werd (uitgenomen het geschut en alle andere amunitie van oorlog) voor goeden buit zoude gehouden worden; wel verstaande, dat niemand op lijfstraf zoude vermogen te plunderen, voor en aleer zulks met tromslag zoude zijn afgekondigd [1]).

Ady 14 dito, zijn de geprepareerde gereedschappen, dienende tot den storm, door de matrozen onder het kommando van den Commissaris *Hendrick Sievertz. Spanhem*, nevens het geheele leger, in den morgenstond naar de stad gemarcheert, om met de hulp van God Almagtig, dezelve stormenderhand aan te tasten en zoeken te vermeesteren, dat door de genade Godes gewenscht tot onzer gelukken is uitgevallen, alzoo dezelve omtrent ten tien uren al over is geweest; de goede Almagtige God zij voor zijne groote victorie van harten daarvoor gedankt.

De *Kleine-Zon* werd den 17 dito naar *Batavia* afgezonden.

---

1) Bijlage X

om deze heugelijke tijding over te brengen, die onder andere in de volgende brieven vervat was.

Laus Deo, Deo, Semper, Semper.

Edele, Erentfeste, Manhafte, Wijze Heer, de Ed. Heer *Anthonio van Diemen*, Generaal der *Nederlandsche Indien* in Orienten.

Met blijdschap laten UEd. met toonder dezes weten, hoe God Almagtig ons op den 14en Januarij, anno 1641, de stad *Malakka* in onze handen heeft gegeven, waarvoor in eeuwigheid moet gedankt zijn. In het marcheren heeft het heel ordentelijk en met goede orde toegegaan, als mede in het stormen; de brug is 's nachts ten elf uren over de rivier gelegd, en ten drie uren in den nacht begonnen met onze magt te marcheren, als volgt:

Eerstelijk, de *Avantguarde.*

Luitenant *Jan de Moff* met 25 vuurroers. Daar waren bij 12 timmerlieden.

Willem Gerritsz. Schipper van de *Vos.*

Schipper *Cloeck* van het *Zonnetje.*

Id. *Jan Jansz.* van de *Engelsche Anna.*

Deze hadden ieder een compe matrozen van 24 man en bragten de leeren aan . . . . . 72 koppen.

Tusschen de leeren gingen 50 granaatdragers, 50 „ daar opzigt van had de Schippers van der *Goes* en *Bredamme.*

Toen volgde de Vaandrig van (.....) met 28 „

„ Luitenant *Christoffel* . . . . . „ 45 „

„ „ *Backer* . . . . . „ 45 „

„ „ *Hendrick van Norden.* . „ 45 „

te zamen 285 „

Hier over kommandeerde den Kapitein Luit. *Forsenburg*, en den Commissaris *Spanhems* over de matrozen.

Ten tweede, de *Bataille.*

Den Schipper *Pieter Baeck* met 2 comp. matrozen, ieder

sterk 24 man, die de groote leeren droegen; daar onder waren 12 man met granaten, daar paste op Schipper *Donselaer* met Schipper *Cornelisz.*; nog 24 matrozen, om de dooden en gekwetsten af te dragen, waar over opzigt had den Schipper *Jochem* van *Klein-Bredamme*, sterk . . . . 84 koppen.

Toen volgde Luitent. *Richard Wils* .	met	45	„
„ „ „ *Govert Calphers* .	„	30	„
„ „ „ *Vincent Schoorder*	„	45	„
De Compe. van de *Mardijkers* . . .	„	50	„
„ „ „ *de With*	„	30	„
te zamen		284	„

Hierover kommandeerde: Sr. *Anthony Hurdt* met Kapitein *Cuylenburch.*

Ten derde, de *Arriereguarde.*

Den Luitenant *Bruyn*	met	40	„
„ „ *Jacques van de Woestijne*	„	40	„
„ „ *Duyvel*	„	38	„
Kapitn *Cleyn*, met *Javanen* en *Bandanezen*	„	34	„
Luitenant *Harderwijck*	„	40	„
te zamen		192	„

Hierover kommandeerde Sr. *Claes Jansz. Houtcoper*, met den Luitent. *David Vinck*, alzoo den Kapitein gansch ziek was.

Edel Heer, deze magt in order gesteld hebbende, en den Almogende aangeroepen, zijn met goede couragie en orde, in het lumieren van den dag aangevallen, en den vijand totaliter aan het retireren gebragt, jagende hun rondom de stad, en zijn zoo meester geworden van de vermaarde stad *Malakka.*

In dit gevecht, zijn meest alle de *Portugezen*, die op de punten waren, ter neder gehouwen; van onze zijde zijn van de soldaten gebleven, (maar weet den Heer niet pertinent te schrijven, door de groote roesie?) den Luitenant *Backer*, een Vaandrig, twee sergeanten en omtrent 25 soldaten. Met deze heerlijke en groote victorie, wensch de Ed. Heer Gouverneur-Generaal en de Heeren Raden van *India*, veel geluk en zaligheid, met haast.

Actum binnen *Malakka*, in het klooster van de *Paulisten*, ady 15 Januarij, A° 1641.

UEd. onderdanigen en demoedigen dienaar
(Get.) *J. Lamotius.*

Edel Heer Generaal. De Luiten^t. *Jan de Moff*, heeft zich gedurende deze togt, in alle voorvallende gelegenheid, zoo te water als te land, gedragen, als een vroom en eerlijk cavalier toestaat.

De brief van den Raad luidde aldus:

Edele, Manhafte, Welwijze, Genereuse Heeren, de H^r Gouverneur-Generaal en de Raden van *India.*

Edele Manhaftige Heeren; onze jongste is geweest op den 6^en dezes, waarin U Ed. lang en breed hebben geschreven, als ook dat wij volkomenlijk geresolveert waren, zoo gaauw wij eenige adsistentie, hetzij van *Java* of *Japan* bekwamen, de stad *Malakka* stormenderhand aan te tasten.

Sedert heeft de Ed. Commandeur *Minne Willemsz. Caertekoe*, en zijnen Raad goedgevonden, op woensdag zijnde den 9^en dezer, een algemeenen Bid- en Vastendag te houden, om God de Heer te bidden, dat Hij ons exploit gelieve te zegenen.

's Anderen daags den 10^en dezer, den Ed. Commandeur ziek op zijn bed liggende, heeft den Raad wederom bij elkanderen doen roepen, en is met eenparige stemmen goedgevonden, alzoo wij de groote hongersnood van die van *Malakka* wisten, de stad andermaal op te eysschen, waartoe gecommitteerd is, den Opperkoopman *Anthony Hurdt*, den Schipper *Pieter Baeck* (en den Commissaris *Hendrick Sievertsz. Spanhem*, en *Nicolaas Jansz. Houtcoper*, om op de reede het volk te monsteren), maar zij hebben geen gehoor willen geven, en staken een bloedvlag op daar zij zouden aankomen.

Den 11^en dezer, heeft de Ed. Commandeur den Raad wederom doen roepen, en heeft voorgedragen, dewijl alles vaardig

was tot den storm, of niet raadzaam was, de stad op zondag nacht stormenderhand aan te tasten, hetwelk eenparig is geresolveert.

Ons volk in order stellende als volgt, de Avantguarde zij gevoerd, over de soldaten bij kapitein *Forsenburg*, die twee vingers aan de regterhand zijn weggeschoten, als mede *Hendrick Sievertsz. Spanhems* over de matrozen. Den Opperkoopman *Anthony Hurdt* de Bataille. Den Opperkoopman *Nicolaes Jansz. Houtcoper* de Arriereguarde. Den Sergeant-Majoor *Johannes Lamotius* het kommando over het heele leger.

Zoo zijn zondag, in den nacht ten twee uren, met onze magt die in 650 koppen bestond, naar de stad gemarcheert, God Almagtig heeft ons zoo gezegend, dat wij ten 10 uren al meester van de stad waren, ons volk vocht als leeuwen.

Wij hebben alles tot goeden buit bij placcaat verklaard, zondag achtermiddag, uitgenomen kanon, kruid en lood. Wij hebben in alles verloren 30 man en omtrent 60 gekwetsten, daaronder de Schipper van der *Goes;* den Schipper *Tobias Cloeck* op het *Zonnetje*, en den Luitenant *Backer*.

Wij zullen UEd. Heeren over 6 à 7 dagen, van alles lang en breed schrijven, en alles particulier laten weten hoe de zaken hier gesteld zijn, dit geschied alleen maar om UEd. de tijding in het kort te laten weten.

De Padres verklaren omtrent 7000 menschen gestorven te zijn, en hebben gegeten honden, katten, ratten en beestehuiden. Onze chaloup van *Egmond* is (God lof) met 28 koppen weder in salvo gekomen; zij was bij twee *Maleijers*.

Hier nevens gaan 30 gevangenen; alzoo den Luiten^{t}. *Jan de Moff* den Raad heeft aangediend, dat hij consent heeft van UEd. zoo gaauw *Malakka* over is, om zijne verlossing te verzoeken, in zulken inzigt hebben hem gelicentieerd.

Wij hebben op de stadswallen bevonden 107 stukken, als bassen enz. volgens deze inventaris [1]), en in een straat nog 5

---

1) Bijlage XI.

metale en 4 ijzere; hetgeen meerder zullen vinden, zal UEd. Heeren met den naasten vernemen, als ook hoe veel klokken. Het is zoo vaste fortificatie, dat men zoude zeggen onmogelijk te zijn, stormenderhand in te nemen, het is waardig om zoo een vaste stad te zien.

Daar is uitdeeling aan het volk van het jacht het *Zonnetje* gedaan van 6 maanden; bij deze zenden de kist van Schipper *Tobias Cloeck*, de inventaris ligt er in.

Wij hebben tot dato geen schepen vernomen van eenige kanten. Hier mede

Erntfeste, Welwyze, Zeer Genereuse Heeren, wenschen wij al te zamen UEd. heden geluk met de stad *Malakka*.

Actum in het klooster *St. Paul*, den 16^{en} Januarij, A° 1641.

(Get.) *Minne Willemsz. Caertekoe.*
Hendrick Sievertsz. Spanhems.
Anthony Hurdt.
Nicolaes Jansz. Houtcoper.
Johannes Lamotius.
Lourens Forsenburg.
Pieter Baeck.

Vervolgen wij het dagregister van den Commandeur *Caertekoe*.

In de stad *Malakka*.

Ady 15 en 16 dito, (Januarij) niets zonderlings gepasseerd, anders als dagelijks alle de *Portugesche* woningen en huizen te gaan visiteren, en de goederen daaruit in verzekerde pakhuizen te brengen.

Ady 17 dito, zijn de schepen den *Oliphant*, *Paauw*, *Lis* en den *Otter*, alhier ter reede verschenen, komende uit *Tayouan*, waarover als Opperhoofd was den Commandeur *Hendrick Nagtegael*, gedestineert met den *Oliphant*, *Paauw* en *Otter* naar *Suratte* en *Persië*, en het jacht *Lit* naar *Coromandel* te gaan.

Ady 18, 19 en 20 dito, zijnde nog dagelijks bezig om de goederen uit der *Portugezen* huizen te halen, en dezelve in

verzekerde bewaring te brengen, ook zijn de bovengementioneerde schepen, naar hunne gedestineerde plaatsen vertrokken; alsmede het jacht *Roemerswael*, die dezelve buiten de vuilen zal convoijeren en alsdan weder herwaarts keeren.

Ady 21, 22 en 23 dito, niets zonderlings noterenswaardig voorgevallen.

Ady 24 dito, heeft de Ed. Heer Commandeur, bij tromslag aan alle de *Portugezen* laten omroepen, dat degeenen die van meening waren zich naar *Negapatam* te transporteren, zouden dadelijk met hunne slaven, in de kerk van *St. Paulo* verschijnen, hetwelk van stonden aan geschiedde, en worden door den Commandeur alle de voornoemde slaven afgenomen.

Ady 25 dito, omtrent den middag is den Schipper *Pieter Baeck*, nevens 6 soldaten en een sergeant, naar *Vriezenberg* gegaan, om een *Portugeesch*, *Pierre Dabre*, die met omtrent 200 zielen (zoo mannen, vrouwen als kinderen) van *Ringy* gekomen was, bij den Commandeur te brengen, het welk dadelijk geschiedde, zoodat de gemelde *Pierre Dabre*, nevens 10 à 12 van zijn eigen slaven binnen bragten, latende de anderen tot op morgen buiten de stad blijven. Ook is het jacht *Klein-Bredamme*, door ons aan de *Portugezen* gegeven, met omtrent 350 zielen, zoo mannen, vrouwen, kinderen als slaven, naar *Negapatam* vertrokken, waarop als hoofd is eenen *Portugeesche* Kapitein, genaamd *Lopez de Mello*, zijnde mede door onzen Commandeur van een goede pas voorzien, hun dienende voor eenige onzer ontmoetende schepen.

Ady 26 dito, zijn door de Ed. Heer Commandeur omtrent 60 stuks slaven, zoo mannen als vrouwen, uitgezogt, van degeene die op gisteren door den *Portugeesch*, *Pierre Dabre*, alhier aangebragt waren, dienende tot dragen der kalk, steen en andere materialen, om de vervallen werken weder op te bouwen. De resterende zijn buiten de stad gelaten, alzoo dezelve meest impotent zijn, en hun gelast aldaar woningen te maken, ons alzoo het verdistrueerde weder te repareren.

Is mede op heden den Schipper *Anthony* ..... met alle behoorlijke solemniteiten begraven, zijnde op gisteren nacht, op het schip *Utrecht* overleden.

Ady 87 en 28 dito, niets zonderlings gepasseert dat noterenswaardig is.

De *Kleine-Zon* den 17en Januarij van *Malakka* vertrokken, kwam den 24en derzelfde maand ter reede van *Batavia*. Hoedanig de belangrijke tijding, die zij overbragt, opgenomen werd, zien wij uit het besluit van den Gouverneur-Gener. en Raden van *Indiën* op den zelfden dag genomen.

Donderdag den 24en Januarij, A° 1641.

„Na alle aangewende devoiren en bijgebragte oorlogsmidde-
„len, zoo veel de Compe herwaarts over, tot de belegering en
„conquête van *Malakka*, eenigzins heeft kunnen lijden en ge-
„contribueert worden, gelijk de hiervoren staande successivelijk
„genomen resolutiën doceren, en met groot verlangen tot op he-
„den uitgezien hebbende, naar het verhoopt effect en succes der
„gemelde belegering, die sedert 2 Augustus passato, met con-
„sumptie van veele onzer capitale officieren en soldaten, meest
„door ziekte te lande, geduurt, en bijzonder niet minder in hoop
„als vrees gebleven zijnde, naar de komst van het jacht *Lan-
„gerak* op 16en stanty, waarbij den nieuw gesuccedeerden Com-
„mandeur *Minne Willemsz. Caertekoe* en deszelfs Raadspersonen
„advyseerden, ten aanzien hunner en inzonderheid des vijands
„zwakheid, geresolveert bleven, zoo haast eenig secours van
„hier of de schepen uit *Tayouan* (naar de kust van *India* ge-
„destineert) vernamen, in Godes naam met de bijeen wezende
„magt, den storm op *Malakka* aan te vangen.

„Zoo verschijnt hier heden vroeg, den Schipper van het jacht
„de *Kleine-Zon*, met de lang gewenschte tijding van *Malakka's*
„verovering, op 14 dezer couragieuselijk met 650 koppen, zoo
„matrozen als soldaten, gezonde en zwakke, buiten adsistentie
„der *Johoriten*, stormenderhand aangedaan, vermeesterd en tot
„ons geweld gedwongen, vellende alles dat resistentie bood.

„Tot dat de vijanden geen apparentie van behouden meer ziende, „hun (om bij het leven te blijven) voorts rendeerden en in „onze handen overgaven, verliezende van onze zijde 30 man „en daartoe omtrent 60 gekwetsten. In welker voege die im- „portante sterke, en hier te lande onwinbaar geachte stad, met „al zijn kanon en alle andere verdere oorlogsamunitiën, onder „de gehoorzaamheid van de Hoog Mogende Heeren, de Staten „Generaal der Vrije Vereenigde *Nederlanden*, mitsgaders Zijne „Hoogheid en Vorstelijke genade, den Prins van *Orangen*, item „vervolgens tot particulier gebied en dominie der Vereenigde „Nederlandsche Oost Indische Compe gebragt, en wat daar „voorders (het welk grootelijks geestimeert word) aan de exploi- „teurs en overwinnaars, bij voorgemelde Commandeur *Minne* „*Willemsz.* tot buit gegeven is.

„Voor welke gansch treffelijke victorie, den Almogende (die „de onzen daartoe zoo merkelijk heeft gelieven te coura geren „en zegenen) eeuwiglijken dank en lof moet worden toegebragt. „Dien volgens wij ook om des niet te vergeten, morgen na den „middag, eene algemeene dankzegging en christelijke bijeen- „komst zoo hier binnen het kasteel als buiten in de stad, zul- „len houden; mitsgaders des avonds met lossen van het kanon, „musketten, trommelen, trompetten en vuurwerk, teekenen „van triumf en vreugde bewijzen, gevende daartoe aan de „een en de andere officieren, zoo ter reede op de schepen als „hier aan land, behoorlijke order.

„Actum in het kasteel *Batavia*, datum ut supra."

(Get.) *Anthonie van Diemen*,
Cornelis van den Lijn,
Pieter Mestdach, Secret.

De fluit *Heemstede* werd ten spoedigste gereed gemaakt, om de tijding dezer voor de Compe zoo gewigtige gebeurtenis naar het vaderland over te brengen, die daartoe den 31en Januarij onder zeil ging. Uit den brief aan de Bewindhebberen geschreven, nemen wij nog het volgende over. „Het succes van

„deze resolutie [1]) bekomen 24en dezer, per het jacht de *Kleine-*
„*Zon*, zijnde den 17en dito van *Malakka* herwaarts vertrokken.
„En word ons zeer aangenaam door de volgende personen, als
„hoofden van het leger, namenlijk den Ed. *Minne Willemsz.*
„*Caertekoe*, Commandeur en Veldoverste enz. enz., gecommuni-
„ceert, de heerlijke victorie en overwinning der vermaarde en
„welgefortificeerde stad en kasteel *Malakka.* Den grooten Ka-
„pitein zij eeuwiglijk geprezen, voor zijne aan ons bewezen
„genade en weldaden. De particulariteiten van dit exploit
„zullen kortelijk aanroeren, ons verder tot de bijgaande pa-
„pieren gedragende. Den 9en werd in het leger vast en bededag
„gehouden, op den 11en volgende, geen schepen van *Tayouan*
„noch *Batavia* paresserende, en alle preparatien tot stormen
„gereed wezende, werd vastgesteld, de stad des zondags nachts,
„met de presente magt aan te grijpen, gevende alles daarin
„zijnde buit, except het kanon, kruid en lood, hebbende bevo-
„rens de stad onder goede en voorderlijke conditien opge-
„eyscht, maar zonder gehoor te geven, afgewezen. De brug
„werd des nachts over de rivier gelegd, en voor het aanbreken
„van den dag, marcheerde de magt, bestaande uit 650 kop-
„pen, zieken en gezonden, in drie troepen verdeeld, als per
„missive van den Sergeant Majoor, in goede orde naar de
„stad, op het bolwerk *St. Domingo* daar bres geschooten was.
„Treffelijk is er gevochten, maar de onzen den vijand met
„handgranaten van het bolwerk drijvende, werden zoodanig
„vervolgd, dat tot geen defentie konden komen, incorpore-
„rende drie punten, alles ter neder houwende, dat in den weg
„vonden. Het *Curas* hield lang tegen, maar die in de stad
„de couragie ontvallende, verzochten onder de witte vlag lijfs-
„genade, de stad en alles daarin zijnde aan ons overgevende,
„waarmede veel bloed vergieten geexcuseert bleef, hoewel het
„zelve ten aanzien van hunne opiniatriteit niet gemeriteerd
„hebben. In dezer voege zijn door Gods genade omtrent 10

---

1) Zie bladz. 220.

„uren, wezende maandag den 14^en^ dezer maand Januarij, met „verlies van ongeveer dertig man, daar onder twee Schippers „en een Luitenant, nevens zestig gekwetsten, meester van ge„melde sterke stad geworden; wier muren omtrent dertig voe„ten hoog, en de wallen op het minste vier en twintig voeten „dik zijn, voorzien met zeven bolwerken en 70 stukken me„taal kanon, schietende 50, 36, 24, 18, 15 en minder pon„den ijzer, behalven bassen en ijzere stukken, conform de lijst „hierbij gaande.

„De *Johoriten* hebben geen adsistentie in het stormen ge„presteert, maar buiten dat groote diensten in het werken „gedaan; op het verzoek der *Portugezen* blijven buiten de stad. „Zoo gerucht word is den buit groot; goud, zilver en koop„manschappen ontbreken niet, zoo dat vertrouwen, hoewel „alles ten buit gegeven zij, bij compositie de Comp^e^ rijkelijk „de gedane onkosten zal worden vergoed, dat ons en UEd. „na dezen te vernemen staat; op alles was goede toezigt ge„steld, de pakhuizen verzegeld en het plunderen voorgekomen.

„Het volk van de *Kleine-Zon* hebben voor hun vertrek, zes „maanden contant, *Malak's* geld ontvangen, achten ieder zich „daar mede vergenoegen zal laten. Omtrent 400 man meer als „staat gemaakt hadden, is er binnen gevonden, en rapporteren „gedurende de belegering, zijnde vijf maanden en twaalf da„gen, gestorven, geschooten en weggeloopen zijn, ruim 7000 „zielen; hebben honden, katten, ratten en beestenhuiden ge„nuttigd; voor een hoen is 30 serafijns betaald. Sedert deze „belegering, zijn van onze zijde aan ziekte en voor den vijand, „omtrent of weinig minder als 1000 menschen gesneuveld; „dit groote schaarschte veroorzaakt, en des wegen andermaal „niet kunnen nalaten, UEd. ten dienste van de Comp^e^ te ver„zoeken, ons tegen A° 1642 met 6000 man te seconderen.

„Deze victorie steld des Comp^s^ stand herwaarts over, in „groot respect en verzekering; treffelijke negotie zal daarom„trent gevoordert worden, alle omliggende Princen zullen ons „adoreren, *Atchin* onzen vriend blijven en apparent den tol

„van de geheele *Sumatrasche* Westkust schenken, den *Matâram* „moet onzen vriend worden, den rijst in *Batavia* verkoopen, „en deszelfs noodwendigheden uit onze handen halen.

„Het heeft hier onder de gevangen *Portugezen* groote ver- „slagenheid gecauseert, zeggen ronduit, nu *Malakka* verloren „is geen *Indiën* meer hebben; en het is zeker, God de voorste, „bij aldien UEd. resolveren het geijschte volk te zenden, den „*Portugeesch* binnen kort geheel *Indiën* zullen doen ruimen; „*Engelschen* en de *Deenen* moeten dan verdrogen en zal UEd. „meester van deze rijke traffique blijven.

„Het heeft zijn perijkel geloopen en zijn al dikwijls beducht „in deze belegering geweest; zoo hadden moeten aftrekken, „zouden veel vijanden gekregen hebben; doch den grooten „God zij gedankt, dit ons heeft laten gelukken. Het respect en „de eer is te grooter, om dat deze onwinbare stad, in ieders „oogen buiten de adsistentie van den *Atchinder* zij gewonnen, „en zonder hulp van den *Johoriet* met storm overloopen.

„Op 25 dezer hebben eenen generalen dankdag gehouden, „en den avond, over de victorie, treffelijk na onze gelegenheid „geviert en kanon gelost; de Almogende zegene Comp^e affai- „ren verder.

„Den Ed. *Johan van Twist* en Commissaris *Schouten*, met „*Franeker* en de *Duif*, van hier op 2 December naar *Malakka* „en *Atchin* verzeild, waren den 29^en dezer, tot omtrent *Jambi* „geavanceert, zoo dat reize nu wel gewinnen zullen, het *Quel-* „*paerd* is terug gekomen; gemelde *van Twist* blijft volgens zijne „Commissie, Gouverneur van *Malakka*, en *Schouten* zal bij deze „occagie buiten twijfel wat goeds omtrent den *Atchinder* verrigten.

„Het zoude wel kunnen gebeuren, den Gouverneur-Generaal „tegen Mei *Malakka* ging visiteren, om op alles goede order „te stellen; doch hebbe U Ed. te vertrouwen, hetzelve niet „doen zal, als met goede verzekering en buiten verachtering „of verzuim van groote zaken.

„Wijders rapporteren ons die van de *Kleine-Zon*, als van „*Malakka* anker ligtte, wezende den 17^en dezer maand, om-

„trent het *Water Eiland*, vijf zeilen vernomen werden, dat „de schepen van *Tayouan* naar *Coromandel* en *Suratte* gedesti- „neert, zullen zijn geweest, hetwelk ons binnen kort te ver- „nemen staat; zoodat drie dagen te spade zijn gekomen, om „participanten in deze victorie te zijn, diensvolgens de bele- „geraars te meer eer en profijt genieten (49).

Inmiddels waren de benoemde Gouverneur *van Twist* en de Commissaris *Schouten* voor *Malakka* aangekomen; in den volgenden brief, door hen aan den Gouverneur-Generaal en de Raden van *Indië* geschreven, geven zij een verslag, hoedanig zij den staat van zaken aldaar gevonden hebben, en wat reeds door hen ten dienste der Comp^e^, zoo ten opzigte van het bestuur der stad en omstreken, als met de vorsten van *Atchin* en *Johor* verrigt is.

„Onze aankomst voor *Malakka* (des God gedankt blijft) met „de schepen *Franeker* en *Duif*, is geweest den laatsten der „voorleden maand January, vindende de veroverde stad, niet „in zoodanigen gewenschte als heugelijke staat, en den Com- „mandeur *Minne Willemsz. Caertekoe*, den Opperkoopman „*Anthony Hurdt* en verdere Raden, vermits de grasserende „ziekte, die na de verovering, onder anderen den Opperkoop- „man *Nicolaes Jansz. Houtcoper* weggenomen heeft, en tot „weinig verligting (God betert) zich laat aanzien, in onver- „mogen, om op alles naar behooren order te stellen. Veel „minder met de aanwezende magt, bestaande te dier tijd uit „de schepen *Utrecht*, *Wassenaer*, *Bredam*, *Engelsche Anna*, „*Blijswijk*, *Rijswijk*, *Venhuizen*, *Vos*, *Roemerswael* en mindere „jachten *Klein-Zutphen*, *Amsterdam*, dat aan den wal gehaald „is, *Draek* en boot *Banda*, gezamenlijk bemand met 165 half „gezonde en 291 zieken, mitsgaders aan land 5 zwakke Com- „pagnien van 330 koppen, daaronder 93 zieken en ondien- „stige lieden, iets ten dienste van de Comp^e^. aan te vangen. „Zoo dat na den eersten dezer, volgens UEd. order, door den „Commissaris *Justus Schouten*, met de vereischte solemniteiten „geauthoriseert en in dit nieuwe Gouverno (dat den Almo-

„gende ten nutte van het gemeenebest wil zegenen) getreden „waren, dadelijk hebben begonnen op middelen te denken, „om de voorschr. zieken te reconvaliseren, en van dezelven „met den eersten dienst te trekken, waartoe geen nader „expedient konde uitgevonden worden, dan goede partij naar „de naastbij gelegen ververschplaatsen af te zenden, gelijk „gemelde Commandeur en zijn Raad, vóór ons arrivement, „per de jachten *Venhuizen*, *Blijswijk*, *Rijswijk* en *Roemers-* „*wael* voorgesteld hadden, doch door zijn Ed. en andere Hoof- „den ziekten tot dier tijd uitgesteld. Enelijk verandering „doende in de jachten *Vos* en *Roemerswael*, dat naar *Ceilon* „geschikt hebben; mitsgaders met het ligten van 21 slaven „als slavinnen, die tegen alle wetten en Christen gebruiken, „geprojecteert waren, aan *Quedah* en het eiland *Lada*, tegen „beesten en verversingen te verhandelen, en alzoo deze on- „noozele menschen in de handen van de barbaarsche *Mooren* „over te geven. Een zaak waar Godes toorn over deze „nieuwe Stad en Gouverno, meer en meer te ontsteken en „voor zegen, allerlei plagen te verwachten stond; daar in „plaats van dien moest worden bevordert, dat door heusche „omgang en Godzaligen wandel, de onderhebbende ingezete- „nen en lieden van de naastbij gelegen landen (zijnde mee- „rendeels Roomsche Christenen) te onswaarts geneigd, en „metter tijd tot de ware bekeering gebragt werden, wien ter „contrarie door zoodanig exempel afgekeerd, hunne woon- „plaatsen en tuinen zouden verlaten, zonder welkers aantee- „ling, en toevoer van allerlei noodzakelijkheden, deze te sta- „buleren republyk niet zoude kunnen bestaan.

„Volgens het voorschr. besluit, zijn de jachten den 3 stanty, „van *Malakka's* reede, onder het gezag van den Schipper-Com- „mandeur *Pieter Baeck* (dat een bekwaam man schijnt) te zeil „gegaan, ophebbende 290 zieken en weinig gezonde perso- „nen, met instructie dat omtrent *Quedah* gekomen wezende, „de jachten *Venhuizen* en *Vos* naar *Lada* verzeilen, *Blijswijk* en „*Rijswijk*, met den Schipper *Cornelis Louwerensz. Spanbroeck*,

„de rivier van *Quedah* aan doen zal, onze missive en nevens-
„gaande presenten de May^t. overleveren, de gelukkige over-
„winning der stad *Malakka* en de ziekten door het langdurig
„beleg onder ons volk ontstaan (hetwelk ons gemoveert heeft
„deze jachten naar Z. M. havens af te zenden, om dezelve
„te ververschen en tot vorige gezondheid te brengen) Z. M.
„aan te kondigen; en wijders Z. M. onzen dienst en vriend-
„schap aan te bieden. Verzoekende dat hij gelieve te verzor-
„gen, voor ons geld of kleeden, niet alleen het volk verkwikt,
„maar goede partij koebeesten, met den eersten per deze jach-
„ten herwaarts gebragt werden, zoo mede van *Poeloelada*,
„waar veel buffels vallen, door welk renforcement verhoopen
„de 316 gezonde als zieke koppen, meest op de been komen
„en ons zwak guarnisoen, dat nog dagelijks afneemt, versterkt
„worden zal. Zonder welk of UEd. tijdig secours binnen kor-
„ten tijd, niet mogelijk zoude wezen, de stad en fortres be-
„hoorlijk te bezetten, en tegen de attentaten der vijanden
„die onverwacht mogten voorkomen, te verzekeren. Om welke
„en andere consideratien, breder in de resolutie dato 12 dezer
„geextendeert, te onzer leedwezen niet vermogen volk of een
„bekwaam schip, tot lading van kwantiteit kaneel naar *Ceilon*
„af te steken. Doch om UEd. order zoo veel doenelijk na te
„volgen, hebben ons geëvertueert het jacht *Roemerswael*, met
„30 zeevarende personen, 28 zakken rijst enz. vaardig te
„maken, dat met UEd. advyzen, aan den President *Jan Thijsz.*
„den 7^en dezer, onder de hoede des Allerhoogsten, van deze
„reede vertrokken is. Zoo verder bezig waren het jacht den
„*Draek*, nevens 25 zieken en 10 gezonde matrozen, om te
„ververschen, over *Ihor* naar *Pahan* af te zenden, en bij de-
„zelve gelegenheden, den voorschr. *Laxamana* tot het com-
„mitteren van gemagtigden te bewegen. Om alzoo door onze
„tusschenkomst, beide deze nabijgelegen en der Comp^e. diens-
„tige rijken, tot vrede met elkander te verbinden, als wezende
„nevens de verdelging onzer algemeene vijanden, het prin-
„cipaalste motif, waarom UEd. de belegering van *Malakka*,

„ten gemeenen oorbaar voorgenomen, en met zoo veel kosten „als bloed onzer voornaamste officieren en soldaten (door „Goddelijker hulp) ten laatsten verkregen hadden. Wijders „geconsidereert de zwakheid onzes volks, die nog dagelijks „instorten, zonder oogenschijnlijke apparentie van reconvali- „satie, ten ware de Almogende daarin genadig geliefde te „voorzien, is na gehouden deliberatie, aan gemelde *Jan Jansz.* „*Menie* bij instructie gelast, omtrent den voorschr. *Orang* „*Kaya Laxamana* aan te houden, en nevens de meerverhaalde „*Johorsche* gezanten, spoedig herwaarts te brengen 150 of 200 „arbeiders, tot het slegten van onze batterijen en approches, „mitsgaders het repareren van de geschooten bressen, het „demanteleren van alle vervallen en ondienstige huizen, uit „welke grooten stank en besmetting ontstaan, onder belofte „dezelve wel te trakteren, van rijst te voorzien en naar be- „hooren contentement te doen. Niet twijfelende zoo die bekomen „of zullen binnen korten tijd en voor de verwachte komst van „den Ed. Heer Gouverneur-Generaal, de stad merkelijk versterkt „en van de grasserende ziekte, door voortdurende zuivering, „voortaan meer en meer bevrijd blijven, hetwelk God geve.

„Bij deze gelegenheid en bezending naar *Johor*, hebben „mede goedgevonden, nevens onze brieven en een smalle er- „kentenis, de 12 kojang of lasten rijst, bij den Majoor *Adri-* „*aen Antonisz.* zal^r. in *Atchin*, op het verzoek des Konings „aangenomen naar *Pahan* te brengen, met het jacht den *Draek* „te laten effect sorteren, doende onze onschuld aan den „*Laxamana* en *Radja Bandara*, Hoofden van den Majest. van „*Atchin* meergemeld, vermits het langdurig beleg en sterke „wachten op der *Portugezen* vaartuigen (waardoor onvermo- „gend zijn geweest eenig jacht af te zenden) zoolang getrai- „neert heeft. En om bij alle bedenkelijke middelen renforce- „ment voor de zieken en versterking der gezonde te bekomen, „hebben de Opperhoofden van dit jacht bij instructie geor- „donneert in *Pahan* of aan de eilanden *Timaon* en *Loere*, zoo „veel hoenders, bokken en andere verversing, die tot matige

„prijzen aldaar te bekomen zijn, herwaarts te brengen als „doenlijk word, tot welker einde den Schipper *Arent Fransz.* „een cargasoentje van kleeden, monterende ongeveer *f* 577.17. „medegegeven is. Wat voornoemden Onderkoopman *Jan Jansz.* „*Menie* en gezegden Schipper, volgens onze instructie wijders „in mandato gegeven hebben zullen, enz.; vastelijk vertrou- „wende bijaldien de *Johorsche* gezanten konden bewilligd „worden, nevens of kort na het vertrek van den Commissaris „*Schouten*, naar *Atchin* te navigeren, of den aangename vrede „tusschen deze twee Prinsen, zal in het minnelijke getroffen „worden, zoo het maar aan den *Atchinder* niet ontbreekt, „wiens Ambassadeur *Toean Aga Musthapa* (den ouden door „ziekte absent) met de afgezondene van den *Johorschen Orang* „*Kaya Laxamana*, hun zoo vreemt en abstract in de gehou- „den communicatie hielden, niettegenstaande die van *Johor* „hun affabel en als tot den vrede genegen toonden, dat ver- „mits deszelfs vreemt comportement, dadelijk al onze vriendelijke „deductien en zoete persuasien, in de asch gelegen zoude hebben.

„En om den voorschr. *Laxamana* alle ontschuldiging te „onttrekken, is in Rade goedgevonden, het jacht *Klein-Zutphen*, „dat gemeent hadden UEd. met een partij buskruid cito toe „te zenden, hier te laten vertoeven, en in plaats de boot „*Banda* te largeren, die den brenger is van dezen, om daar „mede de *Johorsche* gemagtigden, die apparent op het af- „scheiden van gem. Commissaris *Schouten* alhier niet zullen „geparesseert zijn, te doen volgen, en (als gezegd) de *Johori-* „*ten* alle excusen te benemen. Gelijk wij nog daarenboven „meermaals, genoemden Onderkoopman *Jan Jansz. Menie*, mon- „deling als schriftelijk hebben gerecommandeert, zijn persoon „(daar de *Johoriten* zeer veel van houden) tot geleide van dito „gezanten, hetzij met hun eigen vaartuig of wel geaccompag- „neert van het voorschr. jacht naar *Atchin*, aan te bieden, „of wel gedurende hun uitwezen in otage binnen *Johor* te „blijven. Hoe het zij, zal dienen genoemde jacht, met of „zonder den *Johoriet* uitgezet, om gemelden Commissaris

„van den *Laxamana's* resolutie tijdig wetenschap te doen.

„Dus veel tot vervolg Uwer Ed. medegegeven Instructie „op het spoedigste verrigt, hebben met den Commissaris „*Schouten* begonnen op andere niet minder noodige zaken „regel te stellen, en vooreerst tot lossen en laden der sche„pen, als gezag over de reede, vermits de indispositie van „den Commissaris *Hendrick Sieversz. Spanhems*, gecommandeert „den Schipper *Jochem Pietersz.* met den naam van provisio„nelen Equipagiemeester, den Opperkoopman *Pieter Quaet„gebuer* over de vivres, en den Onderkoopman *Arnout Post* „tot adjunct van Sr. *Anthony Hurdt* (die kwijnende gaat) „waarmede vertrouwen, veel kwade koerssen, abuizen en „onordentelijkheden voorgekomen, en beter reglement als ge„durende het beleg en verovering dezer plaats geschied is, „geobserveert zal worden.

„Al te slechte toezigt en kwade order, is onder de Hoof„den, na den dood van den Veldoverste *Adriaen Anthonisz.* „en zijn successeur *Jacob Cooper* gehouden; inzonderheid na „het bemagtigen van de stad stormenderhand, wanneer men „niet gewoon is, iemand door wapenen en bloedstorting over„wonnen, voorderlijke conditien intewilligen, gelijk de over„gebleven *Portugezen* en geestelijke personen pretenderen hun „is toegezegd; namenlijk dat hun leven verzekert en in vrij„heid naar *Negapatam* zouden overgevoerd worden. Gelijk per „het jacht *Bredam*, tot het getal van 200 à 250 koppen, „waaronder veele van de voornaamste en aanzienelijkste on„der hen lieden, die gezegd worden wel 100,000 realen van „8en aan kleinodiën, nevens eenige hunlieder slaven en sla„vinnen, zonder visiteren of dit den Raad te communiceren, „weggevoerd hebben, is geschied. Of hier onder geen subor„natie schuilt, heeft grootelijks zijn bedenken, te meer den „Opperkoopman *Anthony Hurdt* en verdere Raadspersonen ter „hunner ontlasting ons hebben te verstaan gegeven, dat er „groote quantiteit van goud en zilver, gewerkt en ongewerkt, „ook kostelijke juweelen en andere kleinodiën, in de kerk

„van *St. Paulo* successivelijk gebragt is, waarvan den Com-
„mandeur *Minne Willemsz. Caertekoe*, altijdt de sleutels van
„de kisten, kassen, kanasters enz. bij zich gehouden heeft,
„zonder iemand anders; zeggende daar benevens, dat meer-
„gemelde Commandeur met zijn jongen, per de schepen *Eg-*
„*mond* en *der Goes* naar *Batavia* gezonden heeft, twee groote
„kisten veroverde goederen, zonder te weten wat er in ge-
„weest zij. Item dat binnen het schip *Utrecht* stond een
„gelijke groote kist, met een klein kofferken daarin gesloten,
„mitsgaders 10 pakken onbekend goed, en ten zijnen huize
„6 gelijke kisten met plunderagie; hetwelk naar genomen
„inspectie alzoo in der daad bevonden is.

„En alzoo zoodanige buit verre alle maat en redelijkheden
„exederen, is bij den Raad, ten verzoeke van voorschr. *Anthony*
„*Hurdt* en de Kapiteinen *Lamotius* en *Forsenburg*, nadat den
„gemelden Commandeur *Minne Willemsz.* vriendelijk hadden
„vermaand tot ronde verklaring, van hetgeene boven de
„voorsz. somma van *f* 13302 [1]) nog aan goud, zilver, juweelen,
„onder ZijnEd. was berustende gehouden, goedgevonden, de
„voorschr. kist en 10 pakken, zijnde oude areka en mirre,
„binnen het schip *Utrecht* voornoemd, door Gecommitteerden
„ter wederzijden te laten openen, en het genoemd kofferken
„verzegeld aan land te laten brengen; waarin ten overstaan
„van gemelden Commandeur, den Commissaris *Schouten* en
„verdere Raadspersonen bevonden zijn, als per nevensgaande
„inventaris specifiek, hier onder in het kort blijkt, te weten:

23	Goude kettingen, wegen zwaarte, Realen . .	62.
12	Korale dito, ...	17.
125	Goude knoopen met een kruis	12.
1	Zilveren en gouden gordel	20.
26	Goude stiffen	10.
	Verscheiden kleinigheden	10.
	Somma zwaarte, Realen	131.

1) Bijlage X.

„Behalven nog twee zakken met geld, welke dito Comman-
„deur ook pretendeert hun particulier toetekomen, en daarom
„verstaan, dat men voorschreven kastje wel verzegeld en be-
„hoorlijk gewogen, onder factuur en cognossement, nevens
„des Comp° goederen in een kist N°. ✡ per *Wassenaer* in
„comp° van meermalen genoemden *Minne Willemsz.* naar
„*Batavia* schikken zal. Gelijk wij om gemelden Commandeur
„zoo weinig misnoegen te geven, als behoudens eed en eers-
„halven geschieden konde, de voorschr. twee zakken geld,
„met Comp° en andere Raden merken verzegeld, wederom
„ter hand gesteld hebben, om aan UEd. ongeopend te over-
„handigen, en de dispositie van het een als het ander hare
„vertrouwde redelijkheden bevelen.

„Twee dagen na ons arrivement kwam den Canonicus Vi-
„carius, genaamt *Antonio Gonzalvo*, vergezelschapt met de
„dertien overgebleven geestelijke personen van verscheiden
„ordens, den nieuwen Gouverneur ten zijnen huize begroe-
„teu, verzoekende conform de gedane toezegging van den
„Commandeur *Minne Willemsz. Caertekoe*, passagie voor hunne
„personen naar *Coromandel.* Hetwelk naar verscheiden delibe-
„ratiën, breeder in de resolutiën van dato 10 Stanty geëx-
„tendeerd, niet konden toestaan; te meer gezegde Comman-
„deur bekend, hun leven en de vrijheid om te vertrekken
„wel toegezegd heeft, doch dat dit behoord had te geschieden
„per het jacht *Bredam*, hetwelk tot voltrekking van het be-
„loofde, generalijk alle de gevangen *Portugezen* om naar *Ne-*
„*gapatam* te verzeilen, gegeven was. Wij hebben van verre
„de voorsz. Padres ondertast of genegen zouden wezen, mits
„genietende vrijheid van conscientie en libere exercitie van
„godsdienst, binnen of buiten de stad, in hunne huizen,
„tuinen of kerken, onder onze gehoorzaamheid te verblijven,
„daar eenige na schijnen te luisteren, andere niet kunnen
„verstaan, blijvende bij hunne oude maxime, dat twee reli-
„giën in een land niet kunnen geduld worden, ten ware
„hun zulks toegelaten werd, zonder restrictie van eeden,

„contra den Stoel van *Romen* en de magt van *Spanjen*, tegen „dewelke geen wapenen voeren willen; daar geenszins geraden „is naar te luisteren, maar ons van deze onrustige kwanten, „wiens woelen en machinatiën al de wereld genoeg zijn be- „kend, te ontlasten, en UEd. toe te schikken, gelijk met het „jacht *Klein-Amsterdam* (dat reeds aan den wal gelegd was, „en weder hebben doen repareren) geresolveert is. Ten ware „een of twee der genoemde geestelijken, van de orde der „Dominicanen, te hunner verzoek, tot UEd. nader goedvinden „ten platten lande, op de omliggende dorpen lieten verblijven, „om van de gelegenheden, renten en inkomen derzelver gron- „dige kennis te bekomen, en te onderstaan waartoe deszelfs „desseinen metter tijd zouden mogen strekken.

„Met voorz. Padres in nadere discoursen komende, en hunne „obstinaatheden en het beschermen van de stad, buiten alle „apparentiën van ontzet, vertoond wezende; bovenal de voor- „derlijke conditiën hun aangeboden, dewelke alzoo zij deze „in de wind geslagen en moedwillens veracht hadden, oor- „zaak waren van alle de onheilen over deze stad ontstaan. „Tot meerder verzekering, de brieven [1]) van den Ed. Heer „Gouverneur-Generaal aan den Gouverneur der stad *Malakka* „particulier geschreven en onbeandwoord terug gezonden, in „hunne presentie openende, en den voorz. Vicarius met ver- „wondering te lezen gaven, die zijn schouders optrekkende, „antwoordde, de schuld niet aan hunlieden, maar de groote „courage van den overleden Gouverneur *Manuel da Sousa* „*Coutinho* te wijten was. Dewelke met het verzekeren van het „verwachte ontzet uit *Goa*, *Macao* enz., en dreigementen des „*Nederlandsche* Veldoversten's (die in den wandel *Tijger* noem- „den) wreedheden, de gemeene tot het laatste zoodanig ge- „paaid had, dat geresolveert waren geworden, liever het uiterste „te verwachten, dan op onze genade de plaats over te geven. „Het welk eenigzins geloof meriteert, gemerkt des Majoors

1) Bijlage III. a. 6.

„zal^r rude humeur UEd. wel bekend zijn, en deszelfs aanzien „meer. in een resolut soldaat, als bekwaam Veldoverste, om „zijne onderhebbende officieren, met billijkheid en zagtzinnig- „heid te regeren, bestaan heeft.

„En is het derhalven gevaarlijk, zoodanige hoogwigtige des- „seinen aan lieden, geen negotie of politie verstaande, te ver- „trouwen; om voortekomen de jalousiën en oneenigheden, „die tusschen lieden van eenderlei nering (gelijk het spreek- „woord zegd) tot merkelijke ondienst van het gemeenebest „veeltijds ontstaan.

„Wat voordeelen het de Generale Comp^e in verscheiden „respecten zoude geweest hebben, van onze tijdige verschij- „ning, vóór het overgaan of op het bemagtigen dezer stad „*Malakka*, zullen in deze niet uitmeten, maar alles den tijd „en het gevolg van zaken, nevens onze aantewenden devoiren „bevolen laten, om niet te schijnen ieders doen te beschrol- „len of ons zelven eenige roem toeteschrijven.

„Na het vertrek van den Onderkoopman *Jan Jansz. Menie*, „zijn met een vaartuig alhier aangeland, de *Orang Kaya's Pa- „doeka Saranara Bindâra* en *Thoenindra Sacara;* expresselijk „van den *Orang Kaya Laxamana* herwaarts gezonden, te ver- „zoeken (andwoord, op de May^t. Missiven en schenkagiën) eenige „maanden voorleden aan den Sergeant-Majoor *Adriaen Anto- „nisz.* gezonden, en door het overlijden van den gemelden „Majoor, bij den Oud-Commandeur *Jacob Cooper* zal^r. ange- „nomen; nevens twee jachten, tot geleide van den Koning, „wien eerstdaags uit *Patani*, met een gevolg van 23 Edelen, „waarvan deze geen van de minste zijn, en een groot getal „vaartuigen, die gereed gemaakt worden, binnen de nieuw „gemaakte fortres *Batasouwer* te verwachten staat. Hetwelk „hun Ed. met de ziekten van ons zeevarend volk, beleefdelijk „is afgeslagen, en verder daarvan geen vermaan gedaan heb- „ben. Wijders hebben de gemelde May^t. ontschuldigd, wegens „het achterblijven van voorsz. antwoord, door den dood van „gemelde Overste veroorzaakt, in een brief te verstaan gege-

„ven, en tot een teeken van *Malakka's* overwinning, mitsga-
„ders een bloemken onzer dienstvaardigheden, boven de 4
„metale stukken en 41 bassen, item aan den *Laxamana* twee
„gelijke dito metale stukken, door den Commandeur *Minne*
„*Willemsz.* en zijnen Raad toegezonden, vereerd met een zilver
„vergulden kop en *Persiaansch* alcatijf; beleefdelijk excuse-
„rende zijn May^t^. verzoek niet verder kunnen genoegen doen.

„Dewijl voorz. *Orang Kaya's* (zijnde de een, uit den naam
„*Bindâra* wel bekend en den anderen een aangenomen zoon
„van den *Laxamana*) hier verbleven, en met alle vriendschap
„gefêteerd werden, hebben nevens den Commissaris *Schouten*
„getragt, hun met de *Atchinse* gezanten in communicatie te
„doen treden, daartoe hun wel genegen toonden. Dan de
„grootschheid van de *Atchinders* op frivole excusen van des
„ouden ziekte en des tweeden's onmagt in zoo hoogwigtige
„zaak, hebben zoo goeden werk verhinderd; gelijk duchten
„bij aldien de Maj^t^. van *Atchin*, de *Johoriten* (als doorgaans
„voorgeven) voor zijne vasallen en subjecten houden wil, nim-
„mer deze twee arrogante en superbe natiën bevredigen, maar
„meer en meer het vuur van vijandschap tegen elkander ont-
„steken zal. Daar in wij (nadat alles tot beslegting dezer
„questën naar vermeenen gecontribueerd hebben) ons zoo om-
„zigtig dienen te gedragen, dat de gunst en het genot van
„den *Atchinder* niet komen te verliezen, en ook niet buiten
„nood toelaten, dat de *Johoriten*, wiens behulp in het belege-
„ren en veroveren dezer stad, zoo grootelijks te stade gekomen
„heeft, en derhalven zich al vrij wat op ons verlaat, onregt-
„matig verdelgd of tot slaven van den *Atchinder* gemaakt
„worden zouden.

„Niettegenstaande deze onwaardigheden van voorz. *Atchinse*
„gezanten, zijn de twee *Orang Kaya's*, met den brief en ge-
„schenken, wel vergenoegd weder naar *Johor* vertrokken; be-
„lovende zoodanige rapporten aan den *Laxamana* en den Ko-
„ning te doen, dat door hunlieder devoiren met den eersten,
„gemagtigden, nevens den Onderkoopman *Jan Jansz. Menie* her-

„waarts of naar *Atchin* zullen gezonden worden, om met de „May^t. van vrede te trakteren, die God geve tot vergenoegen „van partijen getroffen worden mag.

„De meergemelde *Atchinse* Ambassadeurs, die op UEd. ver„zoek, daags na onze bevestiging in het Gouvernement, door „Gecommitteerden van boord gehaald, en met een comp^e. sol„daten laten accompagneren hadden, hun begiftigende met „eenige kleinigheden uit de veroverde goederen, zijn boven„dien zoo vil en ongemanierd geweest, dat zich niet ge„schaamd hebben, langs de straten als bedelaars te loopen, en „van de soldaten allerlei barang-barang te koopen. Nemende „onder schijn van zekere ordonnantie, om voor hunne perso„nen en dienaren vrij en liber de waterpoort te passeren, „(waarom ook het aangeboden huis met allerlei noodzakelijk„heden hadden veracht), groote quantiteit van schoone kopere „bekkens, ketels, gongs en andere goederen van waarde weg „te slepen, gelijk de *Johoriten* aan de andere zijde mede on„derstonden natevolgen. Om welke kwade meneën, zonder alte„ratie voortekomen, bij openbare trommelslag door alle kwar„tieren van de stad hebben laten affigeren zeker placcaat, „verbiedende dat niemand hetzij officier, soldaat, matroos, „*Maleijer*, *Johoriet*, verwonnen *Portugezen*, slaven of slavinnen „zich zouden vervoorderen, eenige veroverde goederen te koo„pen of verkoopen, veel minder zonder speciaal bevel uitte„voeren, op pone als bij hetzelve placcaat (hier nevens gevoegd) „in het breede uitgedrukt. Waardoor de voorschr. *Atchinders* „voornemen gestuit, en hunne onbeschaamdheden gebreideld „zijn; dan om gemelde gezanten contentement te geven, heb„ben met advijs van den Commissaris *Schouten*, behalve eenige „kopere lampen, potten enz. hun Ed. met 50 realen, in plaats „van het gekochte, tot hun gastos geschonken, waarmede „vergenoegd aan boord vertrokken; en aan boord van *Franeker* „zich onthoudende zijn, niet weinig dolerende over de onge„zondheid van het klimaat, waardoor den ouden *Sri Nara* „*Wangsa*, en veele van hunne dienaren ziek liggen, met ver-

„langen de reize naar *Atchin* te mogen voltrekken, dat ver-
„hoopen over twee dagen geschieden zal.

„De twee overloopers, genaamt *Francisco de Fontes* van
„*Lissabon* en *Jan Jansz. Magerman* van *Amsterdam*, zijn na
„formeele gehouden proceduren, bij den Raad gecondemneert
„ter dood, met confiscatie van alle hunne te goed hebbende
„maandgelden pro fisco. Welke sententie den 8en dezer, binnen
„de stad *Malakka*, ter presentie van veele der *Portugezen*, zoo
„vrouwen als anderen, die over der *Hollanders* orde in prompte
„justitie (waaraan het onder hunlieden het meerendeel schort)
„verwonderd waren, ter executie gesteld, en de doode lig-
„chamen, ter exempel en afkeer van alle andere, op het *Roode*
„*Eiland*, aan eene galg met kettingen verzekerd, opgehangen;
„zoomede den dooden romp van den eervergeten vaandrig *Evert*
„*Jansz.*, die als de aarde onwaardig, opgegraven en in eene
„kist op het rad, het hoofd op een staak gestoken is; blijkende
„breeder bij de sententien hier nevens gaande, daartoe ons
„refereren, om in deze hatige materie niet langer te blijven.

„Wij hebben boven het geld onder de officieren gedeelt,
„bevonden 5300 realen Goasche geslagen munt, waarmede
„ons vooreerst zullen kunnen behelpen, zonder eenig geld
„van UEd. te vorderen, gelijk wij mede meenen intevoeren,
„dat binnen deze stad en het ressort van dien, geen andere
„munt als van *Goa* in zwang ga, om zoo veel doenelijk de
„realen van 8en te excuseren, en in profijt gevende koopman-
„schappen te besteden; hoewel de vreemdelingen daarin het
„eerst zeer tegen zullen steken, want de reaal in spetie,
„onder de *Maleijers* tegen *Portugesche* munt tot 1½ reaal
„opgewisseld word, en is als een courante koopmanschap.

„Uit de nevensgaande rollen van het resteerende volk, op
„de respective schepen, en aan land in guarnisoen bescheiden,
„zullen UEd. gelieven te considereren, hoe noodig met den
„eersten van verdere magt dienen verzorgd, om ten allen
„tijde te staan in postuur van defentie, en de wakende vij-
„anden geen voordeelen interuimen, alzoo het bij alle staat-

„kundigen *voor meerder devoir gerekend word, eene veroverde „plaats wel te bewaren en te verzekeren, dan te winnen.*

„Ook kunnen weinig staat maken op het volk naar *Quedah* „en *Lada* gezonden, want ofschoon eenige door de verversing „mogten op de been raken, zoo zullen evenwel dezelve voor- „eerst zoo zwak en magteloos wezen, dat geen zwaren arbeid „daarmede zal kunnen worden gedaan.

„In somma: *Malakka* (God betert) zal vooreerst veel volk „consumeren, en derhalve altijd in voorraad daarvan, en alle „andere zaken noodig dienen verzorgd, om bij gebreke van „dien in geen extremiteiten te vervallen.

„Wij nemen eerstdaags voor ons guarnisoen onder twee „compe te reduceren, en bekwame officieren over dezelve te „authoriseren; ten ware de verdeeling van dien, met UEd. „order en de advijzen van den Sergeant-Majoor *Lamotius* en „Kapitein *Lourens Forsenburg* niet discripeerde. Want gemelde „Sergeant-Majoor en Kapitein blijven van gevoelen, dat tot „*Malakka's* bewaring, onder het gezag van twee ervaren Kapi- „teinen, niet minder kunnen gehouden worden dan drie compe „van 120 man, ieder voorzien van een goeden Lieutenant, „Vaandrig, twee sergeanten, een korporaal van de adelbor- „sten en twee gemeene korporaals; boven 70 of 80 gelijke „soldaten, om op de kruissende jachten, sloepen en vaartui- „gen, als expeditien te land gebruikt te worden, dat zeer „noodig achten. Doch zullen volgens medegegeven instructie, „het presente guarnisoen, bestaande in 296 gezonde en 81 „zieken, tot UEd. nader goedvinden, door de voorschr. twee „absolute Kapiteinen laten commanderen, en in vieren deelen; „te weten: de compe van den Sergeant-Majoor *Lamotius*, (die „de preferentie heeft) sterk 160 koppen, de helft voor den „Vaandrig onder het opzigt van den Majoor, en het ander „gedeelte door den Lieutenant; item de compe van den Ka- „pitein *Forsenburg*, die projecteren op 140 koppen, de helft „onder ZijnEd. en des Vaandrigs toezigt, het ander deel onder „de Lieutenant. De verbeteringe van alle derzelver maandgel-

„den, renvoyerende tot UEd. vertrouwende bescheidenheden, „die verzoeken ten respecte hunner gedane devoiren, libera- „lijk daarin gelieven te disponeren.

„Wat kanon binnen *Malakka* veroverd en aan de *Johoriten* „als *Atchinders* vereert, item waar de resterende staan en „wat tot dezelve behoord, blijkt bij de nevensgaande notitie „door den Constapel-Majoor opgebragt, die boven andere „noodwendigheden in voorschr. memorie geinsereert, ernstig „verzoekt, drie goede constabels en 30 kloeke bosschieters, „tot regering van het geschut, alzoo er hier geene te beko- „men zijn. Wij blijven met den Sergeant-Majoor van advys, „de stad met 40 goede stukken genoeg kan gedefendeert wor- „den, en derhalve voornemen, wanneer de gelegenheid toe- „laat, UEd. de resterende, nevens al de overige amunitien „van oorlog, vivres, koper enz., toe te zenden, waartoe, als „meermaals gerepeteert ons tegenwoordig de magt ontbreekt.

„Voorgemelde Kapiteinen achten hier zeer noodig 120 „goede rustingen en zoo veel pieken, 350 morlioens, en „350 fourketstokken, om met zoo veel meer aanzienlijkheid „de parade te doen, en bij tijden van nood tot defentie te „dienen. Zoo zullen hier zeer dienstig wezen eenige paarden „om het veld te ontdekken, (wanneer de werken geslegt en „de boomen tot buiten kanonschoot afgekapt zijn), mitsga- „ders de *Manicabers*, als inwoonderen van de omliggende „dorpen, die hunne ooren alreeds beginnen op te steken, „in den toom te houden" (50).

Uit een particulieren brief door den Commissaris *Schou- ten* aan het Hooge Bestuur te *Batavia* geschreven, (51) blijkt dat er op de wijze waarop het beleg gevoerd is geworden, vrij wat aanmerkingen te vallen waren, zoo schrijft hij onder- anderen: „Eerstelijk bevinde eenpariglijk dat *Malakka's* be- „leg tot een spoedig einde niet verstandig gedirigeert, maar „eene korte, geweldige en gelukkige expeditie door stijve „eigenzinnigheid van den Commandeur *Adriaen Antonisz.* „zalr. verhinderd is; mede in het stuk van het gewenscht

„accoord, zijnde zijne faam van tijger enz., een groot deel „van den vijand een afschrik geweest, die hen tot de uiterste „tegenstand disperaat doen resolveren heeft.

„Den Commandeur *Cooper* verneem ik met zekerheid, dat „conform UEd. wel gefondeerde meening, versleten was, zoo- „dat zijne regering zoo slecht (hoewel door Godes zegen niet „ongelukkig) is geweest, wordende gestadig tot menigerlei „opinien beweegt, en na hem van allerhande ongerijmde raad- „gevingen ingeblazen werd.

„Onder den laatsten Commandeur *Minne Willemsz. Caer- „tekoe*, is de zaak door aangenomen advyzen, en naarstige „uitvoering zijner bijhebbende Raden, wijsselijker en gelук- „kiger belegd; doch kan deze victorie na goed onderzoek, „*niemand als de Goddelijke hulp en zegening toegeschreven wor- „den, die de onzen met vrome onversaagde harten gesterkt, en den „vijand met vrees en versaagdheid geslagen heeft.* Zoo de beste „en meeste Officieren te gelooven zijn, is den Commandeur „*Caertekoe* dezen lof op zijn slaapleger toegekomen, zulks dat „na het veroveren van de meeste punten eerst op de stads „gordijn gekomen is, en de verwonnen vijand het leven en „vrijheid, buiten raad en tegen krijgsgebruik en wetten heeft „toegezegd, waarop de onordentelijke plundering en alleen (dat „Christelijk was) maar het vrouwenschenden voorkomen is. „Maar dat zijn Ed. de voornaamste gevangenen met het jacht „*Klein-Bredam* naar *Negapatam* heeft durven largeren, oordee- „len tot grooten ondienst van de Compe. alzoo bij velen word „gerucht, een grooten schat (mits ongevisiteert vertrokken) mede „hebben gesleept, die by eenige wel op 100,000 pardouwen „of crusados word begroot, dat voor een deel aannemelijk is.

„Nopends de *Portugezen;* deze zijn binnen *Malakka*, meer „als wel geloofelijk is ter defentie geprovideert geweest, van „alle amunitien van oorlog; alleen heeft hun door de me- „nigte van het volk den lijftogt ontbroken, waartoe een pes- „tilentiale ziekte geslagen zijnde, den ondergang van hunnen „stad alhier veroorzaakt heeft.

„Van deze stad mag tegenwoordig wel worden gezegd:

M	Is eene plaats	Magtig van muren.
A		Aanzienlijk van gebouwen.
L		Lustig van landdouwen.
A		Aangenaam van tuinen.
K		Kaal door plundering.
K		Koortsig door besmetting.
A		Arm, mits den oorlog.

„Doch is te hopen, die door UEd. order toe te zenden hulp, „goede regering enz., vermits de goede gelegenheid, tot voor- „spoedigen staat ten dienste van de Compe. geraken zal, „hetwelk God Almagtig gelieve te zegenen.

„Om deze stad te gouverneren en in goede orde te bren- „gen, achtte den Heer *van Twist*, (door zijns active naarstig- „heid) een bekwaam persoon te zijn, die in korten tijd gron- „dige kennis van alles inquireren zal, maar diend met een „goed Opperkoopman geadsisteert te worden, die de *Maleysche* „en *Portugeesche* talen verstaat, want alles door zijn Ed. al- „leen niet te beschikken is. *Anthony Hurdt* is (mijns oordeels) „tot die charge onbekwaam, te slap, zorgeloos en van ge- „ringe ondervinding, meer genegen om eigen, als compe. „profijt te procureren; den Sergeant-Majoor *Lamotius* en Ka- „pitein *Forsenburg* zijn vaillante krijgslieden, matig van le- „ven en goed oordeel, overzulks om hier te resideren, noo- „dig en bekwaam; den Fiscaal *Schilderhuyzen* is tot dien „dienst, en om den Gouverneur in het schrijven te adsisteren. „dienstig; den Schipper *Baeck*, die met de jachten naar „*Quedah* is, achten om als Commandeur van de hierblijvende „jachten en vaartuigen te commanderen, zeer bekwaam; den „Onderkoopman *Arnout Post*, doet in de pakhuizen en het „opzamelen en afschepen der koopmansgoederen, goeden dienst, „gelijk van den Onderkoopman *Schaep*, in het houden van de „guarnisoensboeken, ook te wachten is. *Jan Jansz. Menie* „zal ons als Sabandhaar te dienen (onder goede toezigt) „dienstig zijn. *Diego Keesje* zoude als een regent van de

„*Portugesche* burgers gebruikt kunnen worden, maar is mijns „oordeels niet veel te vertrouwen, gelijk mede niet den *Mocka* „*Merah*, die na de stadsverovering hier uit *Ringy* vrijwillig „gekomen is; deze persoon is van *Cooper* tegen UEd. order „gelargeert, en door zijne toevoer van vivres oorzaak ge„weest, *de stad wel zes weken langer tegengehouden heeft.* Den „Koopman *Quaetgebuer* zal hier geen zonderlinge dienst kun„nen doen, doch vooreerst om de goederen te helpen ver„zekeren, en op de provisie te passen nuttig zijn; in 't kort „*Malakka* dient (om in goede orde te brengen) met bekwame „taalkundige Kooplieden en Adsistenten voorzien."

Zoo als wij uit de vorenstaande brieven zien, was er reeds vrij veel gedaan, om aanvankelijk de stad onder een behoorlijk bestuur te brengen en dienstbaar te maken aan de oogmerken die de Compe. met haar had. De berigten die in de eerste maanden na de verovering dier stad in *Batavia* kwamen, bleven zeer ongunstig, vooral wat den staat der gezondheid van het volk betrof; dit werd in de maanden Junij en Julij wel wat beter, zoodat de Gouverneur-Generaal, in zijn schrijven aan de HH. Bewindhebberen, in December van 1641, het volgende over den toestand dier stad, en de vooruitzigten die haar bezit der Compe. kon opleveren, alsmede het verslag over de verdeeling der buitgoederen kon rapporteren.

„Per de fluit *Heemstede*, is UEd. de verovering van de „magtige stad en kasteel *Malakka* aangekondigd; sedert zijn „successivelijk van daar met veel zieken en dooden gekeerd „de volgende schepen en jachten, nemelijk *Goes*, de *Jager*, „*Egmond*, *Klein-Zutphen*, *Wassenaer* met den Commandeur „*Minne Willemsz.*, *Bredamme*, *Limmen*, de chaloup *Amboina* „over *Johor* en de *Engelsche Anna;* daarvan eenige *Jamby* „hebben aangedaan en dat comptoir van den peper ontledigd. „Van de zieken met voorschr. schepen overgekomen, zijn „weinig gereconvaliseert, meest gestorven, en de overige „blijven kwijnende; des diverse met deze retourschepen li-

„centieeren of ander klimaat tot hunne gezondheid iets mogte „contribueren. Miserabel is het in *Malakka* gesteld geweest, „en heeft deze pestilentiale ziekte aldaar blijven grasseren „tot in de maanden Junij en Julij, die nu begind wat af te „nemen, alzoo door het opruimen en zuiveren der stad, „mitsgaders den frisschen regen, de ongezonde en stinkende „luchten, ten goede veranderen, en vertrouwen de meeste „zwarigheid uitgestaan hebben. De lucht is daar zoodanig „geinfesteert geworden, dat verscheide Indiaansche natien, „derwaarts met hunne vaartuigen en koopmanschap gevaren, „veel volk verloren en alle ziekelijk geretourneert zijn. Het „zal UEd. ook niet vreemt voorkomen, als de bijgaande be- „schrijving over de *Malakkase* incorporatie, mitsgaders de „miserien welke de belegerde vijf maanden en twaalf dagen „uitgestaan en overgekomen zijn, leest. Het is bijna *Jeru- „salems* destructie gelijk, de stad is uitermate schadeloos „door ons kanon gemaakt; het *Curas*, *Hospitaal des Poves*, „*St. Domingo* en den *Hoogen toren* plat geschooten, dat alles „reparatie vereyscht, daartoe van hier de hulpmiddelen con- „tribueren. Wij hebben derwaarts twintig paar *Javaansche* „kettingslaven, metzelaars gezonden, benevens eenige andere „ambachtslieden; en advyseert ons den Gouverneur *Johan van „Twist*, van den 10. Augustus jl. het bolwerk *St. Domingo*, „nu *Victoria* genaamt, opgetrokken en in defentie te zijn, „en voornemen nu het *Curas* mede onder handen te nemen. „Wij zenden UEd. onder N°. M. de afteekening van deze ge- „renommeerde stad, nevens des Commissaris *Schouten's* be- „schrijving en rapport, op zijn retour uit *Atchin* over *Ma- „lakka* in Rade van *Indië* overgeleverd, waarbij ten volle „van die stads voorleden en presente gelegenheid, situatie, „territoir, inwoonderen, derzelver geregtigheid, en domeinen, „inkomen van tuinen en landerijen enz. geinformeerd word; „ons daartoe gedragende, met verzoek daarop te resumeren „onze brieven en order derwaarts, in dato ultimo April, 3 „Julij, primo en 18 October pass° geschreven. UEd. zullen

„daarbij grondig worden onderrigt, van wat importance deze „conquete zij, en wat remarkabele profijten voor de generale „Compe. door derzelver bezit, binnen kort te erlangen zijn, „die van tijd tot tijd door goede directie te vermeerderen „staan. Zoodat oordeelen het aanhouden van *Malakka* (waarop „UEd. order en advys verwachten) geheel noodig te zijn, „alzoo den handel van de *Maleysche* kust, bij Zuiden als „Noorden *Malakka*, de overkust van *Sumâtra*, *Borneo's* Noord- „zijde enz., aldaar zonder *Batavia's* progres te stutten, met „groote voordeelen kan gestabileert, en metter tijd tolsgereg- „tigheid gevorderd worden, van de *Bengaalsche*, *Coromandel- „sche* en meer andere vaartuigen, op den tinhandel tende- „rende. Vooral is deze conquete te estimeren, bijaldien met „*Portugal* in vrede komen, ten aanzien van de prejuditien „en Compe handel, die ons, als *Malakka* in vrede posse- „deerden zoude bevorderen, daar nu weinig voor te duchten, „en des ook den vrede met hun te geruster aan te gaan zij. „Alzoo verstaan de *Portugezen* welke *Malakka* frequenteren, en „dat vaarwater naar *Patani*, *Siam*, *Cambodia* tot *Maccao* pai- „sibel passeren, in *Malakka* moeten betalen de geregtigheden „die den Koning van *Spanje* aldaar genoten heeft; en zullen „in die gelegenheid, tusschen ons en den *Portugeesch* goede „reglementen op den handel dienen geraamd, opdat den een „den ander niet verkloeke en bederven, noch gepreviligieerde „quartieren bevaren. Want der *Portugezen* handel hier te „land, is van geheel anderen aard als die van de Compe., en „waren niet vreemd den handel in *Malakka* aan particulieren „geheel openstelden, mits voor de Compe. reserveerden den „peper, diamanten, besoar, goud, amber, paarlen en een „gedeelte der tin; wij zeggen alleen in *Malakka*, daartoe dan „noodig ware treffelijke particuliere personen of derzelver „factors uit *Nederland*,

„Om nu den *Portugeesch* de proffijten niet alleen te cede- „ren, zijnde zeker de Compe. het alles niet kan waarnemen, „zullen bij accoord van vrede, den *Portugeesch*, noch de in-

„woonderen van *Bengalen*, *Coromandel* enz. in *Malakka*, met „fatsoen den kleedenhandel verbieden, maar zullen onze guar„nisoenen en de onkosten, uit de inkomst der tollen moeten „vinden, die vrij meer in der tijd zullen opbrengen, gelijk „het inkomen van *Malakka*, in florisante stand zijnde, ons „klaar doceren.

„Wij hebben UEd. geadviseerd den Raad in het *Malakka's* „leger, bevoren den storm aanvingen, alles voor beurt hadden „verklaard dat in de stad zoude worden gevonden, exept het „kanon en amunitie van oorlog [1]). Veel disorders zijn er na „bekomen victorie in het plunderen gepleegd, en is den buit „vrij ongelijk gedeeld, doch kort daarna beter order geraamd, „de resterende goederen als grove waren bijeen verzameld en „naar *Batavia* gezonden, om daaruit generalijk te genieten „zes maanden gagie. Maar de principale Hoofden zich zelven „buiten proportie van anderen beneficieerende, is in Rade „van *Indië*, deze hunne dispositie gedesavoueert en zoodanige „convenabele portie naar qualiteit toegekend, als onze reso„lutie dato 10 April expresseerd, met orders het overige „uittekeeren, gelijk geschied is, om beter de beloofde zes „maanden aan het gemeene volk te kunnen uitkeeren [2]).

„Het goud, zilver, juweelen en koopmanschappen ons suc„sessivelijk uit *Malakka* toegekomen, bestaat in quantité als „per de *Bataviasche* negotieboeken en nevensgaande specifi„catie [3]) nader blijkt, bedraagt in alles volgens taxatie, exept „18 stukken van loopen en schadeloos metaal kanon, welke „UEd. ongetaxeerd per deze vloot toekomen, behalven vier „stuks, die benevens twaalf klokken hier behouden, als naar „*Suratte* en *Coromandel* verzonden, blijven. . *f* 208,011,11,9.

„Daartegen de gecommitteerden volgens spe„cificatie aan diverse tot buit contant betaald is,

---

1) Bijlage XII.

2) Bijlage XIII.

3) Bijlage XIV.

„voor hunne portie, zes maanden *f* 66,713,16,—. *f* 208,011,11,9.

„Het guarnisoen in *Malakka*, met die in den „storm zijn gesneuveld, als na dato zijn gestor- „ven, waarvan noch geen notitie hebben, dat „calculeren omtrent zal bedragen *f* 40,000,—. *f* 106,713,16.

„Zoo dat uit deze conqueste voor gedane „onkosten overblijft . . . . . *f* 100,000.—

„en het profijt op de waren, zoo veel die meer renderen „als getaxeerd zijn, daarbij de Indische winsten vergroot „worden; vrij andere effecten waren uit die oude rijke stad „verwachtende; maar door disordre is veel verlooren gegaan.

„Zoo heeft den Commandeur en Raad in *Malakka* met ons „oud jacht *Bredamme* omtrent 300 mannen, vrouwen en kinderen „naar *Negapatam* gelargeerd, die gezegd worden, naar behooren „niet gevisiteerd te zijn, en aanmerkelijken schat weggevoerd „hebben. Deze lieden zijn na eene penible reize met veele doo- „den tot *Negapatam* aangeland, en word ons van *Paliacate* ge- „schreven, in waardij wel 100,000 realen gesalveerd hadden; wat „er van zij zullen apparent nimmer regt weten. Het is altijd „zoo, den vijand zich over genoten traktament niet te ontdan- „ken heeft; UEd. gelieve ons te ordonneren, waar deze „overige 100,000 gulden zullen goed doen, hetzij op de ver- „overde goederen, of wel op de rekening van de generale „onkosten of aan de generale Compagnie" (52).

Zoo als wij gezien hebben, was de Commandeur *Minne Willemsz. Caertekoe* met het schip *Wassenaer* van *Malakka* naar *Batavia* vertrokken [1]); den 3en April 1641 kwam hij ter reede van *Batavia*, en na van het door hem verrigtte, in den Raad van *Indiën* rapport gedaan te hebben, nam deze dienzelfden dag het volgende besluit:

„Bovengemelde Commandeur en gewezen Veldoverste in „het bestormen van *Malakka*, hier ziekelijk aangeland, ons „vertoonende en presenteerende zekere gouden ketting van

1) Bl. 242.

„20½ realen van 8en zwaar, die hem den *Portugeeschen* Gou-
„verneur *Manuel da Sousa Coutinho*, na het overwinnen van
„*Malakka, van zijnen hals, heeft omgehangen en vereerd;* waarop
„bij ons geconsidereerd wezende, de couragieuse diensten van
„gemelde Commandeur, die dezelve stad van eersten aan
„mede heeft helpen beleggen, en na het overlijden van drie
„zijner meerderen, als namelijk den Ed. *Adriaen Antonisz.*,
„*Johan de Meere* en *Jacob Cooper* zalr. eerst tot het com-
„mando gekomen, en God lof de gelukkige gebleven zij;
„zoo werd eendragtelijk verstaan, hem dezelve ketting, (*welke*
„*door zoo manhafte daad uit handen onzer vijanden heeft ont-*
„*vangen*) andermaal van wegen de *Nederlandsche* Oost-Indische
„Compagnie te vereeren, om die alzoo tot een teeken van
„eer te voeren, waarvan gemelde Commandeur zich aan ons
„ook dankbaar getoond heeft" (53).

Ook aan de weduwen van den Sergeant-Majoor *Adriaen Antonisz.* en den Commandeur *Jacob Cooper*, werd bij besluit van genoemde Raden van 5 October van dat jaar, de volgende vereering toegekend.

„En alzoo de successive Veldoversten *Adriaen Antonisz.* en
„*Jacob Cooper*, loffelijker gedachtenis, de fondamenten tot
„de overwinning van voorschr. stad gelegd, groote perijkelen,
„arbeid en ongemak, gedurende de belegering uitgestaan heb-
„ben, en echter tot ons leedwezen van den dood geprevini-
„eert, de gewenschte victorie en emolumenten van dien, niet
„deelachtig geworden zijn; zoo is insgelijks goedgevonden, uit
„het voorschreven aangeslagen goud, tot een honorabele ge-
„dachtenis aan derzelver nagelaten weduwen te vereeren, te
„weten aan Mejufvrouw *Maria aux Brebis*, weduwe van den
„Ed. *Adriaen Antonisz.*, een zware en drie kleine kettings
„voor haar dochtertje, wegende te zamen 10⅞ en Jufvrouw
„*Barbara Pompen*, weduwe van den Ed. Commandeur *Jacob*
„*Cooper*, een diergelijke van zeven touren, wegende 10⅝ realen
„van 8en."

De Leden, uitgemaakt hebbende den Raad, zoo vóór als na

de verovering van *Malakka*, waren met het besluit van de Hooge regering te *Batavia*, den 10^en^ April genomen [1]), niet zeer te vreden; zoodat eenige van hen besloten zich bij request aan den Gouverneur-Generaal te wenden, met verzoek om restitutie, van het door hen teruggegeven van hun aandeel in de buitgelden; waarop het hier onderstaande besluit genomen werd.

Zaturdag den 4^en^ Januarij A°. 1642.

„Door den Opperkoopman *Anthony Hurdt*, *Johannes La-*
„*motius*, Sergeant-Majoor, en *Pieter Baeck*, Schipper-Comman-
„deur, onlangs per de jachten *Venhuizen* en *Blijswijk* van
„*Malakka* hier verschenen, mitsgaders *Lourens Forsenburg*,
„Kapitein over het guarnisoen aldaar verbleven, den Gouver-
„neur-Generaal, met een beleefd briefje ter hand gebragt en
„gepresenteerd zijnde, zekere *gouden ketting met een medaille*
„*onder aan*, wegende te zamen 28½ realen zwaar; die ver-
„klaren zijn Ed. op te offeren, ter gedachtenis van de heer-
„lijke en treffelijke conqueste der gemelde gerenommeerde
„sterke stad en fortres *Malakka*, tot welke victorie zij geza-
„menlijk, als naaste Raadspersonen van den Commandeur en
„overwinnaar *Minne Willemsz. Caertekoe*, naar vermogen ge-
„adsisteerd hebben; en korts daaraan zijn Ed. ook overgele-
„verd hebbende, het onderstaande request, luidende van woord
„tot woord als volgd, te weten:

„„Aan de Ed, Genereuse Heer *Antonio van Diemen*,
„„Gouverneur-Generaal over den Staat der Ver-
„„eenigde Nederlanden in Orienten.

„„Remonstreren met alle behoorlijke eerbiedigheid UEd.
„„dienstverpligte dienaren, *Anthony Hurdt* Opperkoopman en
„„Ontvanger, *Johannes Lamotius* Sergeant-Majoor, *Pieter*
„„*Baeck*, Schipper-Commandeur en *Lourens Forsenburg*, Ka-
„„pitein. Hoe dat de supplianten gedurende het beleg in

1) Bijlage XII. a.

„„ziekten en travaillen (gelijk UEd. apparent wel bekend zij)
„„als na de verovering, in het stellen van goede order, over
„„zulk een nieuw geconquesteerde plaats, zich zoodanig (vol-
„„gens schuldige pligt) hebben gekweten, als eerlijke Offi-
„„cieren van den naaste Raad betaamd en toekomt, mitsgaders
„„den besten dienst van de Compe. vereyscht en den tijd
„„toegelaten heeft. Het is nu zulks, dat UEd. heeft gelieven
„„met deszelfs Heeren Raden goedvinden en te ordonneren,
„„wij elk van onze toegevoegde portie een redelijke som
„„moesten uitkeeren; en tegenwoordig UEd. hooge mededoo-
„„gendheid tegen onzen vijand, zelfs in het restitueeren harer
„„buitgoederen bevonden word; hoeveel te meer soulaas zou-
„„den alsdan de supplianten voor trouw gepresteerde diensten,
„„ziekten en geleden travaillen te verwachten hebben. Ver-
„„zoeken op het aller gedienstigste, UEd. gelieve hun met de
„„restitutie hunner uitgekeerde penningen te gratificeren.

„„'t welk doende enz.""

„Zoo is na examinatie van het een en ander goedgevon-
„den, daarop te voegen de volgende apostille.

„De diensten bij de Supplianten, zoo vóór als na *Malakka's*
„verovering gepresteerd, zijn ons aangenaam en verobligeren
„de compe, dezelve in tijd en wijle, met verbetering van staat
„en gagie te erkennen, gelijk eenige reeds genoten en andere
„nog te verwachten hebben.

„En alzoo in Rade van *Indien*, op de verdeeling der ver-
„overde goederen wel exactelijk is gelet, als per resolutie
„van 10en April passato over dat gearresteert, werd ingevolge
„van dien gemelde supplianten haar verzoek ontzegt; mitsgaders
„van den Gouverneur-Generaal voor den gouden ketting (we-
„gende met de medaille 28½ realen zwaar) aan zijn Ed. gepre-
„senteert, bedankt en hun bij dezen (exept de medaille die
„in goud weegt 1½ reaal) weder ter hand gesteld."

Datum ut supra,

(get.) *Antonio van Diemen.*
Pieter Mestdach.

Uit de hier voor genoemde brieven hebben wij gezien wat er reeds verrigt was, om de stad en omstreken in dien staat te brengen, dat ze weder bewoonbaar werd; uit het journaal van den Gouverneur, nemen wij echter nog de volgende bijzonderheden over, waarmede wij onzen arbeid zullen eindigen.

Met het schip *Wassenaer*, dat den Commandeur *Caertekoe* naar *Batavia* zoude overvoeren, vertrokken mede de oud-Gouverneur van *Malakka* en zijne echtgenoot; genoemd journaal maakt hiervan op deze wijze gewag :

„Ady 6 Maart. Op den middagh kwam gemelten Gouver-„neur *Louys Marten da Sousa* met Dona *Maria da Silva*, zijn „Ed. huysvrouwe, den Heer Gouverneur t'synen huyse be-„groeten, versoekende eenige slaven en slavinnen, als andere „kleinigheden t'haerder gebruyk, dat bij zijn E. werd toege-„staen, waermede naer gehouden middagmael, ende gedane „danckzegginge, wegen de genoten eere en vrindschappen, „wederom naar hun logement zijn vertrokken; gemelten Heer „Gouverneur belooft hebbende, dezelvige op morgen vroeg in „persoon aan boord te geleyden en van een goede plaats in „'t schip te verzorgen.

„Ady 7 dito. 's Morgens vroeg is den gewezen *Portugeeschen* „Gouverneur *Louys Marten da Sousa* met zijne huysvrouw „Dona *Maria da Silva*, geaccompagneert van den E Heer „Gouverneur *Johan van Twist* ende den Oppercoopman *Pieter* „*Quaetgebuer*, gebracht aan boort van 't schip *Wassenaer*, om „daarmede naer *Batavia* te varen, tot congratulatie en wel-„vaert van welke *Portugesche* Gouverneur en zijn gemael „op 't afscheydt van landt, drie schooten ..... met musket „gedaen wierden.

„Op den middag retourneerde den gemelten Heer Gouver-„neur weder aan land.

„Ady 10 dito. Sondagh vertrekt den Commandeur *Minne* „*Willemsz. Caertekoe*, wien van den Heer Gouverneur, Sergiant-„Majoor, Commissaris *Pieter Quaetgebuer*, Fiscaal *Joris Schil-*

„*derhuysen* en andere Officieren, statelijken aan boord van 't „schip *Wassenaer* g'accompagneert werd, staande de soldaten „in wapenen, wien op zijn Ed. afscheyt van land, 3 chargen „met musketten, en van de punt *Curas*, vijf schooten met grof „canon tot congratulatie en vaartwel deede.

„Tegen den avond, naer dat gemelde Heer Gouverneur „de papieren en bescheyden voor *Batavia* als *Jambi*, den „Commandeur *Minne Willemsz. Caertecoe* overgeleverd, en van „denzelven, als den gewezen Gouverneur *Louys Marten da* „*Sousa*, en zijn gemael Dona *Maria da Silva*, met de verdere „voornaamste *Portugesen* afscheyd genomen had, komt zijn E. „weder aan land, vindende alles in goeden staat.

„Ady 11 dito. Met den dageraed vertrekt 't schip *Wasse-* „*naer* en de boot *Banda* naar *Batavia*. God bewaer dat „kostelijk geladen schip voor ongeval, en breng 't selve voor- „spoedelijk ter gedestineerde havens.

„Ady 13. Verder gediscoureert op de naemen der punten „en bolwerken, mitsgaders 't gewoonlijke zegel dezer stad „*Malakka*, word verstaen, dat men de voorschr. punten en stads „zegel, zal hernamen en veranderen, in volgende manier:

„Eerstelijk, dat de punt *St. Domingo*, waer langs de over- „winde binnen gekomen zijn, zal gebaptiseerd worden *Victoria*

„De punt *Madre Dios*, ... *Aemelia.*

„De punt *Onze Mille Virgines*, . . *Henriette Louyze.*

„De punt *Mora*, ... *Wilhelmus.*

„De punt *Curas*, ... *Fredrick Hendrick.*

„'t Hospitaal *de Povres*, ... *Ernst Casimir*, en

„De batterij van *Domingo Monte*, *Kijk in de Pot.*

„Dat men in 't stads wapen, wezende een *Chineese* jonk, „omdat de *Portugezen* met een jonk, onder schijn van *Chineese* „handelaars, de plaats eerst geconquesteert en bemachtigt „hebben, zal voegen een gewapend man, met een gekroond „zwaart in de vuyst, neffens 't merk van de Compe, ter ge- „dachtenis der voorschr. stad *Malakka*, met den zweerde ge- „wonnen, en aan de *Vereenigde Nederlantsche* Staet gebragt zij.

„Den 2e Juny, s'morgens Zondag, wierd door den nieuw „gekomen predikant, Mr *Johannes Loosvelt*, gedaan *d'eerste „predicatie* in de kerke van *St. Paulo*, nemende zijnen text „1 Tessal. Cap° 5 vers 17, naar welcke voleyndige trouwden, „den Sabandhaar *Jan Janzs. Menie* met Dona *Isabella da Mora*, „weduwe van *Manuel da Rogir*, in zijn leven Tommagon dezer „steede; item *Roelof Nanninghsz. Schaep*, Ondercoopman, met „*Jeronimo da Mato*, weduwe van *Juan Fernandez*, *Portugeesch* „koopman.

„Julius den 17e, naar den middag, werden de lichamen of „rompen, van de successive Veldoverstens *Adriaen Anthonisz.* „en *Jacob Cooper*, vóór de verovering dezer stad overleden, „uyt de kerk *St. Thomas*, staende binnen de voorstad, in 't „gewezen *Nederlandse* kwartier of legerplaets, opgegraven, en „in een groote chaloup, bedekt met de tent vlag en toebe- „hooren, geaccompagneert van den Sergiant-Majoor en de „voornaemste, zoo militaire als andere officieren, mitsgaders „een troep soldaten, met omgekeert geweer, en een trompetter „in den rouw, statelijke gebracht in 't logiement van den „Heer Gouverneur, om op morgen (God toelatende) ten ver- „soecke derzelver nagelaten weduwen, en ter gedachtenisse „haerder manhaftigheden, als gepresteerde diensten, met be- „hoorlijke ceremonien, in de kerk van *St. Paulo*, andermael „ter aerde gestelt te worden.

„Den 18e, als de klokke van *St. Paulo*, en rondsom de stads „punten, s'morgens, s'middags en naar de middag, tweemael „geluyt waren, zijn de doode lichamen van de voorschr. over- „ledene Veldoverstens *Adriaen Anthonisz.* en *Jacob Cooper*, re- „spective uyt 't logiement van den Heer Gouverneur ter be- „gravinge gebracht. Vooraen marcheerde den Capiteyn *Laurens „Forsenburgh* met 150 muskettiers, met omgekeert geweer, „en slepende forketten; de Officieren en 't vaendel met zwarte „zijde echarpen bekleed, en de trommelen met zwart damast. „Hier aen volgden in ordre voor 't lijk van den Commandeur- „Majoor *Adriaen Anthonisz.*, den trompetter van den overle-

„dene, die met een zwarte zijde sluyer, hoedband, en de „trompet met een dito vlagge gesiert was.

„Het wapen van zijn Ed. werd door den Luytenant *Claes „Pietersz.* gedragen.

„'t Kasket door den Vaendrig *Nicolaes Lánsknecht.*

„De handschoenen door den Assistent *Carel Verwyck.*

„Den degen door den corporaal van de adelborsten, *Evert „van Essen.*

„De sporen door den Schipper *Johan van Royen.*

„'t Lijk, dat met een zwart lakensch kleed gedekt, en met „vier kwartieren, neffens een degen en draegband (op de „kist liggende) behangen was, werd bij de volgende Officieren „zeer stadelijken gedragen, te weeten:

„*Roeloff Nanninghsz. Schaep*, Winkelier.

„*Adriaen Hoffcamp*, Ondercoopman.

„*Harman Jansz.*, Schipper.

„Mr. *Lucas Danielsz*, Opperchirurgijn.

„*Josua Braconier*, Secretaris van den Commissaris *Schouten.*

„*Jan Lucasz.*, Levendig (?) Assistent.

„*Jan Pol van Groningen*, }
„*Jan van Swoll*, } Corporaals.

„Hier naar volgde een Soldaat met een rusting, en den „regimentstok in de hand.

„Voor 't lijk van den Commandeur *Jacob Cooper*, bekleed „en versiert als voorm., gingen met de voorschr. ornamenten, „in ordre als volgt:

„Eerstelijken den trompetter van den E. Heer Gouverneur-„Generaal, met den Commissaris *Schouten*, uit *Atchin* gere-„tourneert.

„'t Blasoen of wapen wierd gedragen door *Dirk Harmansz.*, „Schipper op *Franeker.*

„'t Kasket door *Jacob Cornelissz.*, idem.

„De Handschoenen door den Vaandrig *Jan Theunisz. Backer.*

„Den Degen van *Euwoud Lourens*, Secretaris van den Gou-„verneur.

„De Sporen, van *Dirck Cock*, Dispensier.

„Tot dragers waren geordonneert:

„*Jacob de Cooter*, Provisioneel Ondercoopman.

„*Volckert 't Jercksz.*, Opperstuurman.

„*Samuel Bonnel*,
„*Anthony de Solem*, } Assistenten.

„*Panckras Allewijns*,
„*Jan Hendricksz*, } Sergianten.

„*Anthony van den Kerckhoven*,
„*Hendrick Bramer*, } Corporaals.

„*Marcus Martinsz.*, Chirurgijn.

„*Pieter den Droes.*

„Achter 't lijk volgden als voren gementioneert, een sol-
„daet met een volle rusting, houdende den regimentstok in
„de hand.

„Den Ondercoopman *Pels*, als maagschap van de Majoors
„laatste huisvrouw, in rouw gekleed.

„Hier naar volgde met paren, *Johan van Twist*, Extraordi-
„naris Raad van *India*, etc.

„Den Commissaris *Justus Schouten.*

„Den Advocaat Fiscaal Mr. *Gerrardt Herbers.*

„Den Sergiant-Majoor *Johannes Lamotius.*

„De Ambassadeurs van *Atchyn* en *Johor.*

„Den Sabandhaar *Jan Jansz. Menie.*

„Den Portugeschen Gezandt en voordezen geweest Capiteyn-
„Generaal van *Malakka*, door den Commissaris *Schouten*, uyt
„de *Atchynse* slavernij, op 't instantelijk verzoek van den Ed.
„Heer Gouverneur-Generael gelost, genaemt S^r^. *Francisco da*
„*Sousa Castro.*

„Den Predikant *Johannes Loosvelt.*

„Den Ontfanger en Oppercoopman *Anthony Hurdt* als Ou-
„derling en andere Kerkraden.

„Den Padre Vicarius en geestelijke *Portugeezen.*

„De Chrijgs- en
„Scheeps- } Officieren.

„De Capiteynen van de vrije inwoonderen buiten *Malakka*.

„De *Portugeesche* burgerij, als andere ingesetenen.

„In de Kerken gekomen wezende, stelden de dragers de „lijken in de graven, en bedekten dezelve met de doodklee- „den, waarop geleid wierden de stukken van eere, als de „wapenen, kasketten, sporen, handschoenen en lijfgeweer, „doende de soldaten (staende in ordre langs en voor de kerk) „drie chargien met musketten. Op de eerste en de tweede, „wierden van de wallen ieder reyse een grof kanon gelost, „maar ten derde reyse, drie schooten met scherp, van de punt „*St. Jago* alias *Wilhelmus*, t' zeewaards, ter gedachtenisse van „deze manhafte mannen, wien de Generale Compe. niet alleen „goede en loffelijke diensten hadden gedaen, maar ook den „meesten tijd hare's levens, in dezelve versleten hebben.

„Als doen de trommels ontdekt, geroerd en 't geweer ver- „heven zijnde, is den rouwsleep ordentelijk naar 't logiement „van den Heer Gouverneur gekeerd, en naar dat een ieder „den wijn was geschonken, is deze lijkstatie geijndigt. Op „den middag, werden alle de voornaamste officieren, *Portu- „geesen* en hoofden van de aanwezende schepen, op een mael- „tijd, ter gedachtenisse van de hergraving der voorgemelten „overstens, statelijk getracteerd.

„Den 24e, tegen den avondt, naer dat de papieren en „schriften voor *Batavia* als *Jambi* vaerdig waren, is den E. „Commissaris *Justus Schouten*, neffens de *Atschinse* en *Johorse* „gesandten, geaccompagneert van den Heer Gouverneur en „voornaamste Officieren, stadelijken geleyd buyten de Water- „poort, en door den gecommitteerden Advocaat-Fiscaal *Herbers* „met den Capiteyn *Forsenburgh* gebracht aan 't boord van „'t oorlogsjacht *Franiker*, om op morgen zijne voyagie naar „*Batavia* te vervorderen, staende de soldaten in 't geweer, „die op zijn E. en der gesanten afscheyden, drie chargen „met musketten en drie schooten met canon deden.

„Augusty 31°, gemelte vaertuyg (*Maleisch*) was omtrent „den hoek van *Tanjong bassa*, den 9e stanty ontmoet, 't oor-

„logsjacht *Franeker*, met den Commissaris *Justus Schouten*,
„wien zijnen brief grootelijks klaegde over de langsame reyse,
„hebbende reeds veele zieken en twee dooden, sulks dat oogen-
„schijnlijk blijkt, alle die ter dezer plaets passeren (God be-
„tert) aan de *Malaksche* besmettinge en kwalen paresseren.

„November den 7e, 's Morgens, naar gedane predicatie en
„dankzegging over *Malakkas* heerlijke en bijna miraculeuse
„overwinninge, is den Heer Gouverneur *Johan van Twist*, met
„zijne bijhebbende Raden, geaccompagneert van den Comman-
„deur *Dominicus Bouwens* en de voornaemste officieren van de
„schepen, gegaen op de punt *St. Domingo*, waer langs de
„bestormers binnen gekomen zijn, uyt welkers consideratien
„zijn E. dezelve, naer eene korte harangue, vervattende de
„reden en motiven dezer solemnisatie, volgens de goedkeuring
„van de E.E. heeren Generael en Raden van *Indien*, gebapti-
„seert *Victoria;* doende tot meerder teeken dien naem op een
„bord geschreven, aenspijkeren, met belastinge, naer dezen
„geen anderen naem intevoeren of te noemen. Zoo mede ge-
„schiede met de volgende, van welke ieder met een grof
„kanon, en d° *Victoria* als *Frederick Hendrick*, drie schooten
„tot congratulatie gedaen werd, zijnde de voorschreven punten

„*St. Domingo*, hernaempt	*Victoria.*
„*Madre Deus*, gezeyt	*Aemilia.*
„*Onze Mille Virgines*, als nu	*Henriette Louyse.*
„*St Jago*, gebaptiseert	*Wilhelmus.*
„*Hospitaal*, genoemd	*Mauritius.*
„*Curas*, herdoopt	*Frederick Hendrick.*
„*Mora*, genaempt	*Ernst Casimir.*
„Hospitaal *del Rey*,	*Amsterdam.*

„En word ter gedachtenisse der voorhaelde hernaming, de
„Raden en Officieren van 't garnisoen, als de respective sche-
„pen, van den Heer Gouverneur, ter mael statelijk getracteert."

Ziedaar wat we over dit voor de Compe. zoo *belangrijke conquest* — zoo als het te dier tijd met waarheid kon ge-

noemd worden — hebben kunnen bijeenzamelen, uit de papieren der voormalige *Oost-Indische* Compᵉ. Ware het volledige journaal der belegering aanwezig, dan was men in de gelegenheid geweest, dag voor dag te kunnen opgeven, wat er in deze verrigt was; wy hebben ons nu moeten te vreden stellen, met uit verschillende brieven en rapporten datgene te nemen, wat op ons onderwerp betrekking had.

En waaraan moet nu de langdurigheid van *Malakka's* beleg toegeschreven worden? Onzes inziens aan de volgende oorzaken.

1. Het niet voldoen door den vorst van *Atchin* van het zenden der beloofde hulptroepen.

2. Het niet geheel insluiten der stad, waardoor het mogelijk bleef, dat er gedurende het beleg vele levensbehoeften konden worden binnen gebragt.

3. De zwakheid van het leger, vooral voortspruitende uit de hevige ziekten die het teisterden en er velen ten grave sleepten.

4. Het afwisselen der Opperbevelhebbers, door het overlijden van drie hunner veroorzaakt, en ten

5. Wat wy welligt het eerste hadden moeten noemen, de uitnemende dapperheid van den Gouverneur *Manuel da Sousa Coutinho* — met eerbied moge zijn naam genoemd worden — die niettegenstaande de vreselijkste ellende, waaraan de bezetting en burgerij ten prooi was, hunnen moed zoodanig wist levendig te houden „dat geresolveert waren „geworden liever het uiterste te verwachten, dan op onze „genade de plaats over te geven."

RELATIE AAN DE ED. HEER ANTONIO VAN DIEMEN, GOUVERNEUR-GENERAAL, EN DE HEEREN RADEN VAN INDIA, MELDENDE HET SUCCES DER GEDANE VISITATIE, ALSMEDE DE VERLEDEN EN PRESENTE GELEGENHEID VAN DE STAD MALAKKA, MET AANWIJZING WAT TOT WELSTAND VAN DEN NEDERLANDSCHEN STAAT DAAR DIENT GEDAAN, EN HOE DESZELFS COMMERCIEN TEN NUTTE VAN DE GENERALE OOST-INDISCHE COMP^{e} GEDIRIGEERT KUNNEN WORDEN.

Edele, genereuse, wijze, zeer gestrenge Heeren.

Oorzaak en subject van dit relaas.

Wezende van UEd^{s}. in December laatstleden gecommitteert, om *Malakka's* beleg of bij bemagting der stad, als Commissaris te visiteren, en op mijn keren uit *Atchin* verders te suppleren, hetgeen de Comp^{s} dienst aldaar vereyschen mogt en bij UEd^{s} missive van ultimo April passato geordonneert was; zoo hebben in dezen conform UEd^{s} last en naar tijds gelegenheid zoodanige devoiren gedaan, als het bekomen vermogen gedoogt, en des Comp^{s} dienst ten principalen vereyscht heeft, van welke besoignes UEd^{s} bij dezen de pligtige rapporten doen, en daarnevens omstandelijk voorstellen zal, 't geene van de verledene en presente gestalte dier plaats geinquireert, en ingevolge vertoonen hoe in die notabele conqueste, tot welstand en nut gehandelt dient.

De verdeeling denoterende.

Om welk relaas distinctelijk te beschrijven, ons concept, als volgt verdeelen zal.

Het verrigte in *Malakka*.

Eerstelijk een verhaal van 't geene door mij, als UEd^{s} Commissaris, gedurende mijn aanwezen te *Malakka* verrigt geworden is.

Deszelfs vorigen en presenten staat.

Ten anderen, een deductie wat van den verleden en presenten staat, gestalte, en negotie van *Malakka* gehoord, gezien, onderzocht en ervaren heb.

Mede de vereyschte correctien.

Ten laatsten, een remonstantie, hoe deze vermaarde stad, tot welstand van de *Nederlandsche* staat verzekert, verbetert en geregeert dient, mitsgaders op wat voet de negotie ten

meeste profijt van de Generale Oost-Ind. Compe. gedirigeert kan worden.

Welke tractaten zoo kort en bondig ontleden zal, als den overvloed der materie, behoudens de vereischte declaratie, eenigzins gedogen kan. Alles op het kortste voorgesteld.

HET EERSTE DEEL.

Handelende van ons bedrijf in Malakka.

In hoedanige verwarden staat, de geconquesteerde stad *Malakka*, op onze eerste aankomst aldaar bevonden, en wat order toen ter tijd bij den Heer *Joan van Twist*, met mijn advijs en hulp, tot reddering en verbetering geresolveert, gesteld en uitgebragt werd, is UEds per 't jacht *Zutphen* door ons beiden in het generaal, en van mij in het partikulier omstandig geadviseert, weshalve daarvan niet prolix extendere, maar alleen summierlijk het voornaamste (om dit relaas te fatsoeneren) verhalen zal. *Malakka's* stand enz. per 't jacht *Zutphen* geadviseert.

Het eerste en noodigste werk was, ons van *Malakka's* geimbroileerden staat op het eerste informeerden, den Commandeur *Minne Caertekoe* (volgens UEds ordre) van zijne bediening eerlijk dechargeerden, en den Mr. *Joan van Twist*, als Vice-Gouverneur der stad en deszelfs ressort, solemneel authoriseerden; na het welk ZijnEd. met ons behulp en des Raads advijs, dadelijk op de noodigste zaken order stelde, namelijk, dat de meeste zieken met de jachten *Veenhuizen*, *Blijswijk*, *Rijswijk* en *Vos*, tot reconvalisatie naar *Quedah* en *Poeloe Lada* werden gezonden; *Roemerswael* met vivres en advijsen, over *Paliacate* naar *Ceilon; de Draek* met de 12 lasten *Atchinse* rijst naar *Pahang;* den Onderkoopman *Jan Menie* om den *Johorsche Laxamana* tot de *Atchinse* bevrediging te bewegen, naar *Batasouwer*, en eindelijk *Klein-Zutphen* met advijsen, buskruid, den kostelijke buit, en eysch van nodige secoursen naar *Batavia.* Alle welke bezendingen, met behoorlijke Instructien, advijsen en brieven aan de respective Koningen en re- De Heer *Joan van Twist* tot Vice-Gouverneur gesteld.

Depeche van jachten naar diverse plaatsen.

genten zijn gedepescheert, waarin mijn devoir pligtelijk con-
Onze bewezen hulp. tribueerde, gelijk mede in het confronteren met de *Atchinsche* en *Johorsche* gezanten, tot bevrediging hunner Koningen vruchtbaarlijk is geschied. De *Johoriten* met brieven en geschenken eerlijk gedemitteerd, de *Atchinse* bezending met de verordonneerde schenkagie tijdelijk bevordert, en de inwoners van de dorpen *Nanning* en *Ringy*, als vasallen van de Nederl. staat in protectie aangenomen.

Order op verscheiden zaken gesteld. Interim werd mede op veel andere zaken goede regel gesteld, als: het guarnisoen in twee formele Comp^{en}, onder competente officieren, op UEd^{s} approbatie, gereduceert; als mede een Equipagemeester der ongeredderde schepen, en Commissaris over de verstrooyde vivres gesteld, provisionele order op de randsoenen beraamt, de overloopers prompt en exemplaar gestraft, veel verstrooyde slaven en slavinnen onder goede regel tot het zuiveren van de vuile stad gebruikt. Een hospitaal tot soulaas van de kranken verordent, een placcaat tegen het gedurig plunderen, het berooven van de huizen, het uitdragen van goederen en andere exorbitantien geëmaneert, mitsgaders alles tot begin van een fatzoenelijke regering in orde gebragt.

Buitgoederen voor de Comp^{e}. verzekerd. Maar inzonderheid heb gevigileert, de generale Comp^{e} niet verder van hare competerende buitgoederen berooft mogt worden, als gansch onmatig en zonder schaamte bij den Commandeur *Cairtekoe* met zijn Raden, en generalijk alle officieren, soldaten en matrozen, in het gretig plunderen van alles, inzonderheid het dwaas largeren van de gequalificeerste vijanden, met zeer rijke middelen was geschied. Ten welken einde nevens andere gecommitteerden, terstond de kostelijkste goederen, als juwelen, goud, zilver, barnsteen en weinig contanten, geinventariseert en verzekert, eenige *Coromandelse* en *Bengaalse* kleeden, sierlijk misgewaad, rare kerkelijke ornamenten en huismeubelen gebergt, gepakt en veel verstrooyde koopmanschappen, uit open huizen, in het schip *Wassenaer* afgescheept; blijvende alle verzegelde pakhuizen, tot beter gele-

genheid onaangeroert. Welks inventaris en taxatie zeer gaarne hadde gecumplieert, maar zulks konde door de ellendige ziekten van meestal al het arbeidsvolk, tot mijn groot leedwezen, niet uitwerken, ten ware de *Atchinse* voyagie hadden opgeschort, dat om de importante consequentie ongeraden was, en nog ter naauwernood (mits de jammerlijke infectie van ons scheepsvolk) voltrokken is.

Redenen van het traineren der inventarisatie en taxatie.

Van het gepasseerde gedurende het beleg en na het veroveren van de stad, deszelfs gelegenheid, gewezen regering, trafiquen, presente en aanstaande gestalte enz , heb mij naar kortheid des tijds geinformeert, en UEd^{s} daarvan in substantie kondschap gedaan. Onder andere van het geene bij den Commandeur *Caertekoe* en zijne Raden, in het eigenen van openbare en heimelijke buiten bedreven en te suspecteren was; welke kwade coursen naar vermogen gestut, en daarin zoo veel gedaan, als *Malakka's* verwarden en ellendigen staat, zonder schadelijke alteratie verdragen konde. Gemelde Commandeur (die veel eer en respect bewezen werd) is geen meer enquete zijner goederen als zijne Raden subject geweest, maar is alleen op zekere kondschop van merkelijke buit, en het verzoek zijner Raden, deszelfs kist in het schip *Utrecht* gevisiteerd, en alleen het gevonden koffertje met goudwerk, nevens twee groote zakken of servetten vol geld daaruit geligt; blijvende zes andere kisten (te zijnen huize) ongeroerd, gelijk Zijn Ed. (om geen misnoegen te geven) het contant verzegeld in handen gesteld, en het koffertje (zoo het was) naar *Batavia* gezonden is.

Ons verrigten als Commissaris tot *Malakka*.

Om wat redenen den Commandeurs *Caertekoe's* kist gevisiteert is.

Veel praatjes heb van dezen mans bedrijf, zoo in het leger als binnen de stad gehoord, doch kan deszelfs wulps, inschrapend en schadelijk doen, van zijne dienaars en lijfschutten, inzonderheid de hoogbootsman van *Utrecht*, en eene *Frederik Jacobsz.*, bootsman, vernomen worden; zijn Raden hebben alle hun gebieders pad gevolgd, en eigenbaat voor Comp^{e} dienst geprefereert, als in het vervolg (op zijn plaats) breeder aanwijzen zal.

Bij wien zijn doen vernomen kan worden.

Notabel verzuim van den Commandeur *Caertekoe*.

Het schijnt dezen gelukkigen Commandeur niet heeft kunnen considereren, een treffelijk overste wel betaamt geen buit, maar onsterfelijke eer te zoeken; en dat verpligt was, zijne Raden na het vermeesteren van de stad, loffelijk te vermanen nu haar zelve met matigheid te overwinnen hadden, navolgende het exempel van den befaamden overste *Themistocles* van *Athenen*, die de Persianen verwonnen hebbende, tusschen de doode vijanden en hunne rijke versierselen wandelde, zonder daar naar te willen bukken, tegen zijne vrienden zeide: „neemt gijlieden vrij deze dingen, want gij zijt *Themistocles* niet." Wel te regt heeft *Crispus Salustius* gezegd, „die hooge staten en officien bedienen, die leven in de hoogte en alle menschen zien hunne daden, de hoogst verheven is minst geoorloofd kwaad te doen."

Onze devoiren in *Malakka* gedaan.

Gedurende mijn eerste verblijf, heb ik de Heer Gouverneur in het verrigten van veele wigtige zaken met raad en daad behulpig geweest, en zijn Ed. op mijn scheiden, schriftelijk aangewezen, hetgeen (mijns oordeels) vooreerst tot correctie van *Malakka's* deserte gelegenheid diende gedaan; zoo dat het daar toen aan geen dienstige concepten noch scherpen overleg, maar alleen aan magt en middelen, om die nuttig uittewerken ontbroken heeft.

De oorzaken van minder bedrijf als noodig aangewezen.

Het ware ten dienste der Comp^e^. ook wenschelijk geweest, de *Atchinse* reis en besoignes voorspoediger gesuccedeert, en wij de Heer Gouverneur tot *Malakka*, tijdiger in het corrigeren en formeren van veel zaken hadden behulpelijk kunnen zijn; maar dit is door de extrème langdurigheid van de heen en weder reize, de traagheid van het *Atchinse* hof, en de ondienstige komst der *Johoriten* schadelijk verhindert; immers zoodanig verspaad, dat het noodigste werk voor mijne komst beschikt en het verloop des moussons, geen tijd om alles naar behooren te inquireren, overgelaten had. Want zijnde den 8 Julij verleden, met de jachten *Franeker* en de *Anna*, voor *Malakka* gearriveert, en 's avonds met de *Atchinse* en *Johorse* gezandten geland, is mij UEd^s^. waarden brief van ultimo April, ne-

vens die aan den Heer *van Twist*, eerst ter hand gesteld; door welks aandachtige lectuur haast apprehenderen, wat UEd. op het bestuur der *Malakse* zaken en van mijne persoon verordent had, stelden mij derhalve dadelijk te onderzoeken het geene aldaar sedert mijn vertrek was verrigt, en wat advijzen UEd. daar over waren toegeschikt.

Naspeuring van het gebesoigneerde in *Malakka*.

In deze naspeuring zagen en bevonden klaarlijk, den Gouverneur geen tijd in ledigheid verkwist, maar gedurig met het verbeteren en stellen van veel noodige zaken (met weinig hulp) bezig was geweest, welke verrigting en het geene daar meerder voorgevallen is, hier kortelijk verhalen, en naar pligt mijns ampts denoteren zal, om de gevolgde besoignes ordentelijk te adderen, en UEd. alzoo perfectelijk aantewijzen, wat in *Malakka* na deszelfs bemagtiging successive verrigt en voorgevallen is.

Wat door actiefheid wel bevinden.

Des Gouverneurs eerste werk was, den *Laxamana* over zijn fiere weigering van het bevredigen met *Atchin*, den stouten eesch van delai, en de onvruchtbare bezending van *Jan Menie*, zoo scherp en ernstig te vermanen, dat het zenden van gecommitteerde daar op volgde, die ons met het jacht de *Anna* in *Atchin* toegezonden zijn. Verders heeft zijn Ed. veele zaken conform ons advys ter hand genomen; namenlijk de tranchementen van ons leger, de kerk van *St. Thomas* en de oude batterij, door zwarten onder *Alexander Mendes*, geslegt, veel boomen geveld, en eene brug over de rivier gemaakt; genietende ieder arbeider een tanga en $1\frac{1}{2}$ ℔ rijst daags. En van 's Comp^{e} slaven, zijn veele oude huizen bij de stads muren afgebroken, deszelfs berm en meest alle huizen gezuivert, de punt *St. Domingo*, tot aan de borstwering opgemaakt, en *Victoria* genaamt, gelijk mede alle andere bolwerken herdoopt. De meeste vivres, buskruid, en amunitien (except veel rijst) uit de schepen geland, alle overige verstrooide koopmanschappen in *Wassenaer* gescheept, en deszelfs lading uit de verzegelde pakhuizen gesuppleert, alle buitgoederen onder het oog van den H^{r} Gouverneur geinventariseert, en het daarblijvende, nevens het geschut en slaven getauxeert, ook eenige verkocht.

Summier verhaal van hetgeen in mijne absentie tot *Malakka* is verrigt.

Nota van den rijst.

Twee groote gepakte kisten, vol zeer fraaije plunje en misgewaad aan het guarnisoen, (hoewel daartoe meest ondienstig) uitgedeeld; negotie- en soldij-boeken geformeert; de *Portugesche* burgerij onder Kapitein *Diego Kesio*, de zwarte *Malakkezen* boven en bezuiden de stad (daar veel huizen zijn gebouwd) onder de Kapiteinen *Alexander Mendes*, *Juan de Sampajo* en *Pera Fernandes*, mitsgaders de visschers onder *Pera de Gambo* gesteld, en eenig maandelijks traktement toegelegd. De werkelijke (soldaten) onder den Kapitein *Forsenburg*, en het hospitaal onder toezigt van den Gouverneur, *Jan Menie* tot *Sabandhaar* verordent, en goede order op de basar, het komende en vertrekkende vaartuig (dat van diverse plaatsen arriveerde) gesteld. Item tot begin van inkomsten een tol van 10 per cento geheven, insgelijks ankeragie- en hoofdgeld, mede de coutume van roeba-roeba of geschenken der vreemdelingen, ook de tienden van alle inlandsche vruchten en vee. Het verpagten van de boomgaarden was te vergeefsch betracht, en over zulks het plukken der vruchten aan een ieder (mits gevende de helft aan de Compe. voor geregtigheid) vrijgesteld.

Diverse handeling met die van *Nanning Rambou* en *Ringy*.

Is mede ernstig betracht de *Manicabers* van *Nanning* tot hunne verpligte gehoorzaamheid, restitutie van de gevlugte, geroofde Christen slaven en het geweer te bewegen, doch te vergeefsch, vermits die trouwelooze Mooren onze debile staat te kennelijk was, en van hun bekomen buit niet scheiden wilden, maar trachten hun doen in schijn van obedientie met leugenen te excuseren. *Pero Dabre* was te hunnen verzoeke provisionelen *Tommagon* gesteld, maar het deed (mits zijn vertrek) geen voordeel; insgelijks dat *Radja Merah*, Hoofd van *Nanning* en dependerende dorpen, en *Intje Vador*, agent was gemaakt, die ze (wezende verdeelt) niet gehoorzamen wilden, gaande (onaangezien zeer scherpe dreigementen) hun ouden kwaden gang. Die van *Rambou* waren mede oneenig, en kwamen, om hun aanhouden van Christen-slaven, ook niet af; insgelijks die van *Ringy*, hoewel des Gouverneurs protextie tegen den *Johorsen Laxamana* hadden verzocht. Generalijk had-

den deze schelmsche *Mooren* en *Johorsche* eilanders, in hunne costumelijke rooverij van slaven gecontinueert, zoodat een premie op het bekomen van levende of doode *Saletters* was gesteld; eenen *Lebeh Moeda*, Hoofd van de buurten of dorpjes *Tainping* en *Sebang*, om zijne verleden en presente dieverijen van slaven, in hegtenis gesteld; insgelijks eenen *Intje Hitam*, die met een *Pera's* vaartuig uit het land wilde vluchten.

Vervolg van de gebesogneerde en voorgevallen zaken tot *Malakka*.

De Koningskens van *Raccan*, waren op aangeboden pardon hunner bewezen hulp aan de *Portugezen*, bevredigd, en vijf *Portugeesche* bantiengs, met 125 personen, onder den Kapitein *Jacinto D'Azevedo*, op verzekering, van daar in *Malakka* gekomen, die als vasallen aangenomen en aan de Noordzijde van de stad nedergeslagen zijn. Was ook order op de rantsoenen, kostgeld, en het venten van Nederlandsche vivres gesteld, dat om dringende oorzaken weder verandert was. Exemplare justitie waren aan *Domingo Fernandes*, *Antonio Fonseca* en *Bastiaan D'Almeida* (met advijs van *Pero Dabre* en *Antonie Carvaljo*) gedaan; ook eenige Nederlanders crimineel gestraft, anderen om uitblijven, verwezen, maar gepardonneert; des stads wapen verandert, en de punten hernoemd; ettelijke *Nederlanders* met *Portugeesche* weduwen getrouwt; veel menschen daar onder de Kooplieden *Quaetgebuyr*, *Post*, en andere officieren, waren door de pestilentiale infectie ellendig weggerukt; de lucht merkelijk gezuiverd, de sterfte geminderd en veel ziek volk gereconvaliseert; de dagelijkse parade, om het volk te verschoonen, geschorst. Het jacht *St. Lourens* vrijwillig in handen gekomen, *Nieuw-Malakka* herdoopt, gelost en om te kruissen, daar gehouden; maar dienstiger en nuttiger ware het zenden naar *Batavia* geweest, vermits bij gebrek van volk, nevens de jachten *Amsterdam* en *Draek* aan de wal gelegd en door kwaad toezigt gebarsten is. Het jacht *Welsing* was met kruid en novas van den *Portugeesche* staat in *Goa*, van *Coromandel* gekomen; item *Pieter Baeck* met de vier jachten van *Quedah* en *Lada*, met eenig vee geretourneert, hadden daar, maar met sobere verkwikking wel ververscht, en 103 perso-

Continuatie der pestilentiale sterfte, doch eenigzins verminderd.

nen verloren; was het jacht *Klein-Bredamme*, met de gelicentieerde *Portugezen*, aan *Dingding* bejegend en hun met water en volk geadsisteerd; het jacht den *Draek* was over *Poeloe Timaon*, van *Pahan* met verversing gekeerd, daar den rijst dankbaar aangenomen was. Het schip *Wassenaer* en de boot *Banda*, volladen met buitgoederen, en den Commandeur *Caertekoe*, nevens veele *Portugeesche* gevangenen (na scherpe visitatie) naar *Batavia* gedepecheert; *Utrecht* met eenige klokken en kerksieraden zeer spade ook derwaarts gezonden, en in het keeren op zekere zandbank verzeild wezende, door den Gouverneur, vlijtig goede order tot het bergen van het geschut (te vergeefs) gesteld; het jacht *Zutphen* met advijzen en sommige buitgoederen, item *Bredam* met de gebergde goederen en officieren over *Jamby* naar *Batavia* geschikt; welk ongeluk den Fiskaal *Herbers* meer uit haat als reden te laste wordt gelegd.

Den Commandeur *Caertekoe* met buit en gevangenen naar *Batavia* vertrokken.

Het jacht *Rijswijk* was om zieken te reconvaliseren, aan *Sawang* en in de straat *Saboan* om te kruissen geweest; de jachten *Limmen* en *Vos*, met een groot chaloup, onder den Commandeur *Baeck*, bij *Cabo Rachado*, en *Welzing*, *Rijswijk* met de chaloup *de Maen*, onder Schipper *Mendoncq*, voor de straat *Brouwer* te kruissen, gezonden; eindelijk was de fluit *Gracht*, met de Kooplieden *Puyt* en *Vermeer*, op den tinhandel naar *Perah*, *Quedah*, *Bangary* en *Oedjong Salang* vertrokken; derwaarts den Gouverneur over eenige maanden, een bantieng, met twee *Nederlanders* en zeventien zwarten, onder eenen *Portugeeschen* Kapitein, met brieven aan de Koningen en 's Comp^{s}. residenten gezonden had, die tegen *Saletten* slaags geweest, noch niet weder gekeerd, en apparent met den vertrouwden *Portugeesch* op de loop is. Naar *Johor* had ZijnEd. eenen *Antonio Pingero*, *filjo de Malakka* gezonden, om bij *Laxamana* te vernemen naar *Atchin's* veranderden staat, die mede noch niet geretourneert was. Van *Jamby* waren daar eenige vaartuigen om hun profijt, inzonderheid slaven, geweest, die den *Pangeran Aria*, (ten respecte der Christenheid)

Diverze bezendingen uit *Ma'akka*.

Kleeden der *Jambinezen* geconfiskeert.

geweigerd waren, en 25 pies baftas van *Pangerang Anom*, en *Ratoe Más*, *Anachoda*, op den tol aangehouden, doch Sr. *van Gent* geadviseert, die bij motie in *Jamby* te restitueren. Vier *Javaansche* vaartuigen, als vriend verschenen, waren daartegen ontvangen, en mits betalende den tol van 10 per Ct. enz., handel vergund, gelijk mede veel andere mindere zaken verrigt en voorgevallen waren, die hier te noteren niet waard zijn.

Verscheiden dienstige placcaten geemaneert.

Om disorde te weeren en *Malakka's* gouverno, door goede politie in orde te brengen, waren diverse placcaten en ordonnantien geëmaneert, namelijk, tegen den monopolischen handel der vreemdelingen, het verkoopen en stelen van menschen en slaven, kwaden oppas der officieren en soldaten, het vertrek van vrije lieden, het houden van tavernen, kostgangers, en andere schaggerij, het lorsen (?) en borgen, dobbelen en speelen, en alle tuisscherij; het nachtloopen en houden van concubinen, het absenteren van wachtplaatsen, het kwetsen en schenden van fruitboomen, het uitdragen van koopmanschappen, meubelen en amunitie, het opbreken van kisten en diergelijke reeuroof der overledene, goederen, het achterhouden van rekeningen, sloffigheid der boekhouders, en het maken van testamenten. Order en valuatie van gouden en zilveren munt, het veranderen van baseroekos, het uitvoeren van Spaansche realen, item reglement op de *Basar*, het aangeven van inkomende en uitvoerende goederen, het versteken derzelven, den gebruikelijken tol, eenderlij maat en gewigt, en alle eetwaren op matigen prijs gesteld; nevens meer andere goede ordonnantien, die prijselijk zijn, indien ze wel onderhouden worden, anders zijn gemeenelijk veel wetten schadelijk, ja het bederf der republyk, welke allergelukkigst met weinige goede en wel geobedieerde wetten te regeren zijn.

Buit gerestitueert en vergeefsch enquete gedaan.

Op UEd. bekomen order, had den Heer Gouverneur den Opperkoopman *Hurdt*, de Kapiteinen *Lamotius* en *Forsenburg* met den schipper *Baeck*, 20979 Gulden van hunnen toegeëigenden buit doen restitueren en hunlieden van verder heimelijke buiten, onder presentatie van eed, schriftelijke verklaring

laten doen, maar bovendien van niemand eenigen merkelijken buit ontdekt, alhoewel den Advokaat Fiskaal, zijn naarstigheid daarin heeft gedaan. Echter blijft van de aangetogen Raadspersonen, den Fiskaal *Schilderhuysen*, en meest alle andere officieren, zoo te water als te land, geen kleine suspitie hun zelven merkelijk gezegend hebben, dat den tijd of scherpe middelen apparent nog wel ontdekken zal. Aan het guarnisoen en scheepsvolk die *Malakka* veroverd hebben, waren twee maanden gagie uitgedeeld, en de resterende 4 maanden, tot bekomen middel uitgesteld; verder diverse andere noodige zaken gedaan, die UEd. met *Klein-Zutphen*, nevens *Malakka's* gestalte en het geene daar noodig word vereyscht, omstandig aangeschreven zijn, en gevoegelijk met het fluitschip *de Eendragt*, wat sedert notabels voorgevallen en uitgerigt was, waartoe ik mij om deze te korten en tot ons laatste bedrijf te komen, refereer.

Twee maanden buitgeld onder het Guarnisoen enz., uitgedeeld.

Nu komen tot ons eigenlijke werk, en welks ontleding, als een appendix der *Malakse* verrigting, omstandig denoteren zal, wat gedurende mijn tweede aanwezen tot *Malakka*, in voldoening van UEd. order, ten dienste van de Comp^e^. ter hand genomen en verrigt geworden is, waarvan UEd. ook large advijzen door den Heer *van Twist* (in dato 13 en 24 Julij ll.) toegekomen zijn, die de onvolkomenheid van ons verhaal, zullen kunnen suppleren.

Inleiding tot verhaal van ons bedrijf in *Malakka*.

Hoewel de komst van het fluitschip *de Eendragt*, onze *Malaksche* besoignen, door het stellen van de *Atchinse* advijzen, eenigzins verhinderden (waarom en om de *Malaksche* schriften, het laden van 4 stukken en een klok, drie dagen opgehouden is) zoo hebben ons echter zoo benaarstigd, dat het jacht *Franeker*, om ons verblijf (dat 8 à 10 dagen was geresolveerd en op 14 dagen gevallen is) niet onnuttelijk opgehouden, maar terwijl in het onze bezig waren, 18 lasten rijst en 9 pakken kleeden ontlast, en daarin weder 27½ *Malakkasche* bharen peper, 7 metale stukken geschut en sommige kleinigheden, geladen zijn; waarmede door zwakheid van het volk

Geen schepen opgehouden, noch tijd onnut verkwist.

tot op het laatste doende zijn geweest, en alzoo geen tijd nutteloos verspild.

Redenen van het tarderen der *Atchinse* gezanten in fidalgo tot *Malakka*.

Zeer gaarne hadden de *Atchinse* gezanten met den *Portugeesche* fidalgo, zoowel als de juweelen en contanten vooraf gezonden, maar dit is op hun ernstig begeeren niet geschied; dat vertrouwen UEd. ten beste duiden zullen, gelijk mede dat 4000 realen in *Malakka* verbleven zijn, die tot opkoop van peper en tin, of om op UEd^{s} order elders te verzenden, zullen bewaard worden.

Het jacht de *Anna* naar *Jamby* en den *Sabandhaar* naar *Johor* geprojecteerd.

Gedurende mijn aanwezen is geresolveerd, het jacht de *Anna* (na vertimmering) over *Jamby* naar *Batavia* te schikken, dat 8 à 10 dagen na ons te vertrekken stond, en den *Sabandhaar Jan Menie*, met de *Johorsche* gecommitteerdens naar *Makam toeheel* (?) te zenden, om den *Laxamana* tot het accepteren van de *Atchinse* bevrediging te bewegen, aan welken heer, een brief op des Gouverneurs naam heb ingesteld, en den *Sabandhaar* met zoodanige Instruktie verzien, als UEd. bij derzelver copijen zullen kunnen beoogen.

Conferentien met de gezanten van *Atchin* en *Johor*.

Wat conferentie met de *Atchinse* en *Johorsche* gezanten, over het hoogmoedig schrijven van de *Atchinse* May^{t}., nopens hunne gesimuleerde beweging tot den vrede, gehouden en hoe alles ten besten tot wederzijds contentement uitgelegd is, zullen UEd. uit de Journaalse aanteekening van *Malakka* verstaan, en doet ons van deze zaak een goed einde hopen.

Wat order aan den *Sabandhaar* gegeven.

Welks zekerheid met de chaloup *Amboina* (gelijktijdig met ons van *Malakka* naar *Johor* vertrokken) uit des *Sabandhaars* advijsen te wachten hebt, die mede is gelast 150 à 200 arbeiders van den *Laxamana* te verzoeken, item 8 à 10 groote chaloupen, en hout tot de *Malaksche* brug; mitsgaders te onderstaan 40 à 50 kloeke christen slaven in *Johor* (daar er veele zijn) te kopen; zijnde den Commandeur *Baeck* ten zelven einde met een jacht naar *Bancales* geprojecteerde alles om de fortificatie spoediger te kunnen repareren.

Geprojecteerde reizen naar *Siam* en *Atchin* vernietigd.

Het jacht *den Draek* was bij den Gouverneur naar *Siam* om *Chinezen* en vee van daar te brengen, geprojecteerd, welk concept als ongefondeerd en voor de Comp^{e} niet nuttig, tegengesproken heb, zoodat het geresolveerde met nader resolutie

van den 12. Julij vernietigd is; gelijk mede de voorgenomen zending van het gemelde jacht, met weinig geordonneerde stoffen, naar *Atchin*, ZijnEd. uit het hoofd gestoten heb, vermits dit met de apparente zending uit *Batavia* over *Malakka*, gevoegelijker en zonder Comp^e^ interest geschieden kan.

Al de *Portugezen* te vertrekken gelicentieerd.

Dewijl het meerendeel van de overgebleven *Portugezen* en *Mestiesche* burgerij, zich door naturele luyigheid en verwaande opinie van eigen waardigheid, tot geene middelen, om zich eerlijk te erneren, begeven, maar als onnutte menschen het gemeenebest bezwaren, heeft den Heer Gouverneur op ons aanraden, aan allen die het wilden verzoeken, licentie om naar *Batavia* te varen vergund, waarop weinige in de *Eendragt* geëmbarkeerd, zijn en ettelijke met het jacht *de Anna* over *Jamby* volgen zullen. Bij ons hebben den Padre *Paulo da Costa*, met zijne zuster, die Canonnik en Archidiacon der Cathedrale kerk, ook Bisschop's stadhouder en Vicario is geweest; item eenen *Bento Rodrigues*, gewezen Kapitein van de Infanterie, en een dienaar van den overleden Gouverneur *Manuel da Soasa Coutinho;* item zekeren *Malakkees* met zijne vrouw, zoon en twee dochters, die met ons voor tolk in *Atchin* geweest en om zijn kwade streeken in hegtenis is; wezende bij den Raad in *Malakka* (met de stukken te zijner laste) naar *Batavia* gerenvoyeerd. Aan den *Portugeeschen* fidalgo *Francisco da Souso*, heeft den Heer Gouverneur (op verzoek) een jongen mosties en *Malakasche* vrouw (ter zijner dienst) vergunt; zijnde de vrouw Dona *Maria Leaal* genaamd, descendente van den *Malakaschen Bandara*, die de *Portugezen*, in de bemagtiging van die stad met verraad, behulpzaam was, dat dezen Edelman (als ten dienste zijn's Konings) nog gedachtig is, hopende hiermede bij den Vice-Rey een plasdank te halen.

De Padre Vicario komt met ons over, nevens andere gevangenen.

Drie *Jambische* vaartuigen naar *Perah* gelicentieerd.

Drie *Jambische* vaartuigen, die met passen van den Opperkoopman *van Gent*, uit *Jamby* (meldende die daar te huis behooren) in *Malakka* gekomen waren, zijn op hun verzoek naar *Perah* te varen, gelicentieerd, mits in het terugkeeren te *Malakka* weder aan te leggen, zoo om dat dit des Comp^s^.

negotie in *Perak* niet schaden kan, als den *Jambischen* Koning geen rede van misnoegen te geven, gelijk UEd. uit de resolutie van den 12. Julij, en des Gouverneurs brief van den 12. dito, breder vernomen hebben, waartoe ons refereren.

Lorrendraaijerij van de *Javanen*, door middel van de Koningen van *Jamby* en *Palembang*.

Op den 30. Julij zijn ons in de straat *Sabon*, elf Indiaansche vaartuigen bejegend, welke exept twee d°. (die mits een travado ontsnapten) allen passen van den Opperkoopman *Pieter Soury* en een van Sr. *van Gent* vertoonden, tendeerden (volgens derzelver inhoud en hunlieder zeggen) zes vaartuigen naar *Malakka* en drie naar *Perak*, derwaarts henlieden (hoewel die meest voor *Javanen* aanzagen) liber lieten passeren, opdat de Comp^e., door het aanhouden in *Palembang* en *Jamby*, geen moeiten toekomen zoude. Mijns oordeels behooren deze Kooplieden, in het geven van paspoorten, zoo bepaald te worden, dat die aan niemand, als de ware onderzaten van de Koningen dier plaatsen, verleenen; dat in zulke gevallen aan die Prinsen ook geschreven dient, als wanneer der *Javanen* lorrendraaijerij (die door het faveur der aangetogen Koningen genoegzaam publiek geschied) volkomen beletten, en die moedige natie, om passen tot *Batavia* te komen verzoeken, bedwongen zullen worden.

Remedie hier tegen aangewezen.

Onderzoek naar heimelijken buit te vergeefsch gedaan.

Conform UEd^s order, heb ik naar vermogen scherp en naarstig onderzoek gedaan, naar den buit, die bij de Raadspersonen van den Commandeur *Caertekoe* (boven het geene weder uitgekeerd hebben) nog achter de hand wezen mogt, maar hebben hun dezelve, gelijk mede alle andere suspecte officieren, tegen ons zoodanig gesloten gehouden, dat niet zekers van henl. heb kunnen inquireren. Waartoe mijn logement ook ongelegen was, dat geen andere ingang, als door het comptoir of schrijfkamer van den Gouverneur had, van wiens dienaars het steeds doorloopen wierd, en toonde zich zijn Ed. niet wel te vreden, als iemand buiten zijn voorweten daar geroepen was; zelfs den Fiskaal werd over aparte aanspraken met mij gehouden, wel scherpelijk berispt, dat apparent aan anderen ook zoo is geschied, vermits mij een ieder uit vrees (van haat of schade) zeer schromelijk schuwden. Dit is een van

de oorzaken geweest, geen verder of scherper inqueste zijn geschied, als reeds bij den Heer Gouvern. gedaan, en UEd. met *Zutphen* aangeschreven was, die zijn Ed. tot nader genoegzaam achtte, en mijn contrarie opinie niet wel beviel.

Resolutie daar over genomen.

Echter is op mijn aanhoudend verzoek, den 17 Julij, deze zaak de nova in deliberatie gelegt, maar bij den Raad verstaan, dewijl na het gedane onderzoek, geen nadere documenten, noch aannemelijke bewijzen van het gepresupponeerde bekomen waren, de visitatie, van der gesuspecteerden kisten en bagagie, zonder voldoende preuven, naar rechten niet mogten bestaan; en dien volgende geresolveerd, deze zaken op de gedane verklaring, tot UEd. nadere order te laten berusten. Mits dat de gemelde dispositie in volle vergadering, hunl. andermaal distinctelijk voorgelezen en gerecollogeerd zoude worden, het welk wel circumspectelijk (zonde prejuditie van nader te doene informatie) geschied is, blijvende de gemelde suspecte Raadspersonen, bij hunne gedane verklaring volkomen persisteren, als UEd. bij aangetogen resolutie en gepasseerde acte zullen kunnen zien.

De akte van ontkenneu vernieuwd.

Presumtien van heimelijke buit.

En alhoewel den Fiskaal Mr. *Gerard Herbers*, mij heeft verklaard, dat gedurende zijn aanwezen te *Malakka*, geenderlei bewijzen ten laste van de gesuspecteerde Raadspersonen, noch andere officieren bekomen had, zoo blijve echter (en hij met mij) van die opinie dat onder deze lieden der vertrokken Fiscaal *Schilderhuyzen*, den *Sabandhaar* en meest alle de hooge krijgsofficieren, schippers en veel andere (zoo vertrokken, als nog te *Malakka*) merkelijke buit in het heimelijke schuilt; dat (vermits verloop des tijds en bekomen gelegenheid van versteken) niet of zeer bezwaarlijk ontdekt zal worden, schoon scherper enqueste daarin wierde gedaan.

Loosheid van den Fiscaal *Schilderhuyzen*.

Den Fiskaal *Joris Schilderhuyzen* heeft (mijns oordeels) geen genoegzame verklaring van genoten buit gedaan, immers is het geschrift niet behoorlijk ingesteld, en had den Hr. Gouverneur, noch den Fiscaal *Herbers*, zich daarmede behooren te laten contenteren, vermits die zaak wel eene notarieële acte

waardig was. Dit is een loozen vos, die zijn doen met schijnredenen wel bekleden kan, want wist den Gouvern: (die hem over het gedoogde uitdragen van koperwerk had beschrobt) wel te doen gelooven, zekere diamant, op zijn plaats gevonden had, waarmede quansuis zijne fideliteit betoonen wilde, dat van ons zoo ligt niet aangenomen is.

Den *Sabandhaar*, die (ik weet om wat reden) van de enquete vrijgelaten was, heb ik mede eene schriftelijke verklaring, onder presentatie van eede, wegens zijn bekomen buit afgevorderd, en behoorlijk laten doen, daarin ik achte almede een groot deel verzwegen werd. Den Sergeant-Majoor *Lamotius*, heeft zich (ten mijnen aanstaan) met dergelijke depositie gepurgeerd, wegens het behouden van een diamant, en robijnring, met een goud kettingje (te zamen omtrent 70 realen waardig) en in het visiteren van de vertrekkende *Klingen* [1]), verduisterd; in voege dat deze lieden al te zamen (volgens eigen zeggen) van het gesuspecteerde gansch onnoozel zijn, dat den tijd best openbaren zal.

Den *Sabandhaar* en Kapitein *Lamotius* purgeren hun zelve.

Den Kapitein *Diëgo Kesio*, die van het begin der verovering in de stad is geweest, en daarom mits zijn gaauwigheid, apparent goeden buit bekomen heeft, insgelijks de Kooplieden *Quaetgebuyr* en *Post*, (die gedurig met het verzamelen van de goederen bezig zijn geweest, en almede van inschrapende conditie waren) hebben (dat te verwonderen is) gansch weinig middelen nagelaten. Zoo dat dit mede de lieden niet waren, die zoo groote brokken (als gemist worden) hebben ingeslikt; hoewel *S^r^. Kesio* met den Fiscaal *Schilderhuyzen*, op mijn vertrek naar *Atchin*, voornemens waren, den gewezen Generaal *Louys Martyns*, een buit van 2 à 3 duizend crusados listelijk af te persen, waartoe de Heer Gouvern: hun tot dienste van de Comp^e^. licentie gaf, doch heeft zijn Ed. mij nu gezegd, dat van dit werk niet gekomen is.

Diëgo Kesio, *Quaetgebuyr* en *Post*, laten weinig na.

Van den *Portugeesch*, *Manuel Moreira da Mota*, die den Commandeur *Caertekoe*, als lijfschut heeft gediend, en in het

Presumtie van des Commandeurs en Raden dienaars.

1) Orang Kling, volk van de vaste kust van *Indie*.

zamelen van den buit doorgaans behulpzaam is geweest, als mede de andere dienaars en favoriten van ZijnEd., word ook gepresumeert niet kwalijk met die handeling gevaren te zijn, gelijk mede alle andere, die de Raadspersonen als knapen en oppassers hebben gediend, en de exempelen hunner Mrs. ontwijfelijk gevolgd zijn.

Misnoegen over de enqueste bij ons gedaan.

De bovengemelde Raadspersonen, zijn om het gunt tot onderzoek van hunnen heimelijken buit (door UEds expresse order) heb gedaan en betragt, zeer misnoegd geweest, en hun tegen de een en de ander, ook aan mij zelfs, met wrevelige en arrogante woorden beklaagd, zoo dat van allen met de nek ben aangezien, hetwelk (als wezende om het betrachten van des Comps. dienst) gansch weinig achtte, met kennis het officie van Commissaris, doorgaans een hatelijke bediening is.

Edict op het ontdekken van verborgen schatten.

In conformité van UEds. order, is op mijn instantie, bij den Raad geresolveerd, en aan het guarnizoen, en alle inwoonders van *Malakka*, door gepubliceert edict genotificeert: dat wie eenige verborgen schatten ontdekt, een vijfde deszelfs genieten zal, en boven dien de slaven vrijheid; insgelijks een tantum tot vereering, zoo binnen drie dagen, en voor mijn vertrek eenige aanbrenging geschiede, als UEd. bij copie van resolutie en edict, breder zullen zien. Waarop tot nog toe niet nuttelijks gevolgd is, met kleine apparentie iets merkelijks door dien middel openbaren zal, alzoo de eigenbaatzucht tot *Malakka* (door memorie van het buiten) meer als elders in observantie is. Doch houden wij voorzeker, wel eenige rijkdom binnen *Malakka* begraven ligt, waarvan (mits den dood, het vertrek en stilzwijgendheid van de kennis hebbende lieden) niet ligtelijk iets ten voorschijn komen zal.

Verborgen buit van twee Padres bekomen.

Voor mijn aankomst uit *Atchin*, waren op het aanbrengen van zekere *Portugeesche* jongen, de woningen van Padre *Paulo da Costa*, Vicario, en *Francisca da Ferrio*, door den Fiscaal Mr. *Herbers* en gecommitteerde Raadspersonen, scherpelijk gevisiteerd, en zoodanige juweelen, kleinodien en contanten bij hen gevonden, en voor de Compe gesequestreert, als UEd.

bij de inventarissen, en het schrijven van den Heer *van Twist* zullen kunnen zien, en door ons verzegeld behandigd worden.

Presumtie van schatten, in eenen diepen put.

Achter de woning van den Fiscaal, in den tuin, staat een bornput, omtrent 13 vadem diep, hebbende wel drie vaêmen waters (die niemand om hare vervaarlijke diepte beduiken durft). Daaruit heeft den Kapitein *Lamotius*, op zekere advertentie, door den *Javaanschen* Kapitein *Jan Pekel*, een zilver koffertje (gemeld in zijne depositie) op doen duiken, waarin gezegd word, twee duizend realen aan juweelen zijn geweest, door eene *Portugeesche* vrouw daarin geworpen; welk koffertje open uit de put gekomen is, zoo dat gezegde juweelen daar nog in wezen zoude, dat om veel redenen niet geloofbaar is.

Van de opgezonden goederen, deszelfs kleinte, en 't weinige dat er over is.

Wat buitgoederen met de jachten *de Zon*, *Egmond*, *der Goes*, *Wassenaer*, *Bredam*, en andermaal *Zutphen* in *Batavia* gekomen, en tot *Malakka* onder taxatie verbleven zijn, is UEd. uit de overgezonden facturen en extracten van negotie boeken bekend, wezende veel minder als van zoodanigen plaats te hopen was. Met het fluitschip *de Eendragt*, zijn nog 4 metale stukken met een klok gezonden, en met *Franeker* brengen 7 metale stukken, nevens een dito en 2 ijzere, van *Atchin* terug gekomen. Item de kleinodien van de twee Padres aangehaald, en eenig beeldwerk van kleine waardij; zoo dat in *Malakka* geen considerabele buit. als het geschut, 10 à 12 klokken en de *Librairie* overig was.

Diverse oorzaken hierop aangewezen.

Wij blijven nog van gevoelen, als UEd. (in *Klein-Zutphen* geadviseerd) dat binnen *Malakka*, veel meerder quantiteit juweelen, goud, zilver, geld en koopmanschappen zijn geweest, als voor den dag gekomen is; dat meest alles door het kwaad beleid, en meenigerlei onorder van den Commandeur *Caertekoe* en zijne Raden veroorzaakt is. Want den eersten dag van *Malakka's* bemagtiging, werd met een generale plundering, van groot en klein, meest doorgebragt, dat nog eenige dagen, maar wat bedektelijk geschiedde, waardoor veel kostelijkheden verstrooit geworden zijn. Des anderen daags en ettelijke dagen, heeft den Commandeur zelfs in persoon, verzeld met Schipper

Baeck, der rijkste lieden huizen doorsnuffelt en grooten rijkdom, tot *Lopez de Mello*, *Francisca da Costa*, de weduwe van *Gaspar da Costa* en anderen gehaald; en werden ook van allerlei staat van menschen, veel goud, zilver, fijne koopmanschappen en zeldzame meubelen, in *St. Paulus* kerk gebragt. Zonder dat (als wel behoorde) een memoriale notitie van de hoedanigheid der goederen, of wie ze daar bragten, of wat ZijnEd. zelf verzamelde, gehouden werd, maar alles overhoop bij een gebragt, en zoo kwalijk verzekerd, dat alle die de kerk frequenteerden, goede gelegenheid tot rooven gegeven wierd. Hetwelk bij de meeste en minste zoo grof toeging, dat den Commandeur met zijne Raden (meest over zijn apart doorsnuffelen der kostelijkheden) diverse malen in contentie kwam, daar veel belagchelijke historien, onder het gemeen gepeupel van worden verteld; welke onorde tot op onze komst aldaar bleven duren, wanneer wel beter reglement, maar vrij te spade gesteld, geworden is.

Schadelijke onorde en vuil bedrijf.

Om dan kortelijk aan te wijzen, waar den verduisterde buit gebleven is, dienen maar de volgende disordes, misslagen en begane excessen, wel geconsidereerd.

Verscheiden redenen van des Compe. soberen buit.

Dat terstond na het bemagtigen van de stad, schadelijk is verzuimd, de rijkste overwonnen vijanden te ordonneren, hunne middelen, bij geschrift, pertinentelijk aan te wijzen, en de precieuste dingen dadelijk over te leveren, gelijk mede dat van al het geene bekomen werd, geen perfecte notitie gehouden is.

Het verzuim van notitie.

Dat geen behoorlijke toezigt, noch zorg voor de bekomene buitgoederen, zoo binnen *St. Paulus* kerk als in de stad, gehouden, noch gedragen is.

Het nalaten van opzigt.

Dat het plunderen den eersten dag der victoria, aan een iegelijk toegelaten, en nog ettelijke dagen oogluikend gedoogd is, waardoor veele kostelijke dingen grabbelend verstrooit, en menigte van schoone meubelen, gebroken en geschonden zijn.

Gedurig plunderen.

Dat door de scheepsofficieren, inzonderheid eenige Schippers als *Baeck*, *Spanhems* en anderen, door commoditeit van seheepsvaartuigen, veel goederen stoutelijk aan boord gesleept zijn,

Het slepen aan de schepen.

Het kwaad bedrijf der krijgsofficieren.

Dat de krijgsofficieren, van de meeste tot de sergeanten incluis, op gegeven order van het uitdragen der buitgoederen te beletten, het best voor zich zelven aangeslagen en verduistert hebben, waaronder de Luitenants *Vinck*, *Cuylenburgh*, *Jacob Hansen*, den Vaandrig *Claes*, en anderen, de voornaamste zijn, dat mede van den Fiscaal gepresumeert word.

Het schandelijk verkwanselen van den buit aan de Mooren.

Dat veel rijken buit bij soldaten en matrozen, zonder kennis van derzelver waardij, onnuttig is verkwist, en aan de *Maleyers* tegen lompen en leuren verruild; schoone diamant en robijn ringen van 90 tot 100 realen en meer, zijn tegen 8, 10, 15 en ten uiterste voor 20 à 35 realen, schandelijk aan looze *Mooren* verkocht. Item veel zilverwerk, allerlei kleeden en fraaije meubelen, tegen hoenderen, fruiten en visch (twintigmaal minder als naar waarde) vermangeld. Somtijds werd een zilveren schotel voor een bos pisang en een à twee sarassen voor een haan of zoodje visch betaald, waartegen geen strikte geboden konden helpen, maar werd den handel echter (door middel van lijnen) op en over de stadsmuren gedaan.

Presumtie van begraven schatten.

Dat met redenen wel te presumeren is, eenige schatten in het verborgen begraven liggen, zoo van overleden en vertrokken lieden, als personen, die nog te *Malakka* zijn; anders ware het niet mogelijk hun veel van dezen kalen hoop, zonder iets ter hand te trekken, onderhouden zouden.

Veel goederen door onmagt van het te bergen verloren gegaan.

Dat lang na de stads verovering, door den soberen, ellendigen staat van ons volk, veel goederen in ongesloten en onbewoonde huizen, zeer verstrooid gelegen hebben, hetwelk de trouwelooze menschen gelegenheid gegeven heeft om te rooven, en zijn alzoo eenige nagelen, tin, schildpads-hoorn, en veel koperwerk, weggeraakt.

De algemeene zorgeloosheid en bejag van eigen profijt.

Dat generalijk bij alle officieren, geen verpligte zorg, om den buit tot 's Comps. nut te verzekeren, gedragen, maar eigen profijt op het gretigst bejaagd is, als aan de onvermogende deeling en zelfs toegeëigenden buit, van den Commandeur en zijne Raden, klaarlijk gebleken heeft. Met vehemente presumtien de kostelijkste juweelen secretelijk achtergehouden zijn, niet

zonder bedenken, de gezegde deeling alleen pro forma is geschiedt, en het ondekken met gemeen consent gedaan, om van secreten buit niet gesuspecteert te zijn.

Inzonderheid het dwaaslijk largeren der voornaamste vijanden, met grooten schat.

Dat gansch onbedagt en ligtvaardig, de verwonnen vijanden tegen krijgsgebruik, conditien van vrijheid vergund, en de gequalificeertste, rijkste en verstandigste gevangenen, zoo geestelijk als wereldlijk, nevens de voornaamste vrouwen, zonder resolutie des Raads, op het arglistig verzoek der Jezuiten, met een jacht naar *Negapatam* te varen, gelicentieert, en ongevisiteert vertrokken zijn. Overzulks meer als 100,000 realen waardij (in goud en juweelen, nevens de beste slaven en slavinnen, experte speellieden en muzijkanten, kortelijk al het raarste van *Malakka*) hebben medegesleept. Zonder dat ZijnEd. heeft willen considereren, voor zoo gequalificeerde lieden, inzonderheid den *Ovidor-Generaal* van *India*, de Jezuiten, andere geestelijken, met veel rijke burgers en vrouwen (die nog groote middelen in *Goa* en elders hadden) een excessif rantsoen van wel 100,000 realen te bekomen was. Maar heeft ter contrarie gansch dwaaslijk, de vijanden met meerder rijkdom liber laten heengaan; door welke slechte acte, de generale Oost-Ind. Comp^{e}. wel 4 à 5 tonnen gouds beschadigd blijft; behalven nog de versterking, onzen erfvijand met de restauratie van zoo veel ervaren persoonen gedaan, en schijnt dit largeren, om den bekomen rijkdom verborgen te houden, ook geschied te zijn. Dit rijk geachte jacht, is naderhand bij *Pieter Baeck*, in zeer ellendigen staat aan *Ding-ding* bejegend, die het met water en volk adsisteerde, en den Guardiaan van *St. Franciscus* klooster, de Vicario van *St. Steven*, met een Kapitein van 's Konings soldaten, op *Quedah* voerde; die van daar met een *Moorsch* schip naar *Coromandel* vertrokken zijn; het ware wenschelijk, order gegeven was, dit jacht bij bejegening naar *Malakka* te doen keeren.

Notabel verzuim.

Het besluit van mijne opinie op buit.

Dit zijn (mijns gevoelens) de voornaamste oorzaken, dat den soberen *Malakka's* bemagtiging, de Comp^{e} veel minder nuttigheid als wel behoorde en doenelijk is geweest, heeft opge-

bragt; God geve dezelve Comp. na deze in dergelijke gelegenheden, van voorzigtiger en trouwer dienaren, gedient mag zijn.

Aanwijzing van *Malakka's* staat van rekening met het comptoir generaal.

Bij de extracten van *Malakka's* negotieboeken, door den Hr. *van Twist*, met het jacht *Zutphen* overgezonden, hebben UEd. perfectelijk kunnen zien, wat buitgoederen daar (behalven de verzondene) gebleven zijn, en met hoedanige posten, het generaal daarin gecrediteert is.

Wat vóór *Malakka's* bemagtiging, onder de successive Commandeurs ontvangen, en hoe daarmede gehandeld is, word in die boeken niet aangetrokken, als alleen hetgeen den Opperkoopman *Antony Hurdt*, in restante goederen aan het comptoir *Malakka* heeft getransporteert, alsmede wat van de provisien enz. nog overig was. Van de cargasoenen, met de jachten *Goes*, *Klein-Bredam*, de *Wachter*, het *Quelpaerd*, de *Son* en *Klein-Amsterdam*, naar *Malakka* gezonden, ben geinformeert Sr. *Hurdt* goede rekening en bewijs heeft gedaan, dat naar *Batavia* gezonden is. Het welk, zonder hetgeene tot kleeden voor de soldaten gestuurt, *f* 5044—14—: monteert, zoo dat van de onderstaande posten, rekening, bewijs en reliqua word vereischt, als namentlijk:

Diverse posten daar rekening van vereischt word.

Van het geene met het jacht *Egmond* tot kleeding voor het volk gezonden	*f*	7954- 8-2
Van de goederen te dien einde met *Goes*, *Amsterdam* enz. gezonden.	„	1555-10--
Van eenige kleedjes, door *Pieter van den Broecke* van Schipper *Louys* gekocht.	„	36-13-2
Van 42 realen in specie bij Sr *de Meere* nagelaten	„	133- 7-8
Van 300 negros kleeden, bij abuis uit de *Gracht* geligt.	„	203- 5-5
Van 1 diamant en 2 robijn ringen, en 1 stuk rood laken, uit het *Atchins* en *Coromandels* cargasoen geligt.	„	536-15--
Somma. . .	*f*	10419-19-1

Notite van hetgeen daar rekening van gedaan is.

Hiertegen kan het volgende tot vereffening komen.

De 50 stuks *Taffacilen* van het *Malak's* cargasoen, in *Jamby* uit de *Gracht* geligt. . . . *f* 510-:-:

De twee robijn ringen aan *Maradia* en *Sri Bidi Radja*, Johorieten, verschonken. . . . „ 165-:-:

De 390 ellen zijden lint met *Langerak* te rug gezonden, kostende. . . . . „ 185-3-14

Item voor het geene het comptoir generaal, in de legerboeken gecrediteert, en aan de soldaten uitgedeeld is, die daarvoor op hunne rekening belast staan. . . . . „ 7842-7-3

Somma. . . *f* 8702-11-1

Het juiste different, met aanwijzing van eenige remedien.

Komt voor het different, daar het bewijs van gezogt moet worden. . . . . *f* 1717-8-:

Waarbij nog komen moet, het geen bij den Fiscaal *Herbers* en *Sabandhaar Menie* wordt gepretendeert, en het geen van de een en de ander overledene, genoten is. . . . . ———

Hier tegen moeten in rekening worden gebragt, diverse goederen, die door de Commandeurs zaliger, ten dienste van de Compᵉ. verschonken en tot verversing enz. gegasteert zijn, als bij zeker notitie boekje en kladde-blad in het leger gehouden, eenigzins blijkt . . . . ———

Item het geen Sr. *Hurdt* van de goederen tot kleederen gezonden, aan het comptoir *Malakka;* getransporteert heeft, dat mijns onthoudens *f* 771-3-10 is. . . . . ———

Nog zijn van den Onderkoopman *Schaep*, twee rekeningen gevonden, meldende dat door hem in *Moar*, ter order van den Commandeur *Cooper*, 202½ realen aan kleden zijn verkocht, waar van 134⅞ reael aan verversing gekogt is, en de

rest na zijn zeggen gerestitueerd zijn, als mede
6 p^{s}. kleden, tegen verversing geruilt. . . . ————

Geen meerder klaarheid, als hier aangewezen, heb van deze geembrouilleerde rekening kunnen opzoeken, zoo dat achtte daar niet anders aan te doen zal zijn, als het verschil door middel van afschrijving te vereffenen.

Descriptie van verwarde legerboeken.

Aangaande de legerboeken, die door last van de Kooplieden *Hurdt* en *Houtcoper*, bij den Onderkoopman *Schaep* in het leger begonnen en een wijl binnen de stad vervolgd zijn, heb in *Malakka* met haast doorzien, en dezelve zoo vol fouten en abuizen bevonden, dat onaangezien gedane devoiren, geen middelen tot redderen, binnen *Malakka* was. Zoo dat (in conformité van UEd. order) geresolveert, deze boeken met alle de aanhangende schriften, naar *Batavia* te brengen, wezende alvorens daar in de rekening van het volk te *Malakka* leggende op den 14 Januarij, gesloten; en alle die zonder laatste rekening in het legerboek staan bekend, zijn onder afrekening, mede op dien datum in *Malakka's* guarnisoens boeken ingeschreven, waarvan eene rolle bij de boeken is. Den Onderkoopman *Nicolaes Pels*, heeft gedurende onze herwaarts reize, alle gesloten reekeningen, uit het journaal, in het grootboek overgedragen, voorts met mij deze slordige boeken, en alle bijhoorende papieren, aandachtig doorzien, op hoop daarin nog eenige correctien te doen. Maar bevonden dezelve zoodanig gesteld, dat alle de ingeschreven partijen, tegen veel memorien en kladden van uitgegeven goederen, dienen gecorrigeerd te worden, hetwelk zonder het herschrijven van de boeken, en het veranderen der gesloten reekeningen, niet geschieden konde. Bovendien worden omtrent 400 bekend staande personen gemist, zonder notie of ze gestorven, of op de schepen overgegaan zijn, zoodat ten consideratie van dien, niet vruchtelijks in die boeken hebben kunnen verrigten, waartoe ons ook de materialen, inzonderheid tijd ontbroken heeft.

Ons vergeefs devoir tot derzelver correctie.

Voorslag om de legerboeken te redden.

En is mijn advijs, deze legerboeken, door een ervaren boekhouder de nova behooren herschreven, en met behulp der

bijzijnde notitien, beter geformeert te worden. Namelijk de Compe. voor de uitgedeelde goederen gecrediteert, alle overledene (daar notitie van is) hunne reekeningen gesloten, insgelijks de absenten voor dooden (als toch meest zijn) op zekeren datum, in een post (tot slot hunner rekening gebragt, en die zonder reekening ingekomen zijn, mede op beraamde tijd bekend te stellen; als wanneer de handeling het meer vereischte, in het gevolg wel aanwijzen zoude. Zonder welke of een andere diergelijke slag, deze boeken niet te redden noch te sluiten zullen zijn; en kunnen de personen die namaals nog te voorschijn komen zullen, en van welkers laatste rekening kondschap komen mogt, in een bijzonder boek behoorlijk gecrediteert of belast worden; welks ordening wij de ervarene bevolen laten, en met het verhaal van ons bedrijf voortgaan.

De hoedanigheid van de negotie- en guarnisoensboeken van *Malakka*.

In het visiteren van *Malakka's* negotieboeken, en dependentien van dien, heb bevonden die in tamelijke manier, onder het oog van den Gouverneur, gehouden zijn, die de hoofden der partijen meest zelfs heeft gesteld; doch zullen die door den Opperkoopman *Johan Verpoorten* in betere vorm, en naar het *Bataviaasch* gebruik geschreven worden. Blijvende ZijnEd. gezind deze boeken op primo October aanstaande te doen sluiten, gelijk mede de guarnizoenboeken, die bij den Onderkoopman *Roelof Schaep*, van den tijd der stadsverovering, in tamelijke wijze geformeert, en tot ultimo Julij gehouden zijn; wanneer die aan den provisionelen Onderkoopman *Jacob de Cooter* (als daartoe betere bekwaamheid hebbende) zijn getransporteert, door wien ze vervolgd en gesloten zullen worden, voornemens zijnde de nieuwe boeken in betere forma, en naar de *Bataviasche* of usantie te houden.

Het gedane transport van den ontvanger *Hurdt*, aan den Opperkoopman *Verpoosten*.

Den Opperkoopman *Antony Hurdt*, is conform UEds. order tot ontvanger van *Malakka's* inkomsten (die nog zeer weinig zijn) gesteld en beëedigd, hebbende alvorens ten mijnen overstaan transport van alle des Compe. effecten, aan den Opperkoopman *Verpoorten* gedaan, monterende *f* 150433-17-2, als

UEd. bij het schriftelijk transport zullen kunnen zien. Wij vertrouwen vastelijk, dezen jongman het Opperkoopmansambt, beter als *Hurdt* bedienen, en op alles naar behooren letten zal, de cassa is Sr. *Hurdt* bevolen, mits alle betalingen, op de ordonnantien van den Gouverneur geschieden zullen.

Jan Menie tot Sabandhaar bevestigd.

Den Onderkoopman *Jan Menie*, is mede onder behoorlijken Eed, tot *Sabandhaar* gesteld, en den Onderkoopman *Schaep*, als winkelier van kleden enz., tot gerief van de vreemdelingen en het guarnisoen, verordend; den eersten adsistent *Carel Verwijck* de rijsthuizen en het equipagieboek bevolen, en den burger *Dirck Cock*, als provisionelen dispensier, en het houden der rekeningen van consumtie gesteld, om alles zoo veel mogelijk op behoorlijken voet en regel te brengen.

Schaep wink her, *Verwijck* in het rijsthuis en *Cock* als dispensier gesteld.

Korte aanwijzing ven hetgeene in *Malakka* al gevisiteert hebben.

Behalven het visiteren en doorlezen van de journalen, brieven, resolutien, placcaten en alle andere *Malakkasche* schriften, zoo hebben de stad van binnen en buiten, deszelfs wallen, de logementen van het guarnisoen, de pakhuizen, de woonhuizen, de kerken, kloosters, veel ledige en bewoonde huizen, gedistrueerde tuinen, ledige velden, beschadigde en geheele boomgaarden, met goede en aandachtige opmerking gevisiteert. Mede groot en klein vaartuig, mitsgaders het geschut dat persoonlijk met den Sergeant-Majoor *Lamotius* en Konstapelmajoor, van stuk tot stuk, en nog 48 metale en 8 ijzere stukken bevonden heb. Van vivres en amunitie hebbe mede onderzoek gedaan, verder alles doorzien, dat binnen en buiten *Malakka* te visiteren noodig was, waarvan in het vervolg, met order op zijn plaats schrijven zal.

Alsmede op wat zaken mij geinformeert.

Van de gelegenheid en genegenheid, der omliggende volkeren, zoo vasallen als geburen, heb mij mede geinformeert; ook op de manier van *Malakka's* presente regering, de capaciteiten, bekwaamheden, leven en doen van de voornaamste officieren, het verrigtte in negotie, en hoedanige apparentien tot derzelver correctie zij. Mitsgaders wat ordre in onkosten, mondkosten, rantsoenen, geschenken, avancementen en dergelijke zaken gehouden word, hetwelk alles ordentelijk in

mijne deductie van *Malakka's* presente gelegenheid relateren zal.

Notitie van de Librairie in *Malakka.*

De boeken, staande in de Librairie van het klooster der Jezuiten, zijn door den Fiskaal *Herbers*, Predikant *Loosveld* en Kapitein *Lamotius*, perfectelijk opgenomen en daarin bevonden

460 *Latijnsche* boeken, tracterende van *Theologia.*
85 dito van *Jura.*

te zamen 545 Latijnsche boeken.

Item omtrend 200 *Portugeesche* boeken, handelende meest van *Theologia.*

De boeken van de andere kloosters en kerken, zijn meest al verworpen, verstrooit, genomen en vergaan, zoo datter maar weinig bij die van de Jezuiten gevoegd zijn; zoo men zegt, heeft den Fiskaal *Schilderhuyzen* de beste van *Jura's* uitgekipt, van andere (hoe wel weinig lezen) wordt gepresumeert, ook eenige voor hunne vrienden uitgezonderd hebben; mijns oordeels behooren de beste boeken, met gelegenheid wel gepakt naar *Batavia* te komen, op dat in *Malakka* niet vruchteloos vergaan.

De *Atchinse* en *Johorse* gezanten eerlijk gedemiteert.

De *Atchinse* gezanten, hebben den Heer Gouverneur, ieder met een paard beschonken, die om het veld te ontdekken dienstig zullen zijn, waarvoor ZijnEd. hun, op het afscheiden ieder met een halve rol damast en posie melor (?) nevens de *Johorse* gecommitteerden, elk met een carmozijn wierden vereert. Gelijk mede aan de *Johoriten* kwijt gescholden is, 14 realen van 8°, hun in *Atchin* tot hun gastos geleend, en zijn dito gezanten met groot genoegen gescheiden, en eerlijk aan boord geleid; maar mits 's nachts vertrokken, is de chaloup *Amboina* met de *Johoriten* van ons geraakt, het welk mij het afscheid van hun lieden te nemen, en den vrede voor het laatste hoogelijk te recommanderen, verhinderd heeft.

5,000 realen in *Malakka* op wissel getrokken.

Bij den Opperkoopman *Anthony Hurdt*, en de Kapiteinen *Lamotius* en *Forsenburg*, zijn 4200 realen van 8°. van hunnen toegelegden buit, aan de Compe. geteld, om te *Batavia* aan

hunne gemagtigden, op de verleende wisselbrieven voldaan te worden; gelijk mede den Heer *van Twist* 800 realen, aan *Andries Cramer* remitteert. Met deze 5000 realen was ZijnEd. voornemens, de betaling van de vier maanden buitgeld te doen, die het guarnisoen en matrozen, die *Malakka* hebben helpen veroveren, nog resteren te ontvangen.

Conclusie van het verhaal onzer verrigtingen te *Malakka*.

Wat verder gedurende mijn verblijf te *Malakka*, ten dienste van de Compe gedaan is, zullen UEd. uit het dagregister, resolutiën, missiven en andere overgezonden schriften van den Heer *van Twist*, volkomen vernemen, waaraan ons refereren en het eerste deel dezer relatie besluiten.

HET TWEEDE DEEL.

Tracterende van de voorledene en presente gelegenheid van Malakka.

Het eerste begin van *Malakka*.

Malakka heeft over eenige honderd jaren, zijn begin van sommige *Siamse*, *Peguse*, *Bengaalse* en diverse eilandse vischers genomen, die met hunne vaartuigen, om de bekwame gelegenheid en vischrijke zee, daar neder geslagen zijn en allengskens[1]) door de schoone en fertile landdouw aangelokt zijnde, daar een vlek getimmerd hebben, die metter tijd door den toeloop der omliggende volkeren, tot een groote stad, en hoofdplaats van de *Maleysche* natie en Koningrijk geworden is. Welker Koningen als monarchen van een groot deel van het vaste land (bij de ouden *Aurea Chersonesus* genaamd) en de omliggende eilanden, volkeren en koningrijken (alle meest *Mahometisten*) veele jaren hebben gedomineert.

Wordt de Hoofdplaats van het *Maleysche* Keizerdom.

Deze plaats was ten tijde als de *Portugezen* Oost-Indiën eerst ontdekten, en hunne conquesten daar formeerden, in zijn beste fleur, zoodat die van de *Portugeesche* negotianten mede werd bezogt, waardoor deszelfs bekwame gelegenheid tot trafycquen, en dominatie van het Zuider deel van Orienten, wel

Die de *Portugezen* listig bespieden en daar nederslaan.

1) Itinerarium, *Linschoten*. Cap. 18.

wezende bespied, eerst als kooplieden daar neder geslagen, en na tijdsverloop, buiten de stad bedektelijk gefortificeert zijn. Maar wezende hier over met den Koning (die van zijn vasallen om zijn tyrannieke regering kwalijk was gewilt) in differentie geraakt, heeft dien Prins zijn rijk van deze heerstrachtende (heerszugtige) natie gezogt te ontledigen. Ter contrarie, werd bij de *Portugezen* ernstig naar de conqueste van de stad getragt, dat hun na verscheiden oorlogssuccessen ook gelukt is, gelijk zulks door eenen *Juan de Baros* in zijn Decades [1]) (tracterende van der *Portugeesche* conquesten en notabele geschiedenissen in Orienten) omstandig beschreven is, daar wij den curieusen lezer toewijzen. Ons genoeg zijnde te noteren, deze vermaarde groote stad, in den jare 1513 (1511) op den vijftiende Augustus, door den vaillanten krijgsheld *Alphonso d'Albuquerque*, Vice-Rey van *Portugaals India*, door list en geweld bemagtigd is, bekomende daarin eenen grooten schat, van welke conqueste, den doctor *Gonzalo da Illescas*, *kasteliaan*, in het tweede deel van zijne kerkelijke Historiën der Roomsche paussen, in het leven van *Julio* sequndo en *Leo* decimo, aldus kortelijk schrijft: „In het zelfde jaar dui„zend vijf honderd dertien continueerden de Portugezen „hunne navigatiën en conquesten in Orienten, en wonnen de „groote stad *Malakka;* daarin waren vijf en twintig duizend „huizen en meer, gelegen zijnde in *Aurea Chersoneso.* Met „deze plaats wonnen zij de vriendschap en confederatie van „veele Orientaalsche natien, die daar met hunne koopmanschap „komen, omdat de volkeren van alle die landen handelaars „of negotianten zijn, en alzoo hebben ze die tot heden gecon„serveert, met veele anderen, die ze door Godes faveur, met „groot geluk hebben geconquesteert, en verhoopen nog andere „dagelijks te bemagtigen [2])."

Malakka Anno 1513 (1511) van de *Portugezen* gewonnen.

De *Portugezen* winnen *Malakka* en Oost-India.

---

1) In decade segundo.

2) Historia Pontifical Catholica de la vida des Pontificis maximus romanus. Lib. Sixto. Cap. 23. par 3. fol. 190.

In het conquesteren van deze Koninklijke stad, is den grooten Koning *Mahomet* met zijn meeste vasallen naar *Singapoera* gevlugt, daar den sedem zijns rijks begrepen heeft, die van zijnen successeur in *Johor* is getransporteert; welker Koningen (zijnde descendenten van dien grooten Prins) tot op heden aldaar nog regeren, maar met declinatie van de oude hoogheid, daar alleen den simpelen glimp-naam, met kleine magt van behouden hebben.

Den stoel van het *Maleysche* rijk te *Singapoera* hersteld en in *Johor* getransporteert.

Nopende de *Portugezen*, deze hebben *Malakka* tot een Hoofdplaats der Zuider trafiquen van *India*, en sedem bullem hunner geconcipieerde conquesten gemaakt, zoodat in weinig jaren door het frequenteren van alle omliggende volkeren, een voortreffelijke koopstad, en door het handelen van de wapenen, zeer ontzagwekkend geworden is. Hebbende de kroon van *Portugal* en deszelfs negotianten geduriglijk grooten rijkdom en reputatie toegebragt, zoodat in korten tijd met *Portugeesche* burgers, *Maleijers* en veelderlei *Indiaansche* volkeren gepeupuleert is, wordende wegens den *Spaanschen* Koning door successive Kapiteinen, (onder het gebied van den Vice-Rey van *India*) gegouverneert. Wat avanturen deze stad in den tijd van 127 jaren en 5 maanden (dat de *Portugezen* die bezeten hebben) bejegend zijn, zullen als te lang niet mentioneren, maar den weetgierigen lezer tot de aangetogen *Portugeesche* Historien wijzen, om zonder hinder tot de discriptie van die stad, deszelfs gewezen regering, trafyquen enz. voort te gaan.

Malakka bij de *Portugezen* een koopstad en oorlogs stoel gemaakt.

Hoe lang bij hun bezeten is.

Deze stad dan is van tijd tot tijd verbetert en vergroot; in het begin was daar geen ander als de oude fortres, die op de sterkte en paleis van den Moorschen Koning (daar nog overblijfsels van zijn) gebouwt is; naderhand is de fortificatie met palisaden van kokosboomen en planken om *Malakka's* berg getrokken en vergroot, die eerst na de komst der *Nederlanders* in *India*, inzonderheid na het beleg van den Admiraal *Cornelis Matelief* [1]) naar de *Europeesche* wijze, meetkun-

Discriptie van *Malakka's* fortificatie.

1) Dit was in het jaar 1605 (1606).

stig in groote harde steen en kalk gelegd is, en naar dat concept, noch niet al voltrokken. Hebbende 3 punten, 2 rondelen, een hoek en twee trappen of halve hoeken, daar de muren met geschut van bestreken kunnen worden, zijnde aan de landzijde 32 voeten hoog en aan de zeekant weinig minder; de circumferentie is buiten de muren en bolwerken, omtrent 420 rijnlandsche roeden, doch binnen de muren niet meer als 330 dito roeden omloops groot.

Notitie van de circumferentie.

Hoe die gemonteert was.

De stad was met 70 (meest alle zeer groote) metale stukken, 40 à 50 bussen, en veel haken wel gemonteert, waarvan lagen op de punt Curassa . . . . . 16 stukken.

Den hoek Hospitaal des Poveres. . .	2	„
Het rondeel *St. Jago*	8	„
De punt Onze Mille Virgines. . . .	11	„
Het rondeel Madre de Dios	12	„
De punt St. Domingo	8	„
De trap St. Domingo	2	„
De trap Hospitaal del Rey.	3	„
Op de toren van de fortalessa Velho .	3	„
Op een batterij boven de Hoofdkerk .	3	„

te zamen 70 (68) st. geschut.

De bassen en haken waren alom op de punten, gordijnen, het oude kasteel en den toren verdeeld, zoodat deze fortres extra ordinair met kanon, en alle toebehoorende amunitie van oorlog was geprovideert.

Het ordinair guarnisoen en hun sober tractement.

Tot guarnisoen waren daar ordinair 260 soldaten, bestaande in 4 compagnien Infanterie, ieder met de officieren van 65 man, die van den Koning geen ander loon noch rantsoen, als 5 crusades maandelijks en alle drie maanden een quartel van crusades genoten, en de Kapiteinen dubbel soldij met 200 Seraphijns, de Vaandrigs 100 en Sergeanten 50 d°. jaarlijks, maar werd hun door gebrek van geld niet half betaald. Doch de meeste magt bestond in de *Portugeesche* mestiezen en zwarte burgerij, welker getal tusschen de 2 à 3000 strijdbare, immers defensive mannen was, zoodat deze sterke stad

Had 3000 weerbare burgers.

door treffelijke fortificatie en menigte van volk, voor alle *Indiaansche* Prinsen onverwinnelijk, en niet als van *Europeanen* door groote magt en geluk te vermeesteren was.

Discriptie van de gebouwen der stad *Malakka*.

De stad was binnen hare muren in tamelijke ordonnantie van straten, met veel groote steenen en houten huizen, op de *Portugeesche* wijze, wel en zeer digt betimmert, zoodat de wallen daarvan belemmerd waren. Heeft bijna in het midden een kleine berg, omtrent 14 à 16 voeten (boven het waterpas) hoog, welks voet en opgaande hoogte, rondsom met huizen betimmert is, en op den top staat de kerk en toren van *St. Paulo*, met der Jezuitenklooster, aanzienelijk gebouwd. Aan de Noordkant omtrent de mond der rivier (even binnen de vesting) staat de fortalessa velho of oude kasteel, dat (als boven gezegd) op de fondamenten van het fort en paleis des *Malakschen* Koning, tegen het opgaan van den berg, in het vierkant met een borstwering, na de antieke wijze getimmert, en ter defentie een bekwame sterkte is. Aan welks hoek een sterken vierkanten toren staat, omtrent 120 voeten hoog, die boven plat met een borstwering is, zijnde met eenige bassen en haken voorzien, hebbende in het midden twee stukken kanon. Dit gebouw was niet alleen dienstig om de reede en het veld te bezigtigen, maar ook om de rivier en der *Indianen* vaartuig te commanderen.

Item van het oude kasteel.

En stads raadhuis.

Het Burgerlijk Raadhuis is klein, maar van tamelijke commoditeit, in het hangen van den berg gebouwd, de *Jezuiten* toekomende, die het aan de stads burgerlijke Regenten of Magistraten verhuurden, welke daarin hunne raadsvergaderingen hielden; in deszelfs raadkamer zijn de conterfeitzels van *Alphonso d'Albuquerque*, conquereur, en *Andreo Fortado de Mendoza*, defenseur (tegen den Admiraal *Matelief*) van deze stad.

Beschrijving van twee voorsteden.

Buiten was de stad aan de Noord- en Zuidzijde, met twee groote voorsteden, en tusschen dezelve (te landwaarts) met veel lusthoven omringd, welke voorstad wel driemaal grooter als de stad zelve was; doch meest alle de huizen van planken en bamboes gebouwd. Zijnde de Noorder voorstad, ordinair

Bandar Malakka genaamd, hebbende de bekende straat *Kampong Kling;* was te landwaarts met een aarde trenchement bewald, van omtrent $2\frac{1}{2}$ vadem hoog en stijf 1 vadem dik, wordende aan het Noordeinde met een steenen poort gesloten. De Zuider voorstad was ongesloten en werd *Bandar Ilhir* genaamd, de meeste mestiezen, zwarten, ook eenige *Portugeesche* burgerij, woonden in deze buitensteden, die met kokosboomen belommerd, en vol schoone tuinen en lusthoven was, zoodat de lieden hier zeer aangenaam woonden.

Notitie van het gecultiveerde ressort.

Buiten de voorsteden en eenige mijlen de rivier opwaarts, alsmede aan de rivier *Panagy* en al het land tusschen beide deze rivieren (zijnde wel 8 à 10 mijlen in den omvang) was het merendeel met groote fruitrijke boomgaarden, schoone beemden of weiden met vee, en wijdstrekkende rijstvelden gecultiveert, en van zwarte Christenen (meest slaven van de burgerij) bewoond.

Particuliere aanwijzing van dien.

Aan de Noord- en Zuidzijde langs de zeekant, wel drie mijlen van de stad, tot aan de rivieren *Panagy* en *Kassang*, was het mede als boven bevolkt, inzonderheid ten wederzijde van de *Malakse* rivier, die tot boven de kerk van *Nossa Signora de Guadaloupe* (zijnde omtrent 4 mijlen van de stad) met zeer schoone boomgaarden, beemden en rijstvelden gecultiveert en bewoond was. In voegen dat binnen *Malakka* en deszelfs ressort, meer als 20,000 Christenmenschen remoreerden, wezende het getal van de boomgaarden en gecultiveerde plaatsen van naam, 120 in getal, behalven veel kleinere tuinen van minder belang, als bijzonderlijk in de nevens zijnde notitie kan gezien worden.

Het getal van de inwoonderen.

Beschrijving van de vasale dorpen.

Boven dit alles ressorteerden als vasallen der kroon van *Portugal*, onder *Malakka* de dorpen *Naning* en *Ringen* of *Rangy*, zijnde het een van *Manicabers* en het ander van *Maleyers* bewoond, die zich met het planten van rijst, siri fruiten en het houden van vee geneerden, en dit te *Malakka* ter markt bragten, daarvan ze zeker geregtigheden aan den *Tommagon* [1]) (die hun regeerden) betalen moesten; wezende daarenboven

1) *Tomanggong.* Voornaam persoon in de Maleische Gouvernementen.

verpligt in zake van oorlog, des Konings krijgsmagt met zeker getal gewapende mannen te land te volgen.

Naning met zijn ressort.

Naning ligt omtrent 8 mijlen te landwaarts boven *Malakka*, hebbende wel 1000 inwoonders, die van een à twee gestelde *Orang Kaya's*, onder een *Portugeesche Tommagon* of overste worden geregeerd; van deze plaats dependeren de dorpjes of buurten, *Tampin*, *Sabang*, *Simelangan* en andere tuinen, die weinig volks hebben en van kleine consideratie zijn.

Ringy's discriptie

Ringy ligt aan den mond en noordzijde van de rivier *Kassang*, wezende van omtrent 400 *Maleyers* onder een *Intji Cheli* bewoond, die met omtrent 30 *Maleyers* van *Johor* gevlugt is; dit volk generde zich met tuinen, rijstplanten en visscherij, en bragten hunne waren te *Malakka* te koop; sorteerden mede onder den *Portugeesche Tommagon.*

Beschrijving van de gebuurplaatsen *Moar* en *Rombouw* met hun ressort.

De naaste gebuurplaatsen waren *Moar* en *Rombouw*, beide sorterende onder het Koningrijk van *Johor*, en van *Maleyers* bewoond. *Moar* ligt 5 mijlen bezuiden *Malakka*, in een groote rivier, die ter wederzijden wel twee dagreizens opwaarts in veel verdeeling van huizen gepeupuleert is, maar echter niet boven 1500 à 1800 inwoonders heeft, die zich met landnering en visscherij erneren. Worden van den oom des *Johorsche* Koning *Radja Gila* enz. en eenen *Sabandhaar* geregeerd, zonder dat iets anders als de reverentie en eenige oorlogsdiensten aan den *Johorschen* Prins subject zijn.

Rombouw ligt boven in de rivier van *Panagy*, omtrent 10 à 12 mijlen van *Malakka*, heeft omtrent 1000 inwoonders, meest *Manicabers* en eenige *Maleyers*, erneren zich met plantagie en beestiaal, en worden van eene *Manicaber*, *Lilla Maradja* geregeert, zijnde de *Johorsche* kroon subject, en een Heerlijkheid van *Datoe Bandara*, die er de inkomsten van trekt. Onder dit hoofddorp sorteren nog drie plaatsen, te zamen van omtrent 1000 inwoonders, zijn genaamd *Songei Oedjang*, daar tin en *Aguil* [1]) valt; *Kling* heeft wel beestiaal en *Ginting* (digt

1) Kostbaar houtsoort.

Rombouw in dependentien, *Malakka* in trafique subject.

aan *Naning* gelegen) veel tuinen en vee. Deze dorpen hadden geen andere toegang, als de rivier *Panagy*, daar de *Portugezen*, de vaart van alle vreemdelingen beletten, en die het trachtten, hunne vaartuigen prijs maakten; ten welken einde deszelfs inkomen dikmaals met een vaartuig bezette, waarmede zij dit volk dwongen om alleen met *Malakka* te negotieeren.

Discriptie van de kerken, kloosters en geestelijkheid enz.

Binnen *Malakka* en in deszelfs territoir waren de volgende kerken, kloosters, kapellen en hermitagien, welke met hunne altaren, priesters, monniken, beneficien en inkomsten, in het kort zal noteren.

Eerst de Hoofdkerk *St. Matrijs.*

De Cathedrale kerk *St. Matrijs* (dat den Bisschoppelijken Hoofdtempel is) was aan de Maagd *Maria Hemelvaart* (als Patrones) toegeheiligd, om reden dat de stad op dien feestdag van de Mooren gewonnen werd. Dit was een groote kruiskerk, aan den voet van het gebergte, op een verheven plein, ter zijde van het kasteel, sierlijk gebouwd; had 8 altaren, namenlijk het hooge altaar van *Nossa Signora da Assumçāo*, die van het Heilig Sacrement, van *St. Pedro*, van *St. Juliana*, der geloovigen Godes, van *St. Amaro*, van *Nossa Signora da Conçeicāo* en den Aartsengel *St. Michiel;* al te zamen met veel kostelijke ornamenten zeer rijkelijk versiert. Werd bediend van een Bisschop, zijnde Sufragaan des Aardsbisschop van *Goa*, en vijf Kanunniken van digniteit, als den Decaen of Deken, den Chanter, den Tresoreromor[1]), den Aardsdeken en den Schoolmeester; item acht Kanunniken confirmados en acht halve Kanunniken, meest sacerdotos; nog den Mr. van de Capella, den Subchanter, den Sacristao, den Subtresorero, en den Curaddalmas, en omtrent 15 jonge klerken en Secularissen tot den choorzang en der missendienst. Alle deze geestelijken leefden van de alimentatien, der tollen, het begraven van de dooden, ordinaire missen en zielmissen en andere kerkelijke diensten; in deze kerk werd alle dagen een mis aan het Hooge altaar, voor den Koning van *Spangien* en deszelfs famielie gedaan.

Deszelfs Bisschop, Kanunniken en Clergio enz.

Hare inkomsten en beneficien.

1) Thresorero-major?

De Misericordia is een klein fraai kerkje, staande mede aan den voet van het gebergte, had drie altaren, namelijk het hooge altaar van *St. Elizabeth*, dat van *St. Martijn*, en van *Nossa Signora da Piadado*, alle met ornamenten wel versiert. Deze kerk werd geregeerd door een Broederschap van dertien secularissen, te weten een providor en 12 broeders, die jaarlijks uit de beste blanke burgerij werden geëligeert, waarvan de een het tresoriers- de ander het schrijvers ambt, en allen ieder een maand het officie van Mor dome der Capella bedienden. Deze persoonen administreerden de aalmoezen der overledenen en andere, die dagelijks (cariativel:) werden gedaan, als mede de belooningen der begrafenissen; welke inkomsten aan arme menschen, weduwen, weezen en behoeftige maagden, tot huwelijks dōte ordentelijk werden verstrekt. Hadden ook de zorg van het bewaren der nagelaten middelen van persoonen, die zonder presente erfgenamen in *Malakka* stierven, die ze ter behoorlijker plaatsen remiteerden. Van het Broederschap der Misericordia, waren boven de 13 officialen, een groot getal blanke *Portugeesche* lieden met eere, die mede bij gelegenheid de Misericordia in aalmoesen en andere noodwendigheden dienden, en was deze broederschap geobligeert, bij de begravenis van een derzelve, benevens den Providor en officiale broederen, met de vlag en tombe van de Misericordia het lijk te accompagneren.

De *Misericordia* en deszelfs notabel gebruik.

Tot den Godsdienst was een priester, met den titul van kapelaan, deze deed dagelijks missen en accompagneerde alle defunkten of lijken, die met het teeken der Misericordia begraven werden, waarvoor jaarlijks 500 Crusados van deze capel genoot, en van iedere misse met een halve crusado werd beloond, zoo dat dit een der profitabelste benificien van *Malakká* was.

Den Kapelaan zijn dienst en loon

De kerk en het klooster van *St. Domingo* was het oudste, grootste, doch armste convent van *Malakka*, de kerk, een groot, sterk en aanzienlijk gebouw, staande aan de N. O. hoek van de stad op eene vlakte; en was het klooster van de kerk

De kerk en convent der Dominicanen

tot aan des stads wallen, daar aan en op, van steen gebouwt; hebbende een grooten tuin, die van de punt *St. Domingo* en de stads vesten besloten was. In deze kerk waren zes altaren, te weten, het hooge altaar van *St. Domingo*, dat van *Nossa Signora da Saludo*, van *St. Jacinto*, van *Nossa Signora da Rosario*, van *Bon Jezus*, en van *St. Gonzalvo*, alle met rijke ornamenten voorzien. In dat klooster waren ordinair vijf monniken, als den Vicario, Procurado, twee predikers, en een Sacristão, alle mispriesteren; doch waren de gaande en komende monniken van meerder getal. Zij leefden van de inkomsten van eenige huurhuizen en ettelijke tuinen, zoo mede het loon van begravenissen, missen en andere godsdienstige plegtigheden, dat hun schraal omkwam, zoo dat veeltijds met aalmoezen der secularissen wierden ondersteunt.

Het getal en officien der monniken, zoomede hunne inkomsten.

De kerk van *St. Paulo* en het klooster der Jezuiten, is een treffelijk, sterk en plaisant gebouw, staande op den top van den berg, meest midden in de stad, zijnde met een sterken toren, omtrent 100 voeten hoog en een tuin versiert. Deze kerk had maar drie altaren, als het hooge autaar van *St. Ignatius*, van *Onze Mille Virgines* en van *Bon Jezus*, met zeer rijke en sierlijke ornamenten, extra ordinair voorzien. Hier waren ordinair zeven Jezuiten, vijf Sacerdotos en twee Leeken; namelijk den Pater Rector (Inquisiteur des geloofs), den Procurador, Meester der Studenten en twee Priesters, alle predikanten; van de Leeken was de eene dispensier, en den ander inmaander van de inkomsten des kloosters; boven dit getal waren veeltijds reizigers die er logeerden. Dit klooster was zeer rijk, hebbende veel groote en kleine huizen en erven, binnen en buiten de stad, die ze aan de burgers en vreemdelingen verhuurden Ook sommige tuinen, inzonderheid twee zeer groote schoone boomgaarden, waar van eenige verpachtten, en andere van hare eigen slaven bewoond en bearbeid werden; boven al het welke doorgaans veel aalmoezen van dooden en levende bekwamen, en dienvolgens het rijkste convent van *Malakka* was.

St. Paulus kerk en Jezuiten klooster.

Het getal van de Paters en leekebroêrs.

Hare inkomsten en rijkdom.

De kerk van *St. Augustijn*, die den titul van *St. Antony* voert, staat met het Augustijner convent, beneden den berg, aan de Oostzijde bij de muren van de stad; zijnde eene fraaije kerk, doch maar half gemaakt en van het nieuwe klooster maar weinig begonnen, zoodat de monniken zich in het bijstaande huis onthielden. Deze kerk had drie altaren, namelijk het Hooge autaar van de Heiligen *Antonio* en *Augustijn*, van *Nossa Signora de Bon Successo* en *St. Nicolaas*, allen met ornamenten wel voorzien. *St. Aatony's* kerk en Augustijner klooster.

In dit convent waren ordinair vijf monniken, als den Prior, Procurador, Sacristão en twee Predikers, alle mispriesters; deze leefden rijkelijk van de huur hunner huizen en tuinen, renten van gedepositeerde penningen, aalmoezen en kerkelijke diensten, zoo dat naast de Jezuiten de rijkste religieusen waren. Het getal der monniken en hunne inkomsten.

Een kanonschoot buiten de stad, was de kerk en convent van *Madre de Dios* (daarin monniken der orde van *St. Francisco*) op den top van de hoogte *Boekiet Tjina* genaamd, ligt en zeer sierlijk gebouwt, hebbende achter en ter zijden een zeer schoonen tuin, met een aarden muur omringd, zijnde de luchtigste en plaisantste plaats van *Malakka*. De kerk had drie altaren, als het hooge autaar en kapel de moeder Gods toegeheiligd, dat van *Nossa Signora da Conceição* en *Bon Jezus*, met zeer rijke ornamenten wel geprovideert, in dit klooster waren gewoonlijk zeven religieusen, namelijk den Guardiaan, Procurador, Sacristaõ en twee Predikers, zijnde Sacerdotos; zoo mede twee leekebroeders, bedienende de ampten van dispensier en portier. De kerk *Madre de Dios* en het Capucijner klooster. Het getal van de bedelmonniken.

Deze fraters hadden renten noch inkomsten, maar leefden alleen van de vrijwillige aalmoezen der overledenen en stads burgerij, die van een secularis (hebbende den titul van sijndicus) werden geadministreert, en hoewel deze uiterlijk arm schenen, zoo waren het inderdaad de rijkste van alle de geestelijkheid.

In de voorsteden en binnen *Malakka's* ressort, waren nog Volgen de kerken buiten de stad.

zeven Vicariale parochiekerken of kapellen (zes van planken met steenen pilaren en een geheel van steen) fraay gebouwt, en van kerkelijke ornamenten wel voorzien, namelijk:

Nossa Signº. da Piadado.

De kerk *Nossa Signora da Piadado* stond in de Zuider voorstad, had drie altaren, als het hooge van de Patronesse, met *St. Juan Baptista* en *St. Jago;* den Godsdienst werd door een priester, hebbende den titul van Vicario, gedaan. Zijn beneficie uit de *Alfandega*, was 160 crusaden jaarlijks, nevens het loon der kerkelijke diensten.

Den Vicario en zijn beneficie.

St. Thomé en deszelfs Vicario.

De kerk *St. Thomé* stond in de Noorder voorstad, in de straat *Kampong Kling*, had vijf altaren als het hooge van de Patroon, van *Nossa Signº. da Liberamento*, van *St. Lucia*, van *St. Bras* en van *Nossa Signº. da Bon Viagio;* deze werden mede van een priester Vicario gedient, genietende het loon en beneficium als den boven gemelde Vicarius.

St. Steven met zijn Vicario.

De kerk van *St. Steven* stond mede in de Noorder voorstad, had vijf altaren, als het hooge van den Patroon, van *St. Joseph*, van *Nossa Signº. da Remedios*, van *St. Martha* en van *St. Apolonia*, den Godsdienst werd mede van een priester Vicario met beneficium en loon als boven besteld.

St. Laurens en zijn Vicario.

De kerk van *St. Lorenzo* stond in het Ooster deel van de buitenstad, aan de Zuidkant der rivier, had vier altaren, als het hooge van den Patroon, van *St. Anna*, *St. Barbara* en *Nossa Signº. dos Merces*, hebbende een Vicario ten dienste en genoot als boven.

Nossa Signº dos Buonos Novos met een Vicario.

De kerk van *Nossa Signº. dos Buonos Novos* stond omtrent een half mijl boven de stad, aan de linkerhand der rivier, had drie altaren, als het hooge van de Patrona, van *Spiritus Sanctus* en *St. Bartholomeus*, met een Vicario tot den Godsdienst, genietende loon als boven.

Nossa Signº. da Guadaloupe en den Vicario.

De kerk *Nossa Signº. da Guadaloupe* stond omtrent 4 mijlen boven de stad, mede aan de linkerhand der rivier; deze was van steen zeer fraay gebouwt, had maar twee altaren, als het hooge van de Patrona en van *St. Amaro*, werd als de andere parochien van een priester Vicario, voor gelijke belooning bediend.

Het kerkje van *Nossa Sign°. do Empara* stond omtrent twee mijlen benoorden de stad, op de hoek van Batang Tiga, had maar een altaar van de Patrones, insgelijks een Vicario tot den godsdienst, genietende tractement als de andere. *Nossa Sign°. do Empara* met deszelfs Vicarius.

De vicariale parochiekerkjes dependeerden alle van de groote kerk *St. Matrijs*, en werd de gansche *Malakse* burgerij, van deszelfs prelaat en officiale priesteren, naar het gebruik der Roomsche kerk in geestelijke zaken geregeert en bedient. Alleen in deze tempels werden de sacramenten, als des doops, het chrisma of vormsel, de eucharistia des altaars of avondmaal, de penitentia, het olysel, de ordening der priesteren en het huwelijk, naar de order en decreten van het Concilium van *Trente* geadministreert, zonder dat het bedienen van de gemelde mysterien en Godsdienstige ceremonien, aan de order der aangewezen religieusen (als met licentie des prelaats) toegelaten werden. De Geestelijke Jurisdictie der cathedrale kerk en deszelfs dependentien.

Alle de voorschreven kerken, kloosters en kapellen, waren met klokken en orgels of posityven, naar het gebruik der Roomsche kerk wel geprovideert, zoodat de geestelijkheid binnen *Malakka*, geenerlei noodwendigheden tot haren superstitieusen Godsdienst ontbrak; want waren mede van veel Roomsche reliquien, als doodsbeenderen der *Japansche* (genaamde) martelaren en dergelijke snorrepijpen, rijkelijk voorzien. Provisien van klokken, orgels, reliquien enz.

Eindelijk waren buiten de stad vier hermitagies aan *St. Guilhelmo*, *St. Jeromino*, *Nosso Sign°. da Victoria* en *St. Juan Baptista* toegewijd, ieder met een altaar des Patroons, die gewoonlijk gesloten stonden, en op hunne feestdagen tot den Godsdienst geopend werden, deze waren gelegen: Vier hermitagies.

St. Guilhelmo een groote halve mijl boven de stad, aan de linkerzijde der rivier, in den boomgaard der monniken van *St. Augustijn.* *St Guilhelmo.*

St. Jeromino een mijl van de stad, aan de linkerzijde van de rivier, in den grooten boomgaard der Jezuiten. *St. Jeronimo.*

Nossa Sign°. da Victoria wat hooger aan de regterzijde der rivier, in den anderen boomgaard der Jezuiten. *Nossa Sign°. da Victoria.*

St. Juan Baptista stond op den berg van *St. Juan*, bezui- *St. Juan Baptista.*

den de stad, die een seculare burger in zijnen boomgaard had gestigt, en maar eenmaal 's jaars, op den feestdag des Patroons, tot dienst der mis, met veel toeloops geopend werd.

Het gebruik van de hermitagies.

In de andere drie hermitagies, werden van de gemelde monniken voor hunne slaven ook missen gecelebreert, wanneer zich daar ter plaatse kwamen vermaken.

Twee gasthuizen voor de kranken.

Tot reconvalisatie van de kranke soldaten en arme zieke menschen, waren twee hospitalen of gasthuizen binnen de stad, te weten:

's Konings hospitaal.

Het Hospitaal del Rey, staande aan de Noordkant tusschen de waterpoort en het bolwerk *St. Domingo*, was aan en op stads muren van steen en hout bekwaamelijk gebouwt, had een Infermero of gasthuismeester met 8 à 10 zwarte dienaars, een Chirurgijn en twee aderlaters, die van den Koning werden gegageert. In dit gasthuis werden alleen des Konings soldaten, met medicamenten ten zijnen kosten gecureert, alsmede van goede spijze verzorgd, waartoe den Infermero des daags voor ieder persoon drie tangas of $\frac{3}{8}$ reaal, ter order van den Generaal werden verstrekt. Een kapel, met een altaar van den H. Geest, was daarin gebouwt, daar op feest- en zondagen een mis gelezen werd, en eenmaal 's jaars, op den tweeden pinksterdag, een predikatie en statelijke zangmis gedaan; wezende hier toe een priester met den titul van kapelaan verordend, die de kranken biegten en met sacramenten (naar het gebruik der R. Kerk) beregten, waarvoor een maandelijks loon van 15 Crusados en voor ieder mis 4 tangas genoot.

Het armen-ziekenhuis.

Het Hospitaal Des Povres, stond mede aan de stads muren, tusschen de bolwerken *Curassa* en *St. Jago*, wezende van hout geriefelijk gebouwt, hierin werden alle zwarte menschen gecureert, en tot kosten van de Misericordia met medicamenten en spijze verzorgd, hebbende een infirmaro, ettelijke dienaars, een Chirurgijn en twee aderlaters. Hierin was mede een kapel en altaar van Spirito Santo, daar den kapelaan van de Misericordia op feest- en zondagen een mis las; op het pinksterfeest werd hiermede een predikatie en zingende mis gedaan,

genietende voor ieder drie tangas, en was verder verpligt alle kranken te biegten en de sacramenten uittereiken.

Opzieners der hospitalen.

Tot toezigt van deze Hospitalen waren over het eene den Kapitein der Infanterie, en over het andere den Providor en Mor-dome van de Misericordia geordonneert.

Discriptie van het temporale gouvernement.

De stad en fortres van *Malakka*, werd in het temporaal van wegen de kroon van *Portugal* en den *Spaanschen* koning, onder het Gouvernement des Vice-Rey's van *India*, van de volgende principale officieren en magistraten fatsoenlijk geregeert.

Het officie en de bediening van den Gouverneur.

Den Kapitein of Gouverneur (wezende ordinair een fidalgo of Edelman) had het oppergebied en regering van de stad en over alle inwoonders, subjecten en vreemdelingen van deszelfs territoir; gebruikende in staatszaken tot Raden, den Ovidor of Opper-Justicier, een Viador of Burgemeester, den Bisschop of in deszelfs absentie zijn substitut, met een Secretaris van staat. In Militaire zaken had den Kapitein-Generaal van oorlog, met den Sergeant-Majoor mede cessie; doch in materie van Justitien, werden de criminele delicten alleen bij den Kapitein en Ovidor gesententieert, en op hunne order ook geexecuteert; presideerden ook in het Collegie van Stads magistraat, alleen in gewigtige en importante zaken.

Deszelfs ordinair traktement en staat.

Dit officie werd van den Koning zelfs, tot loon van gedane diensten, voor den tijd van drie jaren als een merce, geprovideert, met een traktement van 600 Mille rees of 2500 Crusados jaarlijks; had tot zijnen dienst 40 Portugezen, zoo soldaten als pages, en 24 zwarte helbaardiers, met een tambour, pijper en een quitasol [1]) drager, onder een Kapitein van de Guarde *Portugezen*, die al te zamen van den Koning even als de soldaten des Guarnisoens werden gegagieert.

Groote en notabele profijten des Gouverneurs.

De profijten van dezen Gouverneur waren verwonderlijk groot, want werd van alle kooplieden die met hunne schepen of jachten op reis wilden, met een peiso of present van 200 tot 8 à 1000 Crusados beschonken, zonder welk geschenk

1) Zonnescherm.

hen geen of bezwaarlijk licentie wilde geven, dat van de eerste Kapiteinen eigenbatig geusurpeert en als een vaste costume geworden was, maar geenzins met des Konings consent, als zijnde dit bedrijf, bij zeker provinciaal concilium in *Goa*, op excomunicatie verboden, dat van deze grijpvogels in den wind geslagen wierdt.

Zij zonden hunne cargasoenen schier naar alle gewesten, en betaalden zelden eenige vragt, negotieerden ook gewoonlijk met eigen vaartuig op *Macao*, *Goa*, *Bengalen*, *Negapatam*, *Manilha* en andere plaatsen; insgelijks met 's Konings vaartuigen die alom in ambassade gezonden werden, alle hetwelk hen groote profijten opbragt. Alle nagelen, notenmuskaat, macis, sandelhout, peper, tin en andere profijt gevende koopmanschappen, die van *Maleijers*, *Makassaren*, *Javanen* en andere vreemde *Indianen* werden ingebragt, mogten van niemand als des Kapiteins fejtoren ingekocht werden, die daarmede zonder risico 20 à 30 en meer percento avanceerden, het welk mede eene usurpatie, en bij het aangetogen synodus op den ban verboden was.

Eindelijk de geschenken van de Indiaansche Prinsen en alle presenten die de vreemdelingen naar costume bragten, emporteerde mede een goede som. De tinhandel van *Perah*, was door den Koning zes maanden jaarlijks voor den Kapitein, en zes maanden aan de stad, tot augmentatie van de inkomsten, vergunt, zonder dat iemand van *Malakka* daar handelen mogt. Doch hadden de Kapiteinen door kwade praktijken, dien handel geheel geusurpeert, zoodat gewoonlijk bij het contract vier bharen tin, voor iedere maand of 24 ditos jaarlijks aan de stad uitkeerden, en bragt hun deze tinhandel in drie jaren omtrent 10,000 crusados op, dat in de laatste jaren door den *Nederlanders* trafique zeer gemindert was. Door alle welke benifitien, deze *Malakka's* Gouverneurs, binnen drie jaren, die hunne regeering duurde (en nadat ze veel of weinig negotieerden) wel 50, 60, 70 à 80,000 crusados of meer te zamen schraapten; dat sedert eenige jaren herwaarts door

der *Nederlanders* verhinderingen van 50 tot 40, 30, 20, 15 ja tot 10,000 crusados of minder vermindert was.

Het ampt en bediening van den Kapitein-Generaal.

Den Kapitein-Generaal was gewoonlijk ook een Edelman, commandeerde absolut over de soldaten, hij had het opper-gebied en beleid van den oorlog, zoo te water als te land, tot dienst van de kroon van *Portugal* en des Konings van *Spangien*, waartoe bij patent of commissie van den Vice-Rey van *India* geauthoriseert was, naar welke gegeven Instructie zich alleen te regulere had. Administreerde, zonder iemands raad noch advijs, de criminele en civiele Justitie, over alle militairen binnen *Malakka* en deszelfs ressort; bediende oók het ambt van *Viador da Fazenda* en alle oorlogs depensen, die ter zijner order door den Fejtor, uit 's Konings inkomsten werden betaalt. Hij had 40 soldaten en pages (die als andere hunne gagie trokken) tot zijnen dienst, en werd van den Koning met een tractement van 4000 crusados jaarlijks beloond, doch waren zijn profijten door het manderen over 's Konings inkomsten en middelen ongelijk meer, die bij occasie van buiten ook vermeerdert werden; den tijd van zijn dienst was mede drie jaren, en niemands judicature, als den Vice-Rey subject.

Zijn traktement en suite.

Het officie van Ovidor of Rechter.

Den Ovidor of Opperjusticier was ordinair Licenciado in Juris gepasseert. Hij had commissie van den Vice-Rey, om in materie civiel, over alle inwoonderen van *Malakka* alleen vonnis te wijzen, door zijnen Secretario sententie te pronoucieren en van zijnen Meirinho [1]) te doen executeren tot 200 crusados absolut; maar in meerdere somma mogt van zijn regtbank aan het Hooge Collegie der Justitie in *Goa* worden geappelleert, en in sententiëren van criminele delicten, werd des Kapiteins advijs en confirmatie (als gezegd) gerequireert. Zijn tractement van den Koning was 200 Mille rees of $833\frac{1}{3}$ crusados jaarlijks, doch zijn profijten van penen [2]) en expeditien

Zijn ordinair loon en extra ordinaire profijten.

---

1) Deurwaarder

2) Boeten

der justitie zoo groot, dat binnen hunnen ordinairen tijd van drie jaren, meer als 20 à 25 duizend crusados prospereerden.

Het ampt van Fejtor.

Den Fejtor, handelde, administreerde en hield rekening van des Konings inkomsten en middelen, die van de tollen der Alfandega, tienden en andere renten procedeerden, welke op de ordonnantie van den Generaal des oorlogs, ten dienste van de Majt. werden gegasteert. Hij had mede in zijne bewaring alle amunitien, vivres en oorlogsvaartuigen met de dependentien van dien.

Deszelfs traktement en profijten

Hij genoot een tractement van 300 Mille rees of 1250 crusados jaarlijks, maar waren de toeeigende profijten zijner bediening zoo groot, dat in drie jaren tijds, wel 20 duizend crusados avanceerde.

Het officie en loon van den Sergeant-Majoor.

De Sergeant-Majoor der Militaire Infanterie was van een ervaren soldaat, door den Vice-Rey geprovideert, deze commandeerde over het gebied des Generaals, alle officieren en soldaten in des Konings dienst. Hij had een tractement van 800 crusados, benevens 200 dito in quartelen en maintimentos, zonder eenig ander profijt.

Het ampt, loon en profijten van den Secretaris.

Den Schrijver van 's Konings Fejtoria, bediende mede de Secretaris ampten van den Gouverneur en Generaal, voor een tractement van 500 crusados jaarlijks, doch zijne toevallende profijten, waren wel tienmaal grooter.

Costumelijke enquete van het bedrijf des Kapiteins en Generaals na het eindigen van hunnen dienst.

Na het eindigen der driejarige diensten van den Gouverneur en den Kapitein-Generaal, werden door den Ovidor informatien van hun doen genomen, en een ieder toegelaten, beklag van geleden ongelijk te doen, al hetwelk schriftelijk met hen lieden naar *Goa* aan den Vice-Rey gezonden werd. Een zaak die doorgaans meer om de geoffenceerde lieden te contenteren, als den schuldige te straffen dienstig was; want wisten zich deze vette vogels, meest alle omtrent den Vice-Rey, door middel van vrienden en geschenken zeer wel te ontschuldigen. Deze twee Groot-officieren, alsmede den Ovidor en Feitor, waren gedurende hunne bediening en na het verlaten derzelve geen andere judicature als den Vice-Rey's subject, die ook niet als na hunne komst te *Goa* geobserveert

Waren beide nevens den Ovidor en Feitor geen Judicature als des Vice-Rey's subject.

werd, daar den Fejtor aan het Collegie van de Contas [1]), zijn rekening in debita forma moest doen of bij gebreke met eeuwige gevangenis en confiscatie van goederen gestraft werd.

De Magistraat of Burgerlijke Regenten werden Corpus de Cidade of ligchaam van de stad genaamt, bestaande in drie Viadores, twee Juizes, een Procurador en een Secretario da Camara, lieden van fatsoen [2]). Deze regeerden de stad naar het costumelijk gebruik van *Portugal*, consuleerden al te zamen over alle zaken, inkomsten en uitgaven van de stad, wordende het Presidentsambt bij maandelijksche beurten, door een der Viadores bediend.

De Magistraats-Collegie over de Burgerlijke Regering.

Deze Viadores of Burgemeesteren verzamelden alle stads inkomsten, zijnde het derde van de tollen, en accijnsen van de arak, hetwelk een van hun (als Tresorier) ontving, en op hunne gezamelijke order, tot des stads fortificatie en andere publieke werken gebruikt werd. Zij taxeeren de maintementos, hadden acht op maat en gewigt, en het zuiveren en ordonneren van alle andere werken van de stad; zij werden jaarlijks uit de beste burgers geëligeert en genoten niet anders als op feestdagen, *Natal*, *Pascha* en *Corpus de Christo*, ieder 50 crusados tot een eerlijk kleed; doch den Tresorier een tractement van 500 crusados 's jaars, die uit de stads middelen betaald werden.

De ampten, bedieningen en beloningen der Viadores.

Deze waren Administrateurs der Justitia, crimineel en civiel, over alle burgers en subjecten van de stad; van deze regtbank werd aan den Ovidor geappelleert, deze hadden twee schrijvers tot hunne expeditien, maar alle zonder tractement, en werden ook jaarlijks bij electie verandert.

Het ampt der Juizes of burgerlijke regters.

Den Procurador was toeziender van de publieke werken, en verzorger van alle noodwendigheden van de stad; hij genoot een jaarlijks tractement van 500 crusados en was als andere electif.

Het officie van den Procurador en zijn tractement.

Den Secretario of Secretaris bewaarde alle schriften van de

Des Secretaris dienst en beloo-ning.

1) Rekenkamer.

2) Regters.

stad, hield notitie en register van de Raadsbesoignes, kortelijk: schreef alles wat de stad en deszelfs burgerlijke regering aanging, genietende 500 crusados jaarlijks, en werd om het derde jaar verandert.

De bediening der Almotaseyes.

Boven de gemelde officieren, dependeerde ook van de Magistraat, twee Almotaseyes, executeurs of beschikkers van hetgeene bij de stadsregenten, zoo in het venderen van eetwaren, als stadszuivering enz. verordent was; deze werden maandelijks uit de beste burgerij gekozen en administreerden zonder eenig loon.

Het ampt van Juiz der Orfaons.

Tot administratie van der wezen goederen, was een Juiz der orfaons of Weesmeester (zonder loon) verordonneert, die alle drie jaren veranderd werd.

Het Tommagons ampt en deszelfs profijten.

Tot regering van de *Manicabers* en *Maleysche* vasallen van de dorpen *Nanning* en *Ringy*, was een burger tot *Tommagon* of Baliuw geordonneert, die dat ampt zijn leven lang bediende, en alle hunne differentien door justitie beslechte, straffende de misdaden, en communiceerde de mortale delicten met den Gouverneur des kasteels. Zijne belooning was een tanto van de betel of siri, die van *Nanning* en *Malakka* ter markt kwamen, dat jaarlijks wel 1000 crusados beliep. Hij hield zijn agent in *Nanning*, die hem het passerende aldaar adviseerde; bestelde de *Manicabers* hunne praauwen om de rivier aftekomen, waarvoor een crusado genoot, mits aan ieder man 1½ ℔ rijst verstrekte; van de fruiten, hoenders en ander vee, dat nederbragten werden hem zekere schenkaadje gedaan. Die van *Ringy* gaven hem ook eenige giften, maar kwamen gewoonlijk over zee, wanneer als alle andere *Maleyers*, de costumelijke geregtigheden betaalden; zoodat den Koning van *Spangien* weinig of geen nut van deze *Moorsche* vasallen trok.

Het ampt van Bandara en deszelfs nuttigheid.

Tot regering van alle *Indiaansche* vreemdelingen die te *Malakka* kwamen, en in een groot getal woonden, was een officier met den titul van Bandara geordonneert, hebbende magt om over dezelve civiele en criminele justitie te administreren. Dit ampt werd bij den Koning zelve om goede diensten, aan

personen voor hun leven lang geprovideert. Zijn belooning was het inkomen van een Koningsboomgaard, staande bij de kerk van *St. Thomas*, en dat officie expres toegevoegd. Hij had ook roeba-roeba of schenkaadje van alle aankomende vaartuigen, die maintementos bragten; item de boeten en breuken van de fauteurs, zijn subjecten, zoodat dit een respectabel en profijtelijk officie was.

Het Sjahbandaars ampt en loon.

Tot den toezigt van de inkomende en vertrekkende vreemde vaartuigen, het inleiden van gezanten, en het vertalen derzelver bij den Gouverneur; alsmede ten dienste van den Generaal en Bandara, was een officier met den naam van Sjahbandaar gesteld, die zijn loon van roeba-roeba der inkomende maintementos trok, zijnde voor ieder vadem lengte des vaartuigs, geladen met rijst, tien gantangs, van ajuin, look, visch, suiker enz. trokken een tanto naar advenant, hetwelk tusschen den Bandara, Sjahbandhaar en Alcalde de Mar, gelijkelijk werd verdeeld; dit ampt van Sjahbandhaar werd alleen bij den Bandara geprovideert.

Het officie en loon van den Alcalde de Mar.

Ter visitatie van der vreemden vaartuig, was den Alcalde de Mar gesteld, die mede nevens den Sjahbandhaar als een tolk en voorspreker der vreemden werd gebruikt; hebbende tot loon zijns dienst, een gedeelte van de roeba-roeba, die de vreemdelingen van hunne inkomende goederen betaalden.

Het ampt van Kapitein-Mór der zwarte burgers.

Over de naturele *Malakkezen* en andere zwarte inwoonderen, was een Kapitein-Mór en ettelijke Kapiteins van dezelfde lieden gesteld, die alleen in tijden van oorlog dezelve te geleiden hadden, zonder eenig loon.

Descriptie van de Alfendega.

In de Alfendega of tolhuis, werden de geordonneerde tollen en geregtigheden van alle inkomende en uitgaande koopmanschappen betaald.

Tol van de inkomende goederen.

Alle inkomende waren gaven negen per ct., zijnde zes voor den Koning en drie voor de stad; excepto de maintementos die tolvrij waren; van het goud werden voor iedere paan of schuit, van omtrent 230 crusados waardij, 4 crusados betaald.

Tol van uitgaande waren.

Alle uitgaande koopmanschappen gaven $4\frac{1}{2}$ per ct., waar-

van 3 voor den Koning en 1½ voor de stad, ten ware naar *Goa* of *Coetchin*, (uitgevoerd werden) daar den Koning tolhuizen heeft, in welken gevallen niets betaalden.

De tollenaars ampten.

De officieren van het tolhuis (staande even buiten voor de poorten der stad) waren:

Den Juiz de Alfandega zijn tractement en profijt.

Een Juiz de Alfandega of tolregter, die na bevonden verwijzing of sluikerij van goederen, dezelve ten profijte des Konings confisqueerde, zat op dagen van depêche daar ter audientie, en taxeerde de in- en uitgaande koopmanschappen; zijn tractement was 500 crusados jaarlijks en een reaal van 8° daags, doch waren zijn profijten door slimme praktijken, in het taxeren der goederen, groot geëstimeert.

Den tolschrijver en zijn loon.

Een tolschrijver die de notitien van de inkomsten hield. Zijn loon was 200 crusados en 1½ reaal des daags, en daarenboven veel meer, dat door kwade gangen bekwam.

Den contador en zijn tractement.

Een contador, die het monteren van de tollen rekende, en aan den tolschrijver en 's Konings Fejtor schriftelijk opbragt; wiens loon 100 crusados en ⅓ reaal daags was.

Den weger en zijn loon.

Een juiz de pesa of weger, die voor iedere bhaar wegens, ⅛ reaal genoot.

De wachters en hunne belooning.

Item 2 à 3 wachters of sarchers, genietende 5 crusados 's maands en hetgeene door oogluikende middelen bekwamen.

De betaling der tollen en het gasteren van dien.

De betaling der tollen werd aan den Fejtor, op aangeven en schriftelijke memorie der ministers van de Alfandega gedaan, die ook de geconfisqueerde goederen ten profijte van den Koning beneficieerden, hetwelk het een en het ander, jaarlijks een groote som monteerde, maar werd alles in 's Konings dienst, en tot het betalen van alle officieren in het guarnisoen gegasteert.

Alle andere costumelijke geregtigheden werden aan bijzonder daartoe gestelde officieren en pachters betaald, als te weten:

Notitie der inkomsten.

De tienden van alle inkomende tuin- en boomgaardvruchten,

De decimos van 's lands vruchten.

vee, visch, en alle andere maintementos van het land, werden door contract tusschen den Paus en den Koning van *Portugal*, ten profijte van de Mayesteit ontvangen; die daarvoor aan de geestelijkheid of kerkelijke personen, zekere alimenta-

tien, jaarlijks in kwartalen uit zijn imposten verstrekten. Deze decimos werden 's jaars voor 1000 à 1200 crusados verpacht; doch vóór het gemelde contract (als het de geestelijke zelve ontvingen) bijna 3 maal meerder op te brengen plagt.

De forus van de erfgronden, tuinen enz.

Van alle erfgronden zoo buiten als binnen de stad, excepto die van de religieusen (die tolvrij waren) werd jaarlijks een forus of erkentenis van een crusado of minder (na advenant hunner groote) betaald; insgelijks van de boomgaarden, die groot en klein, van een tot drie crusados gaven. Alle nieuwe ongecultiveerde plaatsen, en veele die den Koning van ouds toekwamen, werden door den Fejtor ten redelijke prijs verkocht of verhuurd, welke inkomsten jaarlijks mede een goede som gelds opbragten.

De accijns van arak.

Alle arakverkopers betaalden maandelijks een crusado van accijns voor de stad, dat jaarlijks voor omtrent 600 crusados verpacht werd.

Het hoofdgeld.

Het hoofdgeld werd van de komende *Maleyers* differentelijk gevorderd; een vaartuig dat met niet minder als 5 man kwam, betaalde van ieder hoofd ½ reaal, voor het uit- en invaren; alle vaartuigen met meerder volk moesten drie crusados betalen. *Javanen* en andere vreemde natien waren van dit hoofdgeld vrij, gelijk mede de *Malakkezen* en inwoonderen des lands, die ook van de roeba-roeba vrij waren; deze inkomst werd mede ten profijt des Konings gebragt, en monteerde wel 2000 crusados 's jaars.

Het ankergeld.

Alle vaartuigen en van waar die kwamen, moesten een crusado ankergeld betalen, behalven praauwen met minder als 5 koppen, die maar een tanga gaven. Welke inkomst, door de Koningen van *Portugal* aan de nakomelingen van den Admirante Don *Vasco de Gamo* (zijnde nu de Graven van *Videgeira*) die *Indie* eerst ontdekte, voor eeuwig geschonken was; en werd door hunnen Procurador (gelijk op andere plaatsen van *Indien*) ontvangen en naar *Portugal* geremitteert.

Het pas-cedels loon.

Aan alle vertrekkende vaartuigen werd bij den Gouverneur een pas-cedel (van hem zelve geteekend) verleend, meldende

licentie hunnes vertreks, en naar wat plaats; item hoe veel volk en schietgeweer uitvoerden, waarvoor twee tanga of ¼ reaal betaald werd, dat jaarlijks een goede som opbragt.

Malakka's dominatie ter zee en het kwade gevolg van dien.

In het begin van der *Portugezen* regering te *Malakka*, waren zij door hunne heerschappij ter zee, zoodanig ontzien, dat alle *Indianen*, die in het Zuider deel van *Indien* navigeerden, op hun bevel om te handelen, in *Malakka* kwamen. Maar alzoo door tyrannieke proceduren van sommige Kapiteinen, deze vreemdelingen groot misnoegen gegeven werd, bestonden veele van daar te absenteren en reizen naar *Johor*, *Delhi*, *Perah*, *Atchin* en veele andere gewesten (zonder *Malakka* te willen kennen) te doen; zoodat 's Konings tollen en de nering daardoor merkelijk geminderd werd. Om het welke te corrigeren een armada da rima, van fusten en bantiengs in zee gehouden werd, welke alle *Indiaansche* vaartuigen, die *Malakka's* engte zonder aandoen passeren wilden, dwongen te *Malakka* aan te leggen, te negotieeren en tollen te betalen, dat infaillibel zonder eenige conventie geobserveert werd, en alle die zich met wapenen opposeerden, werden hunne vaartuigen verbrand en hunne personen tot slaven gemaakt. Maar alzoo deze proceduren vrij wat streng, en veel onlusten met sommige natien (inzonderheid door de wreede en onredelijke handel van sommige Kapiteinen) veroorzaakten, en alle vreemdelingen de *Malakse* engte schromelijk schuwden, heeft den Koning van *Portugal* wijselijk geboden alle en een iegelijk vrij te laten passeren; zulks dat sedert niemand in *Malakka* te komen gedwongen is, waardoor deszelfs nering uit vrijwillige toeloop van allerlei negotianten veel beter accresseerde. Zoodat in korten tijd een zeer voortreffelijke koopstad werd, daar groote menigte vaartuigen uit alle Zuider quartieren van *Indien* geduriglijk verschenen, en zonder andere als de costumelijke lasten, vrij negotieerden, vermogende allerlei waren en koopmanschappen, behalven vivres of eetwaren uit te voeren.

Bedwang der Indiaansche negotianten en schadelijke consequentie.

Het prijselijk remedium tot floratie van *Malakka*.

Tot aanwas en vermeerdering van *Malakka's* bevolking werden daar, na het exempel van den loozen *Romulus* (stich-

Notabel gebruik en faveur der populatie.

ter en eerste Koning van *Rome*) alle vluchtelingen, zonder onderscheid van natien of kwaaddoeners, onder protexie ontvangen, en als vrije vasallen getrakteert, mits dat zich tot het Christelijk geloof begaven; zoo niet, dan werden dezelve naar *Goa*, *Macao* en *Manilla* gevoerd, en daar als slaven verkocht; zonder dat om eenige redenen of consideratien weder overgegeven worden, ten ware in resgato? van gestolen of verloopen *Malakkezen* en Christen-slaven. Geen zwarten of andere *Indiaansche* inwoonders, werden met hoofdgeld of andere lasten bezwaard, maar alleen het betalen der tienden van hunne winnende vruchten en vangende visschen opgelegd.

Bekwaam middel tegen zeeroverij en straf van dien.

Tot belet van de bedriegelijke en stoute rooverij, die bij de Maleysche-salets [1]), continueel omtrent *Malakka* in het wegvoeren van menschen en vaartuigen bedreven werd, armeerden de *Portugezen* somtijds eenige jelias en bantiengs, die het vaarwater ter wederzijde van de stad, tusschen de omliggende eilanden en alle engten, kanalen en rivieren doorkruisten. Alle roovers die ze attrappeerden of bekwamen, werden zonder genade met dadelijk doodslaan gestraft of gevangen in *Malakka* gebragt, dat zoo groote vrees onder die diefachtige natie bragt, dat ze hunne rooverij veel minder en maar ter sluiks bedreven. Dit kruissende vaartuig, paste ook op alle *Portugeesche* schepen die naar *Malakka* kwamen, waarschuwende hen, waar de *Nederlandsche* kruissende jachten zich onthielden.

Wat armada da rima ordinair in *Malakka* gehouden werd.

Tot offensive en defensive oorlog werden in voorleden tijden ettelijke fusten en bantiengs gehouden, om bij occasie in het een en ander te kunnen dienen; welke armada da rima na de komst der *Nederlanders* in Orienten, inzonderheid derzelver bezeting van *Malakka's* engte merkelijk versterkt, en (na het vinden van de jelias) tot een getal van 8 à 10 ten oorlog gehouden, wezende beter als in oude tijden bemand en gearmeert, waartoe bij vereisch wel 20 à 30 ban-

---

1) Elders ook Saletters en Salicetters genoemd, mogelijk van *Salsette* op de vaste kust van Indie.

tiengs, zoo van den Koning als burgerij konden volgen. Deze werden met gepreste *Malakkezen*, en slaven om te roeijen en met 's Konings soldaten, ook arme Mestise burgers bemand; dit waren alle zeer snedige vaartuigen, daarmede tegen Europeesch klein vaartuig wel wat uitrigten konden, en om *Indiaansch* vaartuig te dwingen, volkomen bekwaam.

Het tractement van het zeevolk, Kapiteins, enz.

Al het zeevolk op deze armada varende, werden voor ieder maand met een krusado, en de soldaten hun ordinair loon besteld, daar mede geensdeels gevoed konden worden, zoodat de Kapiteinen van de jelias zulks uit hun eigen beurs verschaffen moesten, wordende met schriftelijke acten van diensten beloond, daarvoor te zijner tijd met merces van den Vice-Rey werden gecompenseert.

Met wat *Indiaansche* Prinsen *Malakka* in alliantie en vijandschap was.

De omliggende *Indiaansche* Prinsen en Koninkjes, waren eenige der *Portugeesche* vrienden, en andere om voorgevallene differentien hunne vijanden geworden en somtijds weder bevredigd. De naast gelegen *Maleyers* waren in dezen deele de ongestadigste van allen, zoodat van *Malakka's* begin tot deszelfs ondergang, menigmaal vrede en oorlog tusschen beiden is geweest. Weinige jaren vóór het eindigen hunner heerschappij, was de stad met de Koningen van *Patani*, *Quedah*, *Siam*, *Cambodia*, *Palembang*, *Bantam*, den *Mataram* en meer anderen als vriend geallieert; ter contrarie met den Koning van *Atchin* (als van ouds *Malakka's* gezworen vijand) die van *Perah*, *Johor*, *Jambi* en *Indragiri* in vijandschap geraakt. Doch eer onze *Nederlanders* in *Indien* dominatie plantten, wisten de *Portugezen* meest alle *Indiaansche* Prinsen zoo te dwingen, dat derzelver vriendschap tot hunnen welstand gretelijk verzochten, met apparentie hieruit in weinige jaren oppergebied over de aan zee gelegen vorsten gevolgd zoude hebben, dat ter zee al in fatsoenelijk postuur gekomen was.

Der *Portugezen* dominatie vóór der *Nederlanders* komst in *Indie*.

Aanwijzing dat *Malakka's* welstand alleen in trafiquen bestond.

Tot hiertoe hebben de gewezen gelegenheid van *Malakka* omstandig verhaald, tot welks volkomen bekendheid nog resteert, hoe en door wat middelen deze stad zoo vermaard en rijk geworden was, en waarin derzelver nering en welvaart

bestond. Dit was alleen door middel van traflquen, alzoo het land van zich zelven geene dingen van veel waardij, als weinig aguil (hout) tin, ivoor, rinoscerospunten, bezoarstenen, harpuis en rottan voortbragt; doch van alderlei vruchten zoo fertil als eenig deel of landsdouw van *Indien*. *Malakka's* welstant dan bestond alleen in negotie, die van daar door geheel Orienten, inzonderheid het Zuiderdeel van *Indien* gedreven werd, als wezende den stapel en koopstad van een gewest, meer als 200 mijlen omloops groot, waarvan wij de voornaamste handeling zullen trachten aan te wijzen. Doch met minder klaarheid, als UEd. desireren, vermits gedurende ons aanwezen te *Malakka*, al te weinig tijd, om alles pertinentelijk te onderzoeken over was, zijnde de ervarenste kooplieden dood, en naar *Negapatan* of *Batavia* vertrokken. Waarom ik alleen noteren zal, hetgeen zoo nu en dan van ervaren *Portugezen*, voor het waarachtigste hebben kunnen vernemen, waartoe het manquerende, door UEd. bevel uit de ervarenste gevangen vijanden (inzonderheid eenen *Francisco da Costa*) getrokken en deze notitie bijgevoegd kan worden.

Waarvan het voornaamste trachten te noteren.

Om in dit werk ordentelijk te gaan, zullen den handel der voornaamste plaatsen in het kort, maar onderscheidenlijk aanwijzen.

Particuliere notitie van *Malakka's* verleden trafiquen.

Eerstelijk van de aanliggende plaatsen, namelijk *Nanning*, *Ringi*, *Rambou*, *Moar*, *Rio Formosa*, *Johor*, *Pahang*, *Patani*, *Camphar*, *Siahk*, *Bancalis*, *Rakkan*, *Calang*, *Perah*, *Borroas?* *Quedah*, *Poeloe Lada*, *Trangga*, *Oedjong-Salang*, *Bangary*, *Tanassary* en andere van minder naam, werden bij de lieden dier plaatsen of van *Portugezen* zelve, deze onderstaande waren te *Malakka* gebragt, en ordinair ten volgende prijzen verkocht:

Van den handel met de naaste en omgelegen landen.

	Crusados van $^3/_4$ reaal.
Peper, de bhaar, *Malaks* van 475 ℔, ten prijze van	35 à 40
Tin, de bhaar	65, 70 à 75
Zandgoud van $8^1/_2$ mat de tail zwaarte, zijnde omtrent 1 Once 9 Engels	28 à 30

De waren van deszelfs courante prijs.

Aguil hout	Cabessa	Het kati . . .	1¾	à	2¼
	Bariga	van 1¾ ℔ . . .	⅔	à	⅚
	Pee	. . . . .	⅓	à	5/12
Pedras de porco spinio		Hadden na hunne			
Bezoarsteen		groote en fatsoen			
		differente prijs .	„	à	„
Harpuis, de bhaar			3	à	5
Oliphantstanden en Rinosseroshorens was					
den prijs ook zeer onzeker			„	à	„
Vogelnesten, de kati			2	à	2¼
Rijst, het *Malaks* koyang van omtrent 2700 ℔			80	à	160
Rottan, de bos van 50 stuks			½, 1,	à	1½, 2

Item menigerlei maintementos, die alle na gelegenheid des tijds, tot duren prijs werden verkocht.

Wat de omliggende plaatsen uit *Malakka* trokken.

Waarvoor gemelde vreemdelingen retouren van *Choromandelse*, *Bengaalsche* en *Suratsche* doeken, ook *Chineesche* waren en *Spaansche* realen uitvoerden, welke de *Malakse* handelaars tot den inkoop van de gestelde koopmanschappen ook derwaarts voerden.

Hoedanige waren van de Oostelijk gelegen eilanden kwamen en derzelver prijs.

Van *Borneo*, *Succadana*, *Java*, *Bima*, *Maccassar* en andere Oostelijk gelegen eilanden, werden van derzelver natien te *Malakka* gebragt en van de *Portugezen* met hun eigen vaartuigen gehaald.

Kampher	Cambessa	het kati	35	à	36
	Bariga		19	à	20
Bezoarsteen,		was den prijs na de groote			
Ruwe diamanten		en fatsoen	„	à	„
Slaven van *Borneo* en *Makassar*			40	à	100
Javaansche kleeden van diverse fijnte en prijs			„	à	„
Was, de bhaar omtrent			80	à	100
Oly van Kokos en Gerselim? wierden met					
de gantang ten onzekeren prijs verkocht . .			„	à	„
Sandelhout, de bhaar			120	à	140
Giroffelnagelen, de bhaar			130	„	250
Noten en foeli, kwamen weinig, en den					
prijs was onzeker			„	à	„

Schildpadshoorn, de bhaar . . . . . 400 à 600

Item rijst en andere maintementos van onzekere prijs . . . . . „ à „

Naar bovengestelde plaatsen werden in retour allerlei kleden en realen van achten, ook weinig *Chineesche* waren gevoerd. Wat ze voor retouren trokken.

Van *Siam* en *Cambodia* werd door de *Portugezen* zelve gehaald, ook somtijds van die natien gebragt. Negotie met *Siam* en *Cambodia*.

Benzoin { *Boninos* of witte, de bhaar . . 260 à 270
{ *Mendovada*, wat bruinder . . 220 à 230

Gomlak, de bhaar . . . . . „ à „

Goud, werd volgens het alloy verkocht . „ à „

Rijst en andere maintementos van diverse prijs „ à „

Derwaarts werden alleen kleden tot den inkoop gevoerd.

Van *Manilha* werd alleen door de *Portugezen* gehaald. Van den handel tusschen *Manilha* en *Malakka*.

Witte Suiker, de picol gold . . . . . 6½ à 7

Bruine Suiker, de picol . . . . . 3½ à 4

Girofelnagelen, als boven de bhaar . . . 130 à 250

Schildpadshoorn, de bhaar . . . . . 400 à 600

Goud, dat na het alloy gold . . . . . „ à „

Derwaarts werden niet anders dan kleden en slaven gevoerd . . . . . „ à „

Van *Macao* kwamen allerlei fijne en grove *Chineesche* waren, die meest naar *Indien* werd gevoerd, de voornaamste die in *Malakka* werden verkocht waren: Wat koopmanschappen van *Macao* kwamen en hunne prijzen.

Goud, de tail zwaarte . . . . . 30 à 32

Zijde stoffen van diverse prijzen . . . . „ à „

Porceleinen, na hunne fijnte van idem . „ à „

Witte en Bruine Suiker, ten prijse als die van *Manilha* . . . . . „ à „

IJzere pannen van allerlei fatsoen, den prijs onzeker . . . . . „ à „

Gouddraad, was na groote van diverse prijs „ à „

Kwikzilver, het kati . . . . . „ à „

Tutunaga of *Chineesche* tin, de bhaar . . 40 à 50

Musculiaat?, werd na hare deugd verkocht,
een goede kloot gold . . . . . , 3 à 5
Paarlen in risten, van verscheiden prijs . „ à „

Hoedanige uit *Malakka* derwaarts gingen.

Van *Malakka* werd naar *Macao* gevoerd, Peper, Oliphantstanden, Rinosseroshoorns, Sandelhout, Incenco of Arabische Wierook, Poetsiok, rood Koraal, Alamber, Sarasse Leyo de *China*, Slaven, Rassamala, Kamfer, Roggevellen, Vogelnesten, bereid kustleder en andere goederen van minder valeur.

Den handel van de kust van *Indien*.

Van de kust van *Indien*, uit *Goa* en *Coetchin* werden door de *Portugezen* met hunne pataches, galjoten en andere navetten, menigerlei koopmanschappen aangebragt, de voornaamste waren:

Diverse soorten van *Suratse*, *Cambayse* en *Indische* kleden van verscheiden prijzen . . . . . „ à „
Arabische Wierook, de bhaar . . . . . „ à „
Poetsiok, de bhaar . . . . . „ à „
Alamber of Barnsteen, het kati . . . . „ à „
Rood Koraal, het kati . . . . . „ à „
Oliphantstanden, de bhaar . . . . . „ à „
Rinosseroshoorns wierden na hunne groote „ à „
en deugd verkocht . . . . . „ à „
Witte Komijn, de bhaar. . . . . „ à „
Portugeesche Wijn, de kannada (wat grooter als de *Amsterdamsche* flapkan) gold . . . . „ à „
Slaven en slavinnen waren na hunne bekwaamheid van verscheiden prijs, doch werden meest naar *Manilha* gevoerd . . . . „ à „
Tarwe, de kandij van 10 paras of 6 in de koyang . . . . . „ à „
Rijst en veel andere maintementos was na tijdsgelegenheid op hoogen of lagen prijs . „ à „
Spaansche realen werden meest naar *China* gevoerd . . . . . 1½ à 1⅔

Wat van *Malakka* derwaarts werd gevoerd.

Van *Malakka* werden naar *Goa* en *Coetchin* door de *Portugezen* gevoerd, allerlei fijne en grove *Chineesche* waren, Goud,

Schildpadshoorn, Girofelnagelen, Sandelhout, Sapan (hout), Koper, Tin, Tutunaga, Benzoin, Gomlak, Harpuis, Rottan, Witte en Bruine Suiker, Diamanten, Besoarstenen, Kwikzilver en veel andere waren van minder valeur. „ à „

Tusschen *Malakka* en *Ceilon* was geen negotie van importantie, het weinige werd door de vaart op *Goa* en *Coetchin* beschikt. Geen of weinig handel met *Ceilon*.

Van *Negapatam* en *St. Thomé* werden door de *Portugezen* en Klingen [1]) groote kwantiteit doeken van diverse soorten gebragt, welkers prijzen daar en te *Malakka* bij ervaren kooplieden onderzocht kunnen worden, doch zullen hierna op zijne plaats de voornaamste aanwijzen. De voornaamste kleden handel met *Negapatam* en *St. Thomé*.

Van daar werd ook Rijst en andere maintementos gebragt, alsmede Roggevellen en bereid Leder . . . „ à „

Uit *Malakka* werd voor retour gebragt, Goud, Sandelhout, Peper, Nagelen, Tin en diverse *Chineesche* waren. Wat van *Malakka* derwaarts ging.

Van *Bengalen* werd in *Malakka* door de *Portugezen* gebragt: Van den handel met *Bengalen*.

Diverse soorten van kleeden	„	à	„
Alkatyven	„	à	„
Vischnetten, de honderd vadem	4	à	5
Kennip en kennippengaren	„	à	„
Was, de bhaar	80	à	100
Tarwe, rijst, boter, suiker, oly en veel andere maintementos	„	à	„
Slaven, slavinnen van	20	tot	100

Van *Malakka* werd in retour gevoerd, Thin, Tutunaga, Peper, Nagelen, Sandelhout, Sapan, Paarlen, Zijde stoffen, Porceleinen enz. Retouren derwaarts.

Met *Aracan* had *Malakka* geen of zeer weinig negotie, en werd zulks door de *Bengaalsch*-vaarders beschikt. Geen negotie met *Arracan*.

Met *Pegu* werd in oude tijden grooten handel gedreven, en van de *Peguanen* met hunne vaartuigen veel Goud, Robijnen, Muskus, Tin, Martavaan-potten, Rijst en maintementos in Notabele handel met *Pegu*.

---

1) Orang Kling, bewoners van de kust van Indie.

Malakka gebragt, waarvoor ordinair Kleden, Sandelhout, Peper, Nagelen, Zijden stoffen, Porceleinen, IJzerepannen enz. tot retour wegvoerden; maar sedert eenige jaren herwaarts zijn die trafiquen, door de burgerlijke oorlogen van dat Koningrijk geheel vergaan.

Met andere plaatsen hebben niet kunnen vernemen *Malakka* eenige zonderlingen handel gedreven heeft.

Bekwame order op de munt, maat en gewigt.

Tot de accomodatie van de trafiquen en alle negotie, werd goeden regel en order op de munt, maat en gewigt onderhouden.

Het gangbaar geld bestond in diverse spetien, als te *Goa* en *Malakka* gemunt.

Notitie van het geld en munt.

Ordinair werden de gelden met crusados gerekent, doende ieder 6 tanga of $^3/_4$ reaal, zijnde na onze rekening 36 stuivers; dit geld bestond in zilver en goud, van diverse spetien als te weten: zilveren crusados, de eene zijde met het wapen en de andere zijde met het kruis van *Portugal* geteekent, valueerde . . . . . 6 tanga.

Item halve crusados van dezelfde teekening, doende 3 „

Zilveren tanga's, hebbende aan de eene zijde het wapen van *Portugal* en aan de andere zijde dit merk , doende $^1/_8$ reaal van 6 stuivers is . . 1 „

Item stukken met dezelfde munt van 2, 3 en 4 tanga's, hebbende den nomber van het getal . „ „

Xerafijns, hebbende aan de eene zijde het wapen van *Portugal* en aan de andere zijde de figuur van den Apostel *St. Thomas;* doch waren ongewilde, en deden als in *Goa* niet meer als . . . . . 5 „

Gouden crusados, geteekend als de zilveren dito's, doende . . . . . 6 „

Item dubbelde crusados van . . . . . 12 „

Gouden *St. Thomas*, geteekend als de Xerafijns, deden in *Goa* $2^1/_2$ Xerafijns en te *Malakka* . . . 13 „

Venetiaansche of *Arabische*, *Moorsche* ducaten deden ordinair . . . . . 18 „

De *Spaansche* realen van 8° plagten in *Malakka*

maar 8 *tanga's* te doen, maar zijn binnen weinige jaren door de verhooging te *Batavia* daarmede gerezen tot . . . . . 10 „

Basaroucos van tin, geteekend als de Crusados, 20 derzelve deden een Vintin en 10 Vustins, (zijnde 200 basaroucos) maakten . . . . . 1 „

De profijten van de munt, die door slechter alloy als de ware waardij van het geld gevonden werd, werden in 's Konings tresoor gebragt, dat jaarlijks eene merkelijke som bedroeg.

Notitie van de maten.

Tot maten hadden paras [1]), gantang's, tsioep's, halve tsioep's kales en kanadas.

Een koyang hield 60 paras of 600 gantang's, komt 2700 ℔ rijst.

De paras hielden 10 gantang's.

Een gantang van omtrent 4½ ℔, hield 4 tsioep's of 8 halve idem.

Een tsioep hield 4 kales, dat de kleinste maat was.

Hiermede werd dan tarwe, rijst, padi, alle granen, boter, suiker, oly, azijn en arak gemeten, maar met kanades alleen *Portugeesche* wijn.

Tot het meten van lijwaten, lakenen en zijde stoffen, was een zekere geijkte *el* of cubito van 4 palmen lengte, geordonneert.

Notitie van het gewigt.

Tot gewigt hadden bharen, katty's en gedeeltens van dien, als mede quintalen en aratels.

Eene bhaar hield 200 katty's, ieder van 475 ℔ *Hollandsch.*

Een katty van omtrend 2⅖ ℔ Hollandsch.

Een quintaal hield 100 aratels, ieder van omtrend 1⅕ ℔ Hollandsch.

Met dit gewigt werd gewogen alle peper, nagelen, noten, foelie, sandelhout, schiltpadshoorn, mede alle specerijen en drogerijen.

Item koper, ijzer, tin en allerlei metalen; ook vleesch, spek, mitsgaders alle koopmanschappen, die gewoonlijk met het gewigt worden verkocht.

Besluit van de discriptie der trafiquen.

Dit is zooveel als met uiterste diligentie van *Malakka's* gewezen trafiquen hebben kunnen inquireren, waarvan het man-

1) Vara? maar dit wordt voor lengtemaat gebruikt in *Portugal.*

querende (dat veel is) bij de ervarenste *Portugesche* kooplieden (als gezegd) wel vernomen kan worden; zoo dat van deze materie afbreke, met hoope UEd. het aangewezene aangenaam zijn en ten nutte van de Compe dienstig wezen zal.

Discriptie van *Malakka's* neder- en ondergang.

Eindelijk zullen tot besluit van *Malakka's* verleden staat, deszelfs ondergang en hare principale oorzaken maar op het kortste noteren, alzoo dit een versche geschiedenis zij, die een ieder, (inzonderheid UEd. ten vollen) kennelijk is.

De stad van de Nederlanders vergeefsch belegerd, doch allengskens geswakt, bekommerd en benaauwt.

Het is de ervarene kundig (bewust) dat de *Nederlandsche Oost-Ind.* Compe, in den jare 1605, deze stad door den Admiraal *Cornelis Matelief*, met beleg te bemagtigen, vergeefs heeft getracht. Sedert is derzelver navigatie door het kruissen van ettelijke oorlogsjachten (en ondertusschen door verscheiden victorieuse slagen ter zee, met caraquen, galjoenen, fusten, en ander armade da rima, zoo van de stad zelve, als uit *Goa* en *Macao*) merkelijk bekommerd, en consequentelijk de commercien zeer gedeclineert. Het welk inzonderheid de laatste zes jaren onder de Commandeurs, *Cooper* en *Veer* [1]) zoo beleid geworden is, dat de stad allengskens in groot gebrek en duurte van maintementos verviel, en considereerden deszelfs regenten haren ondergang, door apparent beleg en der *Nederlandsche* mogendheid grootelijks te bezorgen was. Hebben door schriften en gezanten, de noodelijke remedien van de Vice-Reys in *Goa*, tijdig en ernstig geprocureert, maar was den *Portugeeschen* staat door des Compes jaarlijksche bezetting van *Goa*, onze *Ceilonse* en der Mooren *Damanse* oorlogen, in zoodanigen onvermogen gekomen, dat *Malakka* de noodwendige secoursen niet besteld konde worden. En hoewel den *Engelschen* President *Willem Metholt* A°. 1638, den Vice-Rey *Pedro da Silva* eenige schepen ten dien einde presenteerde, zoo is zulks om moedige [2]) consideratien niet geaccepteerd, alzoo het meenden het met eigen fusten te beschikken, dat bij faute

Betrachte remedien van de burgers zonder vrucht.

---

1) *Cornelis Simonsz. van der Veer.* Zie aant. 7.

2) (noodige?)

van zeevolk nablijven moest, en doenmaals aan de *Engelschen* (te vergeefsch) is verzocht. Het volgende jaar werd het geprojecteerde secours van een galjoen met eenige fusten, door de *Damanse* oorlog ook belet, gelijk mede in het zelfde en volgende jaar door het verbranden van de galjoenen [1]) en *Ceilonsche* oorlog geschiedde. Waar over *Malakka* in zulk gebrek verviel, dat toen als den Heer *Lucasz.* zal[r]. met zijne vloot daar ter rheede kwam, geen vivres voor tien dagen daar binnen was; zoodat zoo de onzen geland of ter rheede gebleven waren, had de stad apparent geen 20 dagen tegen gehouden, maar door hongersnood, met accoord zeer facil in Comp[s] geweld gekomen zijn, dat als toen (door onkunde van 's vijands staat) in zoo schoone gelegendheid verzuimd is.

Malakka facil te hemagtigen verzuimd.

Die van *Malakka* dan ziende hun van *Goa* noch elders geen secours toekwam, en dat van onze kruissende jachten en de *Johorsche* vaartuigen (met wiens Koning of *Laxamana* zeer ontijdig in oorlog getreden waren) hoe langer hoe meer bekommerd, en allen toevoer van maintementos afgesneden werden, hebben met hun eigen vaartuig van jelias en bantiengs, zoo veel rijst uit de bijgelegen rivieren van *Raccan*, *Bancalis*, *Campar*, *Siak*, en elders; ook geweldadig uit *Moar*, *Rio Formosa*, en andere *Maleysche* plaatsen gehaald, dat men daarmede (als gebleken) nog eenige tijd op de verhoopte secoursen uit *Goa*, *Bengalen* of *Macao* sustenteren en behelpen konden.

Wijsselijke vlijt der *Portugezen* om de stad te victualieren.

Ondertusschen werd de stad (door UEd. order) van den Commandeur *Adriaan Antonisz.* met 12 schepen en 6 chaloupen ter zee bezet, en alle toevoer van vivres schier afgesneden, waarop in het begin van Augustus 900 *Nederlanders*, met adsistentie van 800 *Maleyers*, aan de Noordzijde van de stad zijn geland, en de voorstad na weinigen wederstand gelukkig ingenomen hebben, met zulken verslagenheid van den vijand, dat zoo de victorie vervolgd was, *Malakka* ten zelven dage verovert ware geweest. Doch is het leger met minder

De *Nederlanders* bezetten *Malakka*, winnen de voorstad en belegeren de fortres.

1) 30 Sept. 1639. Zie aant. 7.

Werd furieus beschoten en wel gefendeert.

perikel in de gewonnen voorstad nedergeslagen, wordende daar twee batterijen (onder musketschoot) opgerigt, en de punten het *Curas* en *St. Domingo*, met den toren van het kasteel zoo furieus beschooten, dat in weinig tijd daarin zeer groote bressen werden gemaakt. Maar alzoo de *Portugezen* zich met weder schieten zeer wel defendeerden, en onze magt om de plaats stormenderhand aan te tasten, al te zwak geoordeeld was, is het beleg om die door honger te dwingen gereguleert geworden. Maar om tijdelijk uittewerken, schadelijk verzuimt om de stad aan de Zuidzijde en op het *Roode* eiland mede te besluiten, en den vijand die geheele zijde opengelaten, die daardoor zoo veel vivres van het land en ter zee binnen trok, dat het beleg wel twee maanden langer duurde. Het welk om het gebrek van de belegerden en ongemak der belegeraars, een groote pestilentiale sterfte binnen en buiten veroorzaakte, en den Commandeur *Adriaen Antonisz.*[1]) met veele brave Officieren en soldaten weggerukt heeft. Zijn successeur, den Commandeur *Cooper* heeft wijselijk aan de stads Zuidzijde, den berg *St. Juan* en ter zee het *Roode* eiland met volk en geschut bezet, waar door den vijand in zoo groote benaauwtheid is gesteld, dat veel duizend menschen van honger en pest stierven; hetwelk hun dwong de onnutte monden uittejagen, en met eigen vaartuig vivres te zoeken, dat met zeer heftige gevechten verhinderd werd, gelijk mede de onzen (staande het beleg) doorgaans victorien bevochten hebben. Door alle het welk de *Portugezen* in de uiterste benaauwtheid gekomen zijn, en alle aanbieding van accoord hoogmoedig en hartnekkig verworpen hebben, hoewel klaarlijk merkten en bevonden hun geen adsistentie van *Goa* gezonden konde worden. Overzulks hebben de overige *Nederlandsche* hoofden, na des Commandeurs *Cooper's* overlijden[2]), met den verkooren Commandeur *Caertekoe*, tot een eindelijk middel van hunne en 's vijands

Fout van den Veldheer *Adriaen Antonisz.*

Groote sterfte in het leger.

Extrêmen honger en pestilentie in de stad.

1) 18 November 1640.

2) 3 Januarij 1641.

miserabele gelegenheid geresolveert, de stad geweldelijk aan te tasten, dat op den 14^en^ Januarij A° 1641 des morgens met mannelijke kloekmoedigheid gelukkig is geschied, en deze vermaarde plaats (na dat de *Portugezen* die 127 jaren en 5 maanden bezeten hadden) aan den Staat der Vereenigde Nederlanden victorieuselijk gebragt, gelijk dit particulierlijk in zeker summier verhaal, bij ons op deze notabele geschiedenis beschreven, omstandiger kan gelezen worden [1]). Alleen zeggen nog dat van omtrent 20.000 menschen die vóór het beleg in *Malakka* waren, naauwelijks 3000 overgebleven zijn, gelijk mede van bijna 3000 *Nederlanders* (in en tot deze belegering gebruikt) maar omtrend de helft overgeschoten zijn, en van beide de natien nog veele na de victorie ellendig gestorven. Zoodat het notabel en gedenkwaardig bemagtigen van deze stad, niet onbekwamelijk met de destructie van *Jeruzalem*, de *Portugezen* bij de ongelukkige *Joden* en de *Nederlanders* met de victorieuse *Romeinen* vergeleken kunnen worden; finalijk zij en blijve den Alregerenden God, voor zoo grooten zegen, glorieuselijk gedankt.

Die met stormen geweldig gewonnen word.

Groot getal menschen in het beleg gestorven.

Comparatie van *Malakka* met *Jerusalem*.

Nu hebben *Malakka's* verleden gestalte (die voorwaar considerabel en memorabel is) met de zekerste bekomen informatien na eisch der materie, in het breede voorgesteld, met hoope deze prolixiteit, met de kuntschap (bekendheid) van zoo veele notabele zaken gecompenseert zal zijn; op welk vertrouwen, van het gepasseerde scheidende, zullen tot den presenten getransformeerden stand met meerder kortheid trachten voor te gaan.

Besluit der discriptien van *Malakka's* verleden stand.

De aangewezen kwaliteiten en eigenschappen van deze vermaarde, sterke, rijke en in nering bloeijende stad, zijn na de overwinning zoo extrêm en wonderlijk veranderd, dat van de aanzienelijke gestalte en plaisant ressort, maar het simpel wezen behouden heeft, en van den rijkdom, commercie enz. alleen de gedachtenis overgebleven is, gelijk uit onze volgende discriptie duidelijker kan vernomen worden.

Discriptie van *Malakka's* presente getransformeerde stand.

---

1) *Valentijn*, deel 5. Stuk I. fol. 339—343.

De gestalte van de fortificatie.

Want van de geschotene bressen in des stads bolwerken en muren, is alleen de punt *Victoria* of *St. Domingo* gerepareert. Het Curas *Frederik Hendrik* ligt ten meesten deele neder geveld, den hoek *Mauritius* meest afgevallen, de muren tusschen de punten *Victoria* en *Curassa* zijn zeer beschadigd, en die tusschen de trap *Casemier* en het *Curas*, gansch oud en zonder eenig binnen werk, en daarom zoo zwak gesteld dat ligtelijk ter neder kan geschoten worden, hoewel 24 voeten hoog, maar 8 voeten lager als de andere wallen is. Het oude kasteel en des Kapiteins woning is mede zeer ontramponneert, hebbende deszelfs defensiven toren aan de Noordkant een groote bres, zoodat de twee bovenste zolders neergevallen zijn en de twee onderste door het inwateren mede in perijkel staan, zoodat die noodige sterkte wel half bedorven is. De punten *Victoria*, *Curassa* en *Mauritius*, mitsgaders de trappen *Casimier* en *St. Domingo* liggen van binnen open; *Wilhelmus*, *Henriette* en *Amelia* zijn rondom gesloten, maar alle bolwerken en poorten, zonder corps de guardes, zoo dat de Officieren en soldaten in zoo slechte opgeslagen huizen of hutten logeren, dat ze bij regen door lekkagie veel water en vocht onderworpen zijn, het welk consequentelijk ongezondheid onder het guarnisoen veroorzaakt. De gordijn tusschen *Amelia* en *Victoria* word over een houte stelling begaan, is door ouderdom meest verrot, zoo dat ze haast nedervallen zal; tot aan het *Curas* is het pad langs de gordijnen, door het vellen van de huizen en het verrotten der houten stelling, ook meest onbegaanbaar geworden. De kaai en trap buiten de rivierpoort zijn ook zeer beschadigd, en de treffelijke steenen brug eenigzins gebroken, doch met klapperboomen provisioneel gemaakt en met een staketsel besloten, en zijn de wallen van binnen door veele oude digt aaneenstaande huizen en kuffen nog zeer belemmert.

Met hoe veel stukken geschut gemonteert.

De gemelde bolwerken zijn nog met veel (meestal zeer zwaar en beschadigd) geschut voorzien te weten:

De punt *Frederik Hendrik* met 8 Met. en 4 IJzer. st.

Den hoek *Mauritius*	met	2	Met.	en	„	IJzer.	st.
Het rondeel *Wilhelmus*	„	5	„	„	„	„	„
De punt *Henriette Louise*	„	11	„	„	„	„	„
Het rondeel *Amelia*	„	11	„	„	„	„	„
De punt *Victoria*	„	5	„	„	„	„	„
De trap *St. Domingo*	„	1	„	„	„	„	„
De trap *Casimier*	„	1	„	„	1	„	„
Op het *Oude fort*	„	1	„	„	„	„	„
Op de batterij *Kyk in de Pot*	„	3	„	„	„	„	„
Buiten de *Waterpoort*	„	„	„	„	3	„	„
Komt te zamen		48	„	„	8	„	„

Welker hoedanigheid, gewigt van kogel, uit de nevens zijnde notitie perfect kan gezien worden.

Van amunitien van oorlog is *Malakka* mede redelijk wel geprovideert, op 16 Julij werd daarin nog de volgende bevonden. Wat ammunitien.

29191 ℔ buskruid, bestaande in omtrent 300 vaatjes, waarvan een partij op de bolwerken verdeeld, maar het meeste in het kruidhuisje van het rondeel *St. Jago* is.

5 kassen en een partij losse lonten.

7200 stuks kogels, van verschillende zwaarte.

600 musketten.

18 vuurroers.

9 vaatjes musket kogels.

196 heele } pieken.
156 halve }

20 hellebaarden.

6 partisanen.

600 degens.

150 houwers.

120 rustingen met hunne ringkragen.

600 bandeliers en 3 scassen d° ongeteld.

300 draagbanden.

1 vat zwavel.

Met welke amunitien de stad voor een geruimen tijd voor-

zien is; zoo dat bij voorval van der vijanden komst of beleg deshalven geen duchten zij.

Alle huizen zeer beschadigd en lek.

Binnen de stad zijn van meest alle huizen, de daken en muren beschadigd en groot getal ter neder geveld, niet een digt huis of magazijn is in de stad te vinden, en worden generalijk alle huizen (daar onder veel groote en schoone) door lekkagie en inwateren (het welk jammer is) zoo beschadigd, dat reeds een groot getal ter neder gevallen zijn, en bij faute van reparatie, in korten tijd meest alle tot groote schade neder storten zullen; gelijk gedurende mijn laatste aanwezen aan verscheiden fraaije, oude en ook nieuwe huizen is geschied, zoo dat er ook eenige Comp^{e} slaven en slavinnen onder dood gebleven, en sommige *Portugeesche* vrouwen wonderlijk geechappeert zijn.

De beschadigde gestalte van de kerken en kloosters binnen de stad.

De fraaije kerk, toren en klooster van *St. Paulo,* zijn mede op veel plaatsen beschadigd, als mede een weinig het kerkje van de *Misericordia;* de onvolmaakte kerk van *St. Anthony*, is onbeschadigd, maar het halve dak door ouderdom gansch lek, en het logement der *Augustynen* zeer ontramponeert. Van de kerk *St. Domingo* zijn de muren vol gaten geschoten, inzonderheid het dak, zoo dat zonder reparatie binnen kort zal vergaan, gelijk het klooster mede gebroken en nedergevallen is. Doch inzonderheid is de groote Hoofdkerk zoo zeer doorschooten, dat het meeste gedeelte ter nedergevallen is, en het resterende in het kort volgen zal; zoo dat niet anders als het hooge choor en twee aanstaande kapellen kunnen blijven staan, en zonder reparatie ook haast moeten vallen. Het Hospitaal *Del Rey* ligt onder de voet, en dat van de *Poveros* is zoo beschadigd dat het naauwelijks te repareren zij; het word nu tot logement der soldaten van de hoek *Mauritius* gebruikt.

De trenchementen en batterijen van het leger enz. niet alle geslegt.

Buiten de stad is ons leger en deszelfs trenchementen noch niet behoorlijk geslegt, de nieuwe batterij staat nog meest in zijn geheel, als mede de wachtplaats van de gelegde brug, en de legerplaats op den berg van *St. Juan.* Item de poort en veel stukken van de muren van de Noorder voorstad staan

benevens veele reliquien van boomen en huizen nog ongeveld, welks volkomen slegting door gebrek van arbeidsvolk niet geschieden kan, gelijk ook het vellen van onnutte huizen en kuffen binnen aan de stads wallen, daarom ook nablijven moet.

Het plaisante klooster van *St. Francisco*, en de groote kapel *Madre de Deos*, liggen mede zonder daken wel half ter neder gestort, de muur om den lusthof is nog meest geheel, maar den tuin bijna als een bosch verwilderd. De Vicariale parochie kerkjes *St. Thomé*, *St. Steven*, *St. Lorenzo*, *Nossa sign^o de Piadado*, *Nossa sign^o de Bonas Novas*, *Nossa sign^o da Guadaloupe* en *Nossa sign^o do Emparo* liggen door de *Portugezen*, onzer soldaten, der *Maleyers* en *Manicabers* destruerent bedrijf, gansch onder den voet; gelijk mede de Hermitagies van *Nossa sign^o da Victoria*, *St. Guilhelmo*, *St. Juan* en *St. Jeronimo*, meest geruineert en niet te repareren zijn. Doch dit is voor de Comp^e niet zeer ondienstig, ten ware de exercitie der Roomsche religie in een derzelver kerkjes (op politique consideratien) toegelaten werd, waartoe het parochie kerkje van *St. Laurens* omtrend de rivierkant wel het gelegenste is; maar ligt geheel ter neder, en moest op de fondamenten van nieuws opgetrokken worden.

Het *Franciscaner* klooster, alle buiten kerken en Hermitagies gedestrueert.

Bekwame gelegenheid van de *St. Laurens* kapel.

De voorsteden zijn geheel gedestrueert, zoo datter naauwelijks een huis van overgebleven is, gelijk mede alle woonplaatsen langs de rivier, en in alle tuinen en boomgaarden ten weder zijden van de stad, daar ontallijke schoone fruchtboomen neder gehouwen zijn, en de bloode *Maleyers* hunne snoode genegenheid en kwade diensten, (staande *Malakka's* beleg en na deszelfs bemagtiging) naaktelijk hebben betoond, zoo datter niet een tuin ongeschonden gebleven is; echter in veel boomgaarden weinig boomen nedergeveld, die nochtans door de ontvolking geheel verwilderd zijn. Kortelijk, de destructie van deze stad en haar ressort, is door de genooten plagen van oorlog, duurte en pestilentie, zoo extrème en groot, dat niet alleen wonderlijk maar ook beklagelijk is. Zijnde van zoo wel gebouwde stad, gecultiveert land en meer als 20,000 inwoonders, maar een verwoeste plaats, deserte

Groote destructie van de buiten steden en ressort.

Der *Maleyers* schadelijk bedrijf.

landsdouw en zeer weinig menschen overgebleven; gelijk dit perfect in de nevens zijnde afbeelding van *Malakka's* presente gestalte vertoond word.

Malakka's presente bevolking.

De presente inwoonders houden zich ten meesten deel buiten de stad in de voorsteden en langs de rivier, daar ze veel bamboezen huizen opgeslagen hebben, zijnde de geheele populatie als hier onder volgt.

Des stads guarnisoen.

Eerstelijk het *Nederlandsch* guarnisoen, bestaande in twee compagnien te zamen sterk 220 koppen, wezende aldus verdeeld en gelogeert.

In de hoofdwacht bij de Waterpoort . .	46 koppen.	
Op de punt *Frederik Hendrik*	30 „	
Den hoek *Mauritius*	25 „	
Het rondeel *Wilhelmus*	28 „	
De punt *Henriette Louise*	26 „	
Het rondeel *Aemelia*	37 „	
De punt *Victoria*	14 „	
De trap *St. Domingo*	26 „	
De trap *Casimier*	14 „	
Ten huize van den Gouverneur	12 „	
In het hospitaal en elders, zieken . . .	32 „	290
Item de volgende dependenten.		
De Heer Gouverneur met de kooplieden en adsistenten	14	
Een predikant, 2 ziekentroosters en 5 chirurgijns	8	„ 43
Verschillende ambachtslieden.	18	
Den constapel met 2 bosschieters . . .	3	

Is het geheele guarnisoen niet meer als 333 k.

Het getal van het zeevolk.

De navale magt, heb verstaan als volgt te zijn.

De kruissende jachten *Limmen* en *Vos*, met een groote chaloup	86 man.
De kruisende jachten *Welsing* en *Rijswijk*, en de chaloup *de Maan* met	82 „
De jachten *Blijswijk* en *Veenhuizen*, welks volk	

het roeituig ook moesten bemannen, en veel ook ziek waren, te zamen maar met . . . . 43 „

De oude jachten *Amsterdam*, *Draak* en *Nieuw Malakka*, liggen zonder volk tegen de wal, zoo dat het zeevolk maar zijn . . . . . 211 koppen.

Komt te zamen voor *Malakka's* bezetting, zoo te water als te land, niet meer als . . . . 544 mannen.

De Compe lijfeigenen zijn volgens de opgebragte monsterrol van den Kapitein *Lamotius*. Van Compe lijfeigenen.

In de Misericordia of slavenhuis tot allerlei diensten, slaven . . . . . 39 slaven.

Javaansche ketting d°.	20	„
Ten dienste op de punten.	10	„
In het hospitaal	1	„
Bij de metzelaars	2	„
	72	„

In de Misericordia tot verscheiden diensten, slavinnen . . . . . 70 slavinn.

In het hospitaal	4	„
Bij den portier	2	„
Bij den mr. smid en constapel	2	„
Bij de metzelaars	2	„
Komt slavinnen	80	
Is in alles	152	slaven.

Wat zwarte dienaars, slaven en slavinnen de Hr Gouverneur, de Kapiteins, Kooplieden en andere officieren hebben is mij onbekend, maar gis die een goed getal te zijn, doch stel het veel minder en maar op . . . . . 60 stuks. Slaven tot dienst der particulieren.

Komt te zamen 212 slaven.

In *Malakka* en in deszelfs ressort, zijn van de overgebleven geestelijke personen, burgers, zwarten en slaven, nog woonachtig de volgende. Getal van de blanke en zwarte inwoonderen.

Binnen de muren van de stad, als per nevens zijnde rollen.

7 Clerigos of Padres, sterk met hun gezin. . . 32
41 *Portugeesche* en *Mestise* burgers met hun gezin 220 Binnen stads vesten.

4 *Malakkezen* met hun huisgezin 9
52 familien, makende te zamen . . . . . 261 pers.

In de Noorder voorstad. Aan de Noordzijde buiten de stad op de *Basar* en wat hooger op, woonen als per monsterrol, onder den Kapitein *Juan de Sampayo*, een partij vrije *Malakkezen*, die het merendeel de Compe in de werken der fortificatien voor dagloon dienen, en meest alle getrouwd zijn, wezende met hunne vrouwen en weinig kinderen sterk . . . . . 80 pers.

Het getal van hunne slaven is onbekend.

Item weduwen en vrouwen die hare mannen absent en van de *Maleyers* gevangen zijn . . . . 14 „

Mede het volk van *Raccan*, onder den Kapitein *Jacinto d'Asevedo*, sterk met de gene hun nu en dan bijgevoegd, omtrend . . . . . 150 „

komt 244 „

Bezuiden de stad. Aan de Zuidzijde buiten de stad, wonen als bij monsterrol aangewezen word, veel *Malakkezen*, onder den Kapitein *Pero Fernandes*, die hun eensdeels met 's Comps werken en met diverse andere middelen erneren, wezende meest getrouwd; met hunne vrouwen en weinige kinderen sterk . . 168

Het getal van hunne slaven is mede veel, doch onbekend.

Langs de rivier. Boven de stad tot *Boea Radja* ten wederzijde der rivier, woonen onder *Alexander Mendes*, Kapitein-Mór van de *Malakkezen*, mede eene goede partij; eenige dienen de Compe aan de fortificatien, en erneren hun ook met andere dingen, zijn meest getrouwd, en als bij monsterrol mij aangewezen, met hunne vrouwen in het getal van 120

Derzelver kinderen of slaven zijn in de monsterrol niet gesteld en ongetwijfeld een merkelijk getal.

Aan de Zuid- en Noordzijde buiten de stad, wonen onder toezigt van *Pero da Gama* veel visschers, lieden van het land, waarvan ons de volgende bij rolle opgegeven zijn, wezende met hunne vrouwen in het getal van 70

Het getal hunner slaven is ons mede onbekend.

Komt na deze calculatie, al dat van de *Portugezen* overgebleven zijn, maar . . . . . 863 pers.

Nader berigt van *Malakka's* presente populatie.

Doch staat te noteren, dat het ware getal bij de monsterrol (ons behandigd) niet aangewezen worden, en zijn wij van opinie, het getal der *Malakkezen*, dat hier behalven de *Portugeesche* huisgezinnen maar 602 personen uitbrengt, ten minsten wel omtrent 800 koppen zijn.

Hetwelk ons zeker *Malak's Povason?* van 15 tot 20 huizen (sorterende onder *Alexander Mendes*) en aan de rivierkant omtrent twee groote mijlen boven de stad gelegen (doch voor ons verzwegen) te meer gelooven doet, en op andere gewesten in tuinen en boomgaarden, insgelijks te presumeren is.

De kinderen en oude lieden zijn ons mede niet aangewezen, welks getal wel achten omtrent . . . . . 100 zielen.

Inzonderheid is het getal van de slaven en hunne kinderen ontwijfelijk veel, zijnde een goed getal van de Compe gekocht, die nevens andere, heimelijk uit vrees van die te zullen verliezen niet aangewezen worden, doch stellen beneden onze opinie maar . . . . . 200 stuks.

Na welke calcula, de *Malakkezen* met hunne vrouwen, kinderen en slaven sterk zijn . .	1100	
Item de *Portugeesche* burgerij als boven gem.	261	
komt te zamen . .	1361	personen.
Van de 40 *Chinezen* van *Batavia* gekomen resteren nog meest ziekelijk	33	„
Des Compe en particuliere lijfeigenen, als boven aangewezen, zijn omtrent	212	„
En *Malakka's* bezetting te water en te land.	544	„
Komt in alles *Nederlanders*, *Portugezen*, slaven en *Chinezen*	2150	personen.

Considerabele diminutie van *Malakka's* inwoonders.

Dat wel een groot verschil van 20,000 zielen is, die voor het beleg in en om deze stad hunne woning hadden. In *Nanning* en *Ringy* zijn nog een merkelijk getal vrije *Malakkezen* en Christen slaven, welker wederkomst te wachten is; maar zal tot de repeupulatie van *Malakka* weinig helpen, en dit van andere gewesten gezocht moeten worden.

Gevlugte *Malakkezen* in *Nanning* en *Ringy*.

Hoe de inwoon-

De bovengemelde *Portugezen*, *Malakkezen* en andere zwarte,

ders door Kapiteins worden geregeerd.

als *Chineesche* inwoonders, worden onder de volgende gestelde Kapiteins in fatsoenelijke gehoorzaamheid gehouden, als.

De zwarte *Malakkezen* aan de Noordzijde van de stad, onder den Kapitein *Juan da Sampayo* hebbende een tractement van 4 realen van 8° 's maands.

Item aan dezelfde Noordzijde, het volk van *Raccan* gekomen, onder hunnen Kapitein *Jacinto d'Asevedo*, zonder loon.

De *Portugezen* en *Mestiezen* hadden den Kapitein *Diego Kesio*, wiens plaats door zijn overlijden nog vacant is.

De *Malakkezen* aan de Zuidzijde van de stad, onder den Kapitein *Pero Fernandes*, met tractement van 4° realen 's maands.

De inwoonders boven de stad, ter wederzijde van de rivier en wat hooger op, onder *Alexander Mendes*, Kapitein-Mór van de *Malakkezen*, met een tractement van 6 realen 's maands.

De visschers wonende ter wederzijde van de stad, onder toezigt van *Pero da Gama*, genietende een tractement van 6 realen 's maands.

De *Chinezen* wonen op de *Basar* aan de Noordzijde van de stad, onder hunnen gestelden Kapitein *Notchin*, generen zich met smalle koopmanschappen.

Deze hoofden houden elk hun volk in toom, en zoo iets moedwilligs of andere fauten bedrijven, klagen zij ze bij den Gouverneur aan, die dezelve dan met hun advys doet straffen.

Wat subjectie de dorpen *Nanning* en *Ringy* betoonen.

De dorpen *Nanning* en *Ringy* houden zich als vasallen van den *Nederlandschen* staat, gelijk voor dezen van den *Portugeesche* kroon zijn geweest, maar niet met zulke obedientie en respect, als ten tijde van de *Portugeesche* regering (door dwang) wel geschied is. Kennende deze looze *Moren* onzen presente debile staat, want hebben op vriendelijke noch dreigende insinuatien, veel gestolen geweer, eenige verloopen Christenen en veel geroofde slaven, niet willen restitueren. Waar over het vangen van *Lebeh Moedah* en *Intje Hitam* gevolgd zijnde, dit kleinhartig volk in zoodanige vrees geraakt is, dat in langen tijd met hunne siri, fruiten, vee en andere waren, in *Malakka* niet verschenen zijn.

De onrust in *Nanning* gestilt en het verrigten hunner Hoofden te *Malakka*.

Die van *Nanning* waren in het stellen van *Radja Merah* tot regent, niet wel gecontenteerd, meest omdat toegezegd had restitutie van alle Christenen en geweer te doen, en dat in het deelen van gevangen slaven niet accorderen konden. Maar is de zaak door schrijven en eindelijk door het zenden van Kapitein *Alexander Mendes* zoo verre gebragt, dat op den 24^{en} Julij *Datoe Bangsoe* en den broeder van *Radja Merah*, nevens *Intji's* vader met de voornaamste *Nanningse* hoofden in *Malakka* gekomen zijn, presenterende bij hunne audientie, de verpligte subjectie tot den *Nederlandschen* staat. Waarop met hunne goedvinding, *Datoe Bongsoe* nevens *Radja Merah* tot regent is gesteld, en zouden na mijn vertrek hunne subjectie door schriftelijk contract vernieuwen, waarna de vredige frequentatie van dit volk in *Malakka* te volgen staat, die ook voornemens waren de relaxatie van *Lebeh Moeda* en *Intji Hitam* ernstig te suppleren.

Ringy tot subjectie geneigd.

Die van *Ringy* konden mede tot restitutie van de Christenen noch geroofde wapenen niet verstaan, doch begonnen al weder met hunne waren te *Malakka* ter markt te komen. De gevlugte Christenen (zijnde omtrent 60 in het getal) hadden van daar mede aan den H^{r} Gouverneur, door een expresse en bij geschrift verzocht, om liber als andere onderzaten aangenomen te worden, verzoekende eenen *Ignatio Rodrigues*, gewezen dienaar van den Gouverneur *Manuel da Sousa Coutinho*, voor Kapitein. De verzochte zekerheid is hun toegestaan, maar het stellen van een hoofd tot nadere kennis van den persoon en zijne verschijning te *Malakka* uitgesteld; waarvan het succes den tijd openbaren zal.

Het verzoek van de daar gevlugte *Malakkezen*.

Consideratien op de vredige regering der subjecte dorpen.

En zijn wij van opinie deze dorpen voortaan tot den *Nederlandschen* staat wel gehoorzaam zullen zijn, indien met derzelver inwoonderen even als ten tijde van de *Portugezen* gehandeld wordt; ten welken einde een ervaren persoon tot *Tommogon* gesteld dient, daar *Pero d'Abreu* (alias *Moeka Merah*) wel bekwaam toe is, doch na mijn oordeel weinig of niet te vertrouwen, te meer omdat veel fielte stukken bij de *Portu-*

gezen bedreven heeft. In *Malakka* woond nog eenen *Anthonio Pingero*, fiio de *Malakka*, die tot dat ampt dienstiger is, wezende met de zuster van de Sjahbandaars huisvrouw getrouwd, gelijk mede zekeren *Portugeesch*, genaamd *Anthonio Lucas Pingero*, bekwaam tot dat officie is; zijnde een persoon van eerlijken naam en in de *Maleische* taal tamelijk ervaren.

Het comportement van de gebuurplaatsen.

De gebuurplaatsen *Moar* en *Rambou* houden zich (als zijnde vasallen van het *Johorsche* rijk) voor vrienden van den *Nederlandschen* en *Malaksen* staat.

De *Moarezen* frequenteren (*Malakka*).

Die van *Moar* komen dagelijks met hunne vaartuigen en eetwaren in *Malakka* negotieren, hetwelk door vriendelijk tractement te accresseren staat.

De *Rambounezen* absenteren en de reden van dien.

Die van *Rambou* absenteren geheel, omdat aan het stelen van geweer, als het ophouden van eenige verloopen Christenen, ook schuldig zijn, en hun door de gewezen rebellen van *Nanning* hebben laten opruijen, te meer almede tot geen restitutie genegen, en door het apprehenderen van hunnen inwoonder *Intji Hitam* in merkelijke vrees zijn. Hun daaraan ook stotende, hunne waren te *Malakka* naar eigen believen niet verkoopen mogen, als zijnde door de groote profyten kort na de verovering zeer verlekkerd, verrijkt en ver.... het welke in korten tijd en nu die van *Nanning* subjecteren, wel veranderen zal; waartoe geen beter middel kan worden gebruikt, als voor een tijd van het geleden ongelijk te zwijgen en hun als andere vrienden wel te tracteren. Maar als *Malakka* in beter staat gekomen is, zal het beter passen van restitutie te spreken, die dan apparent facielder te geschieden staat, mits de rivier *Panagi* (als voor dezen) gesloten wordt.

Bedenking in het misnoegen doen van *Rambou*.

Discriptie van *Malakka's* presente regering.

De Politique regering en justitie, wordt te *Malakka* ten principalen en zoo veel als het beginsel toelaten wil naar het gebruik van andere particuliere Gouvernementen (bestuurd) en daartoe de volgende personen in Raads vergadering gebruikt, welker hoedanigheden ook eenigzins aanwijzen zal.

Des Gouverneurs bediening.

De Heer Gouverneur, (als President) bestuurd alle zaken, zoo in als buiten Rade met tamelijk goed fatsoen, als UEd.

door zijne over gezondene schriften, en rapporten van anderen wel vernomen hebben; zijne Raden worden in volgenden rang gebruikt.

Den ontvanger *Hurdt* en zijn bedrijf.

Den ontvanger *Anthony Hurdt*, bezit (door gunst) de tweede plaats, die anders naar gemeen gebruik, den Fiscaal of wel den Opperkoopman competeren zoude; dezen man is van zeer klein bedrijf, zoodat daar wel gemist kan worden; bij versterven van den Gouverneur, zoude die plaats van hem tot nader order niet wel waargenomen kunnen worden.

Den Fiscaal *Herbers*.

Den Fiscaal Mr *Gerard Herbers* heeft de derde plaats, is bekwaam tot het ampt, maar wordt tegen reden te zeer verbluft, zoodat al buiten couragie is en zonder remedium wel haast aan het mijmeren raken zal; gelijk de Heer Gouverneur ook aangezegd heb, die tot het verbeteren (zoo het scheen) genegen was.

Den Majoor *Lamotius*.

Den Sergeant-Majoor *Lamotius*, geniet de vierde zitplaats, is een fatsoenelijk persoon, tot zijn officie wel bekwaam, ook van tamelijke kennis, meer als bij de militaire personen hier te land wel gemeen is; tracht om verscheiden redenen verlost te zijn, dat hem (zonder 's Comps nadeel) wel vergunt kan worden, te meer door zijn bekomen titel daar nu niet te pas komt.

Den Opperkoopman *Verpoorten*.

Den Opperkoopman *Johan Verpoorten*, bezit de vijfde, maar tegen stijl al te lage plaats, deze persoon is tot zijn ampt (inzonderheid wat de pen aangaat) bekwaam; alleen ware wenschelijk hij wat meerder kennis van de *Maleische* taal en allerlei koopmanschappen had; inzonderheid van den omgang die met de *Indianen* word vereischt, het welk metter tijd door active opmerking wel komen zal.

Kapitein *Forsenburgh*.

Den Kapitein *Lourens Forsenburgh* heeft de laatste plaats, is een persoon die dat officie wel past en bediend, tracht mede al om vervangen te worden, want is (zoo men zegt) om zijn vasthoudendheid (tegen reden) zeer in haat; zoo hij tegen een brave kerel verplaatst konde worden, het zoude de Compe geen ondienst zijn.

Den Sjahbandaar *Menie.*

Den Sjahbandaar *Jan Menie* word veel tijds (om zijn advys te geven) in den Raad gebruikt, is een persoon tot dit officie bekwaam, zoo dat daar dient te continueren, en word van den Hr Gouverneur hier om, en om zijn andere diensten zeer wel gezien.

Secretaris *Hoffcamp.*

Tot Secretaris word den Onderkoopman *Adriaen Hoffcamp*, (bij faute van bekwamer stof) gebruikt, dat nog al den zelfde man is, als te *Batavia* plagt te wezen; doch als van den drank konde worden gehouden, is tot deze en andere diensten bekwaam.

Het comportement der suppoosten.

De andere mindere officieren aan de pen of negotie dependerende, zijn van tamelijke bekwaamheid en comportement, behalven *Samuel Bonel*, dat nog den ouden ligtmis blijft.

De hoedanigheid van de krijgs officieren.

De militaire officieren zijn al te zamen fraaije borsten, maar door het subit avancement nog vrij wat ruw en ongefatsoeneerd; de Luitenants *David Vincq* en *Claes Pietersz.* dienen daar te continueren, als mede de Vaandrigs *Hans Crenger* en *Jan Theunisz.* van *Aaldorp*, die in plaats van *Nicolaes Lantsknecht* tot Vaandrig absolut gesteld is, alzoo denzelven (mits een zwaar accident) met ons herwaarts komt. Zijnde het behouden of afstaan van het bekomen officie, in UEd. believen gerefereert, welks continuatie hij om goede gepresteerde diensten en bekwaamheid wel meriteerd. De Sergeanten moeten daar almede continueren; die met mij van *Atchin* gekomen is (wezende een fatzoenlijk man) is met zijn volk daar in guarnisoen gebleven.

Wat lieden de scheeps officieren zijn.

De zeevarende officieren zijn mede meest alle van goede bekwaamheid en comportement, waarvan een weinig melden zal.

Den Schipper-Commandeur *Baeck.*

Den Schipper-Commandeur *Pieter Baeck*, is een fatsoenlijk man van goede bekwaamheid, in zaken die scheepsregering en besturing aangaan, maar wat te snel zoo hoog geklommen; welk ampt en gagie hij echter wel meriteerd.

Den Schipper *Mendonck* en *Aert Fransz.*

Den schipper *Thomas Mondonck* is mede een gauw en bekwaam persoon, die in het vaarwater van *Malakka* wel bedreven is, als mede *Aert Fransz.*, provisioneel Schipper op het jacht *Rijswijk.*

Schipper *Herman Aerentsz.*

Den Schipper *Herman Aerentsz.* op *Limmen* is een naarstig man, die bij continuatie goeden dienst doen zal.

De jachten *Vos* en *Veenhuizen* zijn met stuurlieden provisioneel bezet, daar de twee derwaarts gezonden Schippers wel toe passen zullen.

Een *Herman Symonsz.*, onwaardig tot Schipper bevorderd.

Het jacht *Blijswijk* heeft tot Schipper eenen *Herman Symonsz.*, dat nog een heel dom jong man is, laatst met de *Walvisch* voor zeilmaker uitgekomen, maar heeft den Heer *Van Twist* in het bewaren van zekeren tijger gediend [1]). Dezen persoon (die verzekeren van het jacht *St. Laurens* onregtmatig toegeschreven word) is zonder eenige bekwaamheid, alleen uit pure gunst tot dit officie (ontijdig) geavanceerd en van 18 tot 36 gl. per maand verbeterd; deszelfs doen en leven is zeer berispelijk, als dagelijks in het kwalijk tracteren van het scheepsvolk, bouraatcheren en andere vuile parten overvloedig betoond.

Andere Officieren ontijdig geavanceert.

Onder de stuurlieden en mindere officieren zijn ook avancementen en verbeteringen buiten regel geschied; het jacht de *Anna* word door een provisionelen Schipper (zijnde onderstuurman) gevoerd, die door kregele conditie tot zoodanig ampt geen bekwaamheid heeft.

Den staat der kerk te *Malakka*.

De kerkelijke zaken (die in *Malakka* eerst aanvang genomen hebben) worden door den Eerwaardigen Predikant *Johannes Loosvelt* wel bestuurd, zijnde daarop met advys des Gouverneurs, zoodanige order beraamd, als den kerkenraad te *Batavia* aangeschreven is. Vermoedelijk zijnde geen of weinig van deze *Malakse* Roomsche Christenen tot de ware Gereformeerde religie bekeerd zullen worden, ten ware hun die leer in de *Portugeesche* taal gepredikt werd; wanneer het nog slecht genoeg wezen zoude, zoo zeer zijn deze arme menschen door de superstitieuse ceremonien verblind.

De tollen en inkomsten.

De inkomsten die de Compe. in *Malakka* geniet zijn nog

---

1) *Jan van Twist*, Opperkoopman; de tijgerin door hem medegebragt, aan K. H. den Prins van Oranje vereert, hem eene vereering gedaan voor gedane goede diensten.

zeer klein, en worden als volgt bij den Ontvanger *Hurdt* en den Sjahbandaar *Menie* ingevorderd.

Tollen van in- en uitgaande waren.

Van alle inkomende waren en maintementos, een tol van 10 percent, en van de uitgaande koopmanschappen 5 ten honderd; welke tol bij resolutie van 18 Julij (hoe wel meer als ten tijde der *Portugezen*) goedgevonden is, tot UEd. approbatie of nader order te laten continueren, waarvan considerabele redenen in gemelde resolutie aangewezen zijn.

Hoofdgeld der vreemdelingen.

Van ieder *Maleis* of ander vreemd vaartuig, met meer als 4 koppen bemand, 3 crusados voor hoofdgeld, en van kleine vaartuigen met 4 en minder koppen, van ieder 2 tanga's of $\frac{1}{4}$ reaal.

Ankergeld.

Van alle aankomende vaartuigen, geen uitgezonderd, zijnde met 5 of meerder personen bemand, een crusado voor ankeragie; van de kleine vaartuigen met 4 en minder koppen, een tanga of $\frac{1}{8}$ reaal ankergeld.

Pas-cedels.

Van de pas-cedels voor ieder vaartuig 2 tanga's of $\frac{1}{4}$ reaal.

De decimos.

Van alle inlandsche tuinvruchten, visch, vee en andere maintementos, een tiende deel, hetwelk ten profijt van de Compe. gebragt en verkocht worden.

Roeba-roeba.

De costumelijke roeba-roeba of erkentelijke schenkagien van den Bandara, Sjahbandaar en Alcade de Mar, werden door den Sjahbandaar ook ingevorderd, en (zoo men zegt) tot 's Compes. nut gebeneficieerd.

De forus blijven gesurgeert.

De forus of schatting van huizen, erfgronden en tuinen worden noch niet gevorderd, vermits het beginsel van de bevolking nog te nieuw is, als aan het vergeefsch veilen van het pachten der boomgaarden gebleken heeft, welks vruchten te plukken, ieder om de helft toegelaten is, dat mede ten nutte van de Compe. word gebragt.

Het maandelijks bedrag der presente inkomsten.

Alle welke geregtigheden bij de negotieboeken van *Malakka* ter somma van $434\frac{3}{4}$ realen van 8° of *f* 1107—13—2 ten profijte van de Compe. worden gebragt, hetwelk jaarlijks niet meer als *f* 13291—7—8 monteren zoude, dat van zeer kleine consideratie is, echter voor een goed begin kan geacht worden.

De eigenlijke bediening van den Sjahbandaar.

Den Sjahbandaar heeft ook toezigt op alle de vreemde in-

komende en vertrekkende vaartuigen; leid en vertolkt de Gezanten en Anachoda's [1]) bij den Gouverneur, past ook op de waag, en alles wat der vreemden aangaat; hebbende tot zijn behulp een adsistent, nevens eenen *Lasaro de Costa*, Maleise Mesties, die voor schrijver en boomwachter dient, genietende een tractement van 8° realen 's maands.

Order om alle *Indiaansche* vaartuigen te *Malakka* aan te doen leggen.

Om alle passerende vaartuigen (na het exempel der *Portugezen*) te dwingen te *Malakka* aan te leggen, om te negotieren en tollen te betalen, als mede die van *Rombou*, door het sluiten van de rivier *Panagi* te dwingen, is den Hr Gouverneur wel gezind, maar zulks kan zonder het houden van ettelijke jelias, chaloepen en bantiengs niet wel uitgevoerd worden. Echter heeft zijn Ed. (conform UEd. order) den Commandeur *Baeck* en Schipper *Mendoncq*, gelast alle *Indiaansche* vaartuigen die zonder passen bejegenen zullen, aan te slaan en naar *Malakka* op te zenden, waar van (ons wetens) noch niets gekomen is. Dan heeft gedachten *Mendoncq* gezegd, hij een *Makassaars* vaartuig (naar *Perak* tenderende) bejegend heeft, waar van eenige personen aan boord deed komen, en mits geen paspoort hadden, hun aangezegd heeft naar *Malakka* opgebragt moesten worden, om aldaar bij den Gouverneur over zijne liberteit te disponeren. Het welk bij de *Makassaren* zoo groote vrees veroorzaakte, dat sommige met hunne prauw van boord vluchtte, die met het groote vaartuig terstond ter vlucht weggevaren en van de onzen met een chaloep vervolgd zijn. Doch stelde zich dit volk zoodanig te weer, dat de onzen (na het bekomen van ettelijke gekwetsten) hun verlaten moesten; blijvende twee van de principaalste *Makassaren* in het jacht *Welsing* gevangen, als UEd. door gezegden *Mendoncq* per *Bredam* aangeschreven is. Aan welk voorval (rede in het beginsel dezer proceduren geschied) wel geoordeeld kan worden, dat het mainteneren van dit gepretendeerde recht, veel onlusten met de een en andere natie (even als ten tijde van de *Portugezen*) veroorzaken zal.

Het bejegenen, vluchten, bevechten en ontsnappen van een *Makassaars* vaartuig.

De order bij de *Portugezen* in het stuk van de overloopers

Continuatie van de rooverij der *Maleische Salettes*.

1) Gezagvoerders van vaartuigen.

gehouden, zal volgens UEd. order striktelijk worden gemaintineerd, doch zijn daar als nog geen personen (ons wetens) op dat fatsoen verschenen, maar de rooverij van de *Maleische Salettes* tot nadeel van *Malakka's* bevolking wel gevoeld, als in het nemen van des Sjahbandaars prauw (op zijn *Johorsche* reis door een travado met zes *Malakkezen* afgesleept) klaarlijk gebleken is, en dat nog door de *Johorsche* eilanders van *Boerong* en *Oengarang*, die het vaartuig aan stuk geslagen, hunne goederen geplunderd en het volk onder de Sjahbandaars van d° eilanden en den roover alles verdeeld hadden. Het welk wij aan *Oengarang* vernemende, den Sjahbandaar dier plaats (die mij kwam bezoeken) daar over aanspraken, welk naar den aard van deze roovers het feit eerst ontkende, maar daar na op onze ernstige redenen en instantelijk begeren, den zelfden dag nog 4 *Malakkezen* restitueerden, met belofte de twee resterende aan Schipper *Mendoncq* te voldoen, die den roover zoo lang in ostagie houden zoude; hetwelk UEd. breeder uit ons journaal vernemen kunnen, en wat wij tot voorkoming van dergelijke rooverijen hier over aan den *Johorschen Laxamana* geschreven hebben, en apparent een noodig remedium baren zal.

Onze bejegening aan *Oengarang* en het largeren van 6 geroofde *Malakkezen*.

Schrijven aan den *Laxamana* van *Johor*.

Notitie van de scheepsmagt vóór en omtrend *Malakka*.

De navale magt present en onder *Malakka's* Gouverno behoorig zijn de jachten

Limmen, *de Vos* } kruissende bij *Cabo Rachado*.

Welsing, *Rijswijk* } kruissen voor de Straat *Brouwer*.

Blijswijk, *Veenhuizen* } op de rheede, zijn oud en lek, meest geladen met rijst.

Klein-Amsterdam, geheel gebarsten
Nieuw-Malakka, gebarsten, maar nog wel te repareren
Den Draak, die met vertimmeren bekwaam te maken is
} liggen bezuiden de stad, aan den wal op het slijk.

Item, 2 chaloepen met de jachten uit kruissen, om de Noord en Zuid.

1 d° legt vaardig binnen de rivier.

3 d° op de wal, die gerepareerd moeten zijn.

1 d° fluits-gewijs, genaamd *den Ezel*, word tot lossen en laden gebruikt.

1 groote boot van het schip *Utrecht* } liggen binnen de
1 kleine d° van het jacht *Limmen* } rivier, in den grond.

Item, volgen de veroverde vaartuigen. Het veroverde vaartuig.

2 *Portugeesche* pataches of jachten, het eene groot en het ander klein, leggen bij het rondeel *Wilhelmus* op het slijk, in ieder is (om het barsten voor te komen) een gat gehakt; zijn nog bekwaam om gerepareerd te worden.

2 konings fusten, die het bovenste achter is afgebrand, en het repareren nog wel waardig zijn.

2 jelias, de een groot en de ander klein, staan aan de zeekant omtrent de *St. Thomas* kerk, zijn beide nog heel goed, maar moeten haast gerepareerd worden.

3 bantiengs, waar van een naar *Oedjong-Salang* is gezonden, de twee andere staan op den berm, die het repareren ook noodig hebben.

1 *Portugeesch* chaloepje, dat den Heer Gouverneur op de rivier gebruikt.

Veel andere *Portugeesche* vaartuigen zijn oud, meestal verbrand, vergaan en geen reparatie waardig.

Geen andere Comp^e vaartuigen heb ik te *Malakka* vernomen, die meest alle zelfs gezien en door veel vragens zoo aangeteekend heb, vermits mij de notitie van dien geweigerd was, en tot den brief, laatst met *Zutphen* naar *Batavia* gezonden, gewezen werd, die daarvan geen pertinente aanwijzing doet.

Met alle omliggende *Indiaansche* Koningen en Prinsen is *Malakka* (God lof) volkomen in staat van vriendschap, welks diverse aanmerkingen kortelijk denoteren zal. Aanmerking op *Malakka's* alliantie met de omliggende Prinsen.

Den Koning van *Johor* (immers zijn stadhouder *Laxamana*) heeft eenige hulp tot verovering van de stad gedaan, waar voor ook rijkelijk met geschut, bassen, haken en ander schietgeweer beloond geworden is, ja veel meer als de gedane dien-

sten der bloode eigenbatige *Maleyers* hebben gemeriteert, behalven nog het groot profijt dat zijl. in het bekomen van ettelijke duizend christen-slaven, in en na het beleg genoten hebben, waar mede dien gierigen heer zich noch niet vergenoegt, maar zich zoo moedig toont dat na des stads verovering, geen legaten naar *Batavia* opgezonden heeft. Wat met de komst des Konings (die dagelijks uit *Patani* werd verwagt) en na het verstaan van den *Atchinse* vrede, resolveren zal, hopen UEd. per de chaloep *Amboina*, haast zullen verstaan; het schijnt nu deze *Moren* in *Batasouwer* zijn gefortificeert, uiterlijk gaarne betoonen zoude, den *Nederlandschen* staat nu minder als voor dezen ontzien.

Extrême gierigheid en hoogmoed van *Laxamana*.

De Koningin en Rijksraden van *Atchin*.

De Koningin toond haar tegen *Malakka* (mits nu *Nederlandsch* zijn en als bondgenoote) vriendin, gelijk haar Maj^{s} schrijven aan den Gouverneur getuigd. Evenwel is zeker dat zij en hare raden om deze stads conqueste en der *Nederlanders* toenemende magt, vol groote en extrême jalousie zijn, niet zonder schroomige vrees, de bondgenootene *Nederlanders* en *Johoriten*, haar Koningrijk mede eens aanvallen mogten, welks hoogheid door deze bemagtiging vernederd schijnt.

De *Patanische* Koningin.

De Koningin van *Patani* zal ongetwijfeld mede vriendin zijn, en om de zeevaart gaarne blijven.

De Koning van *Perah*.

Den Koning van *Perah* is als dependent der *Atchinse* kroon, doch inzonderheid om de oude trafiquen, met *Malakka* mede goed vriend, als door het zenden van Gezanten al gebleken is.

Den Koning te *Quedah*.

Den Koning van *Quedah* heeft mede met schrijven zijn goede genegenheid tot vriendschap getoond.

De Heeren van *Salang*, *Bangary* enz.

De Koninkjes of Gouverneurs van *Oedjong-Salang*, *Bangary* en andere omtrent gelegen plaatsen, zullen mede (en om dat vassallen des *Siamschen* Koning zijn) *Malakka's* vriendschap gaarne zoeken.

De *Radja's* van *Siak* en *Raccan*.

De Radja's van *Siak* en *Raccan* betonen zich mede als vrienden, alzoo *Malakka's* trafiquen ter hunner welvaart nodig hebben.

De Regenten van *Bancalis*, *Camphar* en andere plaatsen van het *Johorsche* rijk, schijnen al te zamen mede naar *Malakka's*

vriendschap te tragten, doch blijven hunne costumelijke rooverijen nog onder.....

De Koningen van *Jamby* en *Indragiry* trachten ook met *Malakka* vriendschap te houden, als aan diverse bezendingen gebleken is.

De Koningen van *Jamby* en *Indragiry*.

Van andere wijder gelegene heerschappijen is onnoodig te spreken, dewijl die alle met den *Nederlandschen* staat in alliantie blijven, *Malakka's* vrienden ook geworden zijn, waaronder de Koningen van *Siam*, *Cambodia*, die van het eiland *Romeo*, van *Palembang*, *Bantam*, de *Coromandelse* Prinsen, de *Nababs* van *Bengalen*, item de Koningen van *Arrakan* en *Pegu* (ten respecte van *Malakka's* gelegenheid) de considerabelste zijn.

Item van veel ander *Indiaansche* vorsten.

Van de estimabele dominatie, die uit *Malakka's* conqueste, in het Zuiderdeel van het Orientaalsche *India* ongetwijfeld mettertijd (door Godes gratie) te resulteren staat, kunnen alreeds de beginselen worden gezien; dewijl de kroon van *Atchin* (die nogtans onder alle de omliggende Vorstendommen verre de rijkste en magtigste is) met zoo extrême vrees voor de *Nederlandse* mogendheid bevangen is, dat alle avenuen van de Koninklijke hoofdstad terstond versterkt zijn, en derzelver bondgenootene vriendschap, meer als ooit betracht. Hetwelk insgelijks van de mindere Prinsen (met goede redenen) gevoelt moet worden, ook zeker zijnde den *Johoriet* des Comp^{e} magt ten hoogsten ontziet en consequentelijk (zonder UEd^{s} licentie) tegen het *Atchinse* rijk niets voornemen zal. Zoo dat wij besluitende zeggen, dat met *Malakka's* bemagtiging, het tweede fundament van de Zuider heerschappij is gelegd, want hebben de *Portugezen* die alleen van *Malakka* gehad, veel beter zullen ze de *Nederlanders* door *Batavia* en *Malakka* gezamenlijk genieten, hetwelk den Alregeerder ter zijner eeren en den welstand onzes vaderlands gunnen wil.

Notabele consideratie op de consequinte dominatie van *Malakka's* conqueste.

De negotie na *Malakka's* bemagtiging voor de Comp^{e} aldaar gedreven, is zeer weinig, als bij het journaal der negotieboeken, UEd. successivel. toegezonden, gezien kan worden,

Soberen staat van negotie in *Malakka*.

zoo dat veel daarvan te schrijven onnoodig is, en derhalven maar een weinig van dit punt noteren.

Restanten bij het kantoor aldaar.

Wat koopmanschappen nog bij de pakhuizen resteert, hebben op transport van den Ontvanger *Hurdt* aan den Opperkoopman *Verpoorten* gezien, bestaande het principaalste in het volgende.

17000 realen van 8° in contant, te weten:

4000 r° in spetie van het *Atchinse* cargasoen geligt.

8000 d°. in *Nederlandsche* en *Portugesche* munt.

5000 realen, *Spaansch*, *Portugeesch* en *Nederlandsch* geld, door den Gouverneur, *Hurdt*, *Lamotius* en *Forsenburg* aan de Compe geteld.

28	Corgie	Salempoeris.
75	„	Betilles.
40	„	Bolatins.
22	„	Moeris.
6	„	Tapes Ketjil.
20	„	*Javaansche Madurese* kleeden.
38½	„	Ramboetijns.
7½	„	Sanen.
3	„	Bikker Many.
2	„	Patas.
1½	„	*Guineesch* linnen.
5	„	Vrouwen kleeden.
1	„	Taffacils, *Bengalen*.
58	„	Negros kleeden.
44	„	Baftas.
12	„	Gobar *Java* of Sarasse Malaya, partij diverse kleeden, radjoes, dekens, enz.
1404	ps.	Armosijnen.
225	„	Damasten.
8	Kastjes	*Japansch* lakwerk.
30	Vergulde	spiegels.
90	st.	IJzere pannen.
94	Quitasollen.	

118 Slaven en slavinnen.

Item sommige wapens en andere kleinigheden; altezamen monterende . . . . . *f* 88,961— 9—„

Item aan amunitie van oorlog . . . . . - 12,918—11—„

Aan diverse vivres bij de magazijnen . - 41,294—19—2

Onder den Winkelier *Schaep*, daar rekening van moet doen . . . . . - 20,008—18—„

komt in alles *f* 163,183—17—2

Apparentie tot vendutie van dien.

De kleeden zijn meest alle courant, en zullen bij de successive verschijning van *Maleysche* vaartuigen, ook eenige onder de inwoonders, wel aan den man en tot geld raken, zoo maar niet te duur op geld gehouden worden; de damasten zullen eensdeels onder het guarnisoen verdeeld, en de armosynen naar *Atchin* verzonden moeten worden

Wat van *Malakka's* trafiquen te verhopen is.

Gansch weinig is tot nog van *Malakka's* negotie te schrijven, alzoo deszelfs vermaarde trafiquen door den alverslindende oorlog, niet minder als de stad en hare landsdouw gedistrueert zijn; allengskes moet die door naarstig onderzoek, het redelijk handelen der inwoonders, inzonderheid door goed tractement van allerlei vreemdelingen en ratzoenelijk aanlokken derzelve, weder te voorschijn komen, hetwelk in het eerste jaar niet veel beschieten zal. Maar als *Malakka* zijn adem herhaald en weder in tamelijk postuur gekomen is, zal het in een florisante plaats veranderen, zoo alles naar eisch van zaken en met vlijtige opmerking van profijtelijke dingen wordt gedirigeert, waaraan door UEd. voorzienige regering in te stellen order niet te twijfelen is.

Consideratie op den inkoop van peper.

De peper die met *Franeker* van *Malakka* overkomt is tot redelijken prijs ingekocht; om *Batavia's* toevoer niet te diverteren was de Hr. Gouverneur voornemens die niet duurder in te koopen, mits als andere inkomende waren 10 pCt. tol betalen zal, hetwelk voor een goede zaak te achten is. Maar dat de ingekochte tin, om weinig profijt weder uit de hand gesmeten is, oordeel een ijdel bedrijf te zijn, dat tot vermeerdering van het kantoor *Malakka's* avance wel schijnt, maar metterdaad geen voordeel geven kan.

Monopolische inkoop en vendutie van den rijst te *Malakka*.

Alle maintementos, ook versche en gedroogde visch, worden omtrent den gestelden prijs en meest conform de beraamde order op den bazar onder toezigt van den bazarwachter verkocht; doch is het koopen van alle inkomende rijst, (zonder aanzien of die van vreemden of de inwoonders zelven werd aangebragt) aan een ieder verboden, dat onder de gemeente groot misnoegen veroorzaakt, te meer en met goede redenen, omdat de Compe (immers den Sjahbandaar uit des Gouverneurs last) alle versche aankomende rijst, alleen ten volgende prijs inkoopt.

De witte tot omtrent 15 gantang van 4½ ℔ ieder voor een reaal van 8° tangen, komt r° 40
De bruine tot omtrent 20 gantang, is r° 30
} het koijang van omtrent 2700 ℔ *Holl.*

Welke rijst aan de inwoonders door den Sjahbandaar en den *Portugeesch Jacinto D'Azevedo*, maar meest door zekeren geaposteerden *Malakkees*, omtrent ten volgenden prijs weder verkocht wordt.

De witte rijst tot 6 gantang, voor een crusado of 8° d° pr. reaal, komt . . r° 75
De bruine tot 8 gantang, voor een crusado of 10⅔ dito voor een r° is 56¼
} het koijang.

Misnoegen der *Malakkezen* over dit bedrijf.

De nieuw gekochten rijst wordt (zoo men zegt) voor de Compe opgelegd, en de oude of vermufte (zoo witte als bruine) ten gestelden prijs verkocht, waar aan hun de *Portugeesche* en *Malakkeesche* inwoonders zeer stooten, en klagen mede, dat de aankomende maintementos, aan een ieder niet liber verkocht mogen worden, maar door den bazarwachter aan de koopers naar gunst verdeeld; zeggende hij veel tijds een groot deel zelfs koopt en door anderen ten duursten doet uitventen.

Schadelijke consequentien van dien.

Deze kwade manier van doen is ook oorzaak, dat de vreemdelingen met hun aangebragten rijst en andere maintementos weder trachten te vertrekken, als gedurende mijn aanwezen aan drie *Javaansche* vaartuigen (naar *Perak* vertrokken) gebleken is; en word dien ten gevolge bij de *Ma-*

lakkezen geen meer rijst van buiten ingehaald, zoodat den toeloop der vreemden en aanwas van nering met dit bedrijf (tot *Malakka's* verderf en 's Comp^e^ schade) tegen gehouden word.

Notitie van de valuatie der munten.

De cours van de *Nederlandsche* en *Portugeesche* munt loopt in *Malakka*, conform de order aldaar beraamt en bij plakkaat geëmaneert, hetwelk is als volgt.

Den rijksdaalder à $1\frac{1}{4}$ reaal is	10	tangen.
Den leeuwendaalder of kroon 1 reaal of . .	8	„
De *Nederlandsche* schellingen $\frac{1}{8}$ reaal of . .	1	„
Dubbelde stuivers de drie zijn $\frac{1}{8}$ „ of . .	1	„
Enkelde stuivers de zes zijn $\frac{1}{8}$ „ of . .	1	„
Nieuwe *Malakse* besaroekos, de 96 stuks doen.	1	„
Een dubbelde stuiver 32 en een enkelde stuiver 16 d°.	„	„
Item, de patakka of Spaansche reaal van 8° waarvan de uitvoer verboden is, valueert $1\frac{1}{4}$ r° of	10	„
De patakka's van *Goa* en *Malakka* worden bij plakkaat op 8 tangas gesteld, maar zoodanige stukken zijn bij de *Portugezen* in *Goa* of *Malakka* nooit geslagen noch in gebruik geweest, maar wel *Xerafijns* valuerende niet meer als .	5	„
De crusado van *Goa* en *Malakka* is als van ouds nog	6	„
De halve crusado doet	3	„
De tanga, als expres daartoe geslagen . . .	1	„
De tanga's van 2, 3 en 4 d°. valueren ook zoo, conform het getal daarop gemunt . . .	„	„
De goude crusado, die ten tijde van de *Portugezen* (even als de zilveren d°.) 6 tanga's valueerde, zijn afgesteld tot	$4\frac{1}{2}$	„
De dubbelde d° van 12 tanga's tot	9	„
De goude *St. Thomé* van 13 tanga's tot . .	12	„
De *Venetiaansche* of *Moorsche* ducaten van 18 tanga's tot	14	„

Abuis in het plakkaat der munt.

Aanmerking op het afzetten der goude munt.

Om wat redenen en op welke consideratien, deze goude munt zoo veel afgezet zij (zijnde van *St. Thomé* omtrent $7\frac{3}{4}$, van de ducaten $22\frac{1}{4}$ en van de crusado wel 25 pCt.) is mij ten regte onbekend; onzes oordeels behoorde de bewegende redenen in het plakkaat verklaard te zijn, dewijl de eigenaren van al zulke penningen zoo groote schade daarmede toegebragt word. Want dergelijke ordonnantien gemeenlijk tot welvaart van de gemeente ingesteld worden, en wanneer somtijds dergelijke zetting in *Europa's* republiquen geschieden, worden de consequente voordeelen ordinair ten nutte van de Prinsen gebragt.

Notitie van maat en gewigt.

Tot maten en gewigten worden nu nog binnen *Malakka* dezelfden gebruikt, die ten tijde van de *Portugeesche* regering in observantie waren, namelijk tot maten, paras, gantangs, tsioepen, halve d°, cales en cavados; alleen was in plaats van canada, de flapkan tot meten van *Spaanschen* wijn verordent. Tot gewigt, de bharen, katty's met derzelver gedeelten; insgelijks quintalen met hare arates.

Als hier boven in het deduceren van *Malakka's* verleden stand perfectelijk aangewezen is. En is dit zoo veel als van de presente negotie en deszelfs dependentien relateren kan.

Deliberatie en notitie der presente rantsoenen.

Wat regel in de rantsoenen tot minste kosten van de Comp^e. en hoognoodigen welvaart van het guarnisoen gehouden dient, heeft den Hr. Gouverneur met ons aandachtig overlegd, en na rijpe deliberatie van Rade geresolveert, het rantsoen daar reeds in observantie, tot UEd. approbatie of nader order te laten continueren. Alhoewel bij zijn Ed. voorslag van menagie in het besnijden van subsidien en het verstrekken van *Nederlandsche* vivres werd gedaan, die mits de duurte van de eetwaren en besmettelijke lucht te *Malakka* (zonder groote krenking van het volk) niet practicabel was, gelijk UEd. bij de resolutien en zijn Ed. aanschrijven breder vernemen.

Het presente rantsoen is nu maandelijks als volgt:

4 ℔ vleesch.

2 ℔ spek.

2 muddekens (mutjes) oly.
2 d°. azijn.
15 d°. arak.
40 ℔ rijst en
¾ reaal subsidie, tot koopen van verversing.

De gemeene officieren en werklieden 2 kan arak en een reaal subsidie.

Den Gouverneur, Fiskaal, Opperkooplieden, Predikant en Kapiteinen, de Onderkooplieden, Vaandrigs, Ziekentroosters, Opperchirurgijns, Mr Timmerman, Constabel en Secretarissen, item Adsistenten, Sergeanten, Werkbazen, Schrijvers, Portiergeweldigen en Onderbarbiers, rantsoen in geld en wijn, als tot *Batavia* gebruikelijk, monterende in de maand Junij r° 322 of . . . . . *f* 821—2—„

En het uitgedeelde vleesch, spek, oly, azijn, arak, rijst, *Spaansche* wijn en booter, te zamen - 1507—5—„

Komt voor het presente rantsoen van 330 koppen in de maand Junij . . . . . *f* 2328—7—„ — Het maandelijks monteren van dien.

Dat voorwaar een groote somme is, die bezwaarlijk door menage zal te verminderen zijn.

Van provisien was *Malakka* nog redelijk wel voorzien, wezende op den 16en Julij de volgende bevonden, en te onzen overstaan, aan den Opperkoopman *Verpoorten* getransporteerd, namelijk: — Restant van provisien.

301¾ lasten zoo bruine als witte rijst.
26¼ d°. zout.
91 vaten vleesch.
14 d°. spek.
2½ legger *Spaanschen* wijn.
14 d°. arak.
6 d°. azijn.
34¾ amen oly.
6¾ d°. traan.
2½ vat boter.
70 pikol zwarte suiker.

7 pikol witte suiker.
5¼ d°. was.
10 d°. *Bengaalse* boter.
44 d°. d°. oly.

Die veel maanden strekken kan.

Waarmede en met het geene naderhand per het fluitschip *Wtgeest* daar aangekomen is, *Malakka* rijkelijk voor veel maanden blijft geprovideert, hetwelk van andere noodzakelijkheden ook te wenschen is.

Notitie van de onkosten.

Wat onkosten zoo tot de fortificatie als anderzins, equipage van schepen en schenkagie tot nog toe in *Malakka* gevallen zijn, is UEd. uit de advysen van den Heer *van Twist* en het zenden van het journaal der negotie ten vollen bekent, waar om daarvan niet anders zeg, dan wenschelijk ware die door menagerende middelen vermindert konden worden, ten aanzien de Compe na het supporteren van veel groote gastos (in het bemagtigen van *Malakka* gedaan) met zoo zware ongelden belast blijft. Dienen overzulks bekwame middelen bedacht, om die zware kosten over te winnen, hetwelk voornamelijk door het stabileren van trafyquen en voorzigtige directie der negotie te betrachten is.

Aanmerking op *Malakka's* ongezonde lucht.

Malakka's infectie is door den dagelijksche regen veel gezuiverd, en de pestilentiale ziekte en sterfte ook zeer gemind erd, maar blijft de lucht (als meest alle die daar komen smartelijk proeven) nog zeer besmet; gaande de ziekte onder ons volk nog vrij veel in zwang, zulks dat er gedurende mijn aanwezen 5 à 6 ter week gestorven zijn, hetwelk by continuatie, binnen 's jaars wel de helft wegnemen zoude; waartoe ook groote oorzaak geeft, de soldaten zoo kwalijk tegen den vogtigen regen en schadelijke lucht gelogeert zijn.

Wij blijven met de ervarenste *Portugezen* van opinie, dat *Malakka* wanneer eenmaal van de besmetting volkomen gezuiverd is, een tamelijke gezonde plaats wezen zal, hetwelk na het vergaan van zoo veel doode ligchamen (naauwelijks onder de aarde begraven) zal bevonden worden, inzonderheid in het regen mousson. Maar zijn de maanden van November, De-

cember, Januarij, Februarij en Maart (in het drooge mousson) door koortsen en caternen (catarrhe) vrij ongezond; hetwelk van de drooge gure landwinden (die veel schadelijke dampen uit de omliggende moerassen mede brengen) veroorzaakt word. Zoo dat men daar, na des *Portugezen* goede gewoonte, wat beter op gezondheid leven moet, als bij onze natie wel gebruikelijk is. Bestaande voornamelijk in 's morgens het ligchaam zuiver te wasschen, de frissche morgenstonden en koele avondluchten tot wandelen of andere exercitie te gebruiken, de heet schijnende zon, den hittigen drank, inzonderheid het minbedrijf vlijtig te schuwen, en een goed diëet in spijs en drank te houden, middelen, die om te *Malakka* en elders gezond te leven, de alderbekwaamste zijn.

Consideratie op het trouwen met mestiese vrouwen.

Eenige van onze *Nederlanders* zijn met *Portugesche* mestiese vrouwen getrouwd, maar is onze opinie weinig goeds en vrucht voortbrengen zal, om redenen deze vrouwen door gewoonte lui, lekker en om het houden van pracht zeer kwistachtig zijn; doch dat het alder slimste is, boven maten luxurieus van aard, gelijk het meerendeel met haar schandelijk leven wel betoonen, waartoe hen de middelen in verscheiden gelegenheden niet ontbreken, onaangezien het plakkaat ter correctie van dien geëmaneert.

Besluit der discriptie van *Malakka's* presenten staat.

Zeer gaarne hadden wij van *Malakka's* tegenwoordige gestalte nader en partikulierder informatie genomen, om UEd. het geeischte contentement te doen, maar het is door den korten tijd mijns aanwezens aldaar ondoenelijk geweest. Echter verzekeren UEd. mij in dezen na uiterst vermogen benaarstigd heb, en den Heer Gouverneur om kondschap van alles te bekomen met de noodige verzoeken genoeg geport, als UEd. bij nevens zijnde copie van ons schriftelijk verzoek ten deele zult kunnen zien. Zoo dan in dezen iets kapitaals gebreken mogt, verzoeke gedienstelijk mijnen betoonden ijver, tot UEd. genoegen in plaatse dienen mag, bereid blijvende op de onvolkomenheid, zulke mondelinge explicatien te doen, als door bekomen kennis van *Malakka's* gestalte vermogens ben.

Vertoonende het geene tot verzekering en correctie van Malakka's staat en commercie dienstig is.

Inleiding dezer remonstrantie.

Klaarlijk voorgesteld hebbende, wat na *Malakka's* bemagtiging daar successive verrigt en voorgevallen, mitsgaders door mij als Commissaris gedaan, en van deszelfs vorigen en presenten stand onderzogt en ervaren is, zoo zullen (als hebbende de noodige fondamenten gelegd) tot de aanwijzing van de middelen en remedien voortvaren, die om deze plaats, tot welstand van den *Nederlandschen* staat, met verzekering en verbetering wel te regeeren, en tot accresserende commercien, ten voordeele van de Generale Compe te dirigeren in achting genomen en te werk gesteld dienen, waarvan de voornaamste zijn:

Hoedanig de fortificatie behoord gerepareert te worden.

Dat de vervallen fortificatien tijdelijk gerepareert, de punten of bolwerken afgesloten en benevens de twee stadspoorten, met noodige corps de guardes voorzien; den muur tusschen den trap *Casimier* en het Curas gedubbeld en verhoogt, de rivier om de Zuidzijde van de stad gegraven; de nieuwe batterij en alle overige werken tijdelijk geslegt, de oude fortres, voor al deszelfs toren gerepareert, of wel na een stadie's verlaging, tot eene sterke redoute gemaakt, en met een muur tot zonderlinge verzekering tegen verraderij bij het Curas aan stads wallen gehegt; mitsgaders het vervallen huis tot een woning van den Gouverneur, die om de bekwame gelegenheid daar behoort te wonen herbouwt. Alle huizen aan en bij de wallen neder gevelt en den omgang deszelfs gerepareert, de brug over de rivier met een valbrug en staketsel hermaakt en de hoofdkaai (als voor dezen) weder opgetrokken. Alle welke reparatien tot verzekering van de stad, en om dezelve met weinig guarnisoen te kunnen bezetten, hoog noodig zijn. Gelijk mede dienstig wezen zal, alle krijgsofficieren op de bolwerken wonen, en alleen den Sergeant-Majoor of Kapitein in

de stad, om op alle wachtplaatsen bekwame order te kunnen stellen. Dat metter tijd en bij apparenten aanwas van stads nering en bevolking, tot verzekering en protectie ook dienstig wezen zal, de toren van *St. Paulus* tot een burgt van dominatie te prepareren, om in tijd van uitersten nood tot een verzekerde wijk te dienen, mitsgaders de reede en het veld te ontdekken en te beschieten; insgelijks het *Roode* eiland, (tot bevrijding van de reede) met een redoute gesterkt, alsmede de bergen *Tjina* en *St. Juan*, niet alleen om de velden en tuinen te ontdekken en te bevrijden, maar ook om alle vijanden de commoditeit van dien te ontzetten, waartoe de Kapel *Madre de Dios* op *Boekit Tjina*, zeer bekwaam, en de materialen van het klooster *St. Franciscus* bij der hand zijn. Gelijk ook tot protexie van de apparente Noorder- en Zuider-voorstad, ieder aan de zeekant $\frac{1}{6}$ of $\frac{1}{8}$ mijl van stads wallen met een reduit gesloten konden worden; doch alle zoodanig gebouwd, dat van de stadspunten bekwamelijk gekommandeert konden zijn, gelijk mede de rivier tot ontzag van de oproerige *Manicabers*, met een klein redoutje op een kanonschoot van de stad gesloten diend.

Wat geschut geligt en te blijven diend.

Dat van de 48 metale en 8 ijzere stukken geschut, die in *Malakka* en op deszelfs wallen zijn, al het beschadigde en het zwaarste geschut, met den eersten van daar geligt dient, en de stad met 43 handelbare stukken van 6, 8, 10, 12, 18 en 24 ℔ kloots, of daar omtrent (zoo van het geene daar is, als van de schepen kunnen ligten) voorzien. Waar onder tot bevrijding van de reede op de bolwerken *Curassa*, *Wilhelmus* en *Mauritius* ieder een slang (van de ligtste die daar leggen) behooren te blijven, en op elke punt twee wijdmonden om de gordijnen te bestrijken. Mijns oordeels is deze fortres in volgender wijze fatzoenlijk te monteren.

Hoe de stad gemonteert behoord te worden.

Op de punt *Frederik Henrik*	8	stukken.
Op de hoek *Mauritius*	2	„
Op het rondeel *Wilhelmus*	5	„
Op de punt *Henriette Louise*	6	„

Op het rondeel *Aemelia*	7	stukken.
Op de punt *Victoria*	6	„
Op de trap *St. Domingo*	1	„
Op de trap *Casimier*	2	„
In de stadspoorten	2	„
Op de batterij die boven voor de Kerk van *St. Paulus* diend getransporteerd	2	„
Op de toren van het Kasteel	2	„
Komt te zamen	43	stukken.

Bosschieters en affuiten noodig.

Om welk geschut bekwamelijk te gebruiken een goed Konstapel, twee Konstapelsmaats en wel 24 Bosschieters noodig zouden zijn; gelijk mede bekwame affuiten tot het meeste geschut vereischt word, vermits de *Spaansche* al te groot, zwaar en onhandelbaar zijn, die tegen het inwateren en vergaan ook met *atap* dienen gedekt.

Met wat middel het ondienstig geschut, uit *Malakka* te krijgen is.

Dat om het zware en beschadigde geschut van *Malakka's* wallen te ligten en naar *Batavia* te brengen, een sterk schip, met kloeke arbeidzame matrozen en bekwame instrumenten noodig zij; alzoo ervaren hebben, dat met weinig slap volk en zonder gereedschap, zoo zwaarwigtige stukken niet te handelen zijn. Zullen dan tot dit werk 50 à 60 kloeke matrozen, een goede bok, een kaapstander, twee sterke malwagens of karren, 8 à 10 gijnblokken met metale schijven, goed touwwerk, 4 à 5 dommekrachten, eenige koevoeten en 4 spieren om de scheepsmasten te stutten, hoog noodig zijn. En zoo eenige welgemande schepen *Malakka* mogten komen te passeren, konde dat volk 4 à 5 dagen, om het ondienstig geschut van de wallen te halen en ligter in plaats te leggen, wel worden gebruikt, opdat gevoegelijker met de eerste gelegenheid gescheept en naar *Batavia* gezonden mogt worden.

Wat guarnisoen daar noodig is.

Dat de stad met geen minder guarnisoen als van 460 soldaten, daaronder 24 bosschieters behoord bezet te worden, vermits de circonferentie groot, de wachtplaatsen veel en den oppas menigvuldig is; mitsgaders in dagelijksche togten tot maintenue van *Malakka's* oude dominatie ter zee en te lande,

mede eenige soldaten noodig zijn, welker logementen als volgt verdeelt kunnen worden.

De verdeeling van dien.

Bij de Waterpoort in de Hoofdwacht . . .	60	mannen.
Op de punt *Curas* of *Frederik Henrik* . .	40	„
Op het rondeel *Wilhelmus*	40	„
Bij de Zuid- of Landpoort	30	„
Op de punt *Henriette Louise*	40	„
Op het rondeel *Aemelia*	50	„
Op de punt *Victoria*	40	„
Bij de trap *St. Domingo*	15	„
Op de trap *Casimier*	20	„
In het huis van den Gouverneur, die bij verandering van woningen, het oude fort zoude bezetten	25	„
Item tot de togten te water en te lande, op de punten verdeeld	40	„
Komt te zamen	400	koppen.

Gerequireert secours.

Met welk getal de stad naar behooren bezet kan worden, doch zoude in tijd van oorlog, beleg, ziekten en sterfte (die de *Malakse* residenten veel subject zullen zijn) niet basteren, maar noodzakelijk uit *Batavia* gesecoureert moeten zijn.

Wanneer het vermeerderen van guarnisoen noodig.

Dat de stad bij apparente aanwas van nering, toeloop en populatie van *Portugezen*, *Mestizen*, *Zwarten*, *Chinezen*, *Maleyers*, en andere vreemdelingen, op de voorgestelde wijze (als dan noodig) versterkt wezende, het guarnisoen ten minsten nog met 100 koppen zal vermeerderd moeten worden.

Noodwendige reparatien van pak- en woonhuizen.

Dat de voornaamste pak- en woonhuizen tijdelijk gerepareert moeten worden, opdat des Compe koopmanschappen, vivres en andere goederen voor het bederf beschermt, en hare dienaren bekwamelijk, inzonderheid die van de negotie dependeren, omtrent de Waterpoort gelogeert mogen worden, gelijk mede een groot getal schoone sterke huizen, voor het vervallen dienen bevrijd en voor de toekomende tijd tot Compe nut bewaard.

Hoe de kerken best gebruikt kunnen worden.

Dat de kerken en kloosters op de volgende manier nutte-

lijk gebruikt kunnen worden, te weten: de groote Hoofdkerk, het gebroken deel gevelt en het overige tot een arsenaal gemaakt, als zijnde daartoe bij het Kasteel, het Curas en Waterpoort bekwamelijk gelegen.

De groote tot een arsenaal.

De kerk van *Misericordia*, tot de exercitie van onze Gereformeerde Christelijke Religie, waartoe mits zijn lage gelegenheid omtrent het Kasteel bekwaam is.

De *Misericordia* tot godsdienst.

De tuin van de *Misericordia* met de aangelegene ditos, tot een vermaakplaats voor den Gouverneur en voornaamste officieren.

De tuin tot vermaak.

De kerk van *St. Paulus* tot den Godsdienst op groote feestdagen, vermits tot den dagelijkschen dienst, door zijne hooge gelegenheid te moeijelijk is.

St. Paulus kerk tot den dienst Godes.

Het Jezuiten klooster tot eene school en librairie, daartoe mits eenzaamheid en stilte zeer bekwaam.

Het klooster tot een school.

De kerk en klooster van *St. Domingo* tot een hospitaal; maar moest de kerk, en beste aanstaande cellen gerepareert en herdekt zijn, wezende deze plaats om de lage vlakte, groote effen tuin en gelegenheid bij de rivier, hiertoe allerbekwaamst; item ware noodig een bekwaam huis omtrent de landpoort, tot een hospitaal van de arme *Malakkezen* en slaven verordent wierd.

St. Domingo tot een Hospitaal.

De kerk van *St. Anthony* tot logement van 's Compe slaven, waartoe aan het rondeel *Aemelia* gelegen is.

St. Anthonio tot een *bagne* van slaven.

Het beste deel van *St. Franciscus* klooster tot een woning gerepareert, en met deszelfs schoonen hof verpagt of tot een lustplaats geprepareert, daar het boven mate wel toe gelegen is.

Het *Franciscaner* klooster tot een Hofstede.

Van alle de oude Vicariale kerkjes en Hermitagies, kunnen maar die van N. S. *de Guadaloupe* en *St. Jeronimo*, vermits beide van steen gebouwd zijnde, gerepareert worden, dat voor 's Compe staat niet nut noch dienstig is, ten ware die tot woningen werden geprepareert.

N S. de Guadaloupe en *St. Jeronimo* zijn te repareren.

Dat het woonen binnen de stad aan blanke en mestize *Portugezen* (die hun met eerlijke middelen zoeken te erneren)

Hoe de stad van *Portugezen* en *Chinezen* bewoond kan worden.

wel mag worden gegunt, mits in een straat, kwartier of blok, (dat afgesloten konde worden) apart woonden. Hetwelk insgelijks aan 3 à 400 *Chineesche* winkeliers, ambachtslieden en landbouwers wel geconsenteert kan worden, mits de bouwlieden om de binnen gelegen tuinen te cultiveren, (ter hunner accomodatie) wel verstrooit mogen wonen; het zij voor huur of leening, zoo in het eerste best geschieden kan, ten fine de huizen en ledige plaatsen, van het vervallen en verwoesten bevrijd mogen zijn. Met consideratie een groot getal vreemdelingen in een zwak bemande stad zeer gevaarlijk is, en des halven den toegang op stads wallen, alle ingezetenen en vreemdelingen belet en op zware straffen verboden dient.

Waartoe de *Noorder* voorstad dienstig is.

Dat de Noorder voorstad *Bandar Malakka* tot woning van alle vreemde negotianten, *Portugezen*, *Malakkezen*, *Chinezen*, visschers en bouwlieden verordend dient, op dat met ordentelijke rooijing bebouwd, en de verwoeste tuinen met aardvruchten beplant mogen worden, alzoo hiertoe bekwaam gelegen is.

Hoe de *Zuider* voorstad gebruikt kan worden.

Dat de Zuider voorstad *Bandar Ilhir* tot woonplaats van de *Malakse* zwarte burgers, bouwlieden en visschers langs het strand, met oploopende stegen gerooit en gebouwt behoord te worden, insgelijks de aanleggende verwoeste tuinen gekultiveert.

Hoe het infecterent moeras nuttelijk te gebruiken is.

Dat het moeras omtrent den berg *St. Juan* gelegen (hetwelk door zijne dampen ongezondheid in *Malakka* causeert), aan *Chinezen* tot het planten van rijst en aardvruchten in leening gegeven dient, mits hetzelve met slooten doorgraven en een uitloop aan de zeekant geven, waardoor de stinkende dampkuilen gedempt en de lucht ongetwijfeld gezuivert zoude worden; een zaak die niet onmogelijk is, alzoo dit moerassig land, ten tijde van de *Portugezen* al meest tot rijstvelden was geprepareert.

De noodwendigheid van eene gracht om de stad.

Dat de stad aan de landzijde met eene gracht van omtrent 6 roeden wijd en een dito diep, behoord omgraven te worden. niet alleen tot versterking van dien, maar ook om het om-

leggende land (dat wat moerassig is) door het loozen van stinkend water, droog te maken en de lucht van deszelfs infectie te zuiveren, en wanneer den uitgang met een sluis besloten werd, zoude deszelfs snelle schuring ongetwijfeld een kil tot groot gerief van het kleine vaartuig maken, en daarom een dienstig werk zijn.

Het kultiveren van verwoeste hoeven door *Chinezen* nuttig.

Dat de verwoeste tuinen te landwaarts van de stad, tusschen de rivier *Boekit Tjina* en de Zuider voorstad, aan *Nederlanders*, *Portugezen*, *Malakkezen* en *Chinezen* in leening gegeven dienen, om na kultivatie de Compe door verpachting nuttig te kunnen zijn, ten einde de stad zich zelve van alderlei vruchten voorzien, en zoo schoone landsdouw voor meerder verwoesting bevrijd zijn mag. Waartoe het bevolken van 800 à 1000 *Chinezen* een zeer dienstige zaak wezen zoude, gelijk staande der *Portugesche* regering, (naar het voorbeeld van *Manilha*) wel begrepen en betragt, maar door eigen baatzugt van de *Malakeesche* burgers verhinderd is.

Item van boomgaarden, beemden en rijstvelden aan de *Malakkezen*.

Dat alle boomgaarden, beemden en rijstvelden ten wedersijde van de rivier, en aan beide zijden van de stad, ook te landewaarts in, langs de zeekant en aan de rivieren *Panagy* en *Kassang* aan *Malakkezen* in leening gegeven dienen, met conditie dezelve te herplanten en te kultiveren, opdat meerder verwoesting voorgekomen, de bevolking toenemen en zulks daarna door het verpagten de Compe nuttig wezen mag

Eigendom van alle gronden voor de Compe.

Dat de Compe de eigendom van alle erfgronden, huizen, tuinen, boomgaarden, beemden en rijstvelden behoort te behouden, zonder in de eerste 2 à 3 jaren daarvan aan iemand iets te geven of te verkoopen, ten einde interim mag ervaren worden, wat van *Malakka* en deszelfs verhoopte nering worden zal, om als dan ten meesten nutte van de Compe daarmede gehandeld te worden. Zijnde ons bedunkens voor eerst

Om die bij leening uit te geven.

het beste middel, alle huizen, erven en gronden aan allerlei inwoonderen van *Malakka*, zonder onderscheid van natien, voor zekere tijd in leening uit te geven, om na herdane kultivatie ten civile prijs verpacht te worden, door welke manier

van doen, de Generale Compe allengskens goede vruchten van *Malakka's* conqueste trekken zoude.

Hoe de subjecte dorpen dienen geregeerd te worden.

Dat de subjecte dorpen *Naning* en *Ringy*, op geen andere wijze als ten tijde van de *Portugezen*, door een discreete Tommagon behooren geregeerd te worden, zonder de vasalle inwoonderen het allerminste van de oude genooten voordeelen of costumen te onttrekken, maar liever van sommige kleine obligatien, in manier van privilegie te ontlasten; ten einde derzelver genegenheden te onswaarts gewonnen en die dienstige plaatsen (door dreigementen van verleden fouten te willen straffen) van onzen staat niet vervreemd of gedepeupuleert, maar wel nog beter bevolkt mogen worden. Want andere stijl van regering (schoon die beter en voor dat volk nuttiger was) dient daar voornamelijk in deze nieuwe beginzelen niet ingevoerd; want de wijze polityken, zoodanige alteratien in dergelijke gelegenheden zeer schadelijk achten, stellende voor een vasten regel, zoo een Prins de oude manieren van een land of stads regering veranderen wil, dit niet als langzaam geschieden, en het nieuwe ten minste den schijn van het oude behouden moet.

Notabele consideratien op deze materie.

Hoe de gebuurplaatsen gehandelt dient.

Dat met die van *Moar* en *Rombou*, (als wezende vasallen van het *Johorse* rijk) goede en gebruikelijke vriendschap onderhouden, en de lieden even als ten tijde van de *Portugezen* of (is het doenlijk) nog beter getracteert moeten worden, vooral dezelve met geen nieuwe lasten, noch geadeposteerden? handel dienen bezwaard. Gelijk mede met de geburen van *Kalang*, *Perah*, *Raccan*, *Bancalis*, *Camphar*, *Siak*, inzonderheid de onderzaten des *Johorschen* Konings, en generalijk met alle verschijnende vreemdelingen behoord gehandeld te worden, met consideratie den *Radja Gila* (nu regent van *Moar*) somtijds met een klein presentje bedacht dient.

Speciaal met *Rombou*.

Dat die van *Rombou* om hunne gedane misdaad, in het rooven van slaven en wapenen, met geen dreigementen van straf vervaard, maar ter contrarie (het gepasseerde dissimulerende) met vriendelijke bejegeningen behooren aangelokt te

worden, ter tijd des Compe staat te *Malakka* in beter, vaster en aanzienlijker postuur zal gekomen zijn, als wanneer wij opinieren, de restitutie van gepretendeerde fatzoenlijker zal kunnen geschieden, en daar en boven het oude regt van het sluiten der rivier *Panagy* gemaintineert, ten einde *Malakka* van die plaats en bijhoorende dorpen, zoodanige profijten, als ten tijde der *Portugezen* genieten mag.

Diverse considerabele pointen tot correctie van *Malakka's* regering.

Dat tot verbetering van *Malakka's* presente regering, de volgende pointen in consideratie dienen genomen te worden, namelijk:

Het stellen van de Raadspersonen in behoorlijke rang.

Dat de Raadspersonen in fatzoenlijker rang gestelt, mitsgaders den Fiscaal en Opperkoopman in hunne respective ampten, na de usantie van andere Gouvernementen gemaintineert behooren te worden.

Het oprigten van een Collegie der Justitie.

Dat een Raad van Justitie opgerigt dient, en deszelfs Raden uit de ordinaire Raadspersonen, andere gequalificeerde Compe dienaren en aanzienlijkste burgers behooren verkoren te worden. Van welk collegie den Gouverneur als President en den Opperkoopman Vice-Praeses wezen moest, om geringe zaken in zijn absentie te decideren, met order dezen raad 2 à 3 maal 's weeks te (doen) zitten, om alle subjecten en de onderzaten van dat Gouvernement, in criminele en civile zaken (door ordinaire trein van justite) kort en goed regt te doen, en de justitie binnen *Malakka* met het vereischt respect, regulair te bedienen. Welke Raad in des Gouverneurs of Fiscaals huis behoord te zitten, of wel in de Camara of Stadhuis, en na reparatie op het oude Kasteel, kunnende het gevangenhuis ter woning van den Geweldige zijn.

Het ordonneren van een Hoofd over de *Portugeesche* burgers.

Dat een aanzienlijk *Portugeesch* burger, als Hoofd en Procurador van de overige *Portugezen* en *Mestiezen* in plaats van den Kapitein *Diego Kesio* dient gesteld, om dezelve in goede order te houden, en op het bevel van den Gouverneur fatzoenlijk te regeren. Om welk persoon te beter aanzien te geven, extra ordinair in den Raad van Justitie (als eenige zaken van den fine dienden) gebruikt konde worden, insgelijks den

Kapitein *Alexander Mendes*, of bij beurte ook de andere Kapiteins geassumeert, wanneer in zake van *Malaksche* of zwarte burgers gepleit of gevonnisd wierd.

De Kapiteinen der zwarte burgers, vermogen bepaald.

Dat de Kapiteinen of Hoofden der zwarte burgerij, als Procuradores derzelve en niet als gebieders dienen mogen, om door die bepaling alle onregtmatige proceduren te eviteren; genoeg zijnde deze Hoofden regard op de hun vertrouwde kwartieren en derzelver inwoonders nemen, om daarvan den Heer Gouverneur en den Fiskaal of Baillu, de vereischte kondschap te doen.

Het stigten van een Weeskamer.

Dat een Weeskamer van twee *Nederlanders* en een *Portugeesch*, met regel als in *Batavia* gebruikelijk, dient opgesteld, ten einde de in zwang gaande reeuw-roof voorgekomen worden mag, die mede op het stadhuis verzamelen kan.

Het ampt van *Bandara* in wezen te houden.

Dat het officie van *Bandara* bij aanwas van volk en nering weder opgerigt, en vooreerst tot accomodatie der vreemden bij den Sjahbandaar of een ander bedient kan worden.

De inwoonders hunne bezittingen en middelen verzekert.

Dat om de overige *Portugesche* en zwarte burgerij eenmaal buiten vrees te stellen, en te spoediger iets (om hun eerlijk te erneren) ter hand doen nemen mogten, met plakkaat op den naam van den Ed. Heer Gouverneur-Generaal werde gepubliceert, dat alle en een iegelijk ingezeten, verzekering van het behouden zijner present bezittende middelen gegunt en bevestigd word; mitsgaders het geene voortaan met eerlijke handteringe zullen komen te prospereren. Ten einde de openbare en heimelijke nazoeking eenmaal ophouden en de lieden buiten vrees van dien gesteld mogen worden, hetwelk (ons achtens) tot correctie van *Malakka's* armen verwoesten stand, dienstig wezen zal, mits bij het gemelde plakkaat zoodanige exeptien werden gestipuleert, als tot behoudenis van 's Comp^es^ geregtigheden, wegen merkelijke verborgen schatten enz., raadzaam geoordeeld zoude worden.

Het aanwijzen van meerdere correctie pligtelijk geexcuseert.

Wat meer tot correctie van *Malakka's* regering dient geordonneert, zullen in deze, (als gaande buiten onze vocatie) niet bestaan aantewijzen, maar zulks UEd^s^ voorzienige wijsheid en groote experientie van staatsbestiering bevolen laten.

De Kerk na het *Batavia's* gebruik te regeren.

Dat de kerkelijke zaken, zoo als reeds verordend en begonnen is, inzonderheid in alles na het *Batavia's* gebruik ter eere Gods, het stichtig leven der menschen en zaligheid der zielen, met rust en vrede gedirigeert dienen te worden. Van de bekering der dwalende Roomsche Christenen en andere aanwas van de kerk Gods, zullen excuseren ietwes te remonstreren, maar zulks dengenen bevolen laten, die het eigenlijk na ampt en bediening competeert. Alleen zegge het een goede, dienstige en nodige zaak was, dat alle overige superstitieuse merkteekenen der Roomsche Religie, die aan onze Gereformeerde Christenen ergernis en aan de Papisten occasie tot volharding hunner blindheid geven, fatzoenlijk, worden weggedaan; doch kunnen (mijns opinie) sommige schilderijen van ware mirakelen enz. hare plaatsen in de tempelen wel behouden.

Het wegnemen van superstitieuse teekenen nodig

De geheven tollen mogen wel continueren.

Dat de tollen en geregtigheden, naar het gebruik der *Portugezen* te *Malakka* geheven en in trein gebragt, (zonder vermeerdering van nieuwe lasten) zoo behoren te continueren. De verandering die daarin (mits het verhoogen van 9 tot 10 per cento) is gedaan, had om veel redenen niet behoren te geschieden, dat echter (nu in het gebruik gekomen) zoo wel blijven mag, en *Malakka's* verhoopte nering niet veel schaden zal, ten ware in den toevoer van rijst en andere maintementos, die alle eertijds tolvrij plagten te zijn; waarom niet ongeraden was, de costumen van de roeba-roeba, wegen alle maintementos vernietigd werden.

Maar de costumen van roeba-roeba vernietigd.

Consideratien op het ontvangers en Sabandhaar's ampt.

Dat *Malakka's* inkomsten (zoo lang die door sobere nering van kleine importantie zijn) zonder Ontvanger door den Sjahbandaar wel te innen zijn, dewijl het contraboeken bij een Onderkoopman of adsistent kan gehouden, en het ingekomen geld weeklijks aan den Kassier behandigd worden. Zoo is mede noodig den Sjahbandaar omtrent de Waterpoort resideert, hebbende een balye bij de brug in de Noorder voorstad, om de toeloop van alle vreemdelingen (zoo veel mogelijk) uit de stad te weren.

Aanmerkelijke bedenking op den dwang van het aanleggen van alle *Indiaansche* vaartuigen te *Malakka*.

Dat het aanleggen van alle *Indiaansche* vaartuigen om *Ma-*

lakka's nering en tollen te doen meerderen, alsmede het sluiten van de rivier *Panagy*, voor de Comp^e^ wel een nuttige zaak wezen, en den *Nederlandschen* staat door gansch *Orienten* groot respect toebrengen zoude; maar zal het bedwang van dien apparent ook onlusten met veel natien veroorzaken; waarom bedenkelijk blijft, of dit gepretendeerde regt, geweldelijk door te dringen, al geraden is. Mijns achtens behoorde met sommige natien, inzonderheid die in welker landen de Comp^e^ kantoren heeft, in dezen wat simulatie of door de vingers gezien te worden, of zoo het anders word verstaan, zoodanige armade de rima daartoe te gebruiken, als om dit regt met magt en reputatie te maintineren, noodig is; ten einde deze dominatie ter zee, zoo wel in daad als door gerugten blijken mag. Waardoor meest alle *Orientaalsche* natien (apparent in weinige jaren) tot zoodanige devotie zouden worden gebragt, als voor dezen aan de *Portugezen* geweest zijn; daaruit metter tijd boven de dominatie ter zee, de beginzelen van een opperheerschappij, over de aan zee gelegen vorstendommen, te volgen staat; waarvan hier na, ter bekwamer plaats nog iets considerabels voorstellen zal.

Het *Portugeesch* gebruik, nopens de overloopers gecontinueert.

Dat het gebruik der *Portugezen*, naar het exempel en maxime van den loozen *Romulus*, in het stuk van alle overloopers of vlugtelingen (om *Malakka's* populatie te bevorderen) striktelijk geobserveert dient.

Remedie tegen der *Salettes* rooverijen.

Dat om de rooverijen van de *Maleysche* en *Manicabbersche Salettes* of piraten te beletten, een armade de rima, van eenige chaloupen, jelias en bantiengs (die inzonderheid tot offentie en defentie dienen kunnen) moet gehouden worden, om de bijliggende kusten, in deszelfs baayen, havens en rivieren; alsmede door de omleggende eilanden altemets eene ronde of visite te doen. Met last alle roovers die vermeesteren kunnen, gevankelijk in *Malakka* te brengen, om aldaar tot afschrik van anderen gedood, of wel voor al hun leven in de ketting, tot dienst der publyke werken gesloten te worden; door welke togten en exemplaire straffen, deze *Maleysche* dieven van hunne

stoute en schadelijke rooverijen desisteren zullen. Gelijk mede den *Johorschen* Koning of *Laxamana* ernstig dient geinsinueert, alle rooverijen van zijne onderzaten promptelijk te weren, of anders te gedoogen, die van de *Nederlanders*, als gemelt, zelfs (zonder zijn nabeklag) gestraft zullen worden; zonder welk diergelijk of een beter middel, *Malakka's* inwoonders altijd die schadelijke kwelling van dien diefachtigen hoop subject zullen zijn.

Considerabele redenen om een offensive vloot omtrent *Malakka* te houden.

Dat om het meesterschap ter zee te behouden, en ontzag onder alle *Indiaansche* vaartuigen te maken, die te *Malakka* aan te doen leggen, de rivier van *Panagy* te sluiten, den tinhandel van de *Maleysche* Zuidwest kust alleen te bevatten en de rooverij der *Saletters* te beletten. Als mede het passeren van der vijanden schepen van *Goa*, *Bengalen*, *Coromandel*, *Makasser*, *Macao*, *Manilla* enz. te verhinderen, die te attrapperen en nuttig te vermeesteren, inzonderheid des vijands aanslagen op de stad te verhinderen en deszelfs verschijnende magt te wederstaan. Mitsgaders om zoodanige dominatie in het Zuiderdeel van *Orienten* te stigten, als de *Portugezen* eertijds met minder vermogen hebben gepossedeert, en generalijk alle *Indiaansche* Prinsen, (voornamelijk die omtrent de zee gelegen zijn) in ontzag te houden, zal omtrent *Malakka* een tamelijke vloot, onder een vigilant gebieder moeten gehouden worden, die niet minder als in de volgende vaartuigen behoort te bestaan, namelijk:

Deszelfs vereischte hoedanigheid aangewezen.

Een kloek oorlogs jacht, gemonteert met 30 stukken en bemand met 70 koppen.

2 gewoone klocke jachten, ieder voorzien van 20 stukken en met 50 koppen bemand.

2 ligte jachten, ieder met 16 stukken en 40 man.

3 chaloupen, daar onder een als de chaloup *Amboina*, ieder gemonteert met 2 Prinse stukjes en 4 steenstukken, bemand met 10 *Nederlanders* en 10 zwarte roeyers.

2 jelias, ieder gemonteert met 2 ligte stukjes en 10 bassen, bemand met 10 *Nederlanders* en 36 zwarte roeijers.

3 bantiengs, ieder gemonteert met 6 bassen, bemand met 6 *Nederlanders* en 12 zwarte roeijers.

Komt in alles 318 *Nederlanders* en 138 zwarte roeijers, 112 stukken kanon, 12 steenstukken en 38 bassen, die van ammunitie van oorlog, en vivres ook wel diende voorzien. Minder als zoodanige scheepsmagt dient vooreerst en zoolang als in het verwachten van 's vijands aanslagen op *Malakka* zijn, daar niet gehouden te worden.

Getal van het volk en geschut, daartoe benoodigd.

Van welke vloot de grootste chaloup, 2 jelia's en 2 bantiengs, gestadig in en omtrent *Malakka* behooren te blijven, om tot het aanhalen van de passerende vaartuigen en het zuiveren der kusten en eilanden, enz. gebruikt te worden. Alsmede om bij verschijning van 's vijands magt, omtrent onze schepen te zijn, die bij *Kaap Rachado* en voor *Brouwers*-straat, ook (naar gelegenheid des saisoens) omtrent *Poeloe Timoan* of elders, daar de beste advantage wordt vermoedt, op allerlei vaartuig, inzonderheid der vijanden rijk geladen navetten dienen te kruissen.

Hoe en waar die bekwamelijkst te gebruiken.

Dat met alle omleggende Prinsen, de presente vrede en vriendschap niet alleen onderhouden, maar met alle fatzoenlijke middelen, behoudens het respect van den staat, nog vaster bevestigd en vermeerderd moet worden; inzonderheid bij en omtrent de kroonen van *Atchin* en *Johor*, waar door des Comp^{e} staat in *Malakka* des te spoediger in welstand bevestigd, en door toenemende nering en trafijken haast bloeijen en zoodanige vruchten voortbrengen zal, als met goede redenen te verhoopen zijn. Vooral moet met den Koning van *Johor* en deszelfs stadhouder *Laxamana*, het gemaakte verbond van vriendschap heilig onderhouden worden, schoon bij die moedige *Maleyers* na haren inconstanten en trouwloozen aard, somtijds een weinig buiten spoor getreden word; want *Malakka's* presente debile staat, derzelver vriendschap, (inzonderheid bij het geval van onzer vijanden attentaten) ten hoogsten noodig heeft. Gansch zeker zijnde, zoo den *Portugeesch* met de *Johoriten* in vrede waren geweest, *Malakka* nooit in

De vrede met alle *Indiaansche* Vorsten noodwendig geconserveert.

Inzonderheid met die van *Johor*.

zoo extrême hongersnood vervallen zoude hebben, dat voor onze Staat wel zoo niet te duchten, maar echter wijsselijk te considereren is. Zonder dat nochtans van opinie ben, den *Johoriet* in zaken, die de hoogheid en reputatie van den *Nederlandschen* of 's Compe staat aangaan, eenigzins te ontzien, maar wel door reputabile insinuatien tot voldoening zijner pligt te dwingen, waaraan door voorzienige bestiering van *Malakka's* gouverno niet te twijfelen is.

Hoe de dominatie van het Zuider-*Indien* te bevestigen is.

Dat om de verkregen heerschappij van het Zuiderdeel van *Indien* ter zee te bevestigen, en de aangelegen Koningen en Prinsen in ontzag te houden, hier boven de bekwaamste middelen (ook tot *Malakka's* welstand dienstig) naaktelijk vertoont en aangewezen zijn, zoodat tot het erlangen en nuttig possideren van dien, niet anders ontbreekt, dan dat *Malakka* met wijze voorzienigheid en zonderlinge circomspecte discretien werde gegouverneert, als wanneer den *Nederlandschen Indischen* staat, in materie van de superdominatie des Zuiderdeels van *Indien*, veel meer als eertijds de *Portugeesche* mogendheid bloeijen zal.

Twee middelen om *Malakka* voor de Compe profijtelijk te maken.

Tot nog toe hebben geremonstreert zaken die om *Malakka* tot welstand van den *Nederlandschen Indische* Staat te verzekeren, te verbeteren en wel te regeren in achting genomen en in het werk gesteld dienen, maar rest nog het aller kapitaalste stuk, namelijk, te vertoonen door wat middel de verdwenen *Malakesche* commercien kunnen worden hersteld; immers zoodanig gefatsoeneert, dat de vereenigde *Nederlandsche Oost-Indische* Compe van deze bezwaarlijke conqueste op het spoedigste nuttige vruchten trekken mogt, waarop dan te considereren is, dat *Malakka's* welvaart, maar alleen in twee aan een hangende middelen en deszelfs dependentien bestaat.

De spoedige bevolking.

Het eene is, de spoedige repeupulatie van de stad, en deszelfs territoir, ten einde de huizen en erven bewoond en beplant, het gedestrueerde land gekultiveert, en de Compe van het een en ander, de nuttige inkomende vruchten trekken mag.

Het ander en principaalste is, de refondatie en het herstellen der trafijken, opdat de inwoonders vermeerderen, de tollen vergrooten, de negotie nuttig bloeijen en de Compe de vereischte profijten genieten mag. En het herstellen van de trafijken.

Van welke twee voorname middelen en remedien, wij onze considerabele bedenkingen kortelijk noteeren, en het nuttigste voor de Compe aanwijzen zullen.

Om de stad en haar ressort dan spoedig te bevolken en door het bewonen, en kultiveren deszelfs, de nuttige vruchten van huren, pagten, tienden en andere consequente inkomsten haast te trekken, dienen de volgende punten grondig geconsidereert. Considerabele bedenkingen op de repeupulatie.

Dat de stad *Malakka* en deszelfs territoir voor alle *Indische* natien, die hun daarin eerlijk zoeken te erneren, opengesteld, met regt en billijke wetten geregeert, en vrijheid van religie (immers van conscientie) dient toegelaten te worden, zonder hun lieden andere lasten als eigen burgers op te leggen. Het aanlokken van allerlei *Indiaansche* natien.

Dat het meerendeel van de overgebleven *Portugeesche* burgers, inzonderheid oude lieden en weduwen, (die om zich eerlijk te erneren niet vigileren) daar geen voordeel kunnen doen, maar derhalven met den eersten naar *Goa* of andere plaatsen gezonden dienen te worden; anders is te dugten, deze luije berooide menschen in korten tijd met onderhoud zullen verzorgd moeten worden. Het verzenden van de onnutte *Portugezen*.

Dat de *Malakkezen* of presente zwarte burgerij met goede civiele wetten geregeerd, en tot geen fortificatiewerken (daar zeer voor schroomen) noch oorlogstogten (ten ware ter defentie) dienen gedwongen te worden, ten einde zich tot den landbouw, en andere eerlijke ernering begeven mogen; dat de gevlugten van *Naning*, *Ringy* en *Rombou* apparent wel weder doen keeren zal, vermits zijlieden om de diensten niet subject te zijn, meest absenteren. Het civiel traktement van de *Malakkezen*.

Dat om de presente inwoonders tot eerlijke ernering te animeren, en tot liefde aan den *Nederlandschen* staat en hare regenten te verbinden; inzonderheid om de *Portugeesche* ne- Het vergunnen van de exercitie der Roomsche religie.

gotianten en derzelver consorten in *Malakka* te lokken, mitsgaders andere vijandelijke plaatsen te facilder tot overgeven te bewegen, hen lieden publieke exercitie van de Roomsch Katholijke Religie, in een Kapel of Hermitagie dient vergund, doch onder bepaalde conditien, gelijk bij de *West-Indische* Comp^{e} in *Brazilien*, te *Pariba*, *Guiana?* en elders (om profijtelijke consideratien) word gepractiseert. Veele exempelen kunnen aangewezen worden, dat de exercitie van differente religien in een vastgestelde regering wel kan bestaan, gelijk zulks in *Duitschland*, *Bohemen*, *Hongarijen* en elders veele jaren met grooten voorspoed dier landen gebleken is, en nog heden in *Frankrijk* en *Polen* geschied, en gezien kan worden. Doch om niet te schijnen van zoo wigtigen zaak (die alleen den geleerden betaamd) verwaande reden, tot bevestiging mijner opinie te geven, zullen UEd. (des begeerig zijnde) tot zoodanige Historien wijzen, daar in dit gewigtige punt omstandig en politykelijk verhandeld word, waaronder de Cronyca van *Sleydanus* geensints de minste is. Bij onzen Nederlandschen *van Meteren*, word hier over in het verhaal van de religievrede (die onder het Gouvernement van den Aartshertog *Mathias* te *Antwerpen* besloten, en in *Braband*, *Vlaanderen* en elders ingevoerd werd, wijdloopig getracteert; ons genoeg zijnde, met dit voorstel kortelijk aan te wijzen, hoe gaarne zagen dat *Malakka*, (het welk met zoo groote kosten en verlies van veel volk gewonnen is) voor de Generale Comp^{e} geen schadelijk, maar wel een profijtelijk• conqueste wezen mogt. Wij gevoelen ook met UEd. dat het toelaten van dit voorstel, van groot gevolg, en voor onzen staat ook dangereus is; maar *wat is er nuttelijkst, dat zonder moeite en perijkel verkregen word.* En hoe wel onzeker is, dit zoodanig als wij meenen tot *Malakka's* haastige welstand dienen zoude, en niet anders als door onderzoek te experimenteren is, zoo zeggen echter tot besluit, zulks in alle gevalle, in een jaar of twee (ter preuve) onderzogt en ervaren dient.

Het weren van Monopolien.

Dat den handel van alle koopmanschappen en eetwaren

aan alle inwoonderen en vreemdelingen (mits betalende de costumelijke geregtigheden) volkomen vrijgesteld, mitsgaders alle monopolien en geapposteerde handelingen, geweerd en vernietigd dienen te worden, ten ware de Compe den handel der voornaamste doeken en het koopen van alle specerijen, tin, sandelhout en andere profijtelijkste waren (naar het exempel der *Portugeesche* Gouverneurs) aan zich behield.

Het stellen van order op de *Basâr*.

Dat dien volgens zulke bekwame order op de *Basâr* gesteld en onderhouden dient, als te *Batavia* gebruikelijk is, ten einde de vreemdelingen door monopolischen handel tot verderf van des stads welvaart niet verjaagd, maar ter contrarie met alle vriendelijke middelen aangehaald en wel getracteert mogen worden; gelijk die mede van *Naning*, *Ringy* en *Rombou*, met diergelijke middelen tot den toevoer van lijftogten gelokt moeten worden.

Malakka's frequentatie de *Indianen* onvermijdelijk.

Dit zijn de voornaamste punten, die om *Malakka* spoedig te bevolken en tot 's Compe nut in welstand te brengen in achting genomen dienen, nevens consideratie de frequentatie van deze stad, voor alle omliggende natien onvermijdelijk is, en diensvolgens zeer apparent, niet alleen de *Maleyers* van het *Johorsche* rijk, die van *Perah*, *Quedah*, *Atchin*, *Indragiry*, *Jamby*, *Palembang*, *Succadana*, *Borneo*, *Pahang*, *Patany* en *Ligor;* maar ook die van *Choromandel*, *Bengalen*, *Arracan*, *Pegu*, *Tanassary*, *Siam* en *Cambodia* met hunne vaartuigen en koopmanschappen daar verschijnen zullen, en door goed tractement aangelokt kunnen worden. Waartoe inzonderheid voorderlijk wezen zoude, dezen jare daar een of meer *Chineesche* jonken, met allerlei grove waren kwamen, die tot jaarlijksche continuatie met geen of immers weinig tollen bezwaard (dienen te worden), kortelijk, in alle manieren moet vlijtig benaarstigd worden *Malakka's* nering toenemen mag; het welk de Hoofdstad *Batavia*, niet of immers weinig schaden kan, schoon alle de aangetogen natien (mits de betere gelegenheid) derwaarts zakten. Want de tusschen gelegen volken, zullen naar gelegenheid des mousons hunne reize doen

De komst van *Chineesche* jonken zeer dienstig.

Bedenken op het bloeijen van *Batavia* en *Malakka*.

en diensvolgens *Malakka's* aftrek naauwelijks gevoeld kunnen worden, te meer *Batavia's* nering door *Javanen* en *Malakkezen*, nu voortaan bloeijen zal.

Aanmerking op het herstellen der trafijken.

Om een deel der voorleden trafyken te refonderen en de generale Compe, door middel van negotie tijdelijke nuttigheden aantebrengen, dient met ervarene negotianten geconsulteert, en kunnen hierop de volgende punten aangemerkt worden.

Onderzoek door Compe dienaars in *Malakka* te doen.

Dat bij 's Comps residenten te *Malakka*, naarstig onderzocht en geobserveert worde, wat waren daar best getrokken zullen zijn, want in presente gelegenheid, uit den cours der voorledene trafyken geen wel gefondeerde eisch te formeren zij. Wat bij den Heer *van Twist* in dezen (op UEd. order) gedaan mag zijn, is ons onbekend, doch hebben gezien zijn Ed. in den zijnen van den 9en Junij, UEd. order over den inkoop van rijst, tin, peper, kleeden en alle verschijnende koopmanschappen verzoekt; gelijk mede bij die van den 13en Julij, een last-fluit, ten zelven fine, om ter reede als een pakhuis te dienen, word gerequireert. Zoo dan geen eisch van koopmanschappen voor het kantoor *Malakka* is geschied, en dezen voorslag nuttelijk geoordeeld word, zoude hetzelve met contanten of zulke goederen als UEd. zelve dienstig mogten vinden, voorzien moeten worden. Het aanwijzen van vendibele waren had in dezen behooren voortegaan, met notitie in wat goederen deszelfs procidido profijtelijk en tot wat prijzen te besteden was. Item of dien handel van zoodanige apparentie en importantie is dat ze de onkosten van zoo een lastschip verdragen mag.

Het zaaijen en planten geeft hoop van vrucht.

Het zenden van een dienstig en profijtelijk cargasoen.

Dat het kantoor *Malakka* voor eerst, met advys van *Portugeesche* kooplieden, met tamelijk cargesoen van de dienstigste en profijtgevenste waren en weinig contanten worde geprovideert, inzonderheid met zoodanige sortimenten van *Choromandelse* doeken, als door naarstig onderzoek van ervarene *Klingsche* [1]) kooplieden vernomen hebben, die met veel geloofbare

1) Orang Kling.

redenen sustineerden, dat bij het libereren van den handel aan allerlei vreemde natien, jaarlijks wel duizend pakken kleeden te *Malakka* gesleten konden worden; doch vooreerst kunnen de onderstaande soorten of wat minder tot een preuve en begin des handels van *Choromandel* geeischt worden, namelijk

De sortimenten van *Choromandelse* kleeden aangewezen.

			Crusados van 3/4 realen.
200	corgie	gemeene sarassa maleyo, lang 8 astan, breed 6 palma; gelden ordinair te *Malakka* de corgie	65 à 70
160	corgie	d°. van 9 asta en 6 span breed . .	120 à 130
160	„	eurolades of ramboetijns van 24 asta en 6 span	100 à 105
300	„	d°. of ramboetijns mejoors van dezelfde lengte en breedte	75 à 80
460	„	d°. grove ramboetijns à 24 asta en 6 span	40 à 50
200	„	cassa poetih van 32 asta en 5 span .	55 à 60
160	„	„ mejrah van 32 „ en 5 „ .	98 à 100
200	„	witte bethilles van 40 asta en 5 span	48 à 50
160	„	„ „ van 42 „ en 5 „	25 à 30
160	„	roode „ van 40 „ en 5 „	70 à 80
160	„	olangs preto of salalou itam van 8 asta en 5 palma, grove en fijne	20 à 30
80	„	mouris preto of kajn tcheloupan van 8 asta en 5 palma.	29 à 30
80	„	ruwe mouris tot tulbanden van 8 asta en 5 palma	29 à 30
100	„	fijne ruwe bolatios van 32 asta en 5 span	55 à 60
400	„	ruwe grove „ van 32 „ en 5 „	40 à 45
80	„	witte „ van 24 „ en 5 „	30 à 35
60	„	patas fino van 8 „ en 5 „	48 à 50
120	„	„ grosso van 8 „ en 5 „	20 à 25
60	„	dupetys gandons? zwart en wit en witte en roode ruiten van 8 asta en 8 span	50 à 55
		nota, de grove gelden maar	28 à 30

60 corgie oljes perdijs of mataphons? wit en zwart van 8 asta en 5 palm breed . . . 25 à 30

60 „ chelas brancos met zwarte strepen van 8 asta en 5 span breed . . . . . 25 à 30

80 „ buraljes zonder hoofden en boorden, zijn vrouwe kleeden van 5 asta en 5 span . . . . . 20 à 25

80 „ chelas regatos van 8 asta en 5 span . 25 à 30

Het monteren van den inkoop en apparent profijt.

Den inkoop van deze aangewezen kwantiteit doeken, zoude omtrent 80 ᴗ (duizend) realen van 8° of 204,000 guldens monteren, en volgens de genoteerde prijzen de avance van 50, 60, 70, 80, 90 à cent per cento en meer renderen, en verzekerden ons de bovengemelde *Klingen* zijlieden zulke en grooter winsten, boven 18 per cento, die ordinair voor vracht en tollen betaalden, van de aangewezen kleeden genoten hadden. Welke groote profijten de Compᵉ om menigerlei redenen niet erlangen zal, en genomen dat zulks de gezegde 18 per cento minder uitviel, zoo zoude het gestelde cargasoen omtrent 360 ᴗ guldens opbrengen, hetwelk omtrent 75 per cento, en een notabele winst van 156 ᴗ guldens jaarlijks zoude zijn, doch alvorens UEd. op den eisch ordonneren, dient de waarheid van dit voorstel bij ervarene *Portugezen* nader onderzocht.

Welke waren van *Malakka* te trekken zullen zijn.

Dat geen andere waren te *Malakka* dienen ingekocht als UEd. zullen gelieven te eischen, en voor het eerst (om derzelver deugd en nuttigheden wel te ervaren) alleen naar *Batavia* gevoerd; mijns oordeels zullen de volgende koopmanschappen van daar getrokken kunnen worden.

Peper ten prijze van 25 à 30 r° van 8° de bhaar van 475 ℔, dat omtrent 6¼ à 7½ r° in specie het pikol is; duurder dient die daar niet ingekocht, om *Batavia's* toevoer niet te hinderen. Tin tegen omtrent 70 crusados de bhaar, is 13 ordinaire r° het pikol.

Zandgoud van *Camphar*, dat somtijds in staven is, hebbende ordinair alloy van 8½ mat, ten prijze van omtrent 28 cru-

sados de tail zwaarte, zijnde schaars een once en negen engels, komt omtrent 18 crusados of 11 r° de once.

Aguilhout, dat als elders in drie soorten word gedeeld, geld ordinair de *Cabessa* 2 crusados, de *Bariga* 4 à 5 tanga en de *Pee* 2 à 2½ tanga het Katti van 1¾ ℔.

Besoarsteen, die meest van *Borneo* in groote quantiteit worden ingebragt; derzelver prijs is na de groote en fatsoen, zoodat met groote kennis moeten ingekocht worden.

Pedras de porca spinjo komen van *Siak* en *Raccan*, maar in zeer weinig getal, worden mede naar hunne groote van 20 tot 100, 150 ja 200 crusades, voor een zonderlinge rariteit ingekocht.

Olijphants-tanden en Renoceros-hoornen, doch in kleine quantiteit; derzelver prijzen zijn ook onzeker, doch plagten om profijt naar *Macao* of *China* gevoerd te worden.

Item rijst, als de gewassen in de omliggende landen wel geslaagd zijn en *Malakka* meer toevoer als consumtie heeft, doch bij misgewas, zal het derwaarts brengen ook nodig zijn.

Andere waren achtte niet vooreerst van daar met voordeel, zullen getrokken kunnen worden, ten ware nog eenige nagelen, sandelhout, enz. van *Makassar* werd ingebragt; den tijd die den besten leermeester is, zal dit allengkens wel ontdekken.

Hoedanige voor de Compe alleen gereserveert.

Dat considerabel is de Compe den inkoop van zoodanige waren aan zich alleen behoude, als de *Portugeesche* Gouverneurs eertijds plagten te doen; immers den peper, alle specerijen, sandelhout, en den tin, alsmede de principaalste doeken en andere waren van het meeste profijt, die van buiten zullen worden ingebragt; nogtans met dien verstande, dat zulks ten redelijke prijze geschiede, en ietwes tot het leven en erneren der gemeente overgelaten worde.

Voorslag en bedenken op den tinhandel van de *Maleysche* Zuid-Westkust.

Dat den tinhandel in *Perak*, *Quedah*, *Oedjong-Salang*, *Bangary* en de gansche *Maleysche* Zuid-Westkust, bekwamelijk van *Malakka* gedirigeert kan worden, gelijk de *Portugezen* eertijds plagten te doen, die alleen in *Perak* een fejtorij hiel-

den; wezende met den Koning tot het leveren van alle den tin, die in dat land gegraven werd, gecontracteert. Indien deze tin- en volkrijke kust, door 's Comps mogendheid van *Mooren* en *Gentyven*, zoo wel als van *Portugezen* gezuiverd konde worden, het zoude wel een treffelijke zaak zijn; want niet alleen veel tin daar bekomen, maar ook groote quantiteit kleeden daar gesleten kunnen worden. Om de Koninkjes van dat land daartoe te dwingen, is wel apparentie, maar bedenkelijk dit op de *Choromandelsche* kust en in *Bengalen* onlusten causeren zoude.

Besluit op het . . . ken der *Malakse* trafijken.

Meer kan met fondament tot correctie van *Malakka's* negotie niet schrijven, het manquerende moet bij ervaren lieden onderzocht en metter tijd door naarstige opmerkingen van 's Comps dienaren uitgevonden worden.

Het continueren van maat en gewigt dienstig.

Dat, om geen alteratie in de negotie te geven, de maten en gewigten, zoo eertijds en ook nu in *Malakka* gebruikelijk, dienen gecontinueert, ten ware in het verkoopen van *Nederlandsche* vivres, deszelfs gewigt en maten geobserveert werd.

Consideratie op de valuatie van de munt en nodige reformatie van dien.

Dat de valuatie van de *Nederlandsche* en *Portugeesche* munt, zoo als dezelve bij plakkaat gesteld (is), behoord te continueren, mits de *Xerafijns* (conform hare eigenlijke valuatie) van 8 tot 5 tanga afgesteld werden. In de gouden munt is nodig reformatie te geschieden, vermits die tegen alle reden veel beneden waardij en zeer ver buiten proportie afgesteld is, waarvan de bewegende oorzaken beter gepresumeert als gezegd kunnen worden. Het is wel zoo dat de gouden crusado (vermits het slecht alloy) wat minder van waardij als de oude valuatie zijn, maar zulks is om het stadig uitvoeren naar *Choromandel* te stuiten, als mede ten profijte des Konings, door den Generaal *Louis Martins de Sousa*, geordonneert. Indien dan deze afzetting om het alloy met de waarde te doen quadreren is geschied, behoorden ook alle goude crusades ten profijte van de Compe ingetrokken te zijn, vermits zekerlijk te volgen stond, die anders door eigenbatige inschra-

pende lieden, haast opgewisselt en ongetwijfeld met de eerste gelegenheid uit *Malakka* naar *Choromandel* of elders vervoerd zouden worden, hetwelk van de *St. Thomas* en ducaten ook te duchten is, vermits derzelver valuatie niet of immers zeer weinig boven waardij was.

De *Basaroucos* en derzelver (aan) munting nodig.

Dat de *Basaroucos* met 's Comps merk geslagen tot gerief van de arme gemeente en slaven, in gang dienen te blijven en bij vereisch nog meer gemunt, alzoo het munten van zoo slechte metaal en kleine som van dien, de Souvereine hoogheid der Vereenigde Provintien niet prejudiceren (immers niet schaden) kan, te meer de conqueste van *Malakka* nog nieuw, en deszelfs oude wetten en costumen, noch niet bevestigd of verworpen zijn.

Diverse nodige zaken voor *Malakka*.

Bevorens wij deze remonstrantie besluiten, zullen UEd. nog sommige nodige dingen voorstellen, die tot welstand van *Malakka* in achting dienen genomen.

Het opkomen en verwisselen van jachten.

Dat de jachten *Blijswijk*, *Veenhuizen*, *Vos*, *den Draak* en *Nieuw-Malakka*, die het vertimmeren ten hoogsten nodig hebben, in het begin van het Wester-mouson van daar naar *Batavia* dienen op te komen, en de plaats der nodige kruissers met andere jachten vervult.

Het zenden van scheeps-timmerlieden.

Dat een goed deel scheepstimmerlieden, om de chaloupen en jelias te repareren, derwaarts dienen gezonden, hetwelk mede om de *Portugeesche* jachten digt te maken nodig zij; ten einde die met het mouson naar *Batavia* (ter reparatie) mogten opgezonden worden.

Het versterken van het guarnisoen.

Dat het guarnisoen met zoodanig getal soldaten en bosschieters mag worden versterkt, als hier boven op zijne plaats aangewezen is.

Het sturen van metselaars, huistimmerlieden, steenhouwers, kettingslaven en kalk.

Dat om de fortificatie, huizen en kerken te repareren, item corps de guarde en andere noodzakelijke werken te maken, een goed getal metselaars en huistimmerlieden, 2 à 3 steenhouwers en ten minsten 30 à 40 paar kettingslaven, te *Malakka* nodig zijn; alsmede een goed deel kalk, zonder welk secours de fortificatie binnen 's jaars niet gerepareert kan

worden, ook veel huizen nedervallen en de kerken in korten tijd gansch bedorven zijn; inzonderheid zoude het guarnisoen door de snode logementen veel ziekten en sterften onderworpen blijven.

Het voldoen van de geeischte provisien.

Dat *Malakka* met al zulke provisien van vivres, medicamenten en gereedschappen voor smits, timmerlieden, metselaars, zwaardvegers en lademakers, alsmede zoodanige scheepsgereedschappen voor de kruissende jachten, met de eerste gelegenheid mag worden voorzien, als bij schriftelijken eisch (te onzen verzoeke ingesteld) gezien kan worden, excepto hetgene reeds met het fluitschip *Uitgeest*, derwaarts mogt gezonden zijn.

Het ontbrekende aan de advyzen van *Malakka* gewezen.

Dit is het al dat van diergelijke noodzakelijkheden aanwijzen kan, zoo dat om van hetgeene meer nodig wezen mogt, tot de advysen van den vice-gouverneur *Johan van Twist* refereren.

Het besluit van de remonstrantie.

Dus veele hebbe van de verzekering, verbetering, goede regering, toenemende trafyken en andere nodige zaken tot welstand van *Malakka* en 's Compe. waren dienst, (bij forma van remonstrantie) weten voor te stellen, gedienstelijk verzoekende, zoo daar in elders te stout geweest ben, of iets onnuttelijks heb voorgeslagen, zulks alleen onzen goeden ijver (ten besten) mag toegediend worden.

Generale conclusie dezer relatie.

Nu hebben onze relatie geëindigt, waarin omstandig gerelateerd, gededuceert en geremonstreet is, het geene bij ons van *Malakka's* verledene, presente en toekomende gelegenheid gehandeld, onderzocht, vernomen, ervaren en voorgezien was; ernstig wenschende daarin wat korter had kunnen zijn, hetwelk alleen aan het vermogen ontbroken heeft. Evenwel vertrouwe ons doen en betrachten, UEd. niet al onbehagelijk wezen zal, in welk geval, de nijdige berispers (ter tijd zij beter maken) niet zullen ontzien, maar den Alregeerder bidden, dat hetgeene in onze traktaatjes geschreven is, mag strekken ter Zijner eer, verbreiding der ware religie, den dienst onzes vaderlands en des Compe. profijt; alsmede tot

genoegen van UEd. waarde personen, die aan het roer der *Indische* republyk gezeten zijn,

Gunt dit o Heilige Eeuwigheid.

Beschreven in het oorlogsjacht *Franeker*, op de reize van *Malakka* naar *Batavia*,

door UEd^{s}. en 's Comp^{s}. dienaar,
(get.) J. SCHOUTEN.

Gepresenteert ter vergadering
des Raads van *India*, den
7. September, A°. 1641.

AANTEEKENINGEN.

1. *J. Hageman, Jz.*, Geschiedenis der verovering van *Malakka* en der oorlogen tusschen de *Portugezen* en *Maleyers*.
   Verhandeling van het *Bataviaasch* Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, deel XXIV, 1852, bl. 4.
2. Ibid. bl. 21.
3. Vertoogh van de Staat der Vereenigde Nederlanden in de quartieren van Oost-Indien, door *J. Pietersz. Coen*.
   Kronijk Histor. Genootschap te *Utrecht*, 1853, bl. 98.
4. Beschrijving van *Malakka*, bl. 333.
   Valentijn, Oud en Nieuw Oost-Indie, 5e deel, 1e stuk.
5. Ibid. bl. 339.
6. Onderschepte *Portugeesche* brieven.
   Kronijk Histor. Genootschap te *Utrecht*, 1853, bl. 34.
7. *Cornelis Symonsz. van der Veer*, vermoedelijk te *Veere* in *Zeeland* geboren, kwam in *Indiën* als Schipper, met het schip *Utrecht*, den 14en Julij 1632. Hij leverde de Portugezen het belangrijke gevecht op den 30en September 1639 voor *Goa*, waarbij hij drie van hunne grootste Galioenen verbrandde; hij sneuvelde het zelfde jaar op den 6en December, op de rivier *Carly*, in het vervolgen van van den vijand.
   Jaarboekje *Zeeland* 1856.
8. Hij overleed den 3en April 1640, hij was te *Middelburg* geboren.
9. Missive van Gouverneur-Generaal en Raden van *Indiën* van 21 Julij 1636, aan *Barent Pietersz.*, Directeur in *Suratte*.
10. Dezelfde aan dezelfden van 17 Februarij 1637.
11. Gevecht voor *Goa* onder *Adam Westerwold* den 4en Januarij 1638.
12. Missive van Gouverneur-Generaal en Raden van *Indiën*, van 21 Aug. 1637, aan den Directeur in *Suratte*, *Barent Pietersz.*

13. Als voren van 18 September 1637.
14. Missive van *Cornelis Symonsz. van der Veer*, van 12 December 1637, aan den Gouverneur-Generaal. Zie Bijlage I.
15. Zie 12.
16. Missive van Gouverneur-Generaal en Raden van *Indiën*, van 8 November 1638, aan *Anthony Ceen*, Bevelhebber van de vloot van offentie voor *Goa*.
17. Als voren.
18. Missive van Gouverneur-Generaal en Raden van *Indiën*, van 1 Maart 1639, aan den Directeur in *Suratte*, *Barent Pietersz.*
19. Hij had in het jaar 1636 over de vloot van offentie voor *Goa* het bevel gevoerd.
20. Zie 7.
21. Missive van Gouverneur-Generaal en Raden van *Indiën*, van 25 Augustus 1639, aan den Directeur in *Suratte*, *Barent Pietersz.*
22. Missive van *Philip Lucasz.*, Directeur-Generaal, van 9 Januarij 1640, aan de vergadering van Zeventienen te *Amsterdam*.
23. Instructie van *Philip Lucasz.* aan den Commandeur *Jacob Cooper*, van den 21^{en} October 1639.
24. Als President op *Ceilon*, den 21^{en} Augustus 1640 vermoord.
25. *Nicolaes Molineus* was op zijn verzoek op de vloot onder bevel van den Directeur Generaal *Philip Lucasz.* geplaatst, hij overleed op de terugreize naar *Batavia* op het jacht *Zantvoort* den .. Mei 1640.
26. Missive van den Directeur-Generaal *Philip Lucasz.*, van den 22^{en} October 1639, aan den Gouverneur-Generaal en Raden van *Indiën*.
27. Zie 23.
28. Zie 7.
29. Zie over dezen verdienstelijken Zeeuw, het jaarboekje *Zeeland* 1855.
30. Deze hoogst verdienstelijke krijgsman was reeds als Kapitein tegenwoordig bij de tweede belegering van *Batavia*, en daarbij op den 20^{en} September 1629 gewond.

Bijdragen van de Taal-, Land- en Volkenkunde van Neêrlandsch Indië, deel III, bl. 289.

31. Zie het tweede deel van zijne relatie over de vorigen en presenten staat van *Malakka*. bl. 288. Afz. afdr.
32. Missive van *Adriaen Antonisz.* en *Pieter van den Broecke*, van den 15^{en} October 1640, aan den Commandeur *Dominicus Bouwens* voor *Goa*.
33. Zie over zijn tweede verblijf in *Indië*, eenige bijzonderheden in *Nieuwenhuis* Woordenboek, nieuwe uitgave 1854, tweede deel, bl. 189.
34. Hij was den 10^{en} April 1640 naar *Atchin* gezonden om met dien vorst over de hulptroepen te onderhandelen, die deze aan de Comp^{e} beloofd had.
35. Missive van den Gouverneur-Generaal en Raden van *Indiën*, van 4 Augustus 1640, aan *Adriaen Antonisz.* en den Raad voor *Malakka*.
36. Als voren van 13 September 1640.
37. Zie deze Missiven in Bijlage III.
38. Missive van den Gouverneur-Generaal en Raden van *Indiën*, van 11 October 1640, aan *Adriaen Antonisz.* en den Raad, voor *Malakka*.
39. Id. van *Adriaen Antonisz.* en den Raad voor *Malakka* aan den Gouverneur-Generaal en Raden van *Indiën*, van 1 October 1640.
40. *Negombo* werd op den 9^{en} Februarij 1640 door den Directeur-Generaal *Philip Lucasz.* en *Punto de Gale* op den 13^{en} Maart daar aanvolgende, door *Willem Jacobsz. Coster* voor de Comp^{e} veroverd.
41. De oude *Bon Jesus* was door *Cornelis Symonsz.* op den 30^{en} September 1639 voor *Goa* verbrand.
42. Het blijkt hieruit dat er op den lof, die men zoo algemeen gewoon is hem toe te brengen, vrij wat af te dingen valt; dit wordt ook zoo ingezien in het werk „de Nederlanders te *Jacatra*," bl. 98, door Mr. *J. A. van der Chijs*, te Amsterdam bij *Frederik Muller*, 1860.

43. Missive van den Gouverneur-Generaal en Raden van *Indiën*, 30 October 1640, aan *Adriaen Antonisz.* en den Raad, voor *Malakka*.
44. Id. van *Adriaen Antonisz.* en den Raad van *Malakka*, van den 20^{en} October 1640, aan den Gouvernenr-Gener. en de Raden van *Indiën*.
45. Als voren van den 9^{en} November 1640.
46. Missive van den Commandeur *Jacob Cooper*, van den 9^{en} November 1640, aan den Gouverneur-Generaal.
67. Missive van den Gouverneur-Generaal en Raden van *Indiën*, aan de vergadering van Zeventienen, van den 8^{en} Januarij 1641.
48. Als voren van den 31^{en} Januarij 1641.
49. Dezelfde als voren.
50. Missive van den Gouverneur *Johan van Twist* en den Commissaris *Justus Schouten*, van den 17^{en} Februarij 1641.
51. Particuliere Missive van den Commissaris *Justus Schouten*, van 17 Februarij 1641, aan den Gouverneur Generaal.
52. Missive van den Gouverneur-Generaal en Raden van *Indiën*, van den 12^{en} December 1641, aan de vergadering van Zeventienen.
53. Deze verdienstelijke dienaar der Comp^{e} kwam in het volgende jaar als Vice-Commandeur over de retourvloot in het vaderland terug en overleed te *Amsterdam* in 1644.

    Hij kwam in *Indië* als Bosschieter met het schip *Gouda* in 1623; den 22^{en} Maart 1627 werd hij aangesteld tot Schipper, sedert voer hij weder te huis. Andermaal kwam hij in *Indië* als bevelhebber van de *Leeuwin*, den 16^{en} September 1632, waar hij in onderscheidene belangrijke expeditiën gebruikt werd, zoo was hij onderanderen tegenwoordig in het voor de *Hollanders* zoo roemrijke gevecht tegen de *Portugezen*, bij *Goa*, op den 4^{en} Januarij 1638, als bevelhebber van het schip *'s Gravenhage*.

BIJLAGEN.

I. Missive van *Cornelis Simonsz. van der Veer* aan den Gouverneur-Generaal *Antonie van Diemen*, van den 12^{en} December 1637.

II. Commissie voor den Majoor *Adriaen Anthonisz.*, van den 19^{en} Mei 1640.

III. Instructie voor idem.

IV. Acte voor den Commandeur *Pieter van den Broecke*, als 3^{e} persoon, van den 4^{en} Augustus 1640.

V. Geintercipieerde *Portugeesche* brieven.

VI. Missive van den Gouverneur-Generaal en Raden van *Indiën* aan den Oud-Commandeur *Jacob Cooper*, van den 11^{en} October 1640.

VII. Idem aan den Commissaris *Johan de Meere*, van denzelfden datum.

VIII. Idem aan Sr *Pieter van den Broecke*, van denzelfden datum.

IX. Monsterrol van het leger en vloot voor *Malakka* op den 20^{en} October 1640.

X. Publicatie, uitgevaardigd op den 13^{en} Januarij 1641 door den Commandeur *Caertekoe.*

XI. Rolle van het geschut rondom alle de fortressen van *Malakka.*

a. Volgens een andere Lijst.

XII. Order waarbij alles voor buit word verklaard wat in de stad zal gevonden worden, met uitzondering van geschut en amunitie enz., van den 14^{en} Januarij 1641.

XIII. Memorie van de uitgekeerde buitgelden enz. door den Commandeur *Caertekoe.*

XIV. Opgave der contanten, goud, ongemunt zilver enz. na de verovering in de stad *Malakka* gevonden en gedeeltelijk te *Batavia* aangebragt.

BIJLAGE I.

Edele, erntfeste, manhafte, wel wijze, zeer voorzienige Heer, mijn Heer *Antonio van Diemen*, Gouverneur-Generaal en zijn Ed. Raden van *Indien*.

Mijn Ed. Heer, na alle eerbiediging kan ik niet nalaten het volgende te verhalen: zoo wanneer op den 2. dezer bij den Koning (van *Johor*) mijn verrigten voldaan had, met uitzondering der missive des nachts gesloten, die wij hem op den derden zouden overhandigen, gelijk achtervolgde; in welken tijd den Koning liet verzoeken met hem dezen dag vrolijk te zijn, hoe wel hetzelve zocht te refuseren, heeft moeten geschieden met banquetten, dansen en speelen van zijne vrouwen, die tot zulke experientie is houdende. Ondertusschen gebruikte eenige propoosten, onder anderen, dat hij Koning naast God zijn betrouwen op den Ed. Heer Gouverneur-Generaal en de Ed. HH. Raden van *Indië* was stellende, op dat het vervallen rijk van *Johor* of *Batasouwer* [1]), zoo zij dat noemen, eenmaal wederom opgerigt worde. Daarop wij hem hebben aangediend, dat niet zouden twijfelen of den Ed. Heer Generaal en zijn Ed. Raden zullen alle noodigheden tot adsistentie deszelfs tegen de *Portugezen* toeschikken in alles, al ware het jongste stuk en schip dat zij hadden; gedenkende de vorige vriendschap van zijne voorvaders onze natie hadden aangedaan, ten tijde toen eerst op *Indien* kwamen, en in den oorlog met *Matelieff* tegen *Malakka*. Het welk hem zeer aangenaam was te hooren, vertoonende ons een zoon van *Radja Bonsoe* oud omtrent 16 à 17 jaren, die den oorlog nevens *Matelieff* gevoerd heeft, tot dat eindelijk

1) Ook wel geschreven *Batoesouwer* en *Batoesabar*.

overleden is in de eilanden *Tambelan*, alwaar als toen dezen tegenwoordigen Koning, oud omtrent 22 jaren, genaamd werd onder alle lieden *Jang di Pertoean*, zoon van den Koning *Radja Radjoe;* nadat *Radjoe* gedood was in *Atchin*, omdat volkomen den *Atchinder* niet geadsisteerd had tegen de *Portugezen*, heeft gesuccedeert *Radja Bonsoe* voren verhaald. Wie heeft getrouwd de zuster van den overleden *Atchinse* Koning, door welke affronten met wederzending van zijne huisvrouw naar *Atchin*, zijn vervolgd geworden, tot eindelijk (als boven) overleden is; en dezen gemelden Koning het rijk van zijn oom heeft ontvangen, en na het overlijden van zijn persoon, zal den zoon van *Radja Bonsoe*, die ons vertoond werd, succederen. *Radja Moedah* en den *Radja Sia* zijn halve broeders, beide zoons van *Bonsoe Toup* . . ., en den tegenwoordigen Konings moeder, zijn zuster en broêrs kinderen; en de *Mahaeiadja* regerende in *Kampar* is broeder van *Toup* . . .'*s* huisvrouw. *Datoe Bandana*, Koning in *Oengarang*. *Padoeka Radja* over *Boelangh* met den *Radja Toeah* . . . . zijn volle broeders en zusters kinderen met den tegenwoordigen Koning in *Atchin*, en den nieuwen Koning in *Perah* verkozen, is den *Atchinsen* Koning broeders zoon, wiens voorvader is geweest Koning van *Pahang*.

Verder den Koning *Sia* voren genoemd, en den Koning tegenwoordig in *Patani*, zijn mede zuster en broêrs kinderen, met welker dochter dezen Koning van *Johor* is getrouwd. Zoo dat de bovengenoemde alle bloedverwanten zijn, en zich te zamen hebben verbonden tegen de *Portugezen*, bij aldien de *Nederlanders* hun willen adsisteren. Wat dat van nooden zoude hebben tot zoo een gewigtige en profitabele zaak in de negotie als *Malakka* geruineerd zal zijn. Daarom heb ik niet geschroomd alle kleinigheden eerst aan de kleine en daarna aan de groote uit te deelen, dat van den vijand heb gekregen, waarmede de lieden hunne harten zijn vernieuwd, mede door het aanraden van *Datoe Laxamana*, die een instrument altijds tegen de *Portugezen* is geweest, een *opregt Hollands vriend.* Daarom haar Ed. denzelven favo-

rabel gelieve te zijn, in hetgeen voren geschreven, en dat boven dat meer van nooden zoude hebben; alzoo deze slechte dienaars en vaartuigen *Laxamana* toebehooren, want den Koning niet heeft of moet het van *Laxamana* hebben. Bovendien heeft in het vluchten den laatsten Koning *Bonsoe* en dezen Koning gesauveerd op de *Tambelans* eilanden, alwaar *Bonsoe* overleden is en dezen gekroond. Hoewel dezen Koning met den laatsten togt van de *Atchinsche* armade zich in *Malakka* gesauveerd (heeft), alwaar in drie maanden van de melk gezogen heeft, kwalijk kan vergeven, tot dat van ons is verzogt geweest, en verder moet gekluisterd worden met zoetigheden, die in den aard van vriendschap, den ouden aard der volken doet vergeten; en *Laxamana* in onze woorden niet leugenachtig word bevonden, opdat te eeniger tijd deze prooi ons niet ontwijken. Bidde dat henlieden wilt gedenken in hunnen redelijken eisch, principalijk *Laxamana*, uitgezegd den Koning, alzoo *Laxamana* vreest veel vijanden zal hebben.

Ons afscheid verzoekende met courtoisie, zoo Zijne Maj^{t} ons de vriendschap geliefde te doen en op morgen onze schepen wilde bezien, zoude den dag vertoeven, hoe wel iedere dag ons een jaar was, daarover wij gepitsiaard [1]) en ons toegezegd werd; schenkende mij een kris met een hecht van goud overslagen, waardig naar hun zeggen 30 à 40 realen, daarnevens een ring, waardig drie à vier realen, verders een dito van twee à drie realen, zoo Hare Achtbaarheid die begeren, zullen hetzelve overleveren.

Alzoo 's morgens naar land voer om Z. M^{t} te vergezelschappen naar boord, hoewel het zeer regende, gelijk het beide voorgaande dagen gedaan had, dat volgens hun zeggen zeer goed was, in zulke conjuncture malkanderen te gemoeten, evenwel naar boord zijn gevaren. Aan boord gekomen heb Zijne Maj^{t} gelijk de costume, deze volgende vereering gedaan, te weten een gouden ring ingelegd met een robijn,

1) Van bitjâra: beraadslagen.

waardig 30 realen, mij toekomende, met een rol damast, tot mijn eigen kleeding, doch verkregen buit; voorts wat sandelhout met wat muskus, die van langerhand daartoe bewaard heb; 200 kogels, 200 ℔ kruid, 2 houwers, 3 vernieuwde pieken, 1 vuurroer (gekost 9 realen) 1 dommekracht, die nogtans noodig in de vloot is vereischende. Voorts aan den jongen Koning een gouden ring met een saffier, mij tot een geschenk in *Atchin* toegestaan, waardig 40 à 50 realen; voorts alle andere grooten met sandelhout en muskus, gelijk gedaan had in het aan land komen, en ieder naar zijn kwaliteit in kleden *Sarasse Maleye*, *Gobart* en *Tapuns* verdeeld had. Een kastje, en een spiegel aan *Laxamana*, kostende 9 realen. Een Japansch kastje aan des Konings moeder, kostende 20 realen. Alle welke vereering Haar Ed. gelieve in het goede te nemen, alzoo verhoopen eerlang de Ed. Compe. daardoor vruchten zal genieten, vertrouwende bij zulke middelen de Ambassade niet minder vergenoegd van Haar Ed. zullen vertrekken, van te roemen de eer hun aangedaan of den Koning zelve daarin persoon ware verschenen, alzoo zulks wij uitgegeven hebben; niet twijfelende of Haar Ed. zullen gezegde Ambassade met een à twee jachten ten eersten herwaarts zenden, met zulke instructie als bij Hare Achtbaarheid zal gevonden worden te behooren, opdat ons daarna mogen reguleren.

In het afvaren met den Koning is hem toegekomen een Ambassade van *Siam*, met welke hij Maj^{t}. zich wilde verbinden, als voren geroerd, en verklaarde ons als dat zijn Ambassade naar *Atchin*, nevens den nieuw gekozen Koning van *Perah* en een Ambassadeur van *Atchin* aan hem, bij den anderen met 9 gemonteerde gorabs op komende weg waren, daarop de zes fusten van *Malakka* waren passende, vrezende dezelve mogten aangetast zijn, door hun lang vertoeven; zeggende als dat veel volk uit *Perah* overland in *Quedah* door vrees van den *Atchinder* waren gevlugt, om welke redenen wij volgens vorige resolutie, twee jachten op het spoedigste derwaarts zullen zenden. Ja, het is zeker dat in *Malakka* vier gantangs

Amsterd. ℔ rijst voor een reaal verkocht word. Ontzien zich niet de *Javanen* aan te tasten gelijk den Ambassadeur van *Cheribon* aan den Koning van *Pahang*, niet wetende dat den Koning in *Bintam* was, in de eilanden van *Koban* ontmoet en genomen had, inhebbende omtrent 20 koyang rijst; gelijk omtrent de kwartieren van *Perah*, *Quedah*, *Bankalis* en andere plaatsen meer hebben gedaan. Waarover zich de *Javanen* zeer ontstellen, en presumeren zulks doende, wel haast zullen te onswaarts keeren, om redenen voornoemd alle vereenigd zijnde, houd *Malakka* geen vrienden, als God alleen, die hun om hun goddeloosheden heeft overgeleverd.

Somma, aangaande de *Javanen* te onswaarts te trekken, hebben Hare Achtbaarheden in consideratie te nemen, alzoo *Malakka* geblokkeerd word, zullen beter koop geven, gemerkt van de belofte der *Portugezen* hun toegezegd niets komt. Na dat 's avonds met geleide des Konings en alle de grooten aan land waren, hebben op zijn gezondheid en de stapulatie van *Batasouwer* met eenige groeten gedronken, daarin zeer groot gevallen had, zeggende, bij aldien dat God gaf dat in zijn rijk kwam te succederen, de *Hollanders* meerder vrijheid als voor dezen zouden hebben, alware het dat zij 3 à 4 logie's wilden maken, presenterende alles daartoe te leveren, steen, hout en werklieden tot opbouwing van dien, zoo wanneer hem maar een Ingenieur van Haar Ed. mogte toegezonden worden, om gezegde plaats *Batasouwer*, in sterkte te ordonneren; hetwelk verhoopen niet gerefuseert zal worden, uitgezonderd mijn persoon, die zijl. meenen daartoe bekwaam is, doch gansch niet.

In den avond naar boord varende meenden te vertrekken, maar door contrarie wind en stroom zijn blijven liggen tot 's morgens; gelijk op den 5 dezer des morgens vertrokken met een contrarie Noorderlijke wind en de stroom voorderlijk, laverende tot 's avonds buiten *Bintam* kwamen, in den nacht zijn geankerd, en op den 6° onder zeil gaande zijn omtrent den middag bij den Ed. Vice-Commandeur aan *Ponjosok* of *Berbeket* en de resterende jachten ten anker gekomen,

alwaar vernamen de jachten schoongemaakt en met de eerste nieuwe chaloup doende waren. Door het onstuimig regenachtig weder hadden weinig voortgang, tot dat op den 9° dezer voormiddag van land gehaald, en zonder masten of zeilen met *Zeeburg* en *Klein-Nassau*, onder het gebied van den Ed. Vice-Commandeur naar *Perah* vertrokken was. God geeft hun goed succes.

Op zijn reis daags daaraanvolgende hebben de tweede chaloup beginnen te inhouten; ondertusschen hebben eenige jelias zich aan ons vertoond, naar welke op 11 en 12 's nachts wacht gehouden (hebben), doch te vergeefsch, tot deze ambassade ons zijn voorgekomen. Men verklaard hier, dat de Ambassadeur uit *Cambodia* gekomen was, met brieven van contract tegen de *Portugezen*, als boven geroerd. Wij hebben verstaan dat aldaar een schip was geweest, willende naar *Japan*, en een ander klein jacht om rijstlast te laden; hoewel de rijst duur was, moest de gemeente hetzelve zijn lading geven; verklaarde hoe een *Portugeesch* vaartuig aldaar van de onzen vermeestert was, en een ander *Portugeesch* met zijn vaartuig ontkwam naar *Coetchin*. Ons werd van dezen Ambassadeur verklaard, dat hunne Ambassadeurs uit *Atchin* in *Boelangh* lagen, en den *Atchinder* den nieuwen Koning van *Perah* met 40 vaartuigen daar gebragt (had) en het meeste volk was ontvlugt, zeggende dat de fusten wederom naar *Malakka* waren gekeerd, maar dat de *Atchinsche* armade gezien hadden. Aangaande verder novos gedrage mij aan andere personen, want wij niet voor den 16° dezer kunnen vertrekken, om de eilanden *Timay*, bijaldien op kunnen geraken, want de harde wind hier al een maand stijf heeft doorgewaaid.

Verder verzoekt *Datoe Laxamana* om een goeden kijker, die Haar Ed. zoo het mogelijk is hem daarmede gelieft te voorzien.

Hiermede

Edele, ernffeste, welwijze, voorzienige, zeer discrete Heeren, mijne Heeren, zijt in de bescherming met UEd.

familie van God Almagtig bevolen, die UEd. in langdurige gezondheid wil sparen, en de overwinning onzer en des Ed^{s} Comp^{s}. vijanden, dat God geve.

Haar Ed. ootmoedige, nederigen,
schuldigen dienaar,
(get.) CORNELIS SIMONSZ. VAN DER VEER.

Actum in het jacht *Blijswijk*,
dezen 12^{en} December A°. 1637.
Liggende ten anker aan *Barbeket*.

a. Translaat van de Missive van *Jang di per-toean* [1]) van *Johor*, aan den Kapitein-Mòr van *Jacâtra*.

Dezen brief is geschreven uit een zuiver gemoed, van *Jang di per-toean* van *Johor* en *Paháng*, gaat aan Kapitein-Mòr van *Jacâtra*, Generaal *Antonio van Diemen*, den grooten persoon en den kloekmoedigen krijgsheld, die onder mijn broeder den Koning van Holland staat, die alle de landen uit het kasteel van *Jacâtra* regeert, *boedimân lagi bidjaksâna* [2]), over al hetgeen datter te verrigten is.

Verder laat ik aan Sr Kapitein-Mòr van *Jacâtra* weten, van wegen den Kapitein-Mòr *Cornelis Symonsz. van der Veer* is alhier bij mij in *Bintam* gekomen, om met mij te handelen en af te maken vaste contracten, gelijk als voor dezen is geweest. Om die oorzaak heb ik gezonden *Toean Indra Charna* en *Toean Palâwan*, om bij den Kapitein-Mòr op *Batavia* te komen, om den vasten vrede te helpen sluiten, gelijk het in voortijden geweest is.

Interim (het) God Almagtig gelieft dat *Toean Indra Charna* en *Toean Palâwan* op *Jacâtra* komen te arriveren, verzoek dat ze toch in alderhaast wederom bij mij gezonden worden opdat ik tijding van hun bekome, wegens den Kapitein-Mòr van *Jacâtra* en het God Almagtig gelieft.

---

1) Hij die gebiedt.

2) Wijs en schrander.

Ik ben van meening een stad of kasteel te maken, aan wien zal ik om hulp verzoeken als alleen aan den Kapitein-Mòr van *Jacâtra*, die ik vertrouw mijn kasteel zal helpen opmaken.

Ik zend aan den Kapitein-Mòr een kris met een gouden hecht en een besoar steen, benevens drie potten gezouten kuit.

b. Translaat van de Missive van den Orang Kaja *Laxamâna*, gaat aan den Heer Generaal *Antonio van Diemen.*

Dezen brief is van den Orang Kaja *Laxamâna*, gaat aan den Heer Generaal *Antonio van Diemen*, die het Gouvernement van het kasteel van *Jacâtra* heeft, den Grooten Heer *Gâgah beràni jang masjhoer* [1]) van boven tot beneden winds, *boedimân bidjaksâna*, om alle zaken te verrigten.

Verder laat ik Sr Generaal weten, wegens den Kapitein-Mòr *Cornelis Simonsz. van der Veer*, die alhier in *Bintam* is gekomen, om alles af te handelen, gelijk als voordezen is geweest; daarom heeft *Jang di per-toean*, *Toean Indra Charna* en *Toean Palâwan* naar *Jacâtra* gezonden, aan den Heer Generaal tot *Jacâtra*, om alles aan wederzijden af te handelen, gelijk als voor dezen is geweest; en (indien) het God Almagtig gelieft, dat *Toean Indra Charna* en *Toean Palâwa* aldaar arriveren, verzoeke datze toch metter haast wederom gezonden mogen worden, opdat *Jang di per-toean* in der haast tijding van den Heer Generaal mag bekomen.

Ik zend aan Sr Generaal 60 Kati *Tjina* tin.

BIJLAGE II.

COMMISSIE VOOR DEN MAJOOR ADRIAEN ANTHONISZ.

Antonio van Diemen, Gouverneur-Generaal en de Raden van *Indien*, wegens de Ho. Mo. Heeren Staten Ge-

1) Magtig, dapper, die vermaard is.

neraal der vrije Vereenigde Nederlanden, Zijne H. H. en Vorstelijke genade *Frederick Henrick*, bij de Gratie Gods, Prince van *Orangien*, Grave van *Nassau* enz. enz., en de Ed. Bewindhebberen van de Geoctroyeerde *Oost-Indische* Comp^{e} in deze Orientaalsche Landen. Alle dengenen die dezen zullen zien of hooren lezen, Salut, Doen te weten.

Alzoo wij van tijd tot tijd meer ondervonden hebben, hoe gansch dienstig en noodzakelijk het voor de Generale Oost-Ind. Comp^{e} in deze landen boven gemeld is, dat onze erfvijanden de *Portuyezen* binnen *Malakka* gezeten met magt van wapenen aantasten, van daar verdrijven en meester van derzelver sterkten worden; om door het wegnemen van dien schadelijken doorn, niet alleen ons respect bij de omgelegen *Indiaansche* Koningen en Prinsen te vergrooten, maar ook in negotie te accresseren, en alle trafikanten die voor dato in goed getal derwaarts tendeerden, tot ons te trekken. Waarvan alreede sedert geroerde *Malakka's* vaarwater, maar met eenige ligte jachten onveil zij gehouden, hier te *Batavia* geen klein gevoelen hebben gehad; zulks dat het effectueren van dien om de aangetogen en meer andere goede redenen niet langer dient uitgesteld. Te meer vernemen den tijd ons ook gewenschte occasie geeft; dat de bewaarders van binnen weinig in getal, de hoofden oneenig, en de provisien, inzonderheid rijst daar gansch schaars zijn; waarbij zich nog voegd dat de Koningen van *Atchin* en *Johor*, hunne zekere adsistentie, tot de vermeestering van geroerde plaats, presenteren en tegen de verschijning onzer magt gereed houden. Zoo is het, dat wij alles wel ingezien en daarop ons vermogen overwogen zijnde, in Rade van *Indien* geresolveert en gearresteerd hebben, de aantasting van *Malakka* boven gemeld, dezen jare in Godes naam te beleggen en naar behooren uit te voeren, en (daar wij) nevens de gerequireerde magt niets noodiger vinden dan een bekwaam zorgdragend opperhoofd, en ons wel vernoegd als

verzekerd houdende, wegen de suffisante lange krijgservaring en goede couragie van den Ed. Manhafte *Adriaen Antonisz.* Kapitein-Majoor over het *Nederlandsch* guarnisoen alhier; jongst gewezen tweede persoon en Veldmaarschalk onzer aangevoerde magt op *Ceilon*, van waar onlangs over *Atchin*, om rapport wegens des Konings genegenheid tot *Malakka's* devalisatie te doen, gekeerd zij. Zoo hebben wij denzelven Ed. *Adriaen Antonisz.* gesteld en geauthoriseert, gelijk doen bij dezen, tot absolut Commandeur en Bevelhebber over de geheele *Nederlandsche* navale en krijgsmagt omtrent *Malakka*, zoo wel die onder den Commandeur *Cooper* tot besluiting van dat vaarwater alreeds bescheiden is, bestaande (buiten ongeluk) uit de schepen en jachten *Egmond*, *Rijnsburg*, *Valkenburg*, *Oudewater*, *Bredam*, *de Vos*, *Langerak*, *Veenhuizen*, *Limmen*, *Rijswijk*, *Roemerswaal*, *Klein-Zutphen* en *den Draak;* als ook het schip *Utrecht* met de jachten *Welsing*, *Waterlooze Werve*, nevens het galjoot *de Jager*, daar Zijn Ed. mede vertrekt. Mitsgaders degene die wij voornemens blijven, op de verschijning der verwachte schepen uit *Patria*, met goede nombre van volk derwaarts te laten volgen, gelijk mede zoodanige schepen en jachten, als daar van eenige andere kwartieren mogten komen te paresséren. Om over alle dezelve en het volk daarop bescheiden, uit kracht dezer Commissie te commanderen, continueel de vlag van de groote steng te voeren, den Raad te beroepen, daarin te presideren, regt en justitie zoo wel in het crimineel als civil, met advijs van Raden te administreren. Voorts alle bedenkelijke middelen en oorlogs praktijken aan te wenden, om door Godes genade in korte meester van *Malakka* te worden; item daartoe en wijders ook in achting te nemen, het geene onze aan hem verleende instructie medebrengt, mitsgaders een goed, getrouw en zorgdragend Commandeur toestaat en betaamd. Ordonneren en bevelen dierhalve bij dezen aan alle Commissarissen, Commandeurs, Vice-Commandeurs, Opperkooplieden, Fiskalen, Schippers, Kapiteinen, Luitenants, Vaandrigs, Stuur-

lieden, mindere Officieren, Soldaten en Bootsgezellen, niemand uitgezonderd, zoo die in het bovengemelde vaarwater reeds bescheiden zijn, ook met Z. Ed. nu derwaarts navigeren, als na dezen zouden mogen komen te verschijnen, den meergemelde Ed. *Adriaen Antonisz.* voor hunnen Commandeur en Bevelhebber aan te nemen en gehoorzamen; mitsgaders in voorvallende gelegendheid naar vermogen met raad en daad te adsisteren, zoodanig als een ieder bij eede aan de Compe verpligt en verbonden is, overmits wij zulks tot dienst van dezelve Compe en afbreuk onzer vijanden, zoodanig vinden te behooren.

(get.) ANTONIO VAN DIEMEN.

Gegeven in het Kasteel *Batavia*, op het groot Eiland *Java*, dezen 19en Mei A° 1640.

BIJLAGE III.

INSTRUCTIE VOOR DEN COMMANDEUR EN SERGEANT-MAJOOR ADRIAEN ANTHONISZ.

Instructie voor den Commandeur en Sergeant-Majoor, den Heer *Adriaen Antonisz.* en zijnen Raad, vertrekkende met de schepen *Utrecht*, de jachten *Waterlooze-Werve* en het galjoot *de Jager*, naar des vijands fortresse en stad *Malakka*, om dezelve bij Godes toelating te bemagtigen, waarna zich zal hebben te reguleren.

Tot afbreuk van onze erfvijanden, ressorterende onder de kroon van *Spangien*, en specialijk tot aanwas, vermeerdering als verbetering van des Comps negotie in *Batavia*, hebben successivelijk de stad *Malakka* te water besloten gehouden,

en generalijk alle trafikanten derwaarts tenderende, naar vermogen de entrance geweerd; waaruit gevolgd zij, (gelijk ons uit geintercipieerde *Portugeesche* brieven gebleken is) de gemelde stad schaarsch van eetwaren en principalijk van rijst te wezen, het guarnisoen zwak, de ongeregeldheden, vermits het confus en kwaad gouverno groot; door welke inconvenienten het bemagtigen derzelver stad noodzakelijk staat te faciliteren. Waartoe zich voegt het goed succes van onze langwijlige onderhandeling met de *Atchinsche* Maj^{t} op de adsistentie tegen *Malakka*, zijnde zulks volgens eigen bevinding en schriftelijk rapport aan ons overhandigd; gelijk ook bij missive van de geroerde Maj^{t} geconfirmeert word, deszelfs armade en krijgsmagt vaardig zijn, om eerstdaags naar *Malakka* af te zakken. Item dat achtervolgens de advijzen van den Commandeur *Jacob Cooper*, aan de adsistentie en het contract door den Heer Directeur *Lucasz.* zal^{r}, in October pass^{t} met *Laxamana*, Stadhouder des *Johorschen* Koning tegen den *Portugeesch* beraamd, in geenen deel te twijfelen zij, en dat Zijne Excell. zich met goede magt van volk en vaartuig op onzer ontbieding gereed houd. Zoo is het, dat na goeden gemaakten overslag van Comp^{e} presente als te verwachten magt en middelen, boven het waarnemen van den ordinairen koophandel, ons gedisponeerd vinden, buiten de minste verachtering deszelfs, wel iets groots tot nadeel van den algemeenen vijand vermogen te onderleggen. Weshalve aangemerkt zijnde den Staat van de Vereenigde *Nederlanden* alhier, ingevolge onze principalen in *Europa*, aan de ruine of incorporatie dezer vijanden zitplaats ten hoogsten gelegen zij, is in Rade van *India* gearresteert en vastgesteld, onze resolutie van den 20. Aug. a. p. effect te laten sorteren, door Godes bijstand de stad en het kasteel *Malakka* te bemagtigen, mitsgaders onder onze subjectie te reduceren. En alzoo het beleid van zaken, achtervolgens aangetogen resolutie, den Heer Directeur *Lucasz.* zal^{r}, in het keeren van de *Ceilonsche* expeditie belast bleef, welke charge door deszelfs overlijden, als

mede in den persoon van den Commandeur *Cornelis Symonsz. van der Veer*, op de kust van *India*, in de rivier *Carly* tegen den vijand gesneuveld, door gemelde Directeur bij zijn leven in deszelfs plaats gecommitteert, komt te cesseren; hebben tot de directie onzer desseinen, het bemagtigen van *Malakka* en alle andere voorvallende zaken en het bevorderen dezer expeditie, volgens onze specialen Commissie gecommitteert, den Ed. *Adriaen Antonisz.*, Sergeant-Majoor en Veldmaarschalk op den *Ceilonschen* togt, jongst van daar over *Atchin* en *Malakka* tot ons gekomen, met deszelfs Raden, welke bestaan zullen uit de navolgende personen:

Eerstelijk, den Commandeur *Adriaen Antonisz.* als President continueel; den Ed. *Jacob Cooper*, als tweede persoon, gedurende zijn aanwezen; den Vice-Commandeur *Orlando Thibault;* den Schout bij nacht *Minne Willemsz.;* den Opperkoopman en Fiskaal *Gerard Herbers*, nevens alzulke bekwame Schippers of Kooplieden uit de vloot meer, als den Commandeur goed vinden zal tot versterking des Raads te assumeren. Met verstande den Commissaris *Johan de Meere* uit zijn legaatschap van de *Atchinsche* Majesteit bij de vloot gekomen wezende, zich aldaar tot onze nadere order onthouden, de tweede stem in den Raad occuperen, en Comp^{e} besten dienst helpen bevorderen zal, mits ook van zijn gebesoigneerde in *Atchin* advijs gevende.

Om dan onze desseinen te pousseren, hebben vooraf doen gereed maken de schepen *Utrecht*, de jachten *Waterlooze-Werve*, *Welsing* en het galjoot *de Jager*, en daarin ten behoeve van deze expeditie doen schepen, rijst, arak, wijn, olij, azijn enz.; item lont, rondscherp, musketkogels, pieken, bandelieren, houwers, affuiten, ladders, blinden, schanskorven enz., als bij aparte facture (die wij UEd. ter hand stellen) in het breede beoogen kunt; item daarenboven provisie, van alles ten behoeve van 312 koppen, voor acht maanden, en zijn dezelve verdeeld als volgt:

Utrecht	160	Matr.	40	Sold.	200	koppen.
Welsing.	40	„	15	„	55	„
Waterloose Werve.	30	„	10	„	40	„
het Galj. *de Jager*	12	„	5	„	17	„
Varensvolk	242.	Soldaten	70.	Koppen	312.	

Dewijl alles vaardig en de vloot zeilree is, zal UEd. zich morgen op *Utrecht* vervoegen, en na behoorlijke gedane monstering ankers ligten, den cours door de straat *Palembang* naar het *Malak's* vaarwater nemen, alwaar gekomen zijnde, uwe Commissie den Commandeur *Cooper* in Rade vertoonen, denzelve van zijne charge ontlasten, en het commandement over de aanwezende schepen, jachten en volken aanvaarden zult. Latende door den Fiskaal en Opper-Koopman *Herbers* onze Commissie UEd. verleend den volkeren kond doen, behoorlijke authoriteit en den Eed van getrouwheid afvorderen, waartoe hem *Herbers* bij dezen committeren.

Bij aldien den Commandeur *Cooper* genegen zij, naar *Batavia* te keeren, en aldaar gemist kan worden, zal UEd. hem zijn verzoek toestaan en hem demitteren, en contrarie, zoo vermeent aldaar nog dienstig is, kunt hem ophouden; heeft ons in dit zijn commandement geen contentement gedaan.

Met lief en gezondheid op *Malakka* gekomen zijnde, zult op alles prompte en goede order stellen, zonderling lettende dat *Malakka* geen secours van *Goa*, noch ontzet van rijst uit des *Mataram's* land toekome, doende met advys van de ervarendste Schippers en Stuurlieden in dat vaarwater alle avenuen wel bezetten.

Per pantjâlang van *Johor* en jongst met het oorlogsjacht *Limmen*, is den Commandeur aangewezen de *Javanen* van de oost(kust) voornamen *Malakka* met omtrent 100 prauwen rijst te seconderen, item, dat eenige reeds van *Cheribon* derwaarts vertrokken waren, met ernstige recommandatie daarop zoodanig te doen passen, dat van hunne desseinen gefrustreert, *Malakka* het secours misse en onze vloot daarmede

gesecondeert worde, als breeder bij respectieve missiven hiernevens in copie gaande beoogen zult.

Zoo dient omtrent *Cabo Rachado* en elders de passage wel bezet, om als gezegd, het secours van *Goa* te weren en van *Malakka* af te snijden, daartoe ten wederzijde vigelante wakkere officieren emploijerende. En hoewel de vijand op de de kust van *India* geen galjoenen heeft, die onze presente magt hebben te duchten, zoo laten ons voorstaan dat *Malakka* niet ligt ten prooi geven, maar bij alle doenelijke middelen zullen trachten die stad met hunne armade de rimas, nevens eenige kleine provisiescheepjes te assisteren en tegen ons te conserveren; te meer uit verscheiden geintercipieerde brieven vernemen, veel staat van die vesting maken; onder anderen remonstreert zeker groot personaadje in *Goa* aan den Vice-Rey, *als Malakka verliezen geen India hebben*, hetwelk wel geremarkeert dient, en UEd. te meer moet opwekken, dapper aan dien kant te doen uitzien.

Wij hebben Commandeur *Cooper* bij vorige advyzen gelast, den Vice-Commandeur *Orlando Thibault* (die zich in *Oedjong-Salang*, *Bangary* en elders blijft amuseren, tot vervolg van de Tin procure) van daar bij de vloot te doen komen, alwaar verstaan den besten dienst voorderen kan; zulks niet geschied zijnde, zal UEd. onze order effect laten sorteren, en gemelde *Thibault* opontbieden, waarvan vertrouwen goeden dienst trekken zult. Het behaagt ons niet dat beide de Hoofden dezer vloot, den eenen aan *Oedjong-Salang*, den ander in de rivier *Johor*, hunnen tijd verkwist en *Malakka* opengelaten hebben.

Vertrouwen vastelijk op uw arrivement, de *Atchinsche* en *Johorsche* adsistentie omtrent *Malakka* bejegenen zult; ter contrarie beide niet vernemende, dient zonder verzuim den Commandeur *Cooper* of iemand anders aan den *Johorschen Laxamana* aftevaardigen, hem veradverterende uwe komst in dat vaarwater, met order *Malakka* aan te tasten, overzulks in der ijl tot adsistentie dient te verschijnen, gelijk met den Heer *Lucasz.* zalr. verdragen is.

Zoo zal UEd. mede naar *Atchin* afzenden den Opper-Koopman *Jacob Compostel*, gedestineert tot bekleeding van het vacerend comptoir aldaar, waarmede beantwoorden des Majesteits missive door UEd. ons toegebragt; en ingeval den Commissaris *de Meere*, noch de *Atchinsche* armade vóór of omtrent *Malakka* op uwe verschijning niet bejegent, zult den Maj^{t} en onze gezegden gecommitteerden (als voren van de Johoriten geschr.) zijn aangewezen veradverteren, verzoekende hunne toegezegde adsistentie en comparitie niet langer gelieve uit te stellen, of dat genoodzaakt zult wezen *Malakka* met der *Johoriten* adsistentie en de middelen ons van God verleent, aan te grijpen.

Den Commandeur *Cooper* is bij voorafgezonden advyzen gelast, de volkeren omtrent *Malakka* zoo wel bij Oosten, Westen als Zuiden gelegen, ons dessein te notificeren, en met eenen te insinueren ter onzer hulp tegen *Malakka* met volk, wapenen en verversing verschijnen, op poene die in dezen hebben gemankeert, te houden voor vijanden van de *Nederlanders*, *Atchinezen* en *Johoriten*. Zulks niet geschied zijnde, zal UEd. hetzelve dadelijk doen effect sorteren en uwe gecommitteerden allerwegen afvaardigen, daartoe onder anderen gebruikende den Onder-Koopman *Jan Jansz. Menie*, in dat gewest en taal wel geexperimenteert. Vooral dient bevordert die van *Moar*, *Rambou* en *Naning*, *Malakka* geen adsistentie doen, maar in contrarie hostiliteit betoonende, zal die stad in korten tijd tot miserabelen staat, en destituut van vivres gereduceert worden, weshalven op dezen voorslag te letten en door den *Atchinder* of *Johoriet* zulks in het werk te stellen hebt.

De geprojecteerde oorlogsjachten van *Ceilon* en deze vloot nu naar *Malakka* vertrekkende, met lief aangeland wezende, zult daarbij den anderen, *Zandvoort* van *Atchin* te komen onbegrepen, eene armade van 17 zeilen vinden, bestaande uit de navolgende schepen en jachten, het schip *Utrecht*, *Egmond*, *Valkenburg*, *Rijnsburg*, *Bredam*, *Oudewater*, *Limmen*, *Veen-*

huizen, *de Vos*, *Rijswijk*, *Roemerswaal*, *Welsing*, *Klein-Zutphen*, *Waterlooze-Werve*, *Langerak*, *den Draak*, en het galjoot *de Jager*.

Pertinente monsterrol van het volk op deze schepen en jachten varende, hebben gelijk UEd. weten niet bekomen, echter naar ruwen overslag maken staat, gezegde armade bemand te wezen met ruim 1350 *Nederlanders*, daaronder 500 soldaten; item *Mardijkers*, *Javanen* en *Bandanezen*, omtrent 130 koppen, dat te zamen een goed getal maakt. Waartoe successivelijk van hier te verwachten hebt, het secours dat alle dagen van *Nederland*, de Oost en elders te gemoet zien, daarop rekening en staat maken moogt, hetzelve zonder verzuim op het spoedigste bestellen zullen. Ondertusschen de *Atchinsche* en *Johorsche* adsistentie of een derzelver verschenen en voordeel op *Malakka* met de bijwezende magt te bekomen zijnde, authoriseren UEd. hetzelve met advys van den Raad te ondernemen en Gode de uitkomst te bevelen.

Zijn niet voornemens en oordeelen hetzelve ondienstig UEd. en den Raad precise order op het bemagtigen des stads en kasteel's *Malakka* voor te schrijven, maar moet UEd. in deze expeditie zich voegen naar gelegenheid van zaken, trachtende van des vijands gestaltenis grondige kennis te erlangen, principaal met wat guarnisoen de sterkte bezet is, of wel van buskruid, rondscherp en andere ammunitie van oorlog, als provisie van rijst geprovideert zijn, om daarop resolutie te nemen, tot een korte of lange belegering. Dat is met force of door hongersnood de belegerde tot overgave te dwingen, hetwelk om de minste bloedstorting aangenaamst zoude wezen; overzulks ter behoorlijker tijd de belegerden sommeren, goede conditien presenteren en dezelve hun presteren zult, al ware het ook de ingezeten hunne religie te exceroeren, en het guarnizoen met onze schepen te vervoeren, werwaarts het hun geliefde toestaan zoudet, mits hun scherpelijk insinuerende bijaldien opiniatreren, slimmer tractement als die van *St. Cruz de Gale* te vrezen hebben. Tot dien einde geven UEd. mede

drie religieusen en twee *Portugeesche* jongelingen, welke als den tijd geboren is, largeren en binnen *Malakka* zenden zult, om die van binnen wegens onze intentie, item de veroovering en het gepasseerde van *Gale* ten regte te informeren; UEd. wijders de uitvoering van ons dessein (dat den Almagtige gelieve te zegenen) naar tijd en loop van zaken, magt en middelen op het hoogste bevelende.

Bij dezen stellen UEd. ter hand de afteekening van de stad en kasteel *Malakka*, ons in October pass. door den Heer *Lucasz* zal^r^. toegezonden. De Schippers van de verzeilde schepen *Emelia* en *Zierikzee*, *Lambert Jeroensz.* en *Theunis Jansz. Weylop*, gaan op hun verzoek mede, om hunne fouten bij goede te doene diensten te repareren en eer te bekomen; UEd. zal dezelve in voorvallende zaken gebruiken, het zijn wakkere lieden, daar goede diensten van verhoopen.

Den *Portugeesch Diego Keesioi Trigo* hebben mede gelargeert, gebruikt hem in alle gelegenheden daar den besten dienst kan doen; heeft grondige kennis van *Malakka's* situatie.

Van buskruid is de vloot naar behooren voor dit exploit niet voorzien, echter genoeg om te beginnen, alle uren zien ontzet van *Coromandel* en het patria te gemoet, hetwelk gekomen zijnde, UEd. nagezonden word en verhoopen het aan die spetie niet ontbreken zal.

Vooral dient gezorgt het leger van verversing geprovideert word, daarom naar bekwame en vee-rijke plaatsen gezonden dient; in *Quedah* is bij gebrek rijst te bekomen, doch verhoopen UEd. van hier rijkelijk te voorzien.

Gestadig dient UEd. ons van het passerende en hetgeen noodig mogt hebben advys te geven, het galjoot *de Jager*, *den Draak* of de *Johorsche* of de *Atchin*-banting's daartoe gebruikende, opdat UEd. met onze advyzen en te eisschen noodwendigheden, seconderen mogen; in deze zaak dient niets verzuimt.

Zult een goeden overslag van onze navale magt aldaar maken, met de plaatsen die te bezetten hebt, en bevindende

dat eenige schepen meer, als *Egmond*, buiten verkorting van het desseen kunt derven, ons dezelve laten toekomen; in alle geval zult *Egmond* met zoo weinig volk als gevoerd kan worden afsteken, om tegen half Julij aanstaande op *Batavia* te wezen. Wenschten *Valkenburg* en *Rijnsburg* mede gemist konden worden; doch daar noodig zijnde, gebruikt ze en geeft ons continueel advys, met notitie, wat de schepen noodig hebben, om of dezelve uit dat vaarwater resolveerden naar *Ceilon* of elders te employeren.

Den Commissaris *Johan de Meere*, als voren gezegd, zult aldaar behouden en als uwen secunde gebruiken, die ook verstaan, bij aldien UEd. aflijvig kwaamt te worden (dat God verhoede) uwe plaats zal occuperen, de vloot met gelijke authoriteit en gezag commanderen, mitsgaders het ontbrekende in deze instructie in effect stellen.

Bij aldien, gelijk niet twijfelen, de *Atchinsche* en *Johorsche* magten ter onzer adsistentie voor *Malakka* verschijnen, hetwelk den een om des anders wil, als zoekende bij ons wel te staan, niet zullen durven nalaten, zal omtrent deze natie, die geheel tegen elkander zijn ingenomen, circumspect dienen gegaan, van den een niet te veel en den ander te weinig staat gemaakt, separeerd, dat is, dezelve van elkander zult tragten te legeren. Wanneer ook te ijveriger den een meer als den ander zich omtrent den vijand zullen kwijten; doorgaans de *Atchinder* in rang de preferentie gevende, hun verzekerende onze intentie te wezen, na *Malakka's* distructie, de kroon van *Atchin* tot derzelver regtvaardige pretentie te helpen; integendeel den *Johoriet*, dat hun tegen alle onredelijke oppressien zullen maintineren, en bij alle goede officien bevorderen, deze rijken te bevredigen.

Wij laten ons voorstaan den *Atchinder* noch *Johoriet* in cas van *Malakka's* verovering, hetzij vóór of na eenige capitulatien zullen voorstellen, zoo dient van onze zijde daarover geen motie gedaan, gelijk aan den Commissaris *de Meere* mede bij instructie gelast hebben, en bij aldien daarover

voorstel deden, zal de zaak op des Generaals advys gedelayeert dienen. In alle geval moeten het kasteel met deszelfs geschut, ammunitie van oorlog enz., item, alle gevangen Christenen onder onze souveraine possessie behouden; de goederen in de stad kunnen pro rato verdeeld worden, en verstaan wij niet dat gehouden zijn anders als goedwillig eenig kanon te reparteren, daar vertrouwen hard op dringen zullen. Doch als gezegd dient de zaak van onze zijde niet gerept, mitsgaders de stad als het kasteel bij verovering (dat God geve) met ons guarnisoen bezet en bewaard, daar UEd. zich persoonlijk zult onthouden tot onze nadere order, trachtende alle specie van jalousie omtrent den *Atchinder* en *Johoriet* te weren.

Hiermede zullen cesseren en den Almogenden bidden, UEd. te verleenen, wijsheid, couragie en goed beleid tot optenue der desseinen en victorie over onze vijanden, ten dienste van de generale Compe, reputatie onzes vaderlands en uwe particuliere eer, Amen.

Voren zeggen UEd. mede te geven, drie religieusen en twee *Portugeesche* jongelingen, die ieder een acte verleent hebben, om bij vermeestering van *Malakka* hun leven daarmede te sauveren, waarop UEd. in zulken geval te letten heeft.

Nevens deze stellen UEd. ook ter hand de translaten van twee *Portugeesche* brieven aan den Gouverneur en verdere overheid van *Malakka* geschreven, welkers origineele ter zijner tijd als UEd. hetzelve geraden vind, met de voorgemelde personen zult afzenden, daarbij zien zult welke conditien hun presenteren, zoo ons het kasteel en de stad met den aankleve van dien, hetwelk aan den Koning toebehoord, goedwillig begeeren over te leveren, waarna UEd. zich in zulken geval ook heeft te reguleren.

Hoewel gelijk UEd. bekend het guarnisoen alhier zwak is, hebben echter het geprojecteerde getal van 70 op 90 kloeke soldaten laten klimmen, die verdeeld zijn, als, te weten:

50 daaronder den Luitenant en Vaandrig, op *Utrecht.*
20 „ een Sergeant, op *Welsing.*
15 „ een Sergeant, op *Waterlooze Werve.*
5 op het galjoot *de Jager.*

Te zamen 90 koppen als voren. Hoedanig genoemd schip en jachten gemonteert en voorzien zijn, wordt bij nevenszijnde inventarissen aangewezen.

(get.) *Antonie van Diemen.*
Cornelis van der Lijn.

Actum in het Kasteel *Batavia*,
dezen 19^en^ Mey A°. 1640.

a. Translaat Missive aan den Gouverneur van *Malakka*, per den Heer Majoor geschreven.

Twee redenen bewegen ons UEd. deze weinige regelen toe te schikken. Het eerste is dat wij Christenen en het tweede dat UEd. het mede zijn. Wij zeggen Heer UE. wel gelieve te considereren, den staat waarin *Malakka* is, en de groote magt die tegen hetzelve derwaarts schikken, mitsgaders de weinige resistentie die tot wering kunt bijbrengen. Het beste zal zijn dat UEd. met ons in accoord kome, want uit de differentie kan niet anders ontstaan dan veel bloedstorting, verlies van middelen en goede occagien, volgens het gebruik van den oorlog, gelijk UEd. kennelijk is. En dat zulks geschiedde, zal het wezen omdat UEd. zich buiten apparentie van onze magt te wederstaan, wil differeren, in welk geval onschuldig blijven aan het vergoten bloed, daarvan UEd. in contra voor den Almagtigen rekenschap zal moeten doen.

(get.) *Antonio van Diemen.*

In het Kasteel *Batavia*,
dezen 19^en^ Mey A°. 1640.

b. Aan de Gebieders en Raadsheeren van *Malakka*, mitsgaders de andere Officieren derzelver Raadkamer.

Per den Heer Majoor, in handen van drie gelargeerde Padres en twee Portugezen.

Het heeft den Almogende (die daarvoor moet gedankt blijven) eenigen tijd herwaarts geliefd onzen regtvaardigen oorlog, welke wij in deze *Orientaalsche* landen tegen de onderdanen des Konings van *Spangien* voeren, te zegenen met verscheiden considerabele victorien, daarvan wij vertrouwen UEd. ten deele kennis hebben, en verder zult kunnen verstaan uit de brengers van dezen. Gelijk mede hoe wij met hulp van dien goeden God, vastelijk geresolveert zijn het kasteel en de stad daar gijlieden binnen zijt gezeten, insgelijks door middel van den oorlog aan te tasten en in korten daarvan meester te worden, het welke aan onze resolutie en onze magt daartoe present, als nog aan te brengen, wel bemerken zult wat u nakende is; ook aan de andere zijde wat sobere resistentie hier tegen doen kunt, en noch minder eenig secours daartoe te verwachten hebt. Edoch door Christelijke mededogendheid bewogen, mitsgaders genegen zijnde alle bloedstorting en UEd. schade zoo veel mogelijk voor te komen, hebben goed gedacht dezen aan UEd. in het generaal te adresseren, ten einde UEd. in het kort wel beraden en onze presentatie aannemen moogt, hetwelk is dat zult gelieven goedwillig in onze handen te stellen het kasteel en de stad van *Malakka*, met al het kanon, minder schietgeweer en ammunitie van oorlog, de Majesteit behoorende. Als wanneer UEd. bij dezen uit den naam van Zijne Hoogheid den Heer Prins van *Orangien* en onze gebieders in *Nederland*, niet alleen toezeggen met lijf, vrouw, kinderen en goederen onbeschadigt, maar ook zoo des begeert binnen geroerde *Malakka*, als burgers en kooplieden te laten blijven woonen, uwe religie zonder eenige verhindering exerceren, overal gelijk vóór

dezen en waar het u belieft te navigeren, mitsgaders daarenboven voor allen overlast te beschermen, mits conditie dat gij den *Nederlandschen* Staat zoodanige gehoorzaamheid bewijst, en zulks betaald als tot nog toe aan de Majesteit van *Spangien* gedaan hebt. Wij vertrouwen dat UEd. gezamenlijk deze gewigtige zaak wel inzien en onze liberale presentatie ter harte nemen zult. Ter contrarie, protesteren wij onschuldig te zijn aan het menigvuldig bloed dat daar vergoten zal worden, alzoo geboden hebben in zulken geval niemand in het leven te sparen, maar alles (hoewel op *Ceilon* barmhartig zijn geweest) door het zwaard te laten vallen; daarom beraad u wel en kiest van twee kwaden het kleinste.

(get.) *Anthonio van Diemen.*

In het Kasteel *Batavia*,
dezen 19^{en} Mey A° 1640.

BIJLAGE IV.

ACTE VOOR DEN COMMANDEUR PIETER VAN DEN BROECKE ALS 3^{e} PERSOON.

Wij *Antonio van Diemen*, Gouverneur-Generaal en Raden van *Indië* over den stand der Vereenigde *Nederlanden* in *Orienten*, hebben gesteld en geauthoriseert, gelijk doen bij dezen den Ed. *Pieter van den Broecke*, niet alleen tot Commandeur over *de Wassenaar*, *Grijpskerke* en het fregat *het Quelpaard*, welke nu met een secours van twee honderd en vijftig soldaten, naar de *Portugeesche* stad *Malakka* zenden, om die door Godes genade met de aanwezende magt en welke nog te volgen staat te vermeesteren, maar ook daar gekomen zijnde, als derde persoon van de geheele navale krijgsmagt te dier plaats present of nog te verschijnen, in Rade te compareren en daarvoor gerespecteert te worden. Hetwelk

wij een ieder op voorschreven schepen en ter voornoemde plaats onder onze gehoorzaamheid in dienst van de Generale Oost-Indische Compe bescheiden, bij deze ordonneren alzoo te achtervolgen, en gemelde *van den Broecke* daarvoor gelijk behoord te erkennen.

(get.) *Athonio van Diemen.*

Gegeven in het Kasteel *Batavia*,
dezen 4en Augustus Ao 1640.

BIJLAGE V.

GEÏNTERCIPIEERDE PORTUGEESCHE BRIEVEN.

a. *Antonio Telles*, Gouverneur in *Goa*, dato 24 April, A° 1640, aan *Manuel de Sousa Coutinho*, Kapitein van het kasteel *Malakka.*

Ik ben ten hoogste verblijd geweest, wegens de gunst die Z. M. mij doet, stellende mij in deze plaats met welke ik gelegenheid heb om UEd. te mogen dienen, die nogtans zoodanig niet zijn als ik wel wenschte.

Van *Diu* word mij geschreven en geaffirmeert, dat aldaar een fregat van *Mascate* was aangekomen, tijding brengende dat in *Bassora* een post uit *Portugal* aldaar zeker aangekomen was, en dat het schip *Oliveira* en het jacht van *Coetchin* in *Portugal* wel gearriveert waren.

In September aanstaande en het God gelieft, verhoopen wij het secours te hebben, waarvan met veel zekerheid gesproken word. Het galioen van *Ruy Diaz* ligt al ten anker in *Panglim*, het is een schoon stuk werk en met het andere dat ik nu ben makende, hetwelk hoop gereed te hebben om

de aanstaande zomer te navigeren, waarmede men minder het missen van het galioen *Bon Jesu* [1]) zal gevoelen, alzoo hetzelve gefabriceert wordt met veel naarstigheid.

In alle gelegenheid geeft uwe orders en hulp dat de twee jachten naar *China* vertrekken, alzoo ons ten hoogste aan deze voyage gelegen is, ik recommandeer deze zaak met geen meerder woorden, alzoo UEd. genegenheid ken en verstaan zult hetgeen wegens deze importante zaak vereyscht.

b. *Ruy Diaz do Cunha*, Viadoor da Fazenda, *Goa*, dato 25 April A° 1640, aan den Viadoor da Fazenda in *Malakka.*

Van hier is een jacht gedepecheert vertrekkende buiten om, onder het beleid en goede zorg van *Gaspar Pereira*, regt door naar *Macao*, met hetwelke voor Ambassadeur naar *Japan* vertrekt *Diego de Sousa de Menezes;* kostende het uittreden van dit jacht en de ambassade over de dertig duizend. (?)

Ambrosio Veloso is door den Gouverneur als Kapitein-Mór van de drie galioten geautoriseert, gaande geladen met provisien van rijst, tarwe en volk van oorlog, volgens de nevensgaande lijsten; *geen van de zeevarende persoonen willen naar de Zuid vertrekken*, de grootste magt die men heeft kunnen uitmaken, is geweest om dit secours uit te zetten.

UEd. zal den opkoop van al den teer bij de hand nemen tot de civielste prijzen die aldaar bekomen kunt, opdat ons groote partij van daar herwaarts toekomen mag. Gelijk den vijand van hier verstrooit en met verlies van volk vertrokken is, word geoordeeld dat niet magtig zal zijn om het kasteel van *Malakka* te belegeren; het weinige dat wij hebben om hetzelve te adsisteren, zullen die geene verklaren, die met deze galioten derwaarts gaan. Zoo het God gelieft, dat het secours komt in September toekomende, zullen zoo veel behulp doen als ons mogelijk zij, en zoo wanneer het ons ge-

1) Zie Aant. 41.

breekt, dat God niet toelate, zoo zullen UEd. toegezonden worden vier à vijf galioten, die alhier gereed liggen. UE. vertrouwen indien wij vermogten grooter magt te zenden, dat het ons niet aan de genegenheid ontbreekt, doch UE. dienen alzulken staat te maken of niets te verwachten hadden, want de voyagien ter zee zijn dangereus en alhier gebreken ons geen zorgen.

c. *Antonio Telles*, *Goa*, dato 27 April A° 1640, aan den *Matâram*, Keizer van *Java*.

Het heeft mij goed gedacht Uwe Hoogheid te doen verstaan, hoe de Maj^{t} den Koning mijnen Heer, mij heeft geordineert het gouverno van dezen Staat, in hetwelk Uwe Hoogh. mij altijd bereid zal vinden in het gelieven van uwe goede genegenheid.

Ik ben verblijd geweest dat den Kapitein van *Malakka* Uwe HH. een grof stuk kanon, de beste van het kasteel heeft toegezonden; indien Uwe HH. meer andere noodig heeft, gelieve mij te adviseren, ik zal dezelve laten maken met goede genegenheid om dezelve met mij te brengen omtrent Uwe HH., niettegenstaande de *Hollanders* alhier drie galioenen verbrand hebben, dienende hun zelven wegen mijne absentie, leggende in een rivier ongewapend en zonder magt. Verhoope op God in korten tijd veel andere in zee te brengen, met welke niet alleen Uwe HH. zal helpen veroveren *Jacâtra*, maar nog veel meer goede effecten bevorderen jegens alzulke roovers, dewelke geëxperimenteert hebben het weinige, dat in den oorlog hun heb aangedaan, brandende hunne schepen en andere in de vlugt drijvende, met verlies van menschen en veel dooden. De gelegenheid nu niet toelatende de voyagie derwaarts, ordonneere aan den Kapitein van *Malakka*, dat hij Uwe HH. adsistere en in alles met Uwe HH. handele wat regt is.

d. Antonio Telles, *Goa*, dato 24 April A° 1640, aan *Manuel de Sousa Coutinho*, Kapitein van het kasteel binnen *Malakka*.

Wij zijn hier zoo ontbloot van zeevarend volk, dat met uittermate groote travaille eindelijk zoo veel bootsgezellen heb bekomen om deze drie galioten uit te zetten, waarvan nog eenige per force hebben doen aan boord brengen. Het is noodig dat na den jegenwoordigen staat van de zaken, veel verzoek doen wegens de vriendschap van onze naburen, en particulier aan den Koning van *Johor* en *Pahang*, want de differentie waarin wij vervallen zijn met de *Maleijers*, spruit niet uit hen, maar van den *Laxamana*, die voornemens was zich tegen het Koningrijk te stellen. Overzulks heeft mij goedgedacht den brief te schrijven, die nevens deze gaat, die UEd. hem (zal) toezenden, door een persoon van respect, met een present hetwelk niet veel bedraagt, alleen van ietwes dat zij meest estimeren, en verzoeken ten hoogste dat zich binnen *Malakka* wil begeven, verzekerende hem goed tractement van zijn persoon, en straf aan die geene die hem offenceren; waarin UE. zoo handelen zal, dat er niemand na dezen zijn zal, die zich verstouten zal eenig leed aan de *Maleijers* onze vrienden te doen.

Want het is zeker dat door de kleine zorg die hierin gedragen is, voorgenomen hebben ons af te vallen.

De schenkaadjen aan den Koning van *Johor* en *Makassar*, als UEd. voorgenomen hebben, dient geen uitstel te lijden, en als wanneer de middelen des Konings komen, zullen dezelve onkosten weder betaald worden. Approberende het tractement dat UEd. aan den Ambassadeur van den *Matâram* gedaan hebben, welker vriendschap dient geconserveert te worden, en achten voor wel gedaan het vereeren van de twee stukken grof kanon, vóór dezen van den *Atchinder* verovert. Het is welgedaan, dat den Pr *Felix Manuel* met dezen Ambassadeur vertrokken is, om dezelfde reden die UEd. heeft geconsidereert.

e. Antonio Telles, Goa, dato 24 April A° 1640, geschreven aan de stad *Malakka.*

Zeer largo is den brief die ik van de stad *Malakka* in deze mouson heb ontvangen, zeer gaarne zoude het secours zenden dat van mij verzogt werd, aangezien de groote importantie tot verzekering derzelve en preservatie van de noodwendigheid waarin dezelve tegenwoordig vervallen is. Die van deze plaats zijn zoo woelende, zoodanig als men ooit in *Indië* gezien heeft, en het staat alles in den uiterste nood en misère, gelijk die van de stad verstaan zullen van degeene die nu derwaarts gaan; want het is nu vier jaren dat uit *Portugal* geen secours gekomen is van contant noch soldaten. Wanneer ik van de Noord kwam heb de galioenen in den asch gevonden, den staat zonder eenen reaal, en meer als over de vijftig duizend realen aan schulden, mede dat alle oorlogsgereedschappen nog moeten verzorgd worden, en ziende dat dit alles mogte desanimeren en in misvertrouwen stellen, heb deze maximen geappoincteerd en het contant geligt dat hier in deze stad was, als geleend zijnde in het gereed maken van de acht galioten, met intentie om die te equiperen met zeevarend volk en soldaten, en met provisiën te voorzien tot *Malakka's* adsistentie. Ondertusschen is de tijding gekomen van den oorlog op *Ceilon*, als dat het Kasteel van *Negumbo* verwoest en *Columbo* belegerd was, waarover het noodigste diende verzorgt en het meest vereischende bijstand gedaan diende, zulks derwaarts gezonden hebben, alles wat alhier geweest is. Considerende het secours hetwelk noodig was voor *Malakka*, zijn deze drie galioten met alle mogelijke devoir bijeen kunnen krijgen en de provisien gelijk daar bevonden zal worden, UEd. toegezonden. Ik weet wel dat er geen provisien gaan als die stad van ons eischen, maar wat zal ik doen? zoo hetzelve in geen jachten gaan en de galioten zijn niet bekwaam om die over te voeren. Die van de stad zullen zich voor verzekerd houden, dat mijn hart daarin is, en indien

zij nu met geen groote armade voorzien word, is het in der waarheid, dat het niet mogelijk is geweest het te effectueren; maar in September zonder eenige twijfel zal een groot gedeelte gaan of zoodanig adsisteren als ik in de gelegenheid ben, met hetwelke zullen hun alle ingezetenen animeren en het noodigste helpen bevorderen.

f. Remonstrantie door den Padre *Antonio Sarawa* van de Compe. *Jezu*, als verzorger der stad *Malakka*, gepresenteerd aan de Raad van Z. M. binnen *Goa*, dato primo Augustus A°. 1639, om voorschreven plaats *Malakka* op het noodigste secours te zenden tegen September aanstaande; verhalende diverse discourssen nopens het belegeren van *Malakka*, te weten:

Malakka, maken wij rekening dat partout September door de *Hollanders* en den *Atchinder* belegerd zal zijn; dat uit de *Engelschen* verstaan, de *Hollanders* in *Suratte* hebben geaffirmeert om eene magt van 14 schepen naar *Malakka* te zenden. *Francisco de Sousa Castro*, adviseert uit *Atchin*, dat de *Hollanders* den *Atchinder* hebben toegezegd, met 15 schepen het kasteel van *Malakka* te belegeren, en dat den Koning van *Atchin* zelfs in persoon voornam met zijne armade derwaarts te trekken.

Indien de magt of het secours van *Goa* voor *Malakka* zoodanig ware, dat daarvan eenige tot adsistentie van den *Matâram* mogten gezonden worden, die zoo genegen is de plaats *Jacâtra* te veroveren, waarmede men de *Hollanders* zoude diverteren van *Goa*, *Ceilon* en de geheele Noord.

Den 27en April 1640.

BIJLAGE VI.

AAN DEN OUD-COMMANDEUR JACOB COOPER,
PER *Goes* GESCHREVEN.

Manhafte, wijse, voorzienige Heer en Vriend.

Sedert onzen laatsten, daarvan onnoodig achten copy te zenden, is ons per *het Quelpaard* geworden uw aangenaam schrijven van pr. September pass, benevens een pakje alamber of barnsteen wegende 9½ ℔; hetwelk bevonden hebben ruim zooveel te responderen en ingevolge aan de Gener. Compe goed gedaan, twee kleintjes maken een groot; onze Mrs supporteren zware lasten, daartegen wel eenig soulaas vereischt. God geve *Malakka* eerlang (zoo het voor den ontvangst dezer niet geschied zij) in het zout gerake, hetwelk door de incommodatie van de rivier en meer andere obstakelen zijne zwarigheid heeft en langer duurt als ons lief is. Wenschten den *Johoriet* volgens toezegging met meerdere magt van volk te hulp kwame, opdat de stad ter wederzijde aangegrepen werde, in welk geval nevens UEd. vertrouwen het met Signor uit zoude maken. Echter moeten de zaken niet steken laten, ten ware ons ziekte en andere onbedenkelijke incidenten overviel, dat God verhoede. Het is ons lief UEd. de charge over de navale magt bevolen blijft; vigileert de belegerden te water geen secours bekomen, en nog chaloupen mankerende dienen die van den *Johorschen Laxamana* verzocht. Het is ons leed en voor den vijand groot soulaas, van de drie fusten pr. Mei uit *Goa* gezeild twee behouden binnen gekregen hebben, item het navet met den gezant over *Macao* naar *Japan* gedestineert, en dat denzelven pr. Julij weder buiten geraakt en zijne reis naar *Macao* gevorderd heeft, mitsgaders 15 *Javaansche* tingangs onze bezetting zijn ontsnapt en in *Malakka* geraakt.

Van *Goa* noch *Macao* hebben de belegerden geen secours van importance te verwachten, het kon gebeuren dat in Sep-

tember 2 à 3 fusten uit *Goa* naar *Malakka* waren genavigeert, die verhoopen onze bezetting niet echapperen zullen; gelijk secours kan ook van *Macao* komen, daarop met arendsoogen diend gelet.

En alzoo per generale missive enz., zullen in deze niet larger wezen, eenelijk zeggen, dat ons UEd. goede courage tot *Malakka's* bemagtiging ten hoogsten aangenaam is, met verdere recommandatie ten uiteinde alzoo gelieft te continueren, en goede correspondentie met den Majoor en verdere Raadspersoonen te houden, opdat met goede eenigheid onze intentie worde ten effecte gebragt. Hetwelk den grooten God geve, in wiens heilige scherm en schild UEd. met de aanwezende vrienden willen bevolen laten en blijft gegroet van UEd. vrienden.

Anthonio van Diemen.
(get.) *Cornelis van der Lijn.*
Johan van Twist.
Justus Schouten.

In het kasteel *Batavia*,
dezen 11^{en} October A° 1640.

BIJLAGE VII.

AAN DEN COMMISSARIS JOHAN DE MEERE, PER *Goes* GESCHREVEN.

Achtbare, wijze, voorzienige Heere.

Per het schip *Egmond* is onzen jongste geweest, daarvan UEd. de copie onder de generale papieren nu andermaal toezenden, ons tot den inhoud gedragende. Sedert bekomen per *het Quelpaard* onder andere advyzen UEd. particuliere missive van 5 Sept. pass., daaruit wel bemerken UEd. aangenamer zoude geweest zijn tot ons haddet mogen retourneren, als verblijf omtrent de krijgsoefening voor *Malakka*, en dat prin-

cipaal uit UEd. schrijven apprehenderen, de uitvoering van zaken bij overlijden van den Veldoverste *Adriaen Antonisz*· (dat God genadig verhoede) als tweede persoon te uwen laste mogt komen en ongeoefent in krijgs-exploicten UEd. niet voegen zoude. Onze intentie is nooit geweest UEd. met deze charge te belasten, maar als onzen Commissaris en secunde de militaire persoonen met uwen goeden raad te adsisteren, en wijders op alle voorvallende zaken onderhandelingen met de uitheemsche Prinsen, verschillen en kwestien, verzending van schepen, goeden regel op de scheepsboeken enz. te letten, en alles tot een goed einde te dirigeren na uiterste vermogen, gelijk ons per generale missive dit aangaande hebben verklaard, daarin vertrouwen gerustelijk contentement zult nemen. Den Raad heeft geenszins kunnen verstaan UEd. herwaarts te laten komen, alzoo oordeelen aldaar om verscheiden redenen niet gemist moogt worden, en is ons lief door uw getemperd humeur verscheiden geschillen zoo nu en dan onder de principalen aldaar voorvallen, door heete hersenen of om beter te zeggen grooten ijver, wijsselijk accomodeert en ter nederzet. Daarin UEd. gerecommandeert word te continueren, opdat door twist en jalousie onze intentie niet word vernietigt; tracht doorgaans den Raad met liefde en eendragt tot elkander te verbinden, den Majoor dat een rude humeur, doch een ijverig en kloekmoedig soldaat is, in het particulier te vermanen, *de rotting omtrent zijne Officieren moet sparen*, maar hunne fouten die begaan door justitie doet corrigeren, hetwelk meer ontzag aan zijn persoon en ambt zal baren, mitsgaders lieftalliger en met grooter ijver gediend worden, en contrarie de mindere Officieren hunne fouten voorstellende, nevens den ijver des Veldoverste, die zoo groot is, dat daaruit bij wijlen wel iets exorbitants, als boven gezegd, resulteert, hetwelk dan ten goede moet geduid worden. UEd. zal ook gezien hebben onze dispositie in het gouvernement van *Malakka* bij verovering, (hetwelk den Almogende gunne) dat vertrouwen met ons verstaan zult noodig

te wezen, en daar om deze eerlijke conditie met ijver aanvaarden, mits den Majoor de preferentie latende. Zijt toch voorzigtig bij aflijvigheid des Veldoverste (daar God vóór wil wezen), in het verkiezen van een ander. Zoo UEd. meent het aan den Oud-Commandeur *Cooper's* vigilantie niet staat te mankeren, vertrouwen wel het meeste respect daar zal hebben. Wenschten UEd. van hier met capabele persoonen vermogten te seconderen, dat ons nu ondoenlijk blijft; doch verhoopen door Godes genade *Malakka*, voor de aankomst dezer zich gerendeert zal hebben, anders uitgevallen zijnde, moeten patienteren en den tijd afwachten. God geve maar het aan kruid en overval van ziekte niet komt te obsteren, alzoo niet gaarne zien zouden onverrigter zake van het land gedrongen werden te scheiden. En alzoo over deze materie onze intentie per generale missive verklaren, en UEd. mede wel zal kunnen verstaan hoe noodig uwe continuatie aldaar zij, zullen ons over deze zaak niet verder uitlaten, maar met verlangen eene goede uitkomst van den Almogende verwachten, mitsgaders hoe de zaken in *Atchin* staan, en welks geruchten (God geve dat gelogen zij) vrij ongerust blijven, en dienen met dien Koning in geen verwijdering te komen. Het gevalt ons niet dat dien Vorst aan den Majoor vroeg als in *Atchin* was, *als nu de Nederlanders Malakka heb helpen winnen, zullen zij mij dan niet tegenvallen?* daaruit besluiten moeten de weigering van adsistentie niet zoo zeer resulteert uit onze onderhandeling met *Johor*, als vrees hem te groot te zullen worden. Meenen daarom goed ware bijaldien *Malakka* blijft tegenhouden, van daar eerbiedig verzogt werd om toch ter hulp te komen, hem lauderende zonder zijne adsistentie nu eerst aanmerken, niet magtig zijn *Malakka* te vermeesteren, en hetzelve afslaande dat ons dan gelieve met groote partij buskruid te seconderen, onder behoorlijke restitutie, of dat bij gebrek van d'een of ander, met schande de belegering zullen moeten verlaten. UEd. overlegge deze zaak en willen ons met het goedvinden van den Raad en hetgene

daar op voornemen confirmeren, ons wijders als gezegd aan de generale missive gedragende, eenelijk dat voor 60 koppen kleeden op *ter Goes* zenden, daarvoor de verstrekte zult doen debiteren.

Hiermede

Achtbare, wijze, voorzienige Heere, zullen UEd. na onze groete en genadige protexie des Alderhoogste bevolen laten.

(get.) Als voren.

BIJLAGE VIII.

AAN Sr PIETER VAN DEN BROECKE, PER *Goes* GESCHR.

Eerzame, voorzienige S^r^ en Vriend.

Met het galjoot *het Quelpaard* is ons geworden den uwen van 4 Sept. pass., daaruit met aangenaamheid UEd. salvo arrivement, mitsgaders *Grijpskerke* en *Rama* verstaan hebben, verhoopen het nader afgezonden secours, als is de *Anna*, boot *Banda* en *Egmond*, mitsgaders de vloot naar *Ceilon* gedestineert voor den ontvangst dezer costy zullen wezen verschenen, en zoo haast de resterende vaderlandsche schepen zullen verschijnen, hebben Ul. meerder secours te gemoet te zien. Met vertrouwen den Almogende ons die importante stad in handen zal laten vallen, waartoe UEd. schrijven goede moed te hebben en ons niet ontgaan zal bijaldien aan buskruid niet te mankeeren komt, daartoe zooveel als vermogen contribueren zullen, doch van *Coromandel* moet het gebrek gesuppleert worden. En alzoo in onze gener. missive op alles order geven en onze intentie op *Malakka's* beleg verklaard hebben, zullen hier cesseren en de aanwezende vrienden ten overvloede tot goede courage aanmanen, elkander eendragtelijk met raad en daad te adsisteren, als wanneer door Godes genade het effect van ons dessein niet ontstaan zal. UEd.

verzoek van aan zijne vrienden (bij aflijvigheid, dat God verhoede) de verdiende gagien te bestellen, zal nagekomen worden, daarop rusten moogt; doch willen niet twijfelen elkander in gezondheid victorieus bejegenen zullen, daarom den Almogende gestadig biddende. Dezelfde grooten God voorspoedige onze desseinen ter zijner Eere, welstand van onze principalen en reputatie des vaderlands. Blijft met Kapitein *Minne Willemsz.* en de verdere vrienden gegroet en in schut des Albestuurders bevolen.

Hiermede enz.

Uwe vrienden,
(Get. als voren).

BIJLAGE IX.

Ady 20 October A° 1640.

Monsterrol van de gezonde en zieke Soldaten, thans in het *Nederlandsche* Leger voor *Malakka.*

Onder de Compe van *Lamotius.*

		Gez.	Ziek.	Kopp.
Luitenant	*Barent Jansz. van Kuilenburg* .	40	14	
„	*Gerrit Casperse*	46	20	
„	*Pieter van Nes*	29	24	
„	*Gerrit Rijcx*	32	27	
„	*Jan Jansz. van Menen* (?) . . .	45	2	
		192	87	279

Onder Kapitein *Forsenburg.*

Luitenant	*Jacob Jansz.*	34	18	
„	*Harderwijck*	34	15	
„	*Maerten Backer*	34	12	
„	*Bloem*	29	18	
		131	63	194

Onder Kapitein *Max. Bontemps.*

	Gez.	Ziek.	Kopp.
Luitenant *David Vinck*	28	18	
„ *Jeuriaen Leseman*	31	20	
„ *Christiaen Cuberm*	29	22	
„ *Vincent Schoorder*	36	14	
	124	74	198

Onder Kapitein *Dobbertyn.*

Luitenant *La Force*	21	33	
„ *Van de Woestijne*	21	30	
„ *Coch*	26	29	
„ *Bruyn*	27	21	
„ *Straetsburg*	46	9	
„ *Gerart Wolfhage*	25	23	
	166	145	311
Voor de rivier *Ringy* om de Zuid kruissende	12	„	
De drie kruissende jachten aan *Cabo Rachado*	33	„	
Op dito chaloupen	42	19	
Op het *Roode Eiland*	30	10	
	117	29	146
te zamen blanke	730	398	1128
De *Mardijkers* van *Diego Kesio*.	24	27	51
Javanen en *Bandanezen*	14	19	33
	768	444	1212

Matrozen.

Tot den trein	164	
In de schepen en vaartuigen	560	
Gekwetsten en zieken	137	861
	te zamen	2073

BIJLAGE X.

Publicatie.

Minne Willemsz Caertekoe, Commandeur en Veldoverste des *Nederlandsche* leger voor *Malakka*, en de vloot van offentie in het vaarwater van dien, en deszelf Raden. Allen die dezen zullen zien of hooren lezen, Salut.

Alzoo van meening zijn volgens onze resolutie van dato xi dezes, in korten tijde onze belegerde vijanden binnen *Malakka* stormenderhand aen te tasten. Zoo is het dat wij mits dezen alle goederen der ingezetenen, uitgenomen het geschut, ammunitie van oorlog en den aankleve van dien, voor goeden buit verklaren. Doch alzoo wij bij exempelen geleerd zijn, dat het ontijdig en ongeregeld plunderen onzer matrozen en soldaten veele zwarigheden causeren, vermits ieder zijns weegs van hunne compe naar den buit loopende, het gansche desseyn (ofschoon ter halver victorie zijnde) in perijkel word gesteld. Zoo is het dat wij om zoodanige onheilen voortekomen en daerin tijdig te voorzien, hebben noodig geacht een ieder bij deze wel expresselijk te waarschuwen en scherpelijk te verbieden, dat niemand, het zij officier, soldaet of matroos, van wat staet, kwaliteit of conditie mogte zijn, voor en aleer met publique tromslaen consent tot plunderen uitgeroepen zij, zich zal vervoorderen van zijne compe te begeven, het zij met of zonder consent zijner officieren, om wat oorzaack of dekmantel het zoude mogen zijn. Op poene die deze zal bevonden worden te contrarieeren, dat een ieder uit onzer Raden of derzelver lijfguarde, daartoe gelast zijnde, de gemelde contraventeurs terstond als vijanden zullen vermogen dood te slaen, of die daar op in hechtenis geraackt, dat men dezelve van leven ter dood zal straffen, met confiscatie hunner goederen en maendgelden.

Belastende wel en expresselijk aan onzen Fiskaal hier op

scherp regard te nemen, en deze onze bevelen met alle vermogen effect te doen sorteren en te executeren.

Gegeven in het *Nederlandsche* leger voor *Malakka* ady xiij Januarij A° xvjcxli.

(Get.) *Minne Willemz. Caertekoe.*
Hendrick Sieuwersz. Spanheim.
Antony Hurdt.
Nicolaes Jansz.
Johannes Lamotius.
Pieter Baeck.

BIJLAGE XI.

Rolle van het geschut rondom alle de fortressen van *Malakka.*

Op het *Curas.*

3 wijdmonden.
1 stuk à 48 ℔ metaal, genaamd den Hond.
2 dito à 36 ℔ metaal.
1 „ „ 18 „ „
4 „ „ 12 „ „
1 „ „ 15 „ „
1 „ „ 9 „ ijzer.
1 „ „ 9 „ metaal.
1 „ „ 8 „ ijzer.
1 „ „ 3 „ „
1 „ „ 6 „ „
1 „ „ 4 „ „
1 metale bas.

Op den *Toren.*

2 stukken à 4 ℔
1 metaal dito 1½ ℔
3 bassen.

Op *St. Domingo.*

2 metale bassen.
1 dito stuk à 36 ℔
1 „ „ „ 24 „
3 „ „ „ 12 „
1 „ „ „ 24 „
met 3 vaten kruid.

Tusschen *St. Domingo* en *Madre de Deos.*

5 metale bassen.

Op de Punt *Madre de Deos.*

4 wijdmonden.
1 stuk à 50 ℔
2 dito „ 48 „
2 „ „ 24 „
1 „ „ 12 „
1 „ „ 15 „ 9 gescheurt

Op de *Gordijn.*

2 metalen bassen.
21 halve haaks.

Omtrent het *Hospitaal.*

3 wijdmonden.
2 metale stukken à 12 ℔
1 dito „ „ 6 „
1 „ „ „ 1 „
1 ijzer „ „ 5 „

Het Hospitaal *de Poveros.*

1 stuk à 30 ℔
1 „ „ 6 „

Op de Punt 11,000 *Maagden.*

2 wijdmonden.
6 halve haaks.
1 stuk à 48 ℔
1 „ „ 24 „
2 „ „ 18 „
1 „ „ 15 „
1 „ „ 12 „
2 „ „ 7 „

Bij de *Kerk.*

1 stuk à 24 ℔
2 „ „ 12 „

Op de Punt *St. Jago.*

2 wijdmonden.
4 halve haaks.
1 stuk à 48 ℔ metaal.
3 dito „ 24 „ „
1 „ „ 18 „ „

a [1]) Memorie van het kanon hetgeen op de punten als andere plaatsen binnen *Malakka* hebben bevonden, namentlijk:

Op de punt de *Elf Duizent Maagden.*

2 metale stukjens schietende 4 ℔ ijzer.
1 Frans cartouw van 36 ℔ schietende.
1 metale stuk schietende 16 ℔
1 slang schietende 29 ℔
½ cartouw van 20 ℔ schietende.
1 metaal stuk van 12 ℔
3 wijtmonden.
10 stuks.

Op *St. Jago.*

1 slang van 24 ℔ schietende.
1 dito van 26 ℔
½ Frans cartouw van 18 ℔
½ slang van 18 ℔
2 wijtmonden.
½ cartouw van 24 ℔
7 stuks.

De Betaal punt.

1 slang van 38 ℔
1 metaal stukjen van 6 ℔
2 stuks.

1) Volgens een andere lijst.

Het Curas.

3 groote wijtmonden.
1 slang van 16 ℔
1 ijzer stuk van 8 ℔
1 ijzer dito van 6 ℔
1 ijzer dito van 9 ℔
1 Prince stuk van 12 ℔
1 dito van 12 ℔
1 metale stuk van 15 ℔
½ cartouw van 25 ℔
1 Frans cartouw van 38 ℔
1 cartouw van 24 ℔
13 daaronder 3 ijzere stukken.

Onder de Toren bij het *Curas*.

½ cartouw van 26 ℔
1 metaal stuk van 9 ℔
2 stuks.

Voor de Toren.

1 metaal stukjen van 4 ℔
1 dito op de toren van 4 ℔
2 stuks.

Boven bij de klokken bij het *Curas*.

½ Frans cartouw van 16 ℔
1 Prince stukjen van 12 ℔ clokwijs.
1 metaal stuk van 13 ℔
3 stuks.

Bij de Pakhuizen.

3 stukjes van 4 ℔ ijser.
2 dito van 3 ℔
4 ijzere falcons.
9 stuks.

Beneden den Gordijn.

1 metaal stuk van 6 ℔ zijnde het oor af.

Op de Gordijn.

1 wijtmond.
2 wijtmonden.
1 ijzer stuk van 8 ℔
1 koper stuk van 5 ℔
5 stuks.

Op *St. Domingo*.

1 metale slang van 24 ℔
1 stuk clokwijs van 13 ℔
1 dito van 12 ℔
1 metale stuk van 19 ℔
1 dito van 12 ℔ onbekwaam
1 groote wijtmond.
6 stuks.

Op *Madre de Deos*.

1 Frans cartouw van 36 ℔
½ cartouw van 24 ℔
1 dito van 24 ℔
1 Frans heel cartouw.
1 stuk clokwijs van 12 ℔
4 wijtmonden.
1 Duytsch heel cartouw.
1 stuk van 17 ℔ onbekwaam.
1 metaal stukjen van 4 ℔ ijzer.
12 stuks.

Somma 72 stuks.

Volgen de bassen.

2 bassen leggende voor des Gouverneurshuis.
2 dito in des Fiskaalshuis.
1 dito op *St. Jago*.
6 ijzere falcons in de pakhuizen.

2 ijzere op de stompe toren.
4 dito op de groote toren.
17 stuks.

BIJLAGE XII. Zie Bijlage X.

BIJLAGE XIII.

Memorie van de kontanten, goud, zilverwerk en koopmanschappen, bij den Ed. Commandeur *Minne Willemsz. Caertekoe* en den Raad, uit de veroverde goederen binnen *Malakka* genoten.

Den Commandeur *Minne Willemsz. Caertekoe.*

Aan kontante penningen	*f*	8,413—	„ —„
„ 50 ℔ zilverwerk (getax.)	-	2,000—	„ —„
„ 3 ℔ goud (getax.)	-	1,500—	„ —„
Een muskus ketting (getax.)	-	563—	8—„
Aan gemynde diamante ringen, stiften en voren, paarlen, te zamen monterende .	-	825—	12—„
	f	13,302—	„ —„

Gemelde Commandeur verklaard dat de bovenstaande ketting van *f* 563—8 in het kastje n° 1 berust, item dat de voorschr. ketting in tweën is gedeelt en de andere helft aan de *Johoriten* afgegeven heeft.

Den Opperkoopman *Anthony Hurdt.*

Aan kontanten	*f*	5,816—	„ —„
„ 25 ℔ zilver (getax.)	-	1,000—	„ —„
„ 3 ℔ goud „	-	1,500—	„ —„
„ kleden „	-	528—	„ —„
„ een gemynde diamante ring	-	108—	„ —„
	f	8,952—	„ —„

Den Sergeant-Majoor *Johannes Lamotius.*

Aan kontanten	*f*	5,784—„—„
„ 31 ℔ zilverwerk (getax.)	-	1,240—„—„
„ 3 ℔ goud (getax.)	-	1,500—„—„
„ kleden (getax.)	-	528—„—„
„ gemynde diamante ringen, stiften en ooren, mitsgaders eenige paarlkens . .	-	636—„—„
	f	9,688—„—„

Den Kapitein *Lourens Forsenburg.*

Aan kontanten	*f*	5,816—„—„
„ 13½ ℔ zilverwerk (getax.)	-	540—„—„
„ 3 ℔ goud (getax.)	-	1,500—„—„
„ kleden (getax.)	-	528—„—„
„ gemynde diamante ringen, mitsgaders een *munnikjen* met dito diamanten en eenige paarlkens	-	523—„—„
	f	8,907—„—„

Schipper *Pieter Baeck.*

Aan kontanten	*f*	5,816—„—„
„ 18 ℔ zilver (getax.)	-	720—„—„
„ 2 ℔ goud „	-	1,000—„—„
„ kleden „	-	504—„—„
„ 32 ℔ barnsteen (getax.)	-	1,392—„—„
	f	9,432—„—„

Den Commissaris *Hendr. Sieversz. Spanheim.*

Aan 25 ℔ zilverwerk (getax.)	*f*	1,000—„—„
„ kontante penningen	-	4,856—„—„
	f	5,856—„—„

Jor. Schilderhuyzen, Fiscaal.

Aan kontante penningen	*f*	1,000—„—„

Den Predikant *Johannes Schotanus.*

Aan kontante penningen	*f*	1,000—„—„
	Somma *f*	58,137—„—„

Volgens een ander stuk is ook aan *Nicolaes Jansz. Houtcoper*, toegekend eene somma van *f* 5,856—„, hetgeene alsdan

met de vorige *f* 58,137—„ het totaal bedrag tot *f* 63,993—„ brengt.

a. Resolutie van den 10 April A°. 1641.

In plaats van de zes maanden toegestaan aan de bespringers van *Malakka*, aan de Hoofd-officieren toegestaan. *f* 35,580—„

Verdeeld als volgt:

De Commandeur *Caertekoe.* . .	*f* 9500—	
„ Commissaris *Spanhems* . . .	- 5000—	
„ Sergeant-Majoor *Lamotius* . .	- 4500—	
„ Kapitein *Forsenburg* . . .	- 4000—	
„ Schipper-Comm. *Pieter Baeck.*	- 4000—	
„ Opperkoopman *Anthony Hurd.*	- 3500—	
„ Id. *Houtcoper* (zal.).	- 3000—	
„ Predikant *Schotanus*	- 1080—	
Op een ander stuk *f* 1000—		
De Fiskaal *Schilderhuyzen* . . .	- 1000—	
	———	*f* 35,580—„

BIJLAGE XIV.

Notitie van de kontanten, goud, ongemunt zilver, kleden als anderzins in de stad *Malakka* veroverd, waarvan eene partij met de schepen *Egmond*, *ter Goes* en *Wassenaar*, mitsgaders de jachten *Klein-Zutphen* en *Bredam* alhier (*Batavia*) ontvangen, en eene partij aldaar binnen *Malakka* tot den handel behouden is, namelijk:

368¾ reaal zwaarte goud, alhier ontvangen, te weten:		
285¾ 7° zwaarte à 10 realen zilver komt	r° 2857½	
83 „ „ het merendeel amber à 8 .	- 664	
à 50 stuiv. per	r° 3521½	
	———	*f* 8,803—15—„

In kontanten *f* 51,031—14—8
te weten:
Alhier ontvangen *f* 20041—14—8
Binnen *Malakka*
behouden . . - 30990— „ —„
f 51,031—14— 8

1159½ ℔ ongemunt zilver, alhier in staven versmolten, die zuiver hebben uitgebragt.
1123¾ ℔ à 40 gulden het ℔ komt . - 44,950— „ — „
f 2126—17—8 dat bedragen de volgende juweelen, te weten:

13 stuks koralen kettingen tusschen eenige goude knoopen geregen, wegende te zamen 16 r° zwaarte à 4 r° zilver . . . . . r° 64
Een hoedband met klapbekken in het goud gezet tot. . . „ 15
Drie oorhangers met 3 diamanten gegarneert à 4 r° ieder komt . . . . . „ 12
Een zilver verguld potjen } wegen-
partij vergulde knoo- } de te „ 32
pen } zamen
Aan diamanten in het goud gezet, oorhangers, paarlen enz. „ 344
Twee goude kettingen } 15⅜ r. zw.
Een dito paternoster }
Elf armringen . . . 16½ „
Twee goude kettingen van 10 toeren . . 6½ „
38⅜ à 10 r° zilver 383¾
à 50 st. per r° 850¾
f 2,126—17— 8

916½ ℔ ruwe barnsteen à 13 guld. het ℔ . . . . . - 12,890—10— „

84	r° zwaarte bloedkoraal à 6½ r° den r° zw.	-	1,365— „ — „
15,755	℔ sandelhout à 20 guld. het cento	-	3,151— „ — „
25,951	℔ giroffel nagelen à 7 st. het ℔	-	9,082—17— „
74,705	℔ wierook à 10 guld. het cento	-	7,470—10— „
45,360	℔ tin à 30 guld. het cento .	-	13,608— „ — „
1,625	℔ spiauter à 20 guld. id. .	-	325— „ — „
2,450	℔ olijphants-tanden à 10 st. het ℔	-	1,225— „ — „
6,618	℔ poetsiok à 20 guld. het cento	-	1,323—10— „
2,415	℔ schildpadshoorn à 20 stuiv. het ℔	-	2,415— „ — „
263	stuks rinoceros hoorns, te weten: 183 st. à 20 st. ieder, komt *f* 183 10 „ „ 10 gl. „ „ - 100 70 „ „ 5 gl. „ „ - 350	-	633— „ — „
1,101	℔ mirre à 40 guld. het cento	-	440— „ — „
374	℔ gruis van ruwe getakte bloedkoraal à 10 stuiv. het ℔ . .	-	187— „ — „
5,649	℔ rassamale à 2 gl. het ℔ .	-	11,298— „ — „
32,150	stuks rogge vellen, namelijk: 29,000 st. à 22 gl. het cento *f* 6380 3,150 „ „ 20 „ id. - 630	-	7,010— „ — „
140	℔ amfioen à 3 guld. het ℔ .	-	420— „ — „
320	℔ galnoten à 20 guld. het cento	-	64— „ — „
1.800	℔ Ceilonsche kaneel à 6 stuiv. het ℔	*f*	540— „ — „
125	℔ slecht agulhout à 10 st. het ℔	-	62—10— „
	partij verguld lakwerk, alhier bij vendutie verkocht. te zamen.	-	62—10— „
	De volgende kleden in de stad *Malakka* tot de negotie behouden en getaxeert als volgt:		

825	p. bolatins te zamen getax. . .	-	1,701—11— 8
820	p. *Cambodiasche* kleden	-	2,613—15 „
660	p. salempoeris à 22 r° de corge	-	1,893— 7— 8
2,360	p. tapi sarassen, te weten:		
	2,160 p. à 8 r° de corge *f* 2203— 4		
	209 p. en 3 p. sar. Maleyo te zamen - 532—19		
		-	2,736— 3— „
955	p. ramboetijns	-	1,911— 4— 8
2,030	p. allerhande betilles	-	4,468— 4—12
320	p. verscheide sorteringen sarassen	-	1,315—16— „
425	p. diverse slechte kleden . . .	-	428—10— „
64	p. cassa Bengalen à 36 r° de corge	-	293—15— 3
40	p. percalen à 38 r° de corge .	-	193— 6— „
80	p. sanen à 25 r° „	-	255— „ — „
45	p. petas Maleije à 20 r° „	-	114—15 - „
1,335	p. tapi kitjil à 5 r° „	-	851— 1— 4
540	p. moeris	-	503— 7— 6
180	p. negros kleden	-	96—18— „
320	p. sarassen ley de *Coetchin* à *f* 6—12	-	2,112— „ — „
210	p. slaven en slavinnen, namelijk:		
	60 manspersonen, 150 vrouws „ à 10 r° .	-	5,355— „ — „
3	p. gescheurde klokken . . .	-	682— 2— 8
	Somma	*f*	208,011—11— 9

In *Malakka* behouden. Ongetaxeert.

52 p. zoo metalen als ijzere stukken.
2805 p. rond scherp.
247 p. heele en halve haaks.
56 p. musketten.
8 p. hellebaarden.
90 p. picken.
6 p. hasagayen.
4 p. pertisanen.

4 zeepmessen.
55 vaten buskruid.
partij lont.
1878 ℔ bedorven comijn.
1770 ℔ Ceilonsche kaneel.
100 ℔ agulhout.
4 vaten zeep.
230 ℔ slecht costuur ? hout.
10 p. metale stukken.
5 p. ijzere „
Een vierkante marmersteenen tafel, beschadigt.
Een orgeltje.
13 p. slechte schilderijen.
3 kisten met gebezigd misgewaad.
7 metale klokken.

In *Malakka* behouden.
Alhier ontvangen.
Ongetaxeert.

Actum in het kasteel *Batavia*, den 28 November A° 1641.

PLAN VAN *Malakka*.

Te vergeefsch werd er in het Oud-Koloniaal archief gezocht naar de plannen van *Malakka*, zoo wel die derwaarts van *Batavia*, als die gedurende het beleg van eerstgenoemde stad, naar *Batavia* werden gezonden [2]).

Slechts twee zijn er daar aanwezig, beide zijn van *Malakka* gezonden om daarop het goedvinden te vernemen van het Hooge Bestuur te *Batavia*, over de voorgestelde wijze ter verkleining dier vesting; de eene draagt het jaartal 1656, de andere die van 1663.

Beide zijn nagenoeg op de zelfde schaal vervaardigd, alleen is die van 1656 iets uitvoeriger; daar het evenwel voor ons doel genoegzaam geacht kan worden, bekend te zijn met de verdedigingswerken als mede de voornaamste gebouwen, zoo

---

1) Bl. 185, 190. 2) Bl. 195.

hebben wij uit die van 1656, op die van 1663 overgebragt, die daarop niet voorkomen.

Tot ons leedwezen zijn wij buiten de mogelijkheid met naauwkeurigheid te kunnen opgeven, waar de aanvals-werken hebben gelegen. Uit de voorgaande stukken blijkt alleen:

Dat de landing plaats had om de Noord van de stad, op een ruim veld buiten schoot van 's vijands kanon [1]).

Dat er eene nieuwe batterij opgerigt werd — zoo dat er reeds eene bestond — die tegen het bolwerk *St. Domingo* moest dienen, even als dat het geschut van de schepen of wel der oude batterij, het *Curas* en de *Toren* van het oude fort, zeer beschadigd had [2]).

Dat het bij de uitkomst bleek dat deze batterijen aan de zeepunten en wallen zeer veel kwaad deden [3]).

Dat men eene brug over de rivier had gelegd, om den vijand aan de Noord-Oostzijde der stad afbreuk te kunnen doen, en daar genoegzaam meester was van het klooster *Madre de Dios* [4]).

Dat de belegeraars op het *Roode eiland*, onder het bereik van het geschut der vesting liggende, eenige stukken hadden geplaatst, om van daar mede de stad te kunnen beschieten [5]) en

Dat de storm heeft plaats gehad op het bolwerk *St. Domingo*, terwijl men intusschen eenen looze aanval op het *Curas* en door de *Maleijers* aan de Zuidzijde der stad liet maken [6]).

Aanwijzing van alle de bolwerken of punten, ook alle andere principale plaatsen en pakhuizen, binnen de stad en fortresse *Malakka*, mitsgaders eenige nieuwe aanwijzing van kleinder forts circumferentie.

A *Frederick Hendrick* vroeger *Curas.*
B *Middelburg.* Word niet opgegeven bij de herbenoeming.
C *Ernst Casimir* vroeger *Mora.*

---

1) Bl. 155, 156. 2) Bl. 166, 167. 3) Bl. 180, 181. 4) Bl. 184, 185. 5) Bl. 194. 6) Bl. 112—115.

D *Amsterdam* „ Hospitaal *del Rey*.
E Victoria of Stormpunt „ *St. Domingo*.
F *Aemelia* „ *Madre de Dios*.
G *Henriette Louyse* „ *Onze Mille Virgines*.
H *Wilhelmus* „ *St. Jago*.
I *Mauritius* „ Hospitaal *des Poverens*.
K *Fortalessa Velho*, ook *Misericordia* en het Slavenhuis genoemd, met zijnen toren.
L Des Gouverneurshuis en Secretarie.
M Het Hospitaal.
N De Kerk *St. Paulo*, op het hoogste van den berg gelegen, met zijne toren.
O Zie D.
P Zie I.
Q Pakhuizen.
Q' Idem, soldijkantoor en woningen.
R Heerenstraat.
S Omtrek van den berg.

N°. 1, 2, 3, 4, 5, a, b, c — Geprojecteerde werken ter verkleining der vesting.

Wij hebben deze kaart, zoo mede verschillende stukken tot onzen arbeid gebruikt, te danken aan de welwillendheid van den Heer Rijks Archivaris *Bakhuizen van den Brink* en Jonkhr Mr. *de Jonge*, die steeds voortgaan ons de meest behulpzame hand te bieden in de nasporingen, die wij ons in het belang der geschiedenis in het Oud-Koloniaal Archief veroorloven.

Wij mogen niet nalaten hen hiervoor onzen welmeenenden dank toe te brengen. L.

DRUKFOUTEN.

Blz. 162	r. 14	v. o.	*staat:* *Adriaen Antisz.*	*lees:*	*Adriaen Antonisz.*
„ 165	r. 9	v. o.	„ stooijen	„	ştrooijen
„ 248	in de noot		„ Bijlage XII *a*	„	Bijlage XIII *a*
„ 292	r. 6	v. o.	„ Curaddalmas	„	Cura d'almas
„ 317	r. 5	v. b.	„ Vustins	„	Vintins
„ 323	r. 4	v. o.	„ scassen	„	cassen.
„ 324	r. 5	v. o.	„ noch	„	nog
„ 325	r. 12	v. o.	„ fruchtboomen	„	vruchtboomen
„ 332	r. 2	v. b.	„ fiio	„	filio
„ 335	in de noot		„ K. H.	„	Z. H.
„ 341	r. 10	v. b.	„ *Romeo*	„	*Bomeo*
„ 363	r. 15	v. b.	„ *Timoan*	„	*Timaon*
„ 369	r. 12	v. o.	„ kajn	„	kajin

MALAKKAS GRONDTEKENINGH

1656 EN 1663